

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ՄԱԴՈՅԱՆ ԳՈՒՐԳԵՆ ԳԱԳԻԿԻ

ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

ԺԲ.00.02 «Հանրային իրավունք-սահմանադրական, վարչական, ֆինանսական, մունիցիպալ, բնապահպանական, եվրոպական իրավունք, պետական կառավարում» մասնագիտությամբ իրավաբանական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման համար

Ա Տ Ե Ն Ա Խ Ո Ս ՈՒ Թ Յ ՈՒ Ն

ԳԻՏԱԿԱՆ ՂԵԿԱՎԱՐ՝

իրավաբանական գիտությունների
թեկնածու, դոցենտ **Ռ.Հ.ԵՂՅԱՆ**

ԵՐԵՎԱՆ 2015

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ	3
ԳԼՈՒԽ 1. ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՐՊԵՍ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ	14
§ 1. ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅԱՆ ՏԵՍԱԿԱՆ-ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ	14
§ 2. ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄԸ ԵՎ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԸ	37
ԳԼՈՒԽ 2. ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ՝ ՈՐՊԵՍ ՊԵՏԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅԱՆ ՀԱՏՈՒԿ ՏԵՍԱԿ	64
§ 1. ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅԱՆ՝ ՈՐՊԵՍ ՊԵՏԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅԱՆ ՀԱՏՈՒԿ ՏԵՍԱԿԻ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ	64
§ 2. ՈՍՏԻԿԱՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՐՊԵՍ ՀՀ ՆԵՐՔԻՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆՆ ՈՒՂՂՎԱԾ ԻՐԱՎԱՊԱՀ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆ	77
§ 3. ԾԱՌԱՅՈՒԹՅԱՆ ԸՆԹԱՑՔԻ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՀՀ ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	92
ԳԼՈՒԽ 3. ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԾԱՌԱՅՈՂԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎԻՃԱԿԸ	121
§ 1. ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԾԱՌԱՅՈՂՆԵՐԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԸ, ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ ՍԱՀՄԱՆԱՓԱԿՈՒՄՆԵՐԸ	121
§ 2. ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԾԱՌԱՅՈՂՆԵՐԻ ԽՐԱԽՈՒՍՄԱՆ ԵՎ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ	144
ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ	165
ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ	177

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Հեղափոխության թեմայի արդիականությունը: Պետության առջև ծառացած խնդիրների լուծումն անհնար է պատկերացնել առանց արդյունավետ պետական կառավարման, որն ուղղակիորեն կախված է պետական իշխանության մարմիններից և դրան համապատասխան ընտրված պետական ծառայության համակարգից: Հայաստանի անկախության հռչակումից հետո, երկրում փոքր ինչ ուշացումով, բայց բավարար հետաքրքրություն առաջացավ պետությանը վերապահված լիազորություններն իրականացնող մարմինների ձևավորման, իրավասության սահմանազատման և դրանցում հանրային ծառայության ինստիտուտի ներդրման շուրջ:

Պետական ծառայողական հարաբերությունների իրավական կարգավորման գործընթացը որակական նոր հիմքի վրա դրվեց «Քաղաքացիական ծառայության մասին» ՀՀ 2001թ. դեկտեմբերի 4-ի օրենքի ընդունմամբ: Օրենքով որոշակիացվեցին այս բնագավառի համար հիմնարար նշանակություն ունեցող մի շարք հասկացություններ՝ ինչպիսիք են հանրային ծառայությունը, պետական ծառայությունը և այլն, ներդրվեց նոր եզրույթների լայն շրջանակ: Դրանով այն կարևոր նշանակություն ձեռք բերեց ոչ միայն քաղաքացիական, այլև պետական ծառայության մյուս՝ այդ թվում ոստիկանությունում ծառայության ընթացքում առաջացող հարաբերությունների կարգավորման համար: Կարճ ժամանակահատվածում ընդունվեցին պետական ծառայության առանձին ոլորտներում առաջացող ծառայողական հարաբերությունների կարգավորմանն ուղղված օրենքները: Այդ շրջանակում 2002թ. հուլիս 3-ին ընդունվեց և 2003թ. հունվարի 1-ից գործողության մեջ դրվեց «Ոստիկանությունում ծառայության մասին» ՀՀ օրենքը:

Հանրային ծառայողական հարաբերությունների կարգավորման համար որոշակիորեն միասնական օրենսդրական հիմք ունենալու անհրաժեշտության գիտակցմամբ էր պայմանավորված «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ 2011թ. մայիսի 26-ի օրենքի ընդունումը: Զարգացած իրավական, ժողովրդավարական պետություններում ընդունված կառուցակարգերին և իրավական կարգավորվածությանը համապատասխան հանրային ծառայության համակարգում

պետության իրավապահ գործունեությունն իրականացնելու համար հատուկ մասնագիտական գործունեություն իրականացնելու իրավասությամբ օժտված պետական մարմինների առանձնացումը, դրանցից յուրաքանչյուրի խնդիրների սահմանումն ու տարանջատումը, գործունեության առանձնահատկություններով պայմանավորված պետական համապատասխան ծառայության ներդրումը բարդ և պատասխանատու գործ է: Դա պայմանավորված է նրանով, որ տնտեսական, քաղաքական և սոցիալ-մշակութային ոլորտներում ներկայումս ընթացող բարեփոխումների պայմաններում, անհրաժեշտ էր մշակել ու իրականացնել համալիր իրավական և դրանց համահունչ կազմակերպական միջոցառումներ՝ ուղղված պետական կառավարչական համակարգի մարմինների գործունեության կատարելագործմանը: Այդ հարցերի լուծումը մեծապես կախված է երկրում իրավական պետության և քաղաքացիական հասարակության ձևավորմանն ուղղված գործընթացներից: Պետության ոստիկանական գործունեությունը, որպես իրավապահ գործունեության տեսակ և այն իրականացնող պետական ծառայողներն ունեն անհամեմատ կարևոր դեր անձի իրավունքների, ազատությունների և օրինական շահերի պաշտպանության, իրավակարգի և օրինականության ապահովման բարդ և բազմաբնույթ խնդիրների լուծման գործում:

Ոստիկանությունում ծառայության կազմակերպական և իրավական հիմնախնդիրների բացահայտումը, դրանց հաղթահարման համար տեսականորեն հիմնավորված մոտեցումների առաջարկումը և դրանց գործնական կիրառումը կարևոր նախապայման են ժամանակի մարտահրավերներին դիմակայելու ունակ ոստիկանություն ունենալու համար: Դրանով իսկ դրսևորվում է աշխատանքում քննարկվող թեմայի արդիականությունը:

Այն առավել նշանակալի է դառնում վերջին տարիներին ոստիկանության գործունեության ոլորտում իրականացվող բարեփոխումների համատեքստում: ՀՀ կառավարության «ՀՀ ԿԱ ՀՀ ոստիկանության գործունեության ոլորտում 2010-2011 թվականների բարեփոխումների ծրագրի հայեցակարգին հավանություն տալու մասին» 2010 թվականի ապրիլի 1-ի թիվ 345-Ն և «ՀՀ ԿԱ ՀՀ ոստիկանության գործունեության ոլորտում 2013-2014 թվականների բարեփոխումների ծրագրին

հավանություն տալու մասին» 2013 թվականի փետրվարի 7-ի թիվ 109-Ն որոշումների համաձայն, ոստիկանության գործունեության ընթացքում դեռևս առկա խնդիրները լուծելու նպատակով ծրագրի շրջանակներում ոստիկանությունում իրականացվող բարեփոխումները հիմնականում ընդգրկում են կառուցվածքային և կազմակերպական, ոստիկանության աշխատանքային պայմանների բարելավման, ոստիկանությունում ծառայող անձանց սոցիալական և իրավական պաշտպանության, ինչպես նաև հանցագործությունների դեմ պայքարի և ծառայությունների մատուցման արդյունավետության բարձրացման ուղղությունները:

Կարծում ենք, իրականացվող բարեփոխումների կարևոր ուղղություններից պետք է դառնա նաև քաղաքացիների կողմից ոստիկանությունում ծառայության ընթացքում առաջացող հարաբերությունների իրավական հստակ կարգավորվածության ապահովումը: Նշված հիմնախնդրի լուծումն էական նշանակություն ունի ինչպես ընդհանուր իրավագիտության, այնպես էլ վերջինիս առանձին ճյուղերի, մասնավորապես, սահմանադրական իրավունքի համար, որի առարկան ընդգրկում է նաև պետության և անձի (քաղաքացու) միջև փոխհարաբերությունները: Դրանք ապահովում են նաև այդ ոլորտի պետական մարմինների ու կազմակերպությունների արդյունավետ գործունեությունը: Հետևաբար, արդիական է համարվում ոստիկանությունում ծառայություն անցնելու վերաբերյալ պետության և քաղաքացիների միջև առաջացող փոխհարաբերությունների ուսումնասիրությունը, քանզի վերջինս կապված է ծառայողների Ֆինչպես նաև որոշ դեպքերում նրանց ընտանիքների անդամների² մի շարք սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների սահմանափակման հետ:

ՀՀ ոստիկանությունում ծառայության ընթացքում առկա կազմակերպական, իրավական հիմնախնդիրների վերհանումը, դրանց ամբողջական ուսումնասիրությունը Ֆվերջինիս իրավական կարգավորման առկա բացերի ու հակասությունների պայմաններում³, լուծման արդյունավետ ուղիների առաջարկումը, կարծում ենք, անհրաժեշտ է իրականացնել՝ այն համադրելով պետական ծառայության այլ տեսակների հետ, միաժամանակ հաշվի առնելով արտասահմանյան

երկրների այս բնագավառում ունեցած փորձը: Նշված հանգամանքներով էլ պայմանավորված են հետազոտության թեմայի ընտրությունն ու արդիականությունը:

Հետազոտության գիտական նորույթն արտահայտվում է նրանում, որ հայրենական իրավագիտության մեջ առաջին անգամ փորձ է արվում պատշաճ խորությամբ ուսումնասիրել ոստիկանությունում ծառայության՝ որպես գործունեության յուրահատուկ տեսակի, կազմակերպման և իրականացման գործընթացն ու դրան վերաբերող հիմնահարցերը: Այդ համատեքստում վեր են հանվել ոստիկանությունում ծառայության իրավական կարգավորման ընթացքում տեղ գտած հիմնախնդիրները և, հաշվի առնելով առկա մարտահրավերները, ծառայության կազմակերպման վերաբերյալ առկա տեսական մոտեցումները, զարգացման ու կատարելագործման հեռանկարները, ինչպես նաև արտասահմանյան երկրների այս ոլորտում ունեցած փորձը, լուծումներ են առաջարկվել դրանց հաղթահարման համար: Աշխատանքում քննարկվող դրույթների կտրվածքով կատարվում է օրենսդրության վերլուծություն՝ ներպետական և միջազգային նորմերի տեսանկյունից:

Գիտական նորույթի տարրեր են պարունակվում նաև աշխատության եզրակացություններում ու առաջարկություններում, որոնք ունեն ինչպես գիտատեսական, այնպես էլ գործնական-կիրառական նշանակություն:

Հետազոտության օբյեկտը ոստիկանությունում ծառայության կազմակերպական, իրավական հիմնախնդիրներն են, որոնց վերհանումը և ուսումնասիրումը կարևոր նախապայման են ոստիկանությունում ծառայողական հարաբերությունների արդյունավետ կարգավորման համար:

Հետազոտության նպատակն ու խնդիրները: Հետազոտության հիմնական նպատակն է համակողմանի վերլուծել ՀՀ պետական ծառայության համակարգում ոստիկանությունում ծառայության տեղն ու դերը, վեր հանել ծառայության այդ հատուկ տեսակի կարգավորման ընթացքում առկա հիմնախնդիրները, ինչպես նաև առաջարկել ուղիներ դրանց հաղթահարման համար: Իրավահամեմատական վերլուծության են ենթարկվել Հայաստանի Հանրապետությունում ոստիկանությունում և պետական ծառայության մյուս տեսակների կազմակերպատիրական հիմքերը, նպատակները, խնդիրները, սկզբունքներն ու գործառույթները, ինչպես նաև

ծառայողների իրավական կարգավիճակին վերաբերող և մի շարք այլ հարցեր: Նշվածներից ելնելով, առաջ են քաշվում հետևյալ խնդիրները՝

- ներկայացնել ոստիկանությունում ծառայության տեղն ու դերը Հայաստանի Հանրապետության հանրային ծառայության համակարգում, ինչպես նաև ոստիկանական գործունեությունը դիտարկել որպես պետության ներքին անվտանգության ապահովմանն ուղղված իրավապահ գործունեության տարատեսակ,
- վերլուծել ոստիկանությունում ծառայության, որպես պետական ծառայության առանձնահատուկ տեսակի, կառուցակարգային բնույթը,
- բացահայտել ոստիկանությունում ծառայության մասին օրենսդրությունում առկա և այս ոլորտում ծառայողական հարաբերությունների կարգավորման ընթացքում հիմնախնդիրներ առաջացնող առկա բացերն ու հակասությունները: Համեմատական վերլուծություններ կատարելով ինչպես պետական ծառայության այլ տեսակների իրավական կարգավորման ընթացքում դրսևորվող մոտեցումների, այնպես էլ արտասահմանյան երկրներում գործող օրենսդրության հետ, առաջարկություններ ներկայացնել խնդրո առարկան կարգավորող օրենսդրության կատարելագործման վերաբերյալ,
- առաջարկություններ անել ոստիկանությունում ծառայության կազմակերպարարական համակարգի կառուցվածքային տարրերի կատարելագործման վերաբերյալ:

Հետազոտության մեթոդաբանական հիմունքները և տեսական բազան:

Հետազոտության մեթոդաբանական հիմքն են հանդիսացել գիտականորեն հիմնավորված և գործնականում կիրառվող գիտական մեթոդները՝ ինչպես ընդհանուր (դիալեկտիկական և համակարգային), այնպես էլ մասնավոր (տրամաբանական, համեմատական-իրավական և համակարգակառուցվածքային, պատմաիրավական և այլն): Կիրառելով նշված մեթոդները և հենվելով իրավական աղբյուրների հնարավորին ամբողջական համակցության վրա է հնարավոր առաջադրված խնդիրների լուծումը:

Ատենախոսության համար որպես տեսական բազա են ծառայել սահմանադրա-

կան, վարչական, միջազգային, քրեական, քաղաքացիական և իրավունքի այլ ճյուղերի, ինչպես նաև իրավաբանական գիտության այլ բնագավառների մասնագիտական գրականությունը: Այն հիմնված է գիտական աղբյուրների՝ մենագրությունների, հոդվածների, գիտական և գործնական այլ աշխատանքների, նյութերի ուսումնասիրման վրա: Աշխատության մեջ արձանագործված հարցերով ուսումնասիրվել և հաշվի են առնվել ինչպես հայրենական, այնպես էլ օտարերկրյա գիտնականների աշխատությունները: Հայրենական գիտնականներից, հատկապես, կարևոր են Ն.Այվազյանի, Գ.Դանիելյանի, Գ.Դավթյանի, Ռ.Եղյանի, Ա.Խուդավերդյանի և Գ.Հարությունյանի աշխատանքները:

Օտարերկրյա իրավագետներից օգտագործվել են Գ.Ատամանչուկի, Դ.Բախրախի, Կ.Բելսկու, Է.Բիթթենի, Բ.Գաբրիչիձեի, Վ.Դանիլովի, Գ.Դուբովայի, Ի.Ջուբովայի, Դ.Իզմաիլովի, Բ.Լազարևի, Վ.Կուբիշկոյի, Վ.Մանոխինի, Ա.Գ.Չեռնյավսկու, Ա.Պոզդնիշովի, Վ.Սալնիկովի, Յու.Ստարիլովի, Ս.Ստեպաշինի, Կ.Քլոքարսկի, Ա.Օսեի, Վ.Ֆոկինի և այլոց աշխատությունները:

Հեղազոտության նորմատիվ-իրավական հիմքն ընդգրկում է Հայաստանի Հանրապետության 1995թ. Սահմանադրությունը, դրանում 2005 թվականի նոյեմբերի 27-ին կատարված փոփոխություններով, օրենքները («Հանրային ծառայության մասին», «Ոստիկանությունում ծառայության մասին», «Ոստիկանության մասին», «Զինծառայողների և նրանց ընտանիքի անդամների սոցիալական ապահովության մասին», «Զինծառայողների նյութական պատասխանատվության մասին» ՀՀ օրենքները, պետական ծառայության առանձին տեսակներին նվիրված ՀՀ այլ օրենքներ): Օգտագործվել են ատենախոսության թեմայի վերաբերյալ ենթաօրենսդրական ակտերը՝ Հանրապետության Նախագահի հրամանագրերը, ՀՀ կառավարության որոշումները, գերատեսչական ակտերը ֆկանոնադրություններն ու կանոնագրքերը, ՀՀ կառավարությանն առընթեր ոստիկանության պետի հրամանները և այլն): Ուսումնասիրվել են նաև սույն աշխատությանը վերաբերող կարևորագույն միջազգային իրավական փաստաթղթերը (Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիրը, «Քաղաքական և քաղաքացիական իրավունքների մասին» միջազգային դաշնագիրը, «Աշխատանքի և զբաղվածության բնագավառում

խտրականության մասին» և «Պետական ծառայության բնագավառում աշխատանքային հարաբերությունների մասին» Ժնևի կոնվենցիաները, «Եվրոպայում հանրային ծառայողների կարգավիճակի մասին» Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի հանձնարարականը, «Կոռուպցիայի դեմ պայքարի մասին» ՄԱԿ-ի Գլխավոր Ասամբլեայի որոշումը, «Տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների մասին» միջազգային պակտը, «Իրավակարգը պաշտպանող պաշտոնատար անձանց վարքագծի կանոնագիրքը», «Ահաբեկչության դեմ պայքարի ոլորտում փոխհամագործակցության մասին» պայամանագիրը և այլն):

Բացի այդ, աշխատանքում համեմատական վերլուծությունների են ենթարկվել Ռուսաստանի Դաշնությունում, ԱՄՆ-ում, Գերմանիայում, Մեծ Բրիտանիայում, Ճապոնիայում, ԱՊՀ մի շարք և այլ երկրներում ոստիկանությունում ծառայության կազմակերպարավական հիմքերը, գործունեության այդ առանձնահատուկ տեսակը կարգավորող օրենսդրությունը:

Պաշտպանության ներկայացվող հիմնական դրույթներն են՝

- 1) կատարված վերլուծությունները հանգեցրել են այն կարծիքին, որ հանրային ծառայության հասկացության օրենսդրական բնորոշումը թերի է և չի բխում տվյալ հիմնախնդրի վերաբերյալ ձևավորված տեսական պատկերացումներից և իրավական տրամաբանությունից: Այն միավորում է տարասեռ հասկացություններ, որն անթույլատրելի է: Առկա բացը վերացնելու համար նպատակահարմար է հանրային ծառայությունն օրենսդրությամբ բնորոշել որպես մասնագիտական գործունեություն, որն ուղղված է պետությանը ՀՀ Սահմանադրությամբ և օրենքներով վերապահված խնդիրների ու գործառույթների իրականացմանը և ընդգրկում է պետական ծառայությունը, համայնքային ծառայությունը, ինչպես նաև պետական և համայնքային պաշտոններ զբաղեցնող անձանց ծառայությունը,
- 2) ներկայումս ոստիկանությունում ծառայության օրենսդրորեն ամրագրված սկզբունքները հիմնականում ընդհանուր են ողջ հանրային ծառայության համար և չեն արտացոլում ոստիկանությունում ծառայության առանձնահատկությունները: Ոստիկանության ծառայության սկզբունքների բացահայտման և հիմնավորման գործընթացը պետք է արտացոլի պետական ծառայության այս տեսակի ոչ թե

ցանկացած, այլ՝ առավել էական, գլխավոր, կայուն, օբյեկտիվորեն անհրաժեշտ օրինաչափությունները, հարաբերությունները և փոխադարձ կապերը: Դրանք պետք է արտացոլեն ոստիկանության ծառայության յուրահատկությունը, դրա տարբերությունը պետական այլ ծառայություններից,

- 3) պետական ծառայության համակարգում քաղաքացիական հատուկ ծառայության ինստիտուտի ներդրման գործընթացն իրականացվում է հատուկ ծառայություններում քաղաքացիական հատուկ ծառայության վերաբերյալ իրավական ակտերի ընդունման կամ ծառայության տվյալ տեսակին նվիրված օրենքներում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու միջոցով: Կարծում ենք, որ կիրառվող մոտեցումն արդարացված չէ և առավել է խորացնում ծառայողական հարաբերությունների իրավական կարգավորման ընթացքում անհարկի առաջացած խառնաշփոթ վիճակը: Առաջարկում ենք, ոչ միայն ոստիկանությունում, այլև հատուկ ծառայություն իրականացնող մյուս մարմինների այն ստորաբաժանումներում, որոնց գործունեությունն անմիջականորեն ուղղված չէ պետական մարմնի խնդիրների լուծմանը, ծառայությունը դիտարկել որպես քաղաքացիական ծառայություն: Դրա համար անհրաժեշտ է «Քաղաքացիական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 4-րդ հոդվածում, որը նվիրված է օրենքի գործողության ոլորտին, պետական այլ մարմինների շարքում նշված ստորաբաժանումները ևս ավելացնել,
- 4) հանրային, պետական և ոստիկանությունում ծառայողական հարաբերությունների կարգավորման ընթացքում հստակություն մտցնելու նպատակով անհրաժեշտ է մշակել և օրենսդրորեն ամրագրել այն հատկանիշները, որոնք թույլ կտան գիտականորեն հիմնավորված կերպով պնդել, որ ոստիկանության բոլոր ծառայողները հանրային ծառայողներ են: Խոսքը վերաբերում է ոստիկանության ուսումնական հաստատություններում պետական պատվերի շրջանակներում սովորող, ինչպես նաև ՀՀ կամ օտարերկրյա պետությունների ուսումնական հաստատություն ՀՀ ոստիկանության կողմից գործուղված առկա ուսուցման ձևով սովորող քաղաքացիներին, ովքեր ևս «Ոստիկանությունում ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 3-րդ հոդվածի համաձայն հանդիսանում են ոստիկանության

ծառայողներ: Չնայած դրան, «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետը սահմանվում է, որ հանրային ծառայողը միայն պետական և համայնքային ծառայության պաշտոնների անվանացանկով նախատեսված որևէ պաշտոն (բացառությամբ ժամանակավոր թափուր պաշտոնի) զբաղեցնող կամ օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով հանրային ծառայության համապատասխան կադրերի ռեզերվում գտնվող անձն է: Նման իրավակարգավորման պայմաններում նշված քաղաքացիները՝ հանդիսանալով ոստիկանության ծառայող, անհասկանալիորեն չեն համարվում հանրային ծառայող: Այդպիսին վիճակն արդարացված չէ ո՛չ տեսական, և ո՛չ էլ գործնական առումով: Առկա հիմնախնդիրը կարող է լուծվել հանրային ծառայողի հասկացությունն ամրագրելիս դրանում այդ խմբի պետական ծառայողներին ևս ընդգրկելու ճանապարհով,

- 5) ոստիկանության ինչպես նաև պաշտպանության, ազգային անվտանգության հանրապետական գործադիր մարմինների, փրկարար ծառայության, ինչպես նաև քրեակատարողական և դատական ակտերի հարկադիր կատարումն ապահովող ծառայություններում ծառայողների լիազորությունների ավելի արհեստավարժ կատարման, ինչպես նաև պետության ֆինանսական միջոցների խնայման նպատակով առաջարկում ենք զինվորական երկարատև ծառայության կենսաթոշակի իրավունք տալ նշված մարմիններում ծառայած և ծառայությունից ազատված այն անձանց, ովքեր ծառայությունից սահմանված կարգով արձակվելու օրվա դրությամբ ունեն առնվազն ոչ թե 20, այլ 25 օրացույցային տարվա ծառայության ստաժ: Նույն նպատակով անհրաժեշտ ենք համարում նաև բարձրացնել ոստիկանությունում ծառայության տարիքային սահմանափակումը՝ կրտսեր, միջին և ավագ խմբերի պաշտոնների համար որպես այդպիսին սահմանելով 60 տարեկանը, իսկ գլխավոր խմբի պաշտոնների համար տարիքային սահմանափակում 62 տարեկանը թողնել անփոփոխ,
- 6) հաշվի առնելով այն, որ ոստիկանության ծառայողների գործառույթների բնույթով պայմանավորված իրավունքների և պարտականությունների ամրագրման ընթացքում գործ ունենք ոչ թե առանձին-առանձին վերցրած իրավունքների կամ

պարտականությունների, այլ նրանց միաժամանակ և՛ հնարավոր, և՛ պարտադիր վարքագծի հետ, կարծում ենք, որ օրենսդիրը ոստիկանության ծառայողների կարգավիճակն ամրագրելիս անտեսել է դա և վերջիններիս բոլոր իրավունքներն ու պարտականությունները դիտարկել է միևնույն հարթության վրա: Առաջարկում ենք, ոստիկանության ծառայողների գործունեության բնույթով պայմանավորված իրավունքներն ու պարտականություններն ամրագրելիս գործածել «լիազորություն», իսկ դրանցով չպայմանավորվածների դեպքում՝ «իրավունք» եզրույթը,

- 7) աշխատանքում անհրաժեշտության և դրա սահմանների իրավաչափության տեսանկյունից վերլուծելով ոստիկանության ծառայողների և ծառայության ապաքաղաքականացվածության, ինչպես նաև հնարավոր հասարակական գործընթացների նկատմամբ չեզոքության ապահովման հիմնախնդիրը, առաջարկում ենք պետական բոլոր հատուկ ծառայողների համար օրենքով սահմանել, որ վերջիններս իրավունք չունեն լինել միայն որևէ կուսակցության անդամ, իրենց պաշտոնական դիրքն օգտագործել կուսակցությունների, հասարակական, այդ թվում՝ կրոնական միավորումների շահերի համար, դրանց նկատմամբ վերաբերմունք քարոզել, ինչպես նաև իրենց ծառայողական պարտականությունները կատարելիս այլ քաղաքական կամ կրոնական գործունեություն իրականացնել,
- 8) առաջարկում ենք օրենսդրական փոփոխություն կատարելու միջոցով ոստիկանության ծառայողների խրախուսանքի հիմքերի շարքից հանել տևական ժամանակով ծառայության մեջ գտնվելու հիմքը: Դա պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ տևական ժամանակով ծառայության մեջ գտնվելը բխում է ծառայության, որպես սոցիալական երևույթի, ունեցած տևական բնույթից, և նրանից, որ այդ հիմքը չի առաջանում ծառայության ընթացքում ծառայողի գործադրած ջանքերի արդյունքում: Առաջարկն ավելի հիմնավոր է դառնում, երբ հաշվի ենք առնում, որ տևական ժամանակով ծառայության մեջ գտնվելու հանգամանքի հետ, առանց այդ էլ, ուղղակի կամ անուղղակի կապվում են ծառայողի վարչաիրավական կարգավիճակի փոփոխություններ: Նշված հանգա-

մանքը, կարծում ենք, ինքնին բավարար է ոստիկանության ծառայողների մոտ տևական ժամանակով ծառայության մեջ գտնվելու շարժառիթի ձևավորման համար:

Ուսումնասիրության գիտական և գործնական նշանակությունը:

Հետազոտության արդյունքները կարող են օգտագործվել ոստիկանությունում ծառայության վերաբերյալ օրենսդրության կատարելագործման, ծառայողական իրավունքի և պետական ծառայության տեսակների ոլորտներին առնչվող դասընթացների ուսումնասիրության ընթացքում, ինչպես նաև պետության ներքին անվտանգության ապահովմանն ուղղված իրավապահ գործունեություն իրականացնող մարմինների ու կազմակերպությունների կողմից:

Ուսումնասիրության արդյունքների փորձարկումը: Ատենախոսության թեման հաստատվել է Երևանի պետական համալսարանում, որտեղ անցկացվել է դրա քննարկումը և գրախոսությունը: Սույն ատենախոսության առավել կարևոր դրույթներն արտացոլվել են հեղինակի գիտական հրապարակումներում:

Ատենախոսության կառուցվածքը: Ատենախոսությունը բաղկացած է ներածությունից, երեք գլուխներից, որոնցից առաջինը՝ երկու, երկրորդը՝ երեք և երրորդը երկու՝ պարագրաֆներով, եզրակացությունից, ինչպես նաև օգտագործված մասնագիտական գրականության և նորմատիվ իրավական աղբյուրների ցանկից:

ԳԼՈՒԽ 1. ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՐՊԵՍ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

§ 1. ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅԱՆ ՏԵՍԱԿԱՆ-ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

ՀՀ ոստիկանությունում ծառայության հասկացությունն անբաժանելիորեն կապված է «պետական ծառայություն» և «հանրային ծառայություն» հասկացությունների հետ: Վերջիններս փոխհարաբերակցվում են ինչպես մասն ու ընդհանուրը: Այդ առնչությամբ ոստիկանությունում ծառայության ուսումնասիրությունը նպատակահարմար է սկսել հանրային ծառայության և պետական ծառայության պարզաբանմամբ:

Մարդու կողմից իրականացվող հանրորեն օգտակար գործունեությունն իրականացվում է տարբեր ձևերով: Դ.Բախրախը, որպես այդպիսիք առանձնացնում է նյութական բարիքների ստեղծումը, հոգևոր ստեղծագործությունը, պետական, մունիցիպալ, հասարակական, ինչպես նաև կրոնական, միջազգային կամ այլ կազմակերպություններում ծառայությունը, տնային տնտեսության վարումը, ֆիզիկական ու հոգևոր կատարելագործումը, ընտանիքից դուրս հանրորեն օգտակար անհատույց գործունեությունը և ձեռնարկատիրական գործունեությունը¹: Գործունեության տեսակների նույնաբնույթ թվարկում է տալիս նաև Յու.Ստարիլովը² :

Մարդու, ինչպես նաև հասարակության, պետության նպատակաուղղված գործունեության կարևորագույն տեսակներից մեկը ծառայությունն է:

Էդ. Աղայանը «ծառայություն» եզրույթը բնորոշում է որպես ծառայողի աշխատանք, պաշտոն, զբաղմունք, պաշտոնական պարտականություն, որն է մասնագիտացված աշխատանքային բնագավառ, վարձու ֆիզիկական աշխատանք³: Ռուսալեզու բառարաններում այն մեկնաբանվում է որպես աշխատանք, աշխատանքի

¹ Տե՛ս **Бахрах Д.Н.**, Государственная служба России: Учеб. Пособие. М, 2007. էջ 12-13:

² Տե՛ս **Старилов Ю.Н.**, Государственная служба в Российской Федерации: теоратико-правовые исследование. Воронеж , 1996. էջ 5:

³ Տե՛ս **Աղայան Է.Բ.**, Արդի հայերենի բացատրական բառարան, Երևան, 1976, էջ 640:

հատուկ բնագավառ⁴, կամ զբաղմունքի տեսակ, ծառայողի աշխատատեղ⁵:

Իրավաբանական գրականությունում «ծառայություն» հասկացությունն օգտագործվում է տարբեր իմաստներով՝ որպես մարդկային գործունեության տեսակ, որպես՝ սոցիալական-իրավական ինստիտուտ, որպես՝ պետության հատուկ մարմինների համակարգ, ինչպես նաև՝ որպես հոգևոր գործունեություն և այլն⁶:

Դ.Բախրախն իրավացիորեն գտնում է, որ այս հասկացությունը տարբեր իմաստներ է արտահայտում և տարբեր հանգամանքերում կարող է ներկայանալ որպես և՛ մարդկային գործունեության տեսակ, և՛ գերատեսչական ստորաբաժանում, և՛ ինքնուրույն գերատեսչություն: Նա ծառայությունը բնորոշում է որպես հասարակական, վարձու, օգտակար գործունեության տեսակ⁶:

Նույնաբնույթ մոտեցում դրսևորելով՝ Յու.Ստարիլովը նշել է, որ ծառայությունը մարդու, հասարակության և պետության նպատակաուղղված գործունեության տարատեսակ է: Ըստ նրա ծառայության իմաստը կայանում է մարդկանց ղեկավարման, պետական գործունեության իրականացման, ղեկավարման ապահովման, սոցիալ-մշակութային սպասարկման մեջ⁷ Է

Վ.Մանոխինը գտնում է, որ ծառայությունը, որպես սոցիալական գործունեության տեսակ, հասարակական հարաբերություններում առաջացել է իբրև հասարակության բնականոն կենսագործունեության անհրաժեշտ պայման: Ծառայողական գործունեությամբ են ապահովվում արտադրության, արտաքին կապերի, նյութական և այլ արժեքների բաշխման, անվտանգության, կրթության, հասարակարգի պահպանման և այլ ոլորտները: Նա ծառայությունը սահմանում է որպես մարդկանց որոշակի խմբի արհեստավարժ գործունեություն պետական, սոցիալական և այլ սոցիալական կառուցվածքների իրավասությունները կազմակերպելու և կատարելու համար⁸:

Վ.Մանոխինի հետ համակարծիք է Վ.Ֆադեևը, որը ծառայությունը դիտարկում

⁴ Տե՛ս **Ожегов С.И.**, Словарь русского языка, М., 1983, էջ 651:

⁵ Տե՛ս **Халипов В.Ф., Халипова Е.В.**, Власть. Политика. Государственная служба. Словарь. М., 1996, էջ 206:

⁶ Տե՛ս **Бахрах Д.Н.**, Административное право. Учебник для вузов, М., 1999. էջ 102:

⁷ Տե՛ս **Старилов Ю.Н.**, Службное право, Учебник, М., 1996. էջ 128:

⁸ Տե՛ս **Манохин В.М.**, Служба и служащий в Российской Федерации: правовое регулирование. М., 1997, էջ 5-9:

է որպէս սոցիալական ինստիտուտ⁹:

Բ.Գաբրիէիձեն և Ա.Չերնյավսկին ծառայությունն ընդհանուր առմամբ բնորոշում են որպէս պետական մարմինների և համայնքային կառուցվածքների կազմակերպում¹⁰:

Այսպիսով՝ ենթադրվում է, որ ծառայությունը հասարակական գործունեության անհրաժեշտ պայման հանդիսացող սոցիալական գործունեության տեսակ է:

Ծառայության՝ որպէս մասնագիտական գործունեության, տեսակ է հանդիսանում հանրային ծառայությունը, որի հիմնահարցն ունի թե՛ տեսական, թե՛ գործնական նշանակություն:

Կապված այն հանգամանքի հետ, որ ՀՀ անկախության հռչակումից հետո բավականին ժամանակ օրենսդրորեն բացակայում էր «հանրային ծառայություն», «պետական ծառայություն» հասկացությունների պարզաբանումը, այն իրավաբանական գրականությունում տարբեր կերպ էր մեկնաբանվում: Ընդ որում, այդ մեկնաբանությունները հիմնականում իրենց վրա կրում էին արտասահմանյան տեսաբանների այդ հարցի շուրջ ունեցած մոտեցումների ընդգծված ազդեցությունը:

Մասնագիտական գրականությունում հենց այս մոտեցմամբ էլ հանրային ծառայությունը մեկնաբանվում է որպէս առավել ընդգրկուն հասկացություն և իրենից ներկայացնում է օրենսդրությամբ պետությանը վերապահված լիազորությունների իրականացումը, որի ընթացքում իրագործվում է պետական կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմինների քաղաքականությունը¹¹:

Հանրային ծառայությունը սոցիալ-իրավական, քաղաքական և հոգևոր-մշակութային բնագավառի բարդ ինստիտուտ է¹²: Այն ունի դարերի պատմություն: Ժամանակի ընթացքում այն կատարելագործվել ու մշակվել է՝ ճշտվել են նրա տարրերը, օբյեկտները, մեթոդները, կառուցակարգերը, ձևավորվել են դրա տարբեր մոդելները (անգլո-սաքսոնական, ռոմանագերմանական և այլն):

⁹ Տե՛ս **Федеев В.И.**, Муниципальная служба в Российской Федерации, М., 2000. էջ 5-6:

¹⁰ Տե՛ս **Габричидзе Б.Н., Чернявский А.А.**, Служебное право, М., 2003, էջ 14:

¹¹ Տե՛ս **Овсебян О.А.**, Правовое регулирование государственной службы в Республике Армения. Дисс. Канд. Наук, М., 2003. էջ 55-56: Административное право зарубежных стран: Учебник/ Под ред. **А.Н. Козырина и М.А.Шатиной.**-М.: 2003, էջ 92-96:

¹² Տե՛ս ՀՀ Սահմանադրության մեկնաբանություններ/ ընդհանուր խմբագրությամբ **Գ.Հարությունյանի և Ա.Վաղարշյանի**, Երևան, 2010, էջ 347:

Պետական ծառայությունը, որպես հանրային ծառայության հատուկ ուղղություն, առաջացել է պետության հետ մեկտեղ: Պետությունը հանդես է եկել հասարակության զարգացման այն փուլում, երբ առաջացել է հասարակական կյանքի կարգավորման օբյեկտիվ անհրաժեշտություն, իսկ հանրային ծառայությունը՝ այն ժամանակ, երբ պետության գործառույթների իրականացման համար անհրաժեշտ էր ունենալ կառավարման հատուկ ապարատ: Այստեղից հետևում է, որ հանրային ծառայությունը և նրա բաղադրատարրերը հանդես են գալիս որպես աշխատանքի բաժանման հետևանք:

Պատմական տարբեր ժամանակաշրջաններում հասարակական կարծիքին քնորոշ է եղել հանրային ծառայության և ծառայողների դերի թերագնահատումը և Հասարակությունում առկա հակասությունները, ժամանակի ընթացքում հաճախ վերաճում են կոշտ հակադրության ժողովրդի մի մասի և պետական մարմինների ու ծառայողների միջև: Նույն իրավիճակն է ստեղծել այսօր նաև Հայաստանի Հանրապետությունում, որի պայմաններում առավել խոցելի են դառնում պետական մարմինները: Դրա արդյունքում հասարակության լայն շերտերի աչքում արժեզրկված է հանրային ծառայության և հանրային ծառայողի դերը Դա ունի նաև իր պատմական պատճառները: Այն արտահայտվում է նրանով, որ հայ ժողովուրդն իր բազմադարյան պատմության գերակշիռ հատվածում, զրկված լինելով անկախ պետականությունից, գտնվել է օտար զավթիչների լծի տակ, և հասարակության լայն շերտերի պատկերացումներում պետական ծառայողները նույնացել են նվաճող ժողովուրդների ներկայացուցիչների, նրանց կամքն իրականացնողների հետ:

Հանրային ծառայության ճգնաժամը ողջ պետության ճգնաժամի մի մասն է, որից դուրս գալու համար անհրաժեշտ են որոշակի նախադրյալներ Դա հնարավոր կլինի միայն այն ժամանակ, երբ պետությունը կիրականացնի սոցիալական ուժեղ կողմնորոշված քաղաքականություն և Որպես կանոն, նման քաղաքականությունը բյուրոկրատական համակարգի, կոռուպցիայի և պետական մարմիններում տեղ գտած այլ բացասական երևույթների դեմ պայքարի գործուն միջոց է և Այս առումով Ռ.Եղյանն իրավամբ փաստում է, որ պետական ծառայությունն անմիջականորեն կապված է պետության գործունեության հետ և ըստ էության արտահայտում է

պետության ողջ կազմակերպական աշխատանքը¹³:

Բազմաթիվ երկրների երկարամյա փորձն ապացուցել է, որ հանրային ծառայությունը կարող է ապահովել պատմական, քաղաքական, տնտեսական, տեղեկատվական և այլ բազմաբնույթ խնդիրների արդյունավետ լուծումը: Մասնագիտական բարձր պատրաստվածությամբ օժտված անձնակազմով ապահովված հանրային ծառայության առկայությունը կարևոր նախապայման է պետության և հասարակության միջև փոխվստահելի հարաբերությունների ձևավորման համար:

Պետական ծառայությունն իր մեջ ներառում է սոցիալական, քաղաքական, իրավական, կազմակերպական, բարոյական, ավանդույթային և այլ ոլորտներ:

Իրավաբանական գրականությունում «պետական ծառայություն» հասկացության համընդհանուր հավանության արժանացած մոտեցում չկա: Առավել տարածված են վերջինիս՝ որպես պետության խնդիրների և նպատակների լուծմանը քաղաքացիների մասնակցության ձևի, որպես պետության, հասարակության, օրենքի և քաղաքացու հարաբերությունների կապերի իրականացման ձևի, որպես պետական իշխանության և պետական կառավարման ինստիտուտների ձևավորման, իրացման և կատարելագործման մեխանիզմի, որպես պետական իշխանության և պետական կառավարման իրականացումը կարգավորող իրավական ինստիտուտների և հասարակական ինստիտուտների միասնության, որպես պետության խնդիրներն և գործառույթներն իրականացնելու համար ծառայողներ ունեցող պետական մարմինների համակարգերի, որպես կառավարչական գործունեության հատուկ տեսակի բնորոշումները¹⁴ :

Ներկայումս վարչական իրավունքի դասագրքերում պետական ծառայությունը մեկնաբանվում է լայն և նեղ իմաստներով:

Ամենալայն առումով՝ պետական ծառայությունը պետական մարմինների

¹³ Տե՛ս **Եղյան Ռ.Հ.**, Քաղաքացիական (պետական) ծառայությունը Հայաստանի հանրապետությունում-Եր.: Երևանի համալսարանի հրատարակչություն, 2003, էջ 9:

¹⁴ Տե՛ս **Атаманчук Г.В.**, Сущность государственной службы: история, теория, закон, практика. М, 2008. էջ123: **Манохин В.М.**, Советская государственная служба. М., 1966. էջ 10; **Лазарев Б.М.**, Государственная служба. М., 1993. էջ 5-6: **Старилов Ю.Н.**, Государственная служба в Российской Федерации: теоретико-правовое исследование. Воронеж, 1996. էջ 10:

կողմից կադրային գործառույթի իրականացումն է, գործունեությունն ու իրականացվող վերահսկողությունն այն անձանց կողմից, ովքեր դրա համար ստանում են աշխատավարձ պետական բյուջեից և զբաղեցնում են մշտական կամ ժամանակավոր պաշտոն պետական մարմինների համակարգում, այդ թվում՝ օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանության մարմիններում, դատախազությունում, հսկող և վերահսկող մարմիններում, պետական ձեռնարկությունների վարչակազմերում¹⁵:

Լայն առումով այն մեկնաբանվում է որպես ծառայողական պարտականությունների կատարում պետական կազմակերպություններում՝ պետական իշխանության մարմիններում, ձեռնարկություններում, հիմնարկներում և այլ կազմակերպություններում:

Նեղ առումով պետական ծառայությունը մեկնաբանվում է որպես ծառայողական պարտականությունների կատարում միայն պետական մարմիններում¹⁶: Այդ թեզի կողմնակիցներ Ա.Այդիսինը և Յու.Կոզլովը պնդում են, որ պետական ծառայությունն իրականացվում է միայն պետական հիմնարկներում¹⁷: Պրոֆեսոր Գ.Ատամանչուկը նշում է, որ պետական ծառայությունը քաղաքացու գործնական և մասնագիտական մասնակցությունն է պետության գործառույթների և նպատակների իրականացմանը՝ կոնկրետ պետական մարմնում ի պաշտոնե ստանձնած պարտականությունների կատարմամբ¹⁸: Վ.Մելնիկովը և Վ.Նեչիպորենկոն պետական ծառայությունը ներկայացնում են, որպես իրավական, կազմակերպչական և սոցիալական ինստիտուտ: Այն կարգավորում է համասեռ իրավական հարաբերություններ և շուկայական հարաբերությունների պայմաններում նպատակաուղղված է պաշտպանելու մարդու իրավունքներն ու ազատությունները¹⁹:

Իրավաբանական գրականությունում ավանդական է դարձել պետական ծառա-

¹⁵ Տե՛ս **Старилов Ю.Н.**, Служебное право, М., 1996. էջ 132է

¹⁶ Տե՛ս **Корнев А.П.**, Административное право России. Учебник, В 3-х частях. Часть I., М., изд-во Щит-М, 1998, էջ 107:

¹⁷ Տե՛ս **Алехин А.П., Козлов Ю.М., Кармолицкий А.А.**, Административное право Российской Федерации. М., 1998, էջ 135:

¹⁸ Տե՛ս **Атаманчук Г.В.**, Государственное управление. Курс лекций. М., 1997, էջ 263:

¹⁹ Տե՛ս **Мельников В.П., Нечипоренко В.С.**, Государственная служба в России: отечественный опыт проганизации и современность, . М., 2000, ч. 1 էջ 4:

յության Վ.Մանոխինի տված բնութագրումը: Դրա համաձայն պետական ծառայությունը հանդիսանում է պետության գործունեության ուղղություններից (տեսականներից) մեկը, որն ընդգրկում է պետական մարմինների և այլ պետական կազմակերպությունների աշխատողների՝ պետական ծառայողների, գործունեության կազմակերպումը և իրավական կարգավորումը, ինչպես նաև անմիջականորեն պետության խնդիրների և գործառույթների իրականացմանն ուղղված պետական ծառայողների գործունեությունը²⁰:

Սակայն այս տեսակետն արդարացիորեն քննադատության է ենթարկվել որոշ հեղինականների կողմից: Մասնավորապես, Բ.Լազարևը նրանում առաջ է քաշում հետևյալ թերությունները՝

- 1) պետական ծառայության հասկացությունը տրվում է պետական ծառայողի հասկացության միջոցով՝ ինչն արդյունավետ չէ,
- 2) նրանում հաշվի չի առնվում, որ պետական ծառայողը ոչ միայն իրականացնում է անհրաժեշտ խնդիրներ, այլև իրականացնում է քաղաքացիների, հասարակության և պետության իրավունքների պահպանություն և պաշտպանություն,
- 3) այս բնորոշումը միավորում է երկու տարբեր երևույթներ՝ պետական ծառայությունը և նրա կազմակերպմանն ու իրավական կարգավորմանն ուղղված գործունեությունը²¹:

Բ.Լազարևը պետական ծառայությունը բնորոշում է, որպես ծառայություն պետությանը, այսինքն՝ պետությունից համապատասխան վարձատրությամբ և նրա հանձնարարությամբ պետական մարմիններում իրականացվող գործունեություն՝ ուղղված պետության խնդիրների և գործառույթների լուծմանը²²:

Գ.Ատամանչուկի կարծիքով պետական ծառայությունը պետական մարմնի պաշտոններով սահմանված իրավունքների և լիազորությունների իրականացման միջոցով պետության խնդիրների ու գործառույթների գործնականում մասնագիտական իրականացմանը մասնակցելու ձև է²³: Նա զարգացած

²⁰ Տե՛ս **Манохин В.М.**, Советская государственная служба. М., 1966. էջ 5-14:

²¹ Տե՛ս **Лазарев Б.М.**, Государственная служба. М., 1993. էջ 5-6:

²² Տե՛ս **Лазарев Б.М.**, նշված աշխատության էջ 6-7:

²³ Տե՛ս **Атаманчук Г.В.**, Сущность государственной службы: история, теория, закон, практика., М., 2008, էջ 123:

ժողովրդավարության պայմաններում «ծառայություն» հասկացությամբ ներկայացվող երևույթները բնութագրում է գործնականում հիմնավորված հետևյալ հատկանիշներով՝

- 1) ծառայություն են համարվում հանրորեն օգտակար գործունեության այն տեսակները, որոնք ֆինանսավորվում են պետության կողմից, ինչպիսիք կարող է լինել՝ ինչպես պետական մարմինների գործառույթների իրականացումը, այնպես էլ՝ աշխատանքը պետական մարմիններում, կազմակերպություններում և ձեռնարկություններում,
- 2) ժամանակակից ժողովրդավարական, սոցիալական և իրավական պետության բարդությունը կայանում է նրանում, որ նրա մարմիններն իրականացնում են բազմաթիվ և բազմաբնույթ գործառույթներ առողջապահության, կրթության, պաշտպանության և այլ բնագավառներում: Հետևաբար նրանց գործունեության ընթացքում քիչ տեղ չի գրավում քաղաքացիներին և կազմակերպություններին ծառայությունների մատուցումը,
- 3) երկրների մեծ մասում ծառայությունը տարբերվում է պետական ապարատի կառուցվածքն արտացոլող հիերարխիկ բնույթով,
- 4) բոլոր պետություններում գործնականում անընդմեջ բարեփոխումներ են իրականացվում, որոնք ուղղված են պետական ապարատի կատարելագործմանը, պետական ծառայողների պատրաստվածության և գործունեության արդյունավետության բարձրացմանը,
- 5) գրեթե բոլոր երկրներում պետական ծառայության կազմակերպումն ուղեկցվում է տեսության և նորմատիվ իրավական կարգավորման ընթացքում հակասություններով, տարբերություններով, գրեթե ոչ մի տեղ չկա տեղի ունեցող հասարակական երևույթների և նրանց կառավարման ձևերի և մակարդակի հանդեպ գոհունակություն²⁴:

Պետական և մունիցիպալ ծառայության համակարգերում օրենքի հիման վրա մարդկանց հետ տարվող աշխատանքները շատ երկրներում իրականացնում է կառավարման միասնական մարմին: Ֆրանսիայում այն հանրային ծառայության խորհուրդն

²⁴ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 109-113:

է, Մեծ Բրիտանիայում՝ պետական ծառայության գործերով նախարարությունը և այլն:

Մեր կարծիքով, արտասահմանյան երկրներում պետական ծառայության կազմակերպման ընթացքում ողջունելի է արհեստավարժ պետական ծառայողների պատրաստման ձգտումը: Պետական ծառայության նման կազմակերպումը պետական ծառայողների մոտ մեծացնում է իրենց պարտականությունների պարտաճանաչ և երկարատև կատարման շարժառիթը:

«Պաշտոն» հասկացությունը պետական պաշտոնի ենթատեքստում առավել հաճախ օգտագործվում է իրավական ակտերում, իսկ դրա բովանդակությունը բացահայտվում է իրավաբանական գրականությունում, որտեղ ընդհանուր առմամբ այն ներկայացվում է իրավունքների, պարտականությունների և պատասխանատվության ամբողջություն: Սակայն, այդ բնորոշումներն առավել հաճախ բացահայտում են պաշտոնի կազմակերպական-իրավական բնույթը՝ ձեռնպահ մնալով նրա՝ որպես սոցիալական երևույթի բացահայտումից: Այն Ա.Սուքիասյանի «Հայոց լեզվի հոմանիշների բացատրական բառարանում» մեկնաբանվում է որպես ծառայություն, պաշտոնավարություն, պաշտոնեություն, գործ (հիմնարկ-ձեռնարկությունում) կամ այլ տեղ ծառայելը, հաստիք (ծառայության տեղ), գործառույթ²⁵: Այս եզրույթը բազմանշանակ է պարզաբանում Էդ.Աղայանը: Նա այն բնորոշում է որպես հիմնարկում կամ ձեռնարկությունում ծառայողական դիրք և դրա հետ կապված պարտականություններ ու իրավունքներ, ծառայության յուրահատուկ պարտականությունների ամբողջություն, ծառայության տեղ, հաստիք²⁶:

«Պաշտոն» հասկացության բացահայտման, նրա բարդության ընկալման համար անհրաժեշտ է պարզել նրա սոցիալ-դերային բնույթը: Նման մոտեցման դեպքում պաշտոնը կարելի է բնորոշել որպես մարդու կողմից իրականացվող հաստատված սոցիալական դեր պետական մարմիններում, հասարակական, մասնավոր կազմակերպություններում, հիմնարկ-ձեռնարկություններում:

Գերմանացի Ֆ.Բրոկհաուզենը և Ի. Եֆրոնը պաշտոնը բնորոշում են որպես մշտական հաստատություն, որը նախատեսված է պետության որոշակի նպատակներ

²⁵ Տե՛ս **Սուքիասյան Ա.Մ.** Հայոց լեզվի հոմանիշների բացատրական բառարան, Երկրորդ հրատարակություն Եր., ԵՊՀ. հրատ., 2009, 910 էջ:

²⁶ Տե՛ս **Աղայան Է.Բ.**, Արդի հայերենի բացատրական բառարան, Եր., 1976, էջ 1180:

անընդմեջ իրականացնելու համար²⁷: Վ.Դալը այն մեկնաբանում է որպես ծառայության տեղ, որն այն զբաղեցնողի համար կանխորոշում է ծառայողական պարտականություններից բխող պահանջներ²⁸:

Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ մի շարք գիտնականների, մասնավորապես, Վ.Մանոխինի²⁹, Դ.Բախրախի³⁰, Ա.Նոզդրաչովի³¹, Յու.Ստարիլովի³², Դ.Օվսյանկոյի³³, Ա.Դյոմինի³⁴ և այլոց կարծիքները վերոհիշյալ հարցում բովանդակային առումով էապես չեն տարբերվում իրարից:

Պետական ծառայության պաշտոնի սահմանման առթիվ անկասկած գիտական հետաքրքրություն է ներկայացնում Ա.Գրիշկովեցի մոտեցումը: Ըստ նրա՝ պետական ծառայության պաշտոնը վարչական բյուջետային հաստատություն է: Այն անհրաժեշտ է դիտարկել նախ և առաջ որպես տրամադրվող բյուջետային միջոցների ամբողջություն, տրվող՝

- 1) ըստ ծառայողական տեղի բովանդակության: Այսինքն՝ որպեսզի պետական ծառայողը կարողանա իրականացնել իր պաշտոնական լիազորությունները (նյութատեխնիկական բազայի ապահովում, գործուղումների ընթացքում կատարվող ծախսերի փոխհատուցում, վերապատրաստման ծախսեր և այլն),
- 2) անմիջապես ըստ պետական ծառայողի բովանդակության (նյութական ապահովություն, բժշկական սպասարկում և այլ վճարումներ ուղղված պետական ծառայողի և նրա ընտանիքի անդամների որոշ կարիքների բավարարմանը)³⁵:

«Պետական պաշտոն» հասկացությունն իրավաբանական գրականությունում բնութագրվում է կարգավիճակա-իրավական, կոնկրետ և վերացական գործառնության իմաստներով:

²⁷ Տե՛ս **Ноздрачев А.Ф.**, Государственная служба: Учебник для подготовки государственных служащих. М., 1999, էջ 123:

²⁸ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 123:

²⁹ Տե՛ս **Манохин В.М.**, Советская государственная служба. М., 1966, էջ 72:

³⁰ Տե՛ս **Бахрах Д.Н.**, Государственная служба России, М., 2007, էջ 16:

³¹ Տե՛ս **Ноздрачев А.Ф.**, Государственная служба. М., 1999, էջ 123:

³² Տե՛ս **Старилов Ю.Н.**, Государственная служба в Российской Федерации: теоретико-правовое исследование. Воронеж, 1996. էջ 119:

³³ Տե՛ս **Овсянко Д.М.**, Государственная служба Российской Федерации. М., 2008, էջ 53:

³⁴ Տե՛ս **Демин А.А.**, Государственная служба. М., 2002. էջ 38:

³⁵ Տե՛ս **Гришковец А.А.**, Проблемы правового регулирования и организации государственно- гражданской службы в Российской Федерации: дис. Д-ра юрид.наук. М., 2004, էջ 10:

Առաջին դեպքում պաշտոնը ներկայացվում է որպես միջոց պետական ծառայողի կարգավիճակի ամրագրման համար և հանդիսանում է իրավունքների, պարտականությունների և պատասխանատվության ամբողջություն՝

Կոնկրետ գործառույթային իմաստով պաշտոնը կոնկրետացնում է այն հասկացությունները, որոնք սահմանում են պետական ծառայողի խնդիրները, իսկ անորոշ (աբստրակտ) գործառույթային իմաստով պաշտոնի տակ հասկացվում է պետական համապատասխան մարմնի շրջանակներում պետական ծառայողների կողմից իրականացվող խնդիրների անորոշ շրջանակը, որոնք պետք է համապատասխան պետական ծառայողների կողմից իրականացվեն իրավասու անձի կամ մարմնի կողմից տրված պարտադիր կատարման հանձնարարականի առկայության դեպքում³⁶՝

Յու.Ստարիլովը պետական պաշտոնը բնութագրում է նաև ֆինանսական առումով, նշելով, որ պաշտոնը բյուջետային տեղ է՝ Պետական ծառայողների աշխատատեղերը պետք է հաշվի առնվեն պետական բյուջեում, քանի որ նոր պաշտոնների ստեղծումը կամ վերացումը անմիջական ազդեցություն է ունենում պետական բյուջեի ձևավորման վրա³⁷՝

Որպես եզրահանգում կարելի է նշել, որ ***պետական պաշտոնը պետական մարմնի գործառույթների կամ խնդիրների, ինչպես նաև պետական պաշտոնապարտ անձանց գործունեության իրականացման ապահովման համար պետական մարմնի կառուցվածքում նախատեսված միավոր աշխատատեղ է:***

Ինչ վերաբերում է ոստիկանությունում ծառայության պաշտոնին, ապա, մեր կարծիքով, վերջինիս բովանդակությունը բացահայտելու համար կարելի է նշել այն բնութագրող հետևյալ լրացուցիչ հատկանիշները՝

- 1) այն ստեղծվում է ՀՀ ոստիկանության համակարգում, նրա խնդիրների և գործառույթների իրականացման համար.
- 2) ոստիկանությունում ծառայության յուրաքանչյուր թափուր պաշտոնի համար սահմանված է այն լրացնելու հատուկ կարգ.

³⁶ Տե՛ս **Старилов Ю.Н.**, նշված աշխատության էջ 108: **Ноздарчев А.Ф.** Государственная служба. М., 1999, էջ14:

³⁷ Տե՛ս **Старилов Ю.Н.**, նշված աշխատության էջ 108:

- 3) բնութագրվում է այն զբաղեցնող անձանց համար իրավունքների և պարտականությունների առկայությամբ.
- 4) զբաղեցվում է միայն ոստիկանության ծառայողների կողմից.
- 5) պաշտոնը կանխորոշում է այն զբաղեցնող ծառայողին շնորհվող հատուկ կոչման առավելագույն սահմանը:

Քննարկելով պետական մարմնի և պետական պաշտոնի հարաբերակցության հարցը Գ.Ատամանչուկը մեր կողմից ամբողջությամբ կիսվող տեսակետ է հայտնել այն մասին, որ դժվար է համաձայնվել պնդվող այն կարծիքին, թե պաշտոնը հանդիսանում է պետական մարմնի սկզբնական կառուցվածքային միավորը: Կարծես թե, պետական պաշտոնն ունի ինքնուրույն նշանակություն և նրանից՝ ինչպես մասերից, կառուցվում է պետական մարմինը: Իրականում ամեն ինչ ունի հակառակ տրամաբանությունը: Միայն պետական մարմինն է օժտված իրավասություններով և դրանց իրականացման ապահովման համար նրանում ստեղծվում է պետական պաշտոնների որոշակի կազմակերպական համակարգ³⁸:

Ներկայում պետական ծառայությունը հանդիսանում է քաղաքակիրթ ժողովրդավարական հասարակության անբաժան մասը: Ընդ որում, այն առավելագույնս ապաքաղաքականացված է և մասնավոր ոլորտում ծառայությունից տարբերվում է հետևյալ հանգամանքներով՝

- 1) ծառայության բնութագրումը որպես պետականի նշանակում է, որ նրա բովանդակությունը, սկզբունքները և գործառույթները հանդիսանում են ածանցյալ և սահմանվում են բխելով պետության տեղից ու դերից,
- 2) պետական ծառայությունը ապահովում է ինչպես համապետական, քաղաքական, այնպես էլ՝ պետական կառավարման խնդիրների լուծումը, արտացոլում է պետության հիմնական խնդիրները, գործառույթները: Ուստի, պետական ծառայողները չեն դիտարկվում որպես սովորական վարձու աշխատողներ, այլ պետության մարդ, անձնավորություն, որը ներկայացնում և պաշտպանում է պետության շահերը,
- 3) պետական ծառայողների աշխատանքն իր բնույթով կայուն է,

³⁸ Տե՛ս **Атаманчук Г.В.**, Сушность государственной службы: история, теория, закон, практика.,М., 2008, էջ 127:

4) պետական ծառայողների կարգավիճակն ենթարկվում է պետական-իրավական կարգավորման: Իրենց կարգավիճակով պետական ծառայողները տարբերվում են այն աշխատողներից, որոնց մասնակցությամբ իրավահարաբերությունները կարգավորվում է աշխատանքային օրենսդրության նորմերով: Պետական ծառայությունում գտնվող ծառայողների նկատմամբ թույլատրվում է մարդու և քաղաքացու որոշ իրավունքների սահմանափակում: Այստեղ գործնականում բացակայում է գործատուի և աշխատողի միջև առկա իրավական հավասարությունը: Պետական իշխանությունը և իր ծառայողները գտնվում են ստորակարգության հարաբերություններում:

Ելնելով տարբեր երկրներում կիրառում գտած մոդելների և դրանց առջև ծառացած հիմնախնդիրների որոշակի առանձնահատկություններից, 20-րդ դարի վերջերում բազմաթիվ երկրներ բռնեցին հանրային ծառայության համակարգում բարեփոխումների իրականացման ուղին: Դրանք ուղղված էին հանրային ծառայության արդյունավետության բարձրացմանը, հանրային ծառայողների թվի և պահպանման ծախսերի կրճատմանը, դրանց գործունեության բարելավմանը, հանրային ծառայության ժողովրդավարության ընդլայնմանը և այլ հրատապ խնդիրների լուծմանը³⁹: Նշված խնդիրների առջև անխուսափելիորեն կանգնած են հանրային ծառայության երիտասարդ համակարգ ունեցող երկրները, այդ թվում նաև Հայաստանի Հանրապետությունը: ՀՀ անկախության հռչակումից հետո, երկրում, փոքր ինչ ուշացումով, բայց բավարար հետաքրքրություն առաջացավ հանրային ծառայության ձևավորման հիմնախնդրի շուրջ: Ուշադրության կենտրոնում հայտնվեցին վերջինիս տեսական գիտակցման և կազմակերպատիրական ապահովմանը վերաբերող հիմնահարցերը: Այս գործընթացները էական նշանակություն ունեին և ունեն ՀՀ՝ որպես ժողովրդավարական և իրավական պետության ձևավորման գործում:

Բարեփոխումների իրավական հիմքերը ՀՀ-ում դրվեցին «Քաղաքացիական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի ընդունմամբ՝ 2001թ. դեկտեմբերի 4-ին, որն ուժի մեջ մտավ 2002թ-ի հունվարի 9-ին: Դրանով որոշակիացվեցին, այս բնագավառի

³⁹ Տե՛ս **Հարությունյան Ա.Շ.**, Եվրոպական Միության հանրային ծառայությունը, «Հանրային կառավարում», N 3-4, Երևան, 2004, էջ 4-17:

համար հիմնարար նշանակություն ունեցող մի շարք հասկացություններ՝ ինչպիսիք են հանրային ծառայությունը, պետական ծառայությունը, տեղական ինքնակառավարման մարմիններում ծառայությունը և այլն: Դրանով իսկ այն կարևոր նշանակություն ձեռք բերեց ոչ միայն քաղաքացիական ծառայության՝ որպես պետական ծառայության տարատեսակի, այլև պետական ծառայության մյուս տեսակների իրականացման ընթացքում առաջացող հարաբերությունների կարգավորման համար: Բարեփոխումների հիմնական նպատակն էր ունենալ կայուն հանրային ծառայություն, որը հիմնված պետք է լինի այնպիսի արժեքային համակարգի վրա, որը կնպաստեր հասարակության և պետության զարգացմանը⁴⁰:

«Քաղաքացիական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածի համաձայն հանրային ծառայությունը բնորոշվում էր որպես պետությանն օրենսդրությամբ վերապահված լիազորությունների իրականացում, որն ընդգրկում է պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների կողմից քաղաքականություն իրականացնելը, պետական ծառայությունը, տեղական ինքնակառավարման մարմիններում ծառայությունը, ինչպես նաև պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններում քաղաքացիական աշխատանքը:

Այնուհետև իրականանացվող բարեփոխումների շրջանակում առանձին իրավական կարգավորում ստացան պետական ծառայության առանձին տեսակները և տեղական ինքնակառավարման մարմիններում ծառայությունը, որոնցից յուրաքանչյուրին բնորոշ են յուրահատուկ գծեր և կարգավիճակ:

Պետական ծառայության առանձին տեսակների հասկացությունները, նրանց բովանդակությունը տրված են համապատասխան ոլորտներում ծառայողական հարաբերությունները կարգավորող իրավական ակտերով:

Դրանցից դիվանագիտական ծառայությունը, հարկային ծառայությունը, համապատասխանաբար «Դիվանագիտական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 3-րդ հոդվածի և «Հարկային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 5-րդ հոդվածի համաձայն, բնորոշվում են որպես մասնագիտական գործունեություն, որը կատարվում է համապատասխան պետական մարմիններում, այդ մարմիններին վերապահված

⁴⁰ Տե՛ս **Դավթյան Գ.**, Հասարակությանը ծառայելը որպես հանրային ծառայության բարձրագույն արժեք, Դատական իշխանություն 2010 3/128, Երևան, էջ 4-12:

խնդիրների և գործառնությունների իրականացման նպատակով: «Զինված ուժերում ծառայության մասին» ՀՀ օրենքն իր 1-ին և «Ոստիկանությունում ծառայության մասին» ՀՀ օրենքն իր 2-րդ հոդվածներով բավարարվում են միայն պետական ծառայության տվյալ տեսակները որպես պետական ծառայության հատուկ տեսակ սահմանելով:

Ազգային անվտանգության մարմիններում ծառայությունը, «Ազգային անվտանգության մարմիններում ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածով, բնորոշվում է որպես զինվորական ծառայություն:

Այս առումով որոշակի յուրահատկություն ունի «Մաքսային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքը, որն իր 3-րդ հոդվածում սահմանվում է ոչ թե մաքսային ծառայության հասկացությունը, այլ ՀՀ մաքսային ծառայության հասկացությունը՝ նշելով, որ վերջինս ՀՀ մաքսային մարմինների միասնական կենտրոնացված համակարգ է: Կարծում ենք, որ ճիշտ կլիներ ՀՀ օրենսդրությամբ պետական ծառայության տարբեր տեսակների հասկացությունները տալիս, չնայած, որ «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքը նրանց համար ըստ էության տալիս է միասնական հասկացություն, առաջնորդվել միասնական չափանիշներով՝ մյուս իրավական ակտերով ևս ամրագրելով պետական ծառայության տարբեր տեսակների նմանատիպ հասկացություններ:

Այս ոլորտում առաջացող հասարակական հարաբերությունների նոր որակով կարգավորմանն էր ուղղված «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի ընդունումը, որի 3-րդ հոդվածի համաձայն հանրային ծառայությունը պետությանը ՀՀ Սահմանադրությամբ և օրենքներով վերապահված լիազորությունների իրականացումն է և ընդգրկում է պետական ծառայությունը, համայնքային ծառայությունը, պետական և համայնքային պաշտոնները:

Կարծում ենք, որ հանրային ծառայության հասկացության օրենսդրական բնորոշումը թերի է և չի բխում տվյալ հիմնախնդրի վերաբերյալ ձևավորված տեսական պատկերացումներից: Այսպես. հանրային ծառայությունը, նախ, բնորոշվում է որպես պետությանը ՀՀ Սահմանադրությամբ և օրենքներով վերապահված լիազորությունների իրականացում: Գտնում ենք, որ հաշվի առնելով

այն, որ ծառայությունն ընդհանրապես դիտվում է որպես մասնագիտական գործունեություն, առավել նպատակահարմար կլիներ հանրային ծառայությունը օրենսդրորեն բնորոշել, որպես մասնագիտական գործություն, որն ուղղված է պետությանը ՀՀ Սահմանադրությամբ և օրենքներով վերապահված լիազորությունների իրականացմանը:

Այս հասկացության օրենսդրությամբ ամրագրված մյուս թերություններն առավել ակնհայտ են դառնում վերջինիս բովանդակությունը կազմող բաղադրատարրերի պարզաբանմամբ: Մասնավորապես, օրենսդիրը սահմանել է, որ հանրային ծառայությունն ընդգրկում է պետական ծառայությունը, համայնքային ծառայությունը, պետական և համայնքային պաշտոնները:

Ընդ որում, պետական և համայնքային ծառայությունները մասնագիտական գործունեություններ են, որոնք ուղղված են ՀՀ օրենսդրությամբ՝ համապատասխանաբար պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններին վերապահված խնդիրների և գործառույթների իրականացմանը: Այնուհետև, օրենսդիրն անդրադարձել է ինչպես պետական և համայնքային պաշտոնների բնորոշմանը, այնպես էլ՝ դրանց հնարավորինս ամբողջական թվարկմանը:

Վերոշարադրյալի համատեքստում ակնհայտ է, որ հանրային ծառայությունը՝ որպես պետությանը Սահմանադրությամբ և օրենքներով վերապահված լիազորությունների իրականացմանն ուղղված մասնագիտական գործունեություն, չի կարող ներառել պաշտոն եզրույթը՝ վերևում նշված իր ցանկացած մեկնաբանությամբ, քանի որ դրանք տարասեռ հասկացություններ են և չեն կարող ընդգրկվել մեկը մյուսում:

Նկատի ունենալով այդ, նպատակահարմար է «հանրային ծառայություն» հասկացությունն օրենսդրությամբ բնորոշել որպես մասնագիտական գործունեություն, որն ուղղված է պետությանը ՀՀ Սահմանադրությամբ և օրենքներով վերապահված խնդիրների և գործառույթների իրականացմանը, որն ընդգրկում է պետական ծառայությունը, համայնքային ծառայությունը, ինչպես նաև պետական և համայնքային պաշտոններ զբաղեցնող անձանց ծառայությունը:

Այն ընդգրկում է քաղաքացիական ծառայությունը, դատական ծառայությունը,

դիվանագիտական ծառայությունը, հատուկ ծառայությունները՝ պաշտպանության, ազգա անվտանգության, ոստիկանության, հարկային, մաքսային, փրկարար ծառայության հանրապետական գործադիր մարմիններում, ՀՀ Ազգային ժողովի աշխատակազմում պետական ծառայությունը, Ազգային անվտանգության խորհրդում, ՀՀ քննչական կոմիտեում, ՀՀ քննչական կոմիտեի դեպարտամենտում, ինչպես նաև օրենքներով նախատեսված այլ ծառայությունները:

Պետական ծառայության համակարգը կազմող ծառայության այս, այդ թվում նաև հատուկ տեսակների, սահմանումն ամբողջական չէ: ՀՀ օրենսդրությունը, որպես պետական ծառայության հատուկ տեսակներ սահմանում է նաև ՀՀ հատուկ քննչական ծառայությունում ծառայությունը, քրեակատարողական ծառայությունում ծառայությունը, դատական ակտերի հարկադիր կատարում ապահովող ծառայությունը և այլն:

Ինչ վերաբերում է ոստիկանությունում ծառայության հասկացությանը, ապա չնայած նրան, որ այն օրենսդրական ամրագրում չի ստացել, սակայն դրա բացահայտումը բարդ չէ պետական ծառայողական հարաբերություններ կարգավորող այլ նորմերի միջոցով: Հաշվի առնելով, որ օրենսդիրը պետական ծառայությունը բնորոշել է որպես մասնագիտական գործունեություն, որն ուղղված է ՀՀ օրենսդրությամբ պետական մարմիններին վերապահված խնդիրների և գործառույթների իրականացմանը, իսկ «Ոստիկանության մասին» ՀՀ օրենքով սահմանվում են ոստիկանության խնդիրները, ապա ոստիկանությունում ծառայությունը կարելի է բնորոշել, որպես մասնագիտական գործունեության հատուկ տեսակ, որն ուղղված է օրենքին համապատասխան ապահովել մարդու անվտանգությունը, հանցագործությունների ու վարչական իրավախախտումների նախականիւմը, կանխումը և խափանումը, հանցագործությունների հայտնաբերումը և բացահայտումը, քրեական գործով նախնական քննությունը, հասարակական կարգի պահպանությունը և հասարակական անվտանգությունը, սեփականության բոլոր ձևերի հավասար պաշտպանությունը, օրենքով նախատեսված սահմաններում ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց իրենց իրավունքներն ու օրինական շահերը պաշտպանելիս օգնություն ցույց տալը:

Ոստիկանությունում ծառայությունը, հանրային ծառայության համակարգում լինելով գործունեության ինքնուրույն հատուկ տեսակ, միատարր չէ: Այն ընդգրկում է ոստիկանությունում ծառայության հարաբերականորեն ինքնուրույն տեսակներ, որոնցից յուրաքանչյուրն որպես մասնագիտական գործունեության տեսակ իրականացվում է հատուկ ձևերով ու մեթոդներով՝ իր առջև դրված խնդիրների լուծման նպատակով: Ծառայության նշված տեսակների խնդիրների և գործառույթների լուծմամբ ապահովվում է ոստիկանությունում ծառայության խնդիրների և գործառույթների ողջ ծավալով իրականացումը:

ՀՀ ոստիկանությունը միասնական համակարգ կազմող պետական կառավարման մարմին է, որն իր խնդիրներն իրականացնելիս, օրենքով նախատեսված դեպքերում, կարգով և սահմաններում, ունի հարկադրանք կիրառելու իրավունք: Ոստիկանության համակարգը բաղկացած է ոստիկանությունից, ոստիկանության ենթակայության տակ գտնվող պետական ոչ առևտրային կազմակերպություններից և հիմնարկներից: Ոստիկանությունը բաղկացած է ոստիկանության կենտրոնական ապարատից, դրա անմիջական ենթակայության ստորաբաժանումներից, ոստիկանության Երևան քաղաքի և մարզային վարչություններից և դրանց ենթակա բաժիններից: Ոստիկանության կառուցվածքը և թվաքանակը հաստատում է ՀՀ կառավարությունը՝ ոստիկանության պետական կառավարման մարմնի ղեկավարի ներկայացմամբ: Ոստիկանության պետական կառավարման մարմնի ղեկավարը ոստիկանության կառուցվածքի և թվաքանակի սահմաններում իրավասու է ստեղծելու ոստիկանության ենթակառուցվածքային ստորաբաժանումներ: Ոստիկանության ընդհանուր ղեկավարումն իրականացնում է ոստիկանության պետական կառավարման մարմնի ղեկավարը:

Ոստիկանությունում ծառայության մասին առավել լայն պատկերացում կազմելու համար էական է այս ոլորտում արտասահմանյան երկրների փորձի ուսումնասիրությունը:

Հատկանշական է, որ Գերմանիայում բացակայում է «պետական ծառայություն» հասկացությունը: Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի ավարտից հետո այստեղ կիրառման մեջ է դրվել «Հանրային ծառայություն» հասկացությունը,

որը հաստատուն կերպով օգտագործվում է գերմանացի իրավագետների և քաղաքագետների կողմից:

Ոստիկանության ողջ գործունեության հիմքը Գերմանիայում հանդիսանում են սահմանադրական նորմերը: Սահմանադրության և օրենսդրական ակտերից բացի ոստիկանությունում ծառայության ընթացքը կարգավորվում է նաև տեղական մարմինների իրավական ակտերով: Օրինակ, Գերմանիայի դաշնային հողերից Համբուրգում ոստիկանությունում ծառայության ընթացքը կարգավորվող իրավական ակտերից են «Համբուրգի ոստիկանության ծառայողների ծառայության ընթացքի մասին» որոշումը, «Համբուրգի ոստիկանությունում ծառայողների վերապատրաստման մասին» որոշումը և այլն:

Համբուրգի ոստիկանությունում ծառայությունն ունի երեք աստիճան: Առաջին աստիճանում ծառայությունն ընդգրկում է այն պաշտոններում ծառայությունը, որոնք համալրվում են ոստիկանության պոլիցալահմայստերից մինչև պոլիցահայպտմայստեր կոչումներ ունեցող ծառայողներով: Երկրորդ աստիճանում ծառայությունն ընդգրկում է այն պաշտոններում ծառայությունը, որոնք համալրվում են ոստիկանության կոմիսարից (քրեական ոստիկանության կոմիսար) մինչև առաջին գլխավոր կոմիսար (քրեական ոստիկանության կոմիսար կոչումներ) ունեցող ծառայողներով, իսկ երրորդ աստիճանում՝ ոստիկանության խորհրդական կոչում և բարձր կոչում ունեցող ծառայողներով⁴¹:

Ոստիկանությունում ծառայության գործունեությունը Գերմանիայում բնորոշվում է մի շարք առանձնահատկություններով՝

- 1) ոստիկանությունն իրենից ներկայացնում է միասնական կենտրոնացված համակարգ: Գերմանիայի ոստիկանությանը բնորոշ է հստակ տարանջատումը ոստիկանության ֆեդերալ մարմինների և հողերի ոստիկանության:
- 2) ոստիկանությունում ծառայության իրավական կարգավորումը իրականացվում է բացառապես հողերի շրջանակներում, բացի քրեական գործերին առնչվող գործունեության, որի ղեկավարումն և հսկողությունն իրականացվում է ֆեդերալ մարմինների կողմից:

⁴¹ См'у **Кикотя В.Я.** Организационно-правовое и информационное обеспечение реализации кадровой политики МВД России в сфере подготовки кадров: дис. ... д-ра юрид. Наук. М., 2002, էջ 256:

Գերմանիայում ոստիկանությունում ծառայության կազմակերպման ընթացքում, մեր կարծիքով, դրական է այն, որ ոստիկանության կադրերի պատրաստման հիմքում դրվում է մշտականության սկզբունքը: Ոստիկանության ծառայողի գործունեությունը և վերապատրաստումը պլանավորվում է և ուղորդվում է հեռանկարային առումով: Ընդ որում, նախատեսվում է նրա որակման մշտական բարձրացում: Ոստիկանության կադրերի պատրաստման ԳԴՀ առավելությունը, մեր կարծիքով, նաև այն է, որ ոստիկանության ուսումնական հաստատություններից ոչ մեկը իր շրջանավարտներին չի տալիս կրթական փաստաթուղթ, որը կհամապատասխանի պետական կրթական որևէ չափանիշի: Կրթության ավարտին ուսումնական հաստատությունը տրամադրում է միայն գերատեսչական կրթական փաստաթուղթ, ըստ որի շրջանավարտն իրավունք ունի աշխատել միայն ոստիկանությունում և բացառության կարգով ևս որոշ պետական մարմիններում:⁴² Ոստիկանությունում ծառայության նման կազմակերպումը, մեր կարծիքով՝ արժանի է ուշադրության և անհրաժեշտության դեպքում կիրառման: Գերատեսչական կրթության դիպլոմի ստացումը, որն իրավունք չի տալիս աշխատել այլ կազմակերպություններում, կնպաստի կրթություն ստանալու հավակնորդների մոտ ոստիկանությունում երկարատև ծառայության շարժառիթի ձևավորմանը:

Մեկ այլ արտասահմանյան երկրի՝ ԱՄՆ-ի ոստիկանությունը, իրենից ներկայացնում է կազմակերպական ձևերի, գործառույթների և լիազորությունների բազմազանություն, որոնցով օժտված են առանձին ոստիկանական ստորաբաժանումներ, սակայն ասել, որ ԱՄՆ-ի ոստիկանությունն իրենից ներկայացնում է միասնական կենտրոնացված համակարգ չի կարելի: Գոյություն ունեցող այդ բազմազանությունը, ըստ ընդհանուր հատկանիշների կարելի է դասել հետևյալ խմբերի՝ 1) ֆեդերալ կառավարության արդարադատության, գանձապետարանի, փոստի դեպարտամենտների, պաշտպանության նախարարության ոստիկանական կազմակերպություններ, 2) նահանգների ոստիկանական կազմակերպություններ 3) շերիֆներ և նրանց կողմից ղեկավարվող գործակալություններ և կոմսություններ, 4) քաղաքների և քաղաքատիպ գյուղերի

⁴² Տե՛ս **Кикотя В.Я.**, նշված աշխատության էջ 261:

նստիկանական գործակալություններ, 5) ձեռնարկությունների և արտադրական կորպորացիաների ոստիկանություն: Բացի այդ անհրաժեշտ է նշել, որ արդարադատության դեպարտամենտի ոստիկանական կազմակերպություններն ընդգրկվում են կենտրոնական հետախուզական բյուրոն, միգրացիայի և հպատակագրության ծառայությունը, բանտերի բյուրոն, ներքին քաղաքային եկամուտների ծառայությունը, թմրամիջոցների բյուրոն և այլն⁴³:

«ԱՄՆ-ի ոստիկանություն» հասկացությունը չկա, յուրաքանչյուր նահանգ ունի իր ոստիկանական կառավարումը, մյուսներից անկախ: Նահանգներում ոստիկանական կառավարումը կարող են էականորեն տարբերվել միմյանցից:

ՀՀ հանրային ծառայության ոլորտում իրականացվող բարեփոխումների շրջանակում սկսվել և շարունակվում է պետական հատուկ ծառայություն իրականացնող մարմինների համակարգում քաղաքացիական հատուկ ծառայության ինստիտուտի ներդրման գործընթացը: Դա պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ պետական հատուկ ծառայություն իրականացնող մարմինների առանձին ստորաբաժանումների գործունեությունն անմիջականորեն ուղղված չէ պետական այդ մարմնի առջև դրված հատուկ բնույթի խնդիրների լուծմանը, որի պատճառով ստորաբաժանումներում պաշտոն զբաղեցնող անձինք իրենց գործունեությունը չեն իրականացնում հատուկ պայմաններում:

ՀՀ պետական հատուկ ծառայությունների համակարգում քաղաքացիական հատուկ ծառայության ինստիտուտի ներդրումը սկսվեց 2007թ. նոյեմբերի 28-ին «Քաղաքացիական հատուկ ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի ընդունմամբ: Նշված օրենքով քաղաքացիական հատուկ ծառայությունը սահմանվեց որպես պետական ծառայության տեսակ և բնորոշվեց որպես քաղաքական ուժերի հարաբերակցության փոփոխությունից անկախ մասնագիտական գործունեություն, որը կատարվում է ՀՀ պաշտպանության հանրապետական գործադիր մարմնում և ՀՀ ազգային անվտանգության խորհրդում ՀՀ օրենսդրությամբ այդ մարմիններին վերապահված խնդիրների ու գործառույթների արդյունավետ իրականացման նպատակով:

Ոստիկանությունում քաղաքացիական հատուկ ծառայության ինստիտուտի

⁴³ Ст'я Правоохранительные органы : учеб. пособие / под общ. Ред. **В.И.Качалова, О.В. Качаловой**, М., 2007, էջ 353-354:

ներդրման համար «ՀՀ ոստիկանությունում ծառայության մասին օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» 2007թ.-ի դեկտեմբերի 6-ի ՀՀ օրենքով լրացվեց ոստիկանությունում քաղաքացիական հատուկ ծառայությունը վերտառությամբ 11¹-րդ գլխով: Դրա նպատակն էր օրենքով ոստիկանության առջև դրված խնդիրները չիրականացնող ոստիկանության ստորաբաժանումներում քաղաքացիական հիմունքներով հատուկ ծառայության հիմնադրման և կազմակերպման եղանակով արդյունավետ կադրային քաղաքականություն իրավական հիմքերի ստեղծումը և դրա իրականացումը: Ոստիկանությունում քաղաքացիական հատուկ ծառայությունը ևս սահմանվեց որպես պետական ծառայության տեսակ և բնորոշվեց որպես քաղաքական ուժերի հարաբերակցության փոփոխությունից անկախ մասնագիտական գործունեություն, որն ուղղված է ՀՀ օրենսդրությամբ ոստիկանությանը վերապահված առանձին գործառույթների իրականացմանը:

Քաղաքացիական հատուկ ծառայության հասկացությունը բնորոշելիս՝ նշված դեպքերից առաջինում, այն սահմանելով որպես պետական այդ մարմիններին վերապահված խնդիրների և գործառույթների իրականացման նպատակով իրականացվող գործունեություն, կարծում ենք, որ օրենսդիրը ճիշտ մոտեցում չի ցուցաբերել: Այս կերպ ՀՀ պաշտպանության հանրապետական գործադիր մարմնում և ՀՀ ազգային անվտանգության խորհրդում քաղաքացիական հատուկ ծառայությունները նույնացվել են ՀՀ զինված ուժերում և ՀՀ անվտանգության խորհրդի աշխատակազմներում ծառայությունների օրենսդրությամբ տրված սահմանումների հետ:

Իրականացվող բարեփոխումների շրջանակում 2011-2012 թվականների ընթացքում ոստիկանության 441 ծառայող անցել է քաղաքացիական հատուկ ծառայության, որից 406-ը ոստիկանության անձնագրերի և վիզաների վարչությունում, 30-ը ֆինանսաբյուջետային վարչությունում, 5-ը կադրերի վարչությունում⁴⁴:

Ոստիկանությունում քաղաքացիական հատուկ ծառայության պաշտոնները,

⁴⁴ Տե՛ս <http://www.police.am/reforms/accomplished-work.html> ինտերնետային կայքում:

ելնելով այդ պաշտոնն զբաղեցնող անձանց աշխատանքի կազմակերպման և ղեկավարման պատասխանատվության, որոշումներ կայացնելու լիազորությունների, շփումների ու ներկայացուցչության, խնդիրների բարդության և դրանց ստեղծագործական լուծման պահանջի, ինչպես նաև գիտելիքների ու հմտությունների անհրաժեշտ մակարդակից դասակարգվում են քաղաքացիական ծառայության բարձրագույն, գլխավոր, առաջատար և կրտսեր խմբերի: Օրենքով սահմանվում են նաև քաղաքացիական հատուկ ծառայության յուրաքանչյուր խմբի պաշտոն զբաղեցնող ծառայողներին շնորհվող դասային աստիճանները, այդ պաշտոնների անձնագրերը և քաղաքացիական հատուկ ծառայության թափուր պաշտոն զբաղեցնելու կարգը: Կարգավորվում են ծառայությունում պաշտոնի նշանակելու, քաղաքացիական հատուկ ծառայողի կողմից երդում տալու, քաղաքացիական հատուկ ծառայության ժամանակավոր թափուր պաշտոն զբաղեցնելու, նրանց ատեստավորման, վերապատրաստման, մասնագիտական գիտելիքների և աշխատանքային ունակությունների կատարելագործման նպատակով գործուղման ծառայության դադարեցման ընթացքում առաջացող հարաբերությունները, սահմանվում է վերջիններիս կարգավիճակը:

ՀՀ ոստիկանությունում ներդրված քաղաքացիական հատուկ ծառայության՝ որպես պետական ծառայության ինքնուրույն տեսակի, էությունն առավել լավ ըմբռնելու համար անհրաժեշտ է այն համեմատել պետական ծառայության այլ տեսակների, ընդ որում, պայմանավորված նրա բնույթով՝ առավելապես քաղաքացիական ծառայության, ՀՀ պաշտպանության հանրապետական գործադիր մարմնում և ՀՀ ազգային անվտանգության խորհրդում քաղաքացիական հատուկ ծառայությունների հետ:

Պետական ծառայության նշված տեսակների համեմատական վերլուծության առաջին իսկ պահից ակնհայտ է դառնում, որ օրենսդիրը միանման մոտեցում է ցուցաբերել նրանց հիմնական սկզբունքների, պաշտոնների դասակարգման, դասային աստիճանների, պաշտոնի նշանակման, ատեստավորման, վերապատրաստման, կադրերի ռեզերվի, ծառայողների իրավական վիճակի, ծառայության կազմակերպման և ղեկավարման, ինչպես նաև դրանց հետ կապված այլ

հարաբերությունները կարգավորելիս: Առկա աննշան տարբերությունները պայմանավորված չեն ծառայության տեսակներով, առավել ևս դրանց իրականացման պայմաններով: Այսինքն, ոչ միայն ոստիկանության, այլև պետական այլ հատուկ ծառայություն իրականացնող մարմինների առանձին այն ստորաբաժանումներում ծառայությունը, որոնց գործունեությունն անմիջականորեն ուղղված չէ պետական այդ մարմնի առջև դրված հատուկ բնույթի խնդիրների լուծմանը, օրենսդրի կողմից՝ որպես առանձին ծառայություններ ներկայացնելը չունի տրամաբանական հիմք և արհեստական է: Մեր կարծիքով, այդ թերությունը կարելի է շտկել ուղղակի նշված ստորաբաժանումներում ծառայությունը որպես քաղաքացիական ծառայություն սահմանելով և «Քաղաքացիական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 4-րդ հոդվածը, որը նվիրված է այդ օրենքի գործողության ոլորտին, պետական այլ մարմինների շարքում նշված ստորաբաժանումները ևս ընդգրկելով:

Այսպիսով, ոստիկանության համակարգում քաղաքացիական հատուկ ծառայության ինստիտուտի ներդրման գաղափարը, մեր կարծիքով, չնայած արդարացված և տրամաբանական է, այնուամենայնիվ, ինչպես պետական հատուկ ծառայության այս, այնպես էլ հատուկ ծառայություն իրականացնող այլ մարմինների համակարգում այն իրականացվում է աննպատակահարմար ձևով:

§ 2. ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄԸ ԵՎ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԸ

Ոստիկանությունում ծառայությունը, որպես իրավական ինստիտուտ, իրենից ներկայացնում է հանրային ծառայության բաղադրատարրը հանդիսացող պետական ծառայության իրավական ինստիտուտի բարդ ենթահամակարգ: Այն ներկայանում է, ոստիկանությունում ծառայության, որպես հատուկ մասնագիտական գործունեության ընթացքում առաջացող հասարակական հարաբերությունները կարգավորող իրավական նորմերի ամբողջության ձևով: Նշված նորմերն ընդգրկում են իրավունքի տարբեր ճյուղեր: Ոստիկանությունում ծառայողական հարաբերություններ կարգավորող նորմեր իրենցում պարունակող իրավական ակտերն էլ կազմում են ոստիկանությունում ծառայության իրավական հիմքերը: Ընդ որում, պետք է նշել, որ

դրանց թվին են պատկանում ոչ միայն այն նորմատիվ իրավական ակտերը, որոնք ամբողջությամբ նվիրված են այդ խնդրին, այլև նրանք, որոնք պարունակում են նման հարաբերություններ կարգավորող թեկուզ մեկ նորմ⁴⁵։

Ոստիկանությունում ծառայողական հարաբերություններ կարգավորող իրավական ակտերի շարքում առանձնահատուկ տեղ ունի ՀՀ Սահմանադրությունը, որն ունենալով բարձրագույն իրավաբանական ուժ, ընդգրկում է ինչպես ոստիկանությունում ծառայողական, այնպես էլ ոստիկանության գործունեության ընթացքում առաջացող հարաբերություններ կարգավորող նորմեր։

Նախ, ՀՀ Սահմանադրությամբ են ամրագրվում մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքներն ու ազատությունները (ՀՀ Սահմանադրության 14-44 հոդվածներ), որոնց ճանաչումը և պաշտպանումը պետության պարտականությունն է։ Մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքների և ազատությունների պահպանումը պետությունն ապահովում է, նախ և առաջ, իրավապահ մարմինների և հատկապես ոստիկանության միջոցով։

Բացի այդ, ՀՀ Սահմանադրությամբ են ամրագրված պետական իշխանության բարձրագույն մարմինների՝ ինչպես ոստիկանությունում ծառայողական, այնպես էլ այլ հարաբերությունների կարգավորմանն ուղղված օրենքների և այլ իրավական ակտերի ընդունման ընդհանուր լիազորությունները (ՀՀ Սահմանադրության 56, 62, 71, 72, 75, 85, 89 հոդվածներ)։

Ոստիկանությունում ծառայողական հարաբերությունների կարգավորման գործում էական դեր ունեն նաև ՀՀ վավերացրած միջազգային պայմանագրերը՝ Եթե դրանցում սահմանված են այլ նորմեր, քան նախատեսված են օրենքներով, ապա կիրառվում են պայմանագրի նորմերը՝ Նման հարաբերություններ կարգավորող նորմեր պարունակող միջազգային պայմանագրերից կարելի է նշել ՄԱԿ-ի Գլխավոր Ասամբլեայի կողմից 1966 թվականի դեկտեմբերի 16-ին ընդունված «Քաղաքական և քաղաքացիական իրավունքների միջազգային դաշնագիրը», որը ՀՀ Գերագույն խորհրդի կողմից վավերացվել է դեռևս 1991 թվականի ապրիլի 1-ին։ Այն սահմանում

⁴⁵ См. О государственной гражданской службе. Комментарий к Федеральному закону “О государственной гражданской службе Российской Федерации” (постатейный) / Под ред. **Липатова Э.Г., Чаннова С.Е.**, М., 2006, էջ 19։

է, որ յուրաքանչյուր քաղաքացի առանց խտրականության և անհիմն սահմանափակումների պետք է իրավունք ունենա մասնակցելու պետական գործերը վարելուն՝ ինչպես անմիջականորեն, այնպես էլ ազատ ընտրված ներկայացուցիչների միջոցով, իր երկրում հավասար, ընդհանուր պայմաններով մասնակցել պետական ծառայությանը՝ Կարելի է նշել նաև «Աշխատանքի և զբաղվածության բնագավառում խտրականության մասին» 1958 թվականի հունիսի 25-ի, «Պետական ծառայության բնագավառում աշխատանքային հարաբերությունների մասին» 1978 թվականի հունիսի 27-ի Ժնևի կոնվենցիաները, «Եվրոպայում հանրային ծառայողների կարգավիճակի մասին» Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի հանձնարարականը, «Կոռուպցիայի դեմ պայքարի մասին» ՄԱԿ-ի Գլխավոր Ասամբլեայի 2003 թվականի հոկտեմբերի 31-ի թիվ 54/4 որոշումը և այլն:

ՀՀ ոստիկանության և այլ պետությունների իրավապահ ծառայությունների միջև կնքված միակողմ և բազմակողմ համաձայնագրերով ամրագրվում են հանցավորության տարբեր տեսակների դեմ պայքարի ընթացքում, նյութատեխնիկական ապահովման, մասնագետների պատրաստման և որակավորման բարձրացման, հետազոտական բնագավառում կողմերի փոխհամագործակցության պայմաններն ու կարգը:

Դրանցից կարելի է առանձնացնել 2000 թվականի սեպտեմբերի 8-ին ԱՊՀ երկրների (բացառությամբ Բելոռուսիայի և Թուրքմենստանի Հանրապետությունների) ՆԳ նախարարների կողմից ստորագրված «Ահաբեկչության դեմ պայքարի ոլորտում փոխհամագործակցության մասին» պայմանագիրը, որի համաձայն կողմերը փոխհամագործակցում են ահաբեկչական գործողությունների հայտնաբերման, կանխման, բացահայտման և քննության ընթացքում: Պայմանագիրը կողմերի միջև նախատեսում է փոխհամագործակցության հետևյալ ձևերը՝

- ա) փոխադարձ հետաքրքրություն ներկայացնող տեղեկատվության փոխանցում,
- բ) ահաբեկչական գործողությունների հայտնաբերման, կանխման, բացահայտման և քննության ուղղությամբ կամ ընթացքում իրականացվող օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների վերաբերյալ հարցումների կատարում,
- գ) ահաբեկչական խմբերի կամ կազմակերպությունների գործունեության կանխման

ուղղությամբ համատեղ միջոցառումների մշակում և իրականացում,
դ) ահաբեկչական կամ այլ ծայրահեղական կազմակերպությունների, խմբերի գործունեությանն առնչվող անձանց պարզման և պատասխանատվության ենթարկելու ուղղությամբ համատեղ օպերատիվ-հետախուզական, այդ թվում հատուկ, միջոցառումների իրականացում:

Ոստիկանությունում ծառայողական հարաբերություններ կարգավորող իրավական ակտերի մեջ առանձնահատուկ տեղ ունեն օրենքները, որոնք բազմաթիվ են ու բազմաբնույթ: Մեր կարծիքով դրանց առաջին խմբում կարելի է առանձնացնել այն օրենքները, որոնցով ոստիկանությունում ծառայությանն այս կամ այն չափով առնչվող հարաբերությունները կարգավորվում են ծառայողական հարաբերությունների հետ չառնչվող այլ հարաբերությունների կարգավորման շրջանակներում: Որպես այդպիսիք կարելի է նշել «Արտակարգ դրության իրավական ռեժիմի մասին» ՀՀ օրենքը, «Ռազմական դրության իրավական ռեժիմի մասին», ՀՀ օրենքը, «Հավաքների ազատության մասին» ՀՀ օրենքը և այլն:

Երկրորդ խումբն են կազմում ոստիկանության իրավասությունների շրջանակում իրականացվող այս կամ այն գործունեության ընթացքում առաջացող հարաբերությունները կարգավորող օրենքները: Մասնավորապես՝ «Ձերբակալված և կալանավորված անձանց պահելու մասին», «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին», «Ճանապարհային երթևեկության անվտանգության մասին», «Ձենքի մասին» ՀՀ օրենքները և այլն: Այս խմբի օրենքերը կարգավորում են ոստիկանության ծառայության առանձին ուղղությունները և սահմանում ոստիկանության համապատասխան ծառայությունների ու պաշտոնատար անձանց լիազորությունները:

Երրորդ խումբն են կազմում այն օրենքները, որոնք անմիջականորեն ուղղված են ոստիկանությունում ծառայողական հարաբերությունների կարգավորմանը: Որքանով, որ ոստիկանությունում ծառայությունը հանրային ծառայության բաղադրատարրը հանդիսացող պետական ծառայության հատուկ տեսակ է, այս ոլորտում առաջացող հարաբերությունների վրա ևս տարածվում են «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի նորմերը: Այն սահմանում է ՀՀ հանրային

ծառայության սկզբունքները, կազմակերպման կարգը, էթիկայի կանոնները, ինչպես նաև կարգավորվում է բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց գույքի, եկամուտների ու փոխկապակցված անձանց մասին հայտարարագրման հետ կապված հարաբերությունները: Հիշյալ իրավական ակտի ունեցած առանձնահատուկ դերը պայմանավորված է նաև նրանով, որ պարզաբանվում են հանրային ողջ ծառայության ոլորտի համար էական նշանակություն ունեցող մի շարք այնպիսի հասկացություններ՝ ինչպիսիք են հանրային ծառայությունը, պետական ծառայությունը, պետական պաշտոնները: Պարզաբանվում են ինչպես ոստիկանությունում, այնպես էլ՝ պետական այլ ծառայություններում ծառայողական հարաբերությունների կարգավորմանն ուղղված օրենսդրական ակտերում կիրառում ստացած ձեռնարկատիրական գործունեության և ստեղծագործական, գիտական մանկավարժական գործունեության հասկացությունները, նվերներ ընդունելու արգելքը և այլն:

Ուղղակիորեն ոստիկանությունում ծառայողական հարաբերությունները կարգավորվում են «Ոստիկանությունում ծառայության մասին» ՀՀ օրենքով: Այն կարգավորում է ոստիկանությունում ծառայության հիմնական սկզբունքները, ոստիկանությունում ծառայություն անցնելու կարգը և ծառայության պայմանները, ծառայության հետ կապված՝ ծառայողների իրավունքները, պարտականությունները, պատասխանատվությունը, իրավական և սոցիալական երաշխիքները, ոստիկանության պաշտոններն ու կոչումները, ծառայության հետ կապված այլ հիմնական հարաբերություններ:

«Ոստիկանության մասին» ՀՀ օրենքը կարգավորում է ոստիկանության հասկացությունը, խնդիրները, իրավական հիմքերն ու սկզբունքները, պարտականությունները և իրավունքները, կառուցվածքը, պատասխանատվության կարգը, իրավական ու սոցիալական ապահովության պետական երաշխիքները, ինչպես նաև ոստիկանության ֆինանսավորման, նյութատեխնիկական ապահովման և գործունեության վերահսկողության սկզբունքները:

Պետական ծառայողական հարաբերություններն օրենքի ուժով կարգավորելու համար, արտասահմանյան երկրների փորձը հաշվի առնելով, կարելի էր գնալ

տարբեր ճանապարհներով: Մի դեպքում կարելի էր պետական ծառայողական հիմնական հարաբերությունները կարգավորել մեկ միասնական ակտով և դրա հիման վրա՝ այլ իրավական ակտերով կարգավորել պետական ծառայության առանձին ոլորտները՝ հաշվի առնելով դրանցից յուրաքանչյուրի առանձնահատկությունները, ինչպես դա արվում է մի շարք երկրներում (ՌԴ, Ֆրանսիա և այլն)⁴⁶: Մեկ այլ դեպքում, հաշվի առնելով պետական ծառայության տարբեր ոլորտների առանձնահատկությունները՝ կարելի էր հատուկ ծառայության ոլորտների հարաբերությունները կարգավորել միասնական ակտով, իսկ մյուս ոլորտներին՝ առանձին իրավական ակտերով⁴⁷:

Պետական ծառայության և պետական մարմինների համակարգի կարգավորմանն ուղղված ՀՀ օրենքների ուսումնասիրությունը, թույլ է տալիս նշել, որ օրենսդիրն այստեղ ևս ինչպես մի շարք այլ դեպքերում անհարկի կիրառել է երկակի մոտեցում: Այսպես, «Դատախազության մասին» ՀՀ օրենքով օրենսդիրը կարգավորել է ինչպես դատախազության՝ որպես հանրապետական պետական մարմնի համակարգին, կառուցվածքին, գործունեության ուղղություններին, այնպես էլ դատախազությունում ծառայության ընթացքում առաջացող հարաբերությունները: Ընդ որում, օրենսդիրը նույն մոտեցումն է դրսևորել դիվանագիտական, մաքսային և հարկային ծառայությունների դեպքում: Ավելին, օրենսդիրն առանց որևէ հիմնավոր պատճառի ոչ միատեսակ մոտեցումներ է ցուցաբերել պետական ծառայողների վարձատրության հետ կապված հարաբերությունները կարգավորելու հարցում: Այսպես, քաղաքացիական ծառայողների վարձատրության հիմնական սկզբունքերը և ծառայողական հարաբերություններն օրենսդիրը կարգավորել է հատուկ, այդ նպատակով ընդունված առանձին՝ «Քաղաքացիական ծառայողների վարձատրության» մասին ՀՀ օրենքով: Դրան հակառակ մաքսային, հարկային, քրեակատարողական ծառայողների վարձատրության կամ դրամական բավարարման հետ կապված հարաբերությունները կարգավորվում են համապատասխան ոլորտներում ծառայողական հարաբերությունները կարգավորող օրենքներով:

⁴⁶ Տե՛ս О системе государственной службы Российской федерации: Федеральный закон от 27 мая 2003г 58-ФЗ// Собрание законодательства Российской Федерации, 2003, էջ 2063:

⁴⁷ Տե՛ս **Пронкин С.В., Петрунина О. Е.**, Государственное управление зарубежных стран: Учебное пособие, М., 2001, էջ 61:

Ընդ որում, օրենսդիրը ծառայողական հարաբերությունները կարգավորելիս երկակի մոտեցումներ է կիրառել ոչ միայն ձևական, այլև՝ բովանդակային առումով: Այս խնդրին, որպես հանրային ծառայության տեսակներին առնչվող իրավական հիմքերի խութի, անդրադարձել է նաև պրոֆեսոր Գ.Դանիելյանը: Նա նշում է, որ չի կարող որևէ բացատրություն ունենալ այն, երբ անվերապահորեն նույն ծառայողական պարտականությունները կատարող, միևնույն պատասխանատվությունն ունեցող և բացարձակապես միևնույն պայմաններում աշխատող հանրային ծառայողները, օրինակ պետք է էապես տարբեր վարձատրվեն միայն այն հիմքով, որ աշխատում են տարբեր պետական մարմիններում, կամ միևնույն մարմնի տարբեր ստորաբաժանումներում⁴⁸: Չի կարելի չհամաձայնվել նրա հայտնած այն կարծիքին, որ ստեղծված իրավիճակը պայմանավրված է այն հանգամանքով, որ այս կամ այն գերատեսչությունը փորձելով իր համակարգում ծառայությունն ավելի հրապուրիչ ու մրցունակ դարձնել, կարողացել է լոբբինգի և այլ եղանակներով հասնել օրենքներով ամրագրված որոշակի արտոնությունների, որոնք հիմնադրով են:

Հարաբերությունների կարգավորման ընթացքում տարբեր մոտեցումների կիրառումը բացառելու նպատակով առաջարկում ենք կիրառել հետևյալ երկու մոտեցումներից մեկը՝

- 1) պետական ծառայության յուրաքանչյուր տեսակի համար առանձին օրենսդրական միասնական ակտի շրջանակներում կարգավորման ենթարկել ինչպես նշված ծառայության տեսակի՝ որպես պետական մարմնի համակարգի կառուցվածքին, գործունեության ուղղությունների, այնպես էլ ծառայության, որպես մասնագիտական գործունեության և ծառայողների վարձատրության ընթացքում առաջացող հարաբերությունները,
- 2) հաշվի առնելով այն, որ հանրային ծառայությունն իրենից ներկայացնում է բարդ իրավական ինստիտուտ, որի տարրերն ունենալով հարաբերական ինքնուրույնություն, միաժամանակ գտնվում են սերտ փոխադարձ կապի մեջ, այս ոլորտում առաջացող հարաբերությունները համակարգված կերպով լուծելու

⁴⁸ Տե՛ս **Դանիելյան Գ.** Հանրային ծառայության արդի հիմնախնդիրները վարչարարության բարելավման խորապատկերում, «ԼՂՀ դատական իշխանություն», Գիտական ամսագիր, 2013, N 2(10), էջ 5-12:

համար մշակել և ընդունել ծառայողական օրենսգիրք: Այն ընդհանուր մասում կսահմանի հանրային ծառայության, ինչպես նաև պետական ծառայության, համայնքային ծառայության, պետական պաշտոնների հասկացությունները, հանրային ծառայության սկզբունքները, ընդհանուր կարգով կկարգավորի հանրային ծառայողների պաշտոն զբաղեցնելու, ատեստավորման, վերապատրաստման, իրավական վիճակի, խրախուսման և կարգապահական պատասխանատվության և այլ հարաբերությունները, իսկ հատուկ մասում պետական ծառայության յուրաքանչյուր տեսակի առանձնահատկություններով պայմանավորված՝ առանձին բաժիններով կկարգավորի ծառայության տվյալ տեսակի ընթացքում առաջացող հարաբերությունները այն մասով, որ կարգավորված չեն լինի ընդհանուր մասի նորմերով:

Ոստիկանությունում ծառայության իրավական կարգավորման ընթացքում կարևոր դեր ունեն ենթաօրենսդրական ակտերը, որոնք ընդունվում են օրենքների հիման վրա դրանց կիրառումն ապահովելու նպատակով:

«ՀՀ կառավարության կառուցվածքը հաստատելու մասին» ՀՀ Նախագահի 2002թ. մարտի 16-ի հրամանագրով մինչև պետական կառավարման համակարգի բարեփոխումների գործընթացի ավարտը, բացի այլ մի շարք մարմիններից, որպես ՀՀ կառավարությանն առընթեր պետական կառավարման մարմին գործում է նաև ՀՀ ոստիկանությունը:

Ենթաօրենսդրական իրավական ակտերի մակարդակով կարգավորվող ոստիկանությունում ծառայողական հարաբերությունների գերակշիռ մասը կարգավորվում են ՀՀ կառավարության որոշումներով: Դա պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ «Ոստիկանությունում ծառայության մասին» ՀՀ օրենքը բազմաթիվ ծառայողական հարաբերությունների առավել հանգամանալից կարգավորումը վերապահում է ՀՀ կառավարությանը: Օրենքը նախատեսում է, որ կառավարության որոշումներով են սահմանվում, մասնավորապես, ռոտացիայի ենթակա ոստիկանությունում ծառայողների ցանկը և ռոտացիայի իրականացման կարգը, ոստիկանությունում ծառայողի զինվորական հաշվառման իրականացման կարգը, ինչպես նաև ոստիկանության պաշտոններին հավասարեցված պաշտոնների

ցանկը, ոստիկանության կոչումների շնորհման կարգը, պետական այլ ծառայությունների հատուկ կոչումների և դասային աստիճանների համապատասխանությունը ոստիկանության կոչումներին: Բացի այդ, այն առանձին մասնագիտությունների ցանկը, որոնց համար սահմանվում են սահմանային տարիքից ավելի բարձր սահմանափակումներ և դրանց համար նախատեսված առավելագույն տարիքային սահմանափակումները, ոստիկանության ծառայողին ներկայացվող մասնագիտական, ֆիզիկական պատրաստվածության, առողջական վիճակի հետ կապված պահանջները: Կառավարության որոշումներով են սահմանվում նաև ոստիկանության ծառայողի երդում տալու, ատեստավորման և վերապատրաստման անցկացման կարգը և պայմանները, առողջական վիճակի հետազոտման պայմանները, պարբերականությունը և ոստիկանության ծառայողի կողմից հասարակական տրանսպորտից օգտվելու կարգն ու պայմանները, դրանցով պայմանավորված ծախսերի հատուցման կարգը, ոստիկանության ծառայողին ծառայողական բնակելի տարածությամբ ապահովելու անհնարինության դեպքում նրան տրվող դրամական փոխհատուցման կարգը և չափը: Նույն կերպ են սահմանվում ոստիկանության ծառայողների համազգեստի նկարագիրը և այն կրելու ժամկետները, ոստիկանության այն ծառայողների ցանկը որոնց համար սահմանվում է աշխատաժամանակի կրճատ տևողություն, ինչպես նաև արտաժամյա աշխատանքի, հանգստյան և տոն օրերի ծառայության համար հավելավճարի վճարման կարգը և չափը, ուսման կամ վերապատրաստման համար պետության կատարած ծախսերի փոխհատուցման կարգը և այլն:

Ոստիկանությունում ծառայողական հարաբերությունների կարգավորման համար իրավական աղբյուր են հանդիսանում նաև հանրապետական պետական կառավարման մարմնի ղեկավարի նորմատիվ իրավական ակտերը: Պետական կառավարման մարմնի ղեկավարի նորմատիվ հրամանով, այլ նորմատիվ իրավական ակտերով են սահմանվում ոստիկանությունում ծառայողական կարգապահության կանոնները, ոստիկանության այն ծառայություններում, որոնցում ծառայողների անձը ծածկագրված է և վերջիններս իրենց գործունեությունն իրականացնում են գաղտնագործունեության լիակատար պահպանմամբ, պաշտոնի նշանակելու

(ատեստավորման, վերապատրաստման, այլ պաշտոնի փոխադրելու) կարգն ու պայմանները և այլն:

Այսպիսով, ոստիկանությունում ծառայողական հարաբերություններ կարգավորող օրենսդրությունը բնութագրվում է հետևյալ հատկանիշներով՝

- 1) ոստիկանությունում ծառայողական հարաբերություններ կարգավորող իրավական ակտերի համակարգն ունի ստորակարգային կառուցվածք: Բոլոր նորմատիվ իրավական ակտերը պետք է համապատասխանեն ՀՀ Սահմանադրությանը.
- 2) ոստիկանությունում ծառայողական հարաբերություններ կարգավորող նորմատիվ իրավական ակտերը կարելի է բաժանել երեք խմբի՝
 - ա) ընդհանուր ակտեր, որոնք այլ հասարակական հարաբերությունների կարգավորմանը զուգահեռ կարգավորում են նաև ոստիկանությունում ծառայության ընթացքում առաջացող հարաբերությունները,
 - բ) ոստիկանության իրավասությունների շրջանակում իրականացվող այս կամ այն գործունեության ընթացքում առաջացող հարաբերությունները կարգավորող ակտեր,
 - գ) նորմատիվ իրավական ակտեր, որոնք ուղղված են անմիջականորեն ոստիկանությունում ծառայողական հարաբերությունների կարգավորմանը.
- 3) ոստիկանությունում ծառայողական հարաբերություններ կարգավորող իրավական ակտերը բնութագրվում են ձևերի և սուբյեկտների իրավաստեղծությամբ:

Ոստիկանությունում ծառայության, որպես ինստիտուցիոնալ բնույթ ունեցող սոցիալ-իրավական բարդ երևույթի էության պարզման անհրաժեշտությունը պայմանավորում է նրա սկզբունքների ուսումնասիրությունը: Սկզբունքը, որպես փիլիսոփայական կատեգորիա նշանակում է հիմնական սկիզբ, կանոն, գերիշխող գաղափար⁴⁹:

Սկզբունքներն առաջնային, ելակետային, հիմնական դրույթներ, նորմեր են, որոնք կանխորոշում են այս ոլորտում առաջացող հասարակական հարաբերությունների իրավական կարգավորումը:

Պետական ծառայության սկզբունքները, հանդիսանալով գիտական կատեգո-

⁴⁹ См. Новый энциклопедический словарь. М., 2000, т. 2 968:

րիաներ, արտահայտում են ոչ միայն պետական ծառայության կազմակերպական և գործառույթային կողմերը, այլև պետական մարմինների համակարգը, կանխորոշում են այդ համակարգի ներսում բարդ փոխհարաբերությունների բովանդակությունը: Դրանք իրենցից ներկայացնում են առաջնային կամ գլխավոր սկիզբը, որը բնութագրում է ոչ միայն իրավական այս համալիր ինստիտուտի բովանդակությունը, այլև նրա առանձին ինստիտուտների էությունը:

Իրավաբանական գրականությունում պետական ծառայության սկզբունքները հետազոտվել են տարբեր տեսանկյուններից, սակայն մինչ օրս չկա միասնական մոտեցում դրանց սահմանման հարցում:

Պետական, այդ թվում ոստիկանությունում, ծառայության սկզբունքները, ինչպես իրավացիորեն բնորոշել է Վ.Մանոխինը, պահանջներ են, որոնք ներկայացվում են պետական ծառայությանն առնչվող բոլոր անձանց ու կազմակերպություններին, ունեն համընդհանուր բնույթ և ընդգրկում են այդ ծառայության բովանդակությունը կազմող կազմակերպական, իրավական և մյուս կողմերը⁵⁰: Այս առնչությամբ Յու.Ստարիլովն արդարացիորեն նշում է, որ պետական ծառայության սկզբունքներն արտահայտում են պետական ծառայողների լիազորությունների իրականացման օբյեկտիվ օրինաչափությունները և որոշում գիտականորեն հիմնավորված ուղղությունները: Այդ սկզբունքների բացակայությունը կարող է հանգեցնել կամայականության, բյուրոկրատիզմի, անկազմակերպվածության, ապօրինության և անարդարության⁵¹: Մեկ այլ աշխատության մեջ հեղինակը կարծում է, որ պետական ծառայության սկզբունքները գործող պետական իշխանության համակարգում և մասնավորապես՝ պետական ծառայության համակարգում, պետական մարմնի լիազորությունների, խնդիրների և գործառույթների, պետական ծառայողի լիազորությունների օբյեկտիվ օրինաչափություններն արտահայտող և կանխորոշող գիտականորեն հիմնավորված հիմնարար գաղափարներ են⁵²:

Բ.Գաբրիշիձեն և Ա.Չեռնյավսկին պետական ծառայության սկզբունքները բնո-

⁵⁰ Տե՛ս **Манохин В.М.**, Советская государственная служба, М., 1966, էջ 16:

⁵¹ Տե՛ս **Старилов Ю.Н.**, Служебное право, М., 1996, էջ 201-202:

⁵² Տե՛ս **Старилов Ю.Н.**, Общее административное право: учебник. Воронеж, 2007, էջ 267:

րոշում են որպես հայեցակարգային սկիզբ և դոգմա, դրություն և հիմք, որի վրա հիմնված է ողջ պետական ծառայության համակարգը⁵³: Նույն հեղինակների արտահայտած մեկ այլ կարծիքով պետական ծառայության սկզբունքները սուբյեկտիվ հասկացություններ են: Այդ սկզբունքներն արտահայտում են պետական ծառայողական հարաբերությունների համակարգում առաջացող օբյեկտիվ կապերը: Այդ կերպ օրենսդրի կողմից պետական ծառայության սկզբունքների ձևավորումը և սահմանումը կախված է պետական ծառայության ընտրված ձևից, հասարակական ներքին հարաբերությունների և իրավական կարգավորումների ընկալման համաչափությունից⁵⁴:

Ի.Բարցիցը գտնում է, որ պետական ծառայության սկզբունքների տակ անհրաժեշտ է հասկանալ պահանջներ, որոնք պարտադիր են պետական ծառայության հետ այս կամ այն չափով կապ ունեցող անձանց կամ կազմակերպությունների համար, տարածվում են պետական ծառայության բոլոր տեսակների վրա, պետական ծառայության շրջանակներում համընդհանուր են և ընդգրկում են բոլոր կազմակերպական, իրավական և այլ ուղղությունները, որոնցից բխում է պետական ծառայության բովանդակությունը⁵⁵:

Վ.Կոնենովը, Վ.Կիկոտը և Ի.Կիլյասխանովն ընդգծում են, որ պետական ծառայության սկզբունքները նորմերում ամրագրված հիմնական ղեկավար դրույթներ են⁵⁶: Դրանք, նախ, կազմում են պետական ծառայությունը կանխորոշող սկիզբը: Երկրորդ, ունեն իրենց իրավական ամրագրումը: Երրորդ, դրսևորվում են ընդհանուր պետական ծառայության շրջանակներում: Չորրորդ, պարտադիր են պետական ծառայողական հարաբերությունների բոլոր մասնակիցների համար: Հինգերորդ, սերտորեն կապված են պետական կառավարման սկզբունքների հետ և հիմնվում են վերջիններիս վրա: Վեցերորդ, իրենց բնույթով օբյեկտիվ են:

⁵³ Տե՛ս **Գабричидзе Б.Н., Чернявский А.Г.**, Административное право России. М., 2006, էջ 232:

⁵⁴ Տե՛ս Административное право России: Учебник /под общ. Ред. **Б.Н.Габричидзе, А.Г.Чернявского**. М., 2006, էջ 235:

⁵⁵ Տե՛ս **Барциц И.Н.**, Правовое обеспечение государственной службы Российской Федерации. М., 2007, էջ 267:

⁵⁶ Տե՛ս Административное право России: Учебник для студентов вузов, обучающихся по специальности 030501 „Юриспруденция,“/ под ред. **П.И.Коненова, В.Я.Кикотя, И.Ш.Килясханова**. М., 2008, էջ 165:

Պ.Սերգունը պետական ծառայության սկզբունքների տակ հասկանում է ուղղակի կամ անուղղակի կերպով իրավունքի նորմերով ամրագրված հիմնական, գլխավոր իրավական կատեգորիաներ, որոնք կանխորոշում են պետական ծառայողական հարաբերությունների բովանդակությունը, ունեն պարտադիր բնույթ այդ հարաբերությունների մասնակիցների համար և նպաստում են անձի, հասարակության և պետության օրինական ընդհանուր շահերի իրականացմանը⁵⁷:

Պետական ծառայության սկզբունքների վերաբերյալ վերը ներկայացված գիտական բնորոշումները հիմնականում նման են և հետաքրքիր: Նրանցից յուրաքանչյուրն ունի իր գիտական հիմնավորումը: Դրանք ամրագրող նորմատիվ իրավական հիմքերի և վերջիններիս բնորոշմանն ուղղված տեսական մոտեցումների վերլուծությունը, թույլ է տալիս վեր հանել սկզբունքները բնորոշ հետևյալ հատկանիշները՝

- 1) պայմանավորված են պետությունում ընտրված և կիրառվող պետական ծառայության մոդելով.
- 2) ունեն իրավական բնույթ, այսինքն դրանք ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն ամրագրված են նորմատիվ իրավական ակտերում.
- 3) առանց բացառության պարտադիր են պետական ծառայողական հարաբերությունների բոլոր մասնակիցների համար:

Ամփոփելով վերոհիշյալ նկատառումները, կարծում ենք, սկզբունքների բովանդակությունը պայմանավորված է սուբյեկտիվ և օբյեկտիվ հանգամանքներով: Մի կողմից սկզբունքները ձևավորվում են մարդկանց կողմից, այսինքն՝ հանդիսանում են անհատի մոտ երևույթի կամ գործընթացի վերաբերյալ ունեցած պատկերացման հետևանք, մյուս կողմից՝ դրանց հիմքում դրված են օրինաչափություններ, որոնք կախված չեն դրանց վերաբերյալ անհատի պատկերացումներից:

Քննարկման է ենթակա նաև պետական ծառայության սկզբունքների դասակարգման հարցը: Այսպես, ըստ Յու.Ստարիլովի պետական ծառայության սկզբունքները նպատակահարմար է դասակարգել սահմանդրական և կազմակերպական սկզբունքների: Սահմանադրական սկզբունքները

⁵⁷ Ст'я **Сергун П.П.** Государственная служба в органах внутренних дел Российской Федерации: теоретико-правовое исследование: дис. д-ра юрид. Наук. М., 1999, էջ120:

պայմանավորված են պետության սահմանադրական կարգով, որոնք հստակեցվում են համապատասխան օրենսդրական ակտերում: Կազմակերպական սկզբունքներն արտացոլում են պետական մարմինների և նրանց ստորաբաժանումների, նրանցում պետական ծառայության, աշխատանքի բաժանման, արդյունավետ վարչարարության ապահովման կազմակերպման և գործառույթավորման մեխանիզմները⁵⁸: Դ.Բախրախը պետական ծառայության սկզբունքերը բաժանում է երեք խմբի՝ օրինականություն, ժողովրդավարություն և արհեստավարություն⁵⁹: Վ.Մանոխինը առանձնացնում է սկզբունքեր, որոնք վերաբերում են հիմնականում կամ առավելապես ընդհանուր ծառայությանը, այնուհետև, սկզբունքներ որոնք հասցեագրված են ծառայողներին և, վերջապես, սկզբունքներ, որոնք հասցեագրված են պետական ծառայությանն առնչվող քաղաքացիներին⁶⁰:

Մեր կարծիքով, ուստիկանությունում ծառայության սկզբունքները նպատակահարմար է բաժանել երկու խմբի: Առաջին խումբը կազմում են այն սկզբունքները, որոնք ընդհանուր են հանրային ծառայության ողջ իրավական ինստիտուտի համար: Սկզբունքների երկրորդ խումբն են կազմում նրանք, որոնք առավելապես վերաբերում են ուստիկանությունում ծառայությանը: Միևնույն ժամանակ ուստիկանությունում ծառայության սկզբունքները կարելի է դասակարգել դրանց ծառայության ընթացքին կամ ուստիկանության գործունեությանը վերաբերելու հիմքով: Այս դեպքում սկզբունքների առաջին խումբն ընդգրկում է ներկազմակերպական սկզբունքները, այսինքն նրանք, որոնք վերաբերում են ուստիկանությունում ծառայության ընթացքին: Մյուս խումբը կազմում են ուստիկանության գործունեության սկզբունքները, որոնք սահմանում են քաղաքացիների, հասարակության և կազմակերպությունների հետ ուստիկանության հարաբերությունների իրավական կարգավորման հիմունքները:

ՀՀ պետական ծառայության սկզբունքների ուսումնասիրության ընթացքում անթույլատրելի է անտեսել այս ոլորտում արտասահմանյան երկրների ունեցած փորձը:

⁵⁸ Տե՛ս **Старилов Ю.Н.**, Государственная служба Российской Федерации: теоретико-правовое исследование. Воронеж, 1996, էջ 79:

⁵⁹ Տե՛ս **Бахрах Д.Н.** Государственная служба: основные понятия ее составляющие, содержание и принципы// Государство и право. 1996, N 12, էջ 15:

⁶⁰ Տե՛ս **Манохин В.М.** Служба и служащий в Российской Федерации: правовое регулирование. М., 1997, էջ 137:

Մասնավորապես, կարելի է առանձնացնել արտասահմանյան երկրներում պետական ծառայության որոշ սկզբունքներ, որոնք անկասկած ունենում են արժանի՝

- 1) նպատակահարմարության սկզբունքը: Այս սկզբունքը ողջամիտ կիրառման պայմաններում բավականին արդյունավետ է, քանի որ թույլ է տալիս պաշտոնական հրահանգների ձևական ամրագրումը համաձայնեցնել պաշտոնատար անձանց գործունեության պայմանների հետ: Ճապոնիայում նպատակահարմարության սկզբունքն ուղղակիորեն ամրագրված է «Պետական ծառայության մասին» օրենքի 37-րդ հոդվածով, որով անձնակազմի գործերով պալատը լիազորված է, նպատակահարմարությունից ելնելով, պետական ծառայության պաշտոնի լրացման համար չանցկացնել քննություն, այլ գործել ընտրության մեթոդով.
- 2) պաշտոնատար անձի բարեխղճության սկզբունքը ևս բավականին լայն ամրագրում է ստացել արտասահմանյան երկրների օրենսդրությունում: Այսպես, Ճապոնիայում ցանկացած անձի արգելված է կեղծ կամ սխալ հայտարարություններ կատարել կապված քննությունների, ընտրության, աշխատանքի ընդունման կամ անձնակազմի հաշվառման հետ.
- 3) լիազորությունների փոխանցման հնարավորության սկզբունքը: Նման լիզորություն է նախատեսված «Պետական ծառայության մասին» Մեծ Բրիտանիայի 1992թ. օրենքի 1-ին բաժնում: Բացի այդ, Ճապոնիայում անձնակազմի հարցերով պալատի կամ վարչապետի լիազորությունների փոխանցումը նախատեսված է օրենքով, որի համաձայն նման փոխանցման պայմաններում պալատը կամ վարչապետը պարտավոր են ուղղորդել այդ մարմնի գործողությունները կամ վերահսկել դրանք:

Հետաքրքիր է նաև ԱՄՆ-ի օրենսդրությամբ ամրագրված ծառայության հիմնական սկզբունքների համակարգը: Նրանում ընդգրկվում են հետևյալ սկզբունքները՝ 1) հավակնորդների ընտրությունը, շարքերի համալրումը և առաջխաղացումը հասարակության բոլոր շերտերից, ընդունակությունների, գիտելիքների և ունակությունների հիմքի վրա՝ արդար և բաց մրցակցությամբ. 2) անձնակազմի ղեկավարման ընթացքում անձնական կյանքի գաղտնիության իրավունքի պատշաճ հարգմամբ, արդար և անկաշկանդ հարաբերությունները՝

անկախ քաղաքական հայացքներից, ռասայից, մաշկի գույնից, կրոնից, ազգությունից, սեռից, ընտանեկան վիճակից, տարիքից, առողջական վիճակից. 3) համարժեք աշխատանքի համար հավասար վարձատրությունը հաշվի առնելով մասնավոր ոլորտի աշխատողների վարձատրությունն ինչպես ազգային այնպես էլ տեղական մակարդակներում. 4) վարքագծի և հանրային շահի նկատմամբ հոգատարության բարձր չափանիշներ. 5) անձնական կամահայտնությունից կամ քաղաքական անհրաժեշտությունից բխող գործողություններից պաշտպանության սկզբունք. 6) աշխատանքային ուժի իրական և արդյունավետ օգտագործումը. 7) աշխատանքի արդյունավետության բարձրացումը կրթության և վերապատրաստման միջոցով. 8) տեղեկտվության օրինական հրապարակման համար պատասխանատվությունից պաշտպանվածությունը. 9) լավ աշխատող ծառայողների պահպանումը, այն աշխատողների գործունեության բարելավումը, որոնց գործունեությունը թերի է, և այն ծառայողներին աշխատանքից ազատում, որոնք չեն կարող և չեն ուզում համապատասխանել պահանջվող չափանիշներին⁶¹:

ՀՀ ոստիկանությունում ծառայության, որպես հանրային ծառայության հիմնական սկզբունքներն ամրագրված են «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 6-րդ հոդվածով և որպես այդպիսիք հանդիսանում են ՀՀ Սահմանադրության և օրենքների գերակայության, մարդու և քաղաքացու իրավունքների ու ազատությունների առաջնահերթության, հանրային ծառայության կայունության, օրենքի առջև հանրային ծառայողների իրավահավասարության, հանրային ծառայության հրապարակայնության, հանրային ծառայողների քաղաքական զսպվածության, քաղաքացիների համար իրենց մասնագիտական գիտելիքներին և աշխատանքային ունակություններին համապատասխան հանրային ծառայության հավասար մատչելիության, հանրային ծառայողների արհեստավարժության, հանրային ծառայողների իրավական և սոցիալական պաշտպանվածության, անկողմնակալության, ազնվության, անձի և նրա իրավունքների հանդեպ հարգանքի ու պատասխանատվության զգացման սկզբունքները:

Նշված բոլոր սկզբունքներն իրենց սահմանադրաիրավական բնույթով

⁶¹ Ст'я **Василенко И.А.** Административно-государственное управление в странах Запада: США, Великобритания, Франция, Германия, учеб. Пособие. М., 2001, էջ 142 :

պայմանավորված մեծ դեր ունեն ոչ միայն հանրային ծառայության ողջ ոլորտի կազմակերպման, այլև հանրային ծառայողների կողմից իրենց ծառայողական անմիջական գործունեության օրենսդրական և ենթաօրենսդրական նորմատիվ իրավական կարգավորման ընթացքում:

«Ոստիկանությունում ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն ոստիկանությունում ծառայությունն իրականացվում է օրինականության, մարդու և քաղաքացու իրավունքները և ազատությունները, պատիվն ու արժանապատվությունը հարգելու, մարդասիրության և հրապարակայնության սկզբունքների պահպանմամբ՝ միանձնյա ու կենտրոնացված ղեկավարման միջոցով: Ոստիկանությունում ծառայությունը կազմակերպվում է նաև ծառայողների ռոտացիայի սկզբունքով:

Իրավական ամրագրում ստացած այս սկզբունքներից օրինականության, մարդու և քաղաքացու իրավունքները և ազատությունները, պատիվն ու արժանապատվությունը հարգելու, հրապարակայնության սկզբունքներն ըստ էության հանրային ծառայության ընդհանուր սկզբունքներ: Կարծում ենք, կարիք չկա ոստիկանությունում ծառայողական հարաբերությունների կարգավորմանն ուղղված իրավական ակտով անհարկի դրանք կրկնել: Անհրաժեշտ է ոստիկանությունում ծառայության սկզբունքների համակարգի իրավական ամրագրման ընթացքում խուսափել այդ կրկնություններից և դրա փոխարեն ընդգրկել այնպիսի սկզբունքներ, որոնք վերաբերում են անմիջականորեն պետական ծառայության այս հատուկ տեսակին: Այս առումով կարևոր նշանակություն է ձեռք բերում գիտագործնական այն չափանիշների հստակեցումը, որոնք պայմանավորում են ոստիկանության ծառայության սկզբունքների շրջանակը:

Ոստիկանությունում ծառայության սկզբունքների բացահայտման և հիմնավորման գործընթացը գտնում ենք, որ պետք է համապատասխանի հետևյալ պահանջներին՝

- 1) արտացոլի ոստիկանությունում ծառայության ոչ թե ցանկացած, այլ՝ գլխավոր, առավել բնորոշ, օբյեկտիվորեն անհրաժեշտ օրինաչափությունները, հարաբերությունները և փոխադարձ կապերը,

- 2) բնութագրի ոստիկանությունում ծառայության կայուն օրինաչափությունները, հարաբերությունները և փոխադարձ կապերը,
- 3) ընդգրկի առավելապես ոստիկանությունում ծառայության, որպես ամբողջական սոցիալական երևույթի բնորոշ, այսինքն՝ ընդհանուր, այլ ոչ թե մասնավոր բնույթի օրինաչափությունները, հարաբերությունները և փոխադարձ կապերը,
- 4) արտացոլի ոստիկանությունում ծառայության յուրահատկությունները և տարբերությունը պետական ծառայության մյուս տեսակներից:

Ոստիկանությունում ծառայության սկզբունքների համակարգում կենտրոնական տեղ են գրավում իրավական, ժողովրդավարական պետության սահմանադրական սկզբունքները, որոնք պայմանավորում են ողջ իրավապահ համակարգի կառուցակարգը և պայամանավորում են անմիջականորեն ոստիկանությունում ծառայողական հարաբերությունների կարգավորմանն ուղղված իրավական նորմերի ձևավորումը: Այդպիսիք են՝ օրինականության, մարդու և քաղաքացու իրավունքներն ու ազատությունները, պատիվն ու արժանապատվությունը հարգելու սկզբունքները:

Օրինականության սկզբունքը հանդիսանում է ընդհանուր իրավական սկզբունք: Այն գործում է ողջ հանրային ծառայության համար: Դրա համաձայն սահմանվում է կառավարչական գործունեության ենթակայությունն օրենքին: Ոստիկանությունում ծառայողների իրավական կարգավիճակը սահմանող իրավական ակտերը չպետք է մի կողմից հակասեն ՀՀ Սահմանադրությանը, օրենքներին և այլ իրավական ակտերին, սահմանափակեն ծառայողի իրավունքները և ազատությունները, մյուս կողմից նրա համար նախատեսեն հակաօրինական արտոնություններ և առավելություններ, ինչպես նաև մեկուսացնել օրենքով ծառայողների համար նախատեսված սահմանափակումները կամ արգելքները:

Դրա հետ կապված պատահական չէ, մի շարք հեղինակների կողմից կատարվող փորձը, օրինականության սկզբունքը դիտարկել, որպես այլ օրենքների և ենթաօրենսդրական ակտերի նկատմամբ սահմանադրության գերակայության սկզբունք: Ինչպես նշում է Յու.Ստարիլովը, այս սկզբունքը երաշխավորում է սահմանադրաիրավական նորմերի գերակայությունը պետական ծառայողական հարաբերությունների կարգավորման ընթացքում, հատուկ հարաբերությունների

կարգավորման ընթացքում սահմանադրաիրավական նորմերի առաջնային նշանակությունը և ծառայողական հարաբերությունների այս կամ այն ոլորտը կարգավորող իրավական ակտերի ենթակայությունը⁶²:

Այս սկզբունքերի առանձնահատկությունը ոստիկանությունում ծառայության ոլորտում պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ ոստիկանության ծառայողներն իրենց գործունեության ընթացքում իրավասու են կատարելու միայն այնպիսի գործողություններ, որոնց համար լիազորված են Սահմանադրությամբ և օրենքներով և այդ ընթացքում պարտավոր են ճանաչել քաղաքացու իրավունքներն ու ազատությունները, որպես բարձրագույն արժեք, պահպանել նրանց իրավունքներն, ազատություններն ու օրինական շահերը, և օրենսդրությամբ սահմանված պատասխանատվություն կրել դրանց խախտման համար: Բացի այդ, որպես իրավապահ գործունեություն իրականացնող մարմինների ներկայացուցիչներ իրենց գործունեության ընթացքում նպատակ են հետապնդում ընդհանրապես ապահովել օրինականությունը, մարդու, քաղաքացու իրավունքների և ազատությունների իրացումը:

Նշված սկզբունքն անմիջականորեն բխում է ՀՀ Սահմանադրության 5-րդ և 6-րդ հոդվածների պահանջներից: Սահմանադրությունը ՀՀ իրավական համակարգում իրավական մյուս ակտերի համեմատ օժտված լինելով մի շարք առանձնահատկություններով, ՀՀ իրավական համակարգում ինքնուրույն և հատուկ տեղ է գրավում:

Օրինականության սկզբունքի ժամանակակից ընկալման կարևոր հատկանիշն է հանդիսանում հրաժարումը նրա նեղ նորմատիվային ընկալումից, որի պայմաններում խոսքը գնում է միայն օրենսդրության ձևական պահպանման մասին: Օրինականության սկզբունքի լայն, ազատական մեկնաբանման դեպքում դա ակնհայտորեն բավարար չէ: Վ.Ներսեսյանցի կարծիքով օրինականությունը, որպես իրավական պետության անբաժանելի հատկանիշ, կարող է համամարդկային արժեք ունենալ միայն իրավունքի գերակայության և քաղաքական իշխանության կազմակերպական ձևի միասնականության ապահովման դեպքում, որի

⁶² Տե՛ս **Старилов Ю.Н.** Служебное право: Учеб. М., 1996, էջ 698:

պայմաններում ճանաչվում և պահպանվում են մարդու և քաղաքացու իրավունքները⁶³: Դրա հետ միաժամանակ վերջինս իրավացիորեն նշում է, որ օրինականության նման ընկալման դեպքում բոլոր համապարտադիր իրավական ակտերը պետք է լինեն իրավական թե՛ իրենց բովանդակությամբ, թե՛ ընդունման և կիրառման ընթացակարգերով⁶⁴:

Ոստիկանությունում ծառայության համար սահմանելով օրինականության սկզբունքը, օրենսդիրը միաժամանակ նախատեսում է դրա իրականացման համար երաշխիքներ: Մասնավորապես, որպես այդպիսիք կարելի է նշել զբաղեցրած պաշտոնում իր իրավունքներն ու պարտականությունները սահմանող իրավական ակտերին ծանոթանալու, իր նկատմամբ անհիմն մեղադրանքերի և կասկածանքների վերացման կամ իր նկատմամբ կարգապահական տույժեր կիրառելու դեպքում օրենքով սահմանված կարգով ծառայողական քննություն պահանջելու, դատական և վերադատության կարգով իրավական պաշտպանվածության ոստիկանության ծառայողների իրավունքների, ինչպես նաև ՀՀ Սահմանադրության, օրենքերի և այլ իրավական ակտերի պահանջները կատարելու, մասնագիտական և ծառայողական պարտականությունների կատարման համար անհրաժեշտ գիտելիքներ ապահովելու, օրենսդրությամբ իրեն վերապահված լիազորությունների ճշգրիտ և ժամանակին կատարելու, կարգապահական կանոնները պահպանելու, եկամուտների հայտարարագիր ներկայացնելու, համապատասխան պաշտոնատար անձանց այլ ծառայողների կատարած իրավախախտումների մասին տեղեկացնելու, էթիկայի կանոնները պահպանելու պարտականությունների օրենքով ամրագրումը: Օրինականության սկզբունքի իրացման երաշխիքների թվում կարելի է նշել նաև ոստիկանությունում ծառայողի նկատմամբ կարգապահական տույժ կիրառելու սահմանված կարգը, ոստիկանության ծառայողին ՀՀ Սահմանադրությանը և օրենքներին հակասող, ինչպես նաև հրամաններ (հրահանգներ և կարգադրություններ) տվողի կամ կատարողի լիազորություններից դուրս բանավոր կամ գրավոր հրամաններ (հրահանգներ և կարգադրություններ) տալու օրենքով նախատեսված սահմանափակումը և այլն:

⁶³ Տե՛ս **Нерсесянц В.С.**, Философия права: Учеб. для вузов. М., 2003, էջ 106:

⁶⁴ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 103:

Մարդու և քաղաքացու իրավունքներն ու ազատությունները, պատիվն ու արժանապատվությունը հարգելը ժողովրդավարական և իրավական պետության կարևոր հատկանիշներից է: Մարդու և քաղաքացու, նրա արժանապատվության, իրավունքների և ազատությունների առաջնահերթությունը երաշխավորվում է ՀՀ Սահմանադրությամբ (հոդված 3): Չնայած նրան, որ այս սկզբունքը ևս ընդհանուր է ողջ հանրային ծառայության համար, այն առաջնային նշանակություն է ձեռք բերում ոստիկանությունում ծառայության ոլորտում: Դա պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ ոստիկանությունն իր գործունեության ընթացքում առավել հաճախ, քան ցանկացած այլ մարմին քաղաքացիների նկատմամբ իրականացնում է հարկադրանքի միջոցներ, որի ընթացքում մեծ է մարդու և քաղաքացու իրավունքներն ու ազատությունները խախտելու, դրանք անհարկի սահմանափակելու, պատվի և արժանապատվության դեմ ոտնձգելու ռիսկը: Այս սկզբունքի համաձայն ոստիկանության ծառայողները պարտավոր են ճանաչել մարդու և քաղաքացու իրավունքներն ու ազատությունները, նրանց պատիվն ու արժանապատվությունը որպես բարձրագույն արժեք և իրենց գործունեության ընթացքում պահպանել ու պաշտպանել նրանց իրավունքները, ազատությունները և օրինական շահերը, պատիվն ու արժանապատվությունը և օրենսդրությամբ սահմանված կարգով պատասխանատվություն կրել դրանց խախտման համար:

Փիլիսոփայության մեջ մարդասիրություն (հունանիզմ-լատ. Humanus-մարդկային, մարդավայել) ասելով հասկացվում է հայացքների այնպիսի համախումբ, որն արտահայտում է հարգանքը մարդու արժանապատվության և իրավունքների նկատմամբ, հոգատարություն մարդկանց բարօրության, նրանց համակողմանի զարգացման, մարդու համար հասարակական կյանքի նպաստավոր պայմանների ստեղծման նկատմամբ⁶⁵: Հասարակական կենսագործունեությունը և մարդկային գոյությունը անհնար է առանց հանդուրժողականության և մարդասիրության առկայության, որը պետք է դրսևորվի մարդկային գործունեության բոլոր ոլորտներում, բացառություն չի կազմում նաև ոստիկանությունում ծառայությունը:

Իրավունքի բնագավառում հումանիզմն ունի լայն բովանդակություն, որն

⁶⁵ Տե՛ս Փիլիսոփայական բառարան, Երևան, 1975, էջ 256:

ընդգրկում է իրավունքի գործողության բազմաթիվ ոլորտներ: Ոստիկանությունում ծառայության ընթացքում հումանիզմը դրսևորվում է ոստիկանության ծառայության խնդիրներում, ինչպես նաև ոստիկանության գործունեության ձևերում ու մեթոդներում: Օրենսդիրը ոստիկանությունում ծառայության ընթացքում մարդասիրության սկզբունքի իրացման համար նախատեսել է բազմաթիվ երաշխիքներ: Մասնավորապես, որպես այդպիսիք կարելի է նշել «Ոստիկանության մասին» ՀՀ օրենքի 29 հոդվածով ոստիկանության ծառայողի կողմից ֆիզիկական ուժի, հատուկ միջոցների ու հրազենի գործադրման հատուկ հիմքերի, պայմանների և սահմանների ամրագրումը, «Ոստիկանության կարգապահական կանոնագիրքը հաստատելու մասին» ՀՀ օրենքով որպես ոստիկանի էթիկայի կանոն մարդու իրավունքներն ու ազատություններն իմանալու և հարգելու, քաղաքացիների նկատմամբ զսպվածություն, քաղաքակիրթ, վայելուչ և հարգալից վերաբերմունք դրսևորելու, օգնության կարիք ունեցող անձանց, հատկապես ծերերին, երեխաներին, հաշմանդամներին աջակցելու պարտականությունների սահմանումը և այլն:

Պետական հատուկ ծառայությունների, այդ թվում ոստիկանությունում ծառայության ոլորտում առանձնահատուկ դրսևորում է ստանում հանրային ծառայողների քաղաքական զսպվածության սկզբունքը:

Եթե հանրային ծառայողների համար սահմանվում է, որ հանրային ծառայողն իրավունք չունի իր ծառայողական դիրքն օգտագործել կուսակցությունների, հասարակական, այդ թվում՝ կրոնական միավորումների համար փաստացի առավելություններ կամ արտոնություններ ապահովելու համար, ապա ոստիկանությունում ծառայողների համար, ինչպես պետական հատուկ բոլոր ծառայողների դեպքում, այն ավելի «խիստ» բնույթ է ստանում: Սահմանվում է, որ ծառայողն իրավունք չունի լինել որևէ կուսակցության, հասարակական-քաղաքական, հասարակական (բացառությամբ գիտական, մշակութային, մարզական, որսորդական, վետերանների և նմանօրինակ շահերի ընդհանրության հիման վրա միավորված կազմակերպությունների), այդ թվում՝ կրոնական, արհեստակցական կազմակերպության անդամ իր ծառայողական դիրքն օգտագործել կուսակցությունների, հասարակական, այդ թվում՝ կրոնական միավորումների շահերի համար,

նրանց նկատմամբ վերաբերմունք քարոզել, ինչպես նաև իր ծառայողական պարտականությունները կատարելիս այլ քաղաքական կամ կրոնական գործունեություն իրականացնել: Այլ կերպ ասած, եթե հանրային ծառայության դեպքում գործում է ծառայողների քաղաքական զսպվածության սկզբունքը, ապա ոստիկանությունում ծառայության դեպքում՝ ծառայողների ապաքաղաքականացվածության սկզբունքը: Հաշվի առնելով դա, կարծում ենք առավել նպատակահարմար է օրենքով ոստիկանության ծառայողների ապաքաղաքականացվածությունը ամրագրել որպես առանձին սկզբունք:

Այս սկզբունքով օրենքը կամրագրի ոստիկանության ծառայության ինքնուրույնությունը և անկախությունը կուսակցական, հասարակական, կրոնական միավորումների ազդեցությունից և խոչընդոտ կհանդիսանա, որ պետական ծառայողները չընտրվեն ըստ կուսակցական, կրոնական կամ այլ հայացքների:

«Ռոտացիա» բառն առաջացել է լատիներեն ռոտացիո (rotation) բառից, որը թարգմանաբար նշանակում է շրջանաձև շարժ⁶⁶:

Ռոտացիան ոստիկանությունում ծառայողների տեղափոխումն է հավասարազոր պաշտոններում՝ երեք տարին մեկ պարբերականությամբ:

Ոստիկանությունում ծառայության ընթացքում ռոտացիայի կիրառումը ընդհանուր առմամբ դիտվում է որպես դրական գործընթաց: Ոստիկանությունում ծառայության պաշտոն զբաղեցնող անձանց պաշտոններում «հորիզոնական» տեղաշարժի անհրաժեշտությունը պայմանավորված է նրանով, որ ծառայողի կողմից պաշտոնի երկարատև զբաղեցումը վերջինիս մոտ իջեցնում է իր վրա դրված պարտականություններն ավելի արդյունավետ կատարելու ծառայողական շարժառիթը, վերջինս սահմանափակվում է իր պարտականություններն առանձին տարածքում կատարմամբ, դադարում է իր գործունեության ընթացքում նոր մեթոդների և ձևերի գործածումը, ինչն առաջացնում է անցանկալի հետևանքներ: Միաժամանակ պետք է հաշվի առնել, որ այն բավական նուրբ գործընթաց է, քանի որ պաշտոնի փոփոխումից հետո ծառայողի կողմից իր լիազորությունների արդյունավետ իրականացման համար անհրաժեշտ է նոր պայմանների գնահատում և դրանց

⁶⁶ Տե՛ս <http://psyfactor.org/personal/personal16-03.htm/>.

տիրապետում, ուստի այն պետք է կատարել այնպիսի պարբերականությամբ, որ ծառայողն հնարավորություն ունենա լրիվ ծավալով անցնել իր լիազորությունների արդյունավետ իրականացմանը: ՀՀ կառավարությունը «ՀՀ ոստիկանությունում ռոտացիայի ենթակա ծառայողների ցանկը և իրականացման կարգը սահմանելու մասին» 2009 թվականի թիվ 1254-Ն որոշմամբ սահմանել է, որ ռոտացիայի ենթակա են ոստիկանության անձնագրային և վիզաների վարչության բաժնի պետի, պետի տեղակալի, բաժանմունքի պետի, տարածքային բաժիններին ենթակա անձնագրային ծառայության բաժանմունքի պետի և անձնագրային խմբի առաջատար մասնագետի (խմբի ղեկավարի), ոստիկանության տարածքային բաժինների, տարածքային բաժանմունքների պետերի, ոստիկանության տարածքային քննչական բաժինների, տարածքային քննչական բաժանմունքների պետերի, ոստիկանության տարածքային պահպանության բաժինների, տարածքային պահպանության բաժանմունքների պետերի, ոստիկանության ճանապարհային ոստիկանության հաշվառման-քննական բաժանմունքների պետի, ավագ տեսուչի պաշտոններ զբաղեցնող ծառայողները:

Կարծում ենք, հաշվի առնելով ոստիկանության տարածքային բաժինների և տարածքային բաժանմունքների պետերի կողմից իրականացվող մասնագիտական գործունեության առանձնահատկությունները, հատկապես այն, որ իրենց առջև դրված խնդիրների և գործառույթների արդյունավետ իրականացման համար պահանջվում է ոստիկանության իրենց ղեկավարած ստորաբաժանման կողմից սպասարկվող տարածքի ճանաչում, այնտեղ առկա օպերատիվ իրավիճակին տիրապետում, ստորաբաժանման ծառայողների անձնական հատկանիշների և այլ ունակությունների իմացություն, ինչը տևական ժամանակ է պահանջում, նպատակահարմար է ռոտացիայի ենթակա ծառայողների ցանկից հանել նշված պաշտոնը զբաղեցնող ծառայողներին կամ սահմանել ավելի տևական ժամկետ:

Պետական հատուկ ծառայության առանձին տեսակները կարգավորող օրենքների ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս նշել, որ նրանց սկզբունքների սահմանման հարցում ևս օրենսդիրը հաճախ անհարկի ցուցաբերել է տարբեր մոտեցումներ:

Այսպես, օրենսդիրը «Մաքսային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 6-րդ

հողվածով մաքսային ծառայության սկզբունքներին անրադառնալիս բավարարվել է ընդամենը սահամանելով, որ մաքսային ծառայությունը հիմնվում է աստիճանակարգված ենթակայության սկզբունքի վրա և կազմակերպվում է ռոտացիայի սկզբունքով:

«Հարկային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 6-րդ հոդվածի համաձայն հարկային ծառայության կազմակերպման սկզբունքներն են՝ ՀՀ Սահմանադրության, օրենքների գերակայությունը, մարդու իրավունքների և ազատությունների առաջնայնությունը, հարկային ծառայության կայունությունը, հարկային ծառայողներին ներկայացվող պահանջների միասնականությունը և հարկային ծառայողների իրավահավասարությունը, օրենքով նախատեսված դեպքերում հարկային ծառայության հրապարակայնությունը, քաղաքացիների համար հարկային ծառայության հավասար մատչելիությունը՝ իրենց մասնագիտական գիտելիքներին և աշխատանքային ունակություններին համապատասխան, ինչպես նաև հարկային ծառայողների արհեստավարժությունը, հարկային ծառայողների իրավական և սոցիալական պաշտպանվածությունը, հարկային ծառայողների պատասխանատվությունը՝ իրենց ծառայողական պարտականությունները չկատարելու կամ ոչ պատշաճ կատարելու համար, հարկերի, տուրքերի, պարտադիր այլ վճարների վճարման կամավորությունը և անխուսափելիությունը, հարկային օրենսդրության միատեսակ կիրառումը, հարկային ծառայության արդյունավետ կազմակերպումը, հարկային ծառայողների ռոտացիան:

Ազգային անվտանգության մարմիններում ծառայությունն, «Ազգային անվտանգության մարմիններում ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածի համաձայն, իրականացվում է օրինականության, մարդու և քաղաքացու իրավունքներն ու ազատությունները, պատիվն ու արժանապատվությունը հարգելու, մարդասիրության և հրապարակայնության, հասարակական միավորումների գործունեությունից անկախության սկզբունքների պահպանմամբ՝ միանձնյա և կենտրոնացված ղեկավարման միջոցով, ՀՀ օրենսդրությամբ չարգելված բացահայտ և գաղտնի մեթոդների ու միջոցների կիրառման համակցմամբ:

«Քրեակատարողական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածի

համաձայն այս հատուկ ծառայությունն իրականացվում է օրինականության, մարդու և քաղաքացու իրավունքներն ու ազատությունները, պատիվն ու արժանապատվությունը հարգելու, մարդասիրության ու հրապարակայնության սկզբունքների պահպանմամբ՝ միանձնյա ու կենտրոնացված ղեկավարման միջոցով:

Ոստիկանությունում ծառայության սկզբունքների մասին խոսելիս պետք է անդրադառնալ նաև ոստիկանության գործունեության սկզբունքներին: «Ոստիկանության մասին» ՀՀ օրենքի 3-րդ հոդվածի համաձայն ոստիկանության գործունեությունը հիմնվում է օրինականության, անձի իրավունքներն ու ազատությունները, պատիվն ու արժանապատվությունը հարգելու, մարդասիրության և հրապարակայնության սկզբունքների վրա: Ոստիկանության գործունեության սկզբունքները հիմնական ելակետային դրույթներն են, որոնցով նախ և առաջ առաջնորդվում են ոստիկանական մարմինները, կառուցվածքային ստորաբաժանումները և ոստիկանության ծառայողները՝ իրենց խնդիրների իրականացմանն ուղղված ամենօրյա գործունեության ընթացքում:

Ոստիկանությունում ծառայության սկզբունքների, ինչպես նաև այս հարցում արտասահմանյան երկրների փորձի և պետական ծառայության այլ տեսակների սկզբունքների ամրագրման ընթացքում օրենսդրի ցուցաբերած մոտեցման ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս առաջարկել «Ոստիկանությունում ծառայության մասին» ՀՀ օրենքով ամրագրել, որ ոստիկանությունում ծառայության հատուկ սկզբունքներն են՝

- 1) ոստիկանության ծառայողների ապաքաղաքականացվածությունը,
- 2) ծառայության ընթացքում ոստիկանության ծառայողների պատշաճ արտաքին տեսքը,
- 3) ռոտացիան,
- 4) ոստիկանությունում ծառայողների գործունեության վերահսկելիությունը և հաշվետու լինելը,
- 5) մարդասիրությունը,
- 6) միանձնյա և կենտրոնացված ղեկավարումը,
- 7) ծառայությունից դուրս ծառայողների կողմից հանրային շահի նկատմամբ հոգա-

տարության և դրսևորած վարքագծի բարձր չափանիշների առկայությունը:

Այսպիսով, ոստիկանությունում ծառայության սկզբունքերը հանդիսանում են այն առաջնային ելակետային հիմնական դրույթները, որոնք կարգավորում են ոստիկանությունում ծառայության ընթացքում առաջացող հասարակական հարաբերությունները: Ոստիկանությունում ծառայության հիմնական սկզբունքների վրա է խարսխվում այս բնագավառում ծառայության ողջ իրավական ինստիտուտը: Դրանք նպատակահարմար է դասակարգել երկու խմբի: Առաջին խումբն ընդգրկում է այն սկզբունքները, որոնք ընդհանուր են հանրային ծառայության ողջ իրավական ինստիտուտի համար և դրանով իսկ առաջնային և հիմնարար նշանակություն ունեն նաև ոստիկանությունում ծառայողական հարաբերությունների իրավական կարգավորման ընթացքում: Երկրորդ խումբը կազմում են ոստիկանությունում ծառայության հատուկ սկզբունքները:

ԳԼՈՒԽ 2. ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ՝ ՈՐՊԵՍ ՊԵՏԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅԱՆ ՀԱՏՈՒԿ ՏԵՍԱԿ

§ 1. ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅԱՆ՝ ՈՐՊԵՍ ՊԵՏԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅԱՆ ՀԱՏՈՒԿ ՏԵՍԱԿԻ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Ոստիկանությունում ծառայության, որպես պետական ծառայության առանձին տեսակի, տեղի ու դերի մասին իրավաբանական գրականությունում ընդհանուր հավանություն ստացած կարծիք չկա: Հատկանշական է այն, որ պետական ծառայությունը միասնական է թե՛ իր բնույթով, թե՛ իր կողմից լուծվող խնդիրներով: Դա նշանակում է, որ պետական ծառայության համակարգը կազմող ծառայության առանձին տեսակները, այդ թվում հատուկ ծառայությունները և դրա տեսակներից ծառայությունը ոստիկանությունում ունեն բավականին ընդհանրություններ, որոնք վերջիններիս միավորում են իրավական միևնույն ինստիտուտի շրջանակներում: Միևնույն ժամանակ, ծառայությունը ոստիկանությունում պետական որոշ ծառայությունների հետ, օժտված լինելով ընդհանուր գծերով, պետական ծառայության համակարգում կազմում են հատուկ ծառայությունների ենթահամակարգ: Ուստի, տարբերակվում են պետության գործունեության մի շարք ուղղություններ, և պետական ծառայությունը, համապատասխանաբար, բաժանվում է իրականացման տարբեր ձևերի:

Բացի այդ, ծառայությունը ոստիկանությունում ունի բավականին առանձնահատկություններ ու տարբերություններ, որոնցով առանձնանում է պետական ծառայության մյուս՝ այդ թվում նաև հատուկ տեսակներից:

Այս դեպքում անհրաժեշտ է, նախ, պարզել այն հատկանիշները, որոնք բնութագրական են բացառապես պետական հատուկ ծառայություններին, ապա նաև այն հատկանիշները, որոնք վերաբերում են ոստիկանությունում ծառայությանը՝ պայմանավորված վերջինիս բնույթով ու նշանակությամբ: Այսինքն՝ բնորոշում են ոստիկանությունում ծառայության առանձնահատկությունները:

Ա.Նոզդրաչովը նշում է, որ պետական ծառայության հատուկ տեսակների, այդ

թվում ոստիկանությունում ծառայության համար, բնորոշ են հետևյալ հատկանիշները՝ իրականացվող գործառույթների և լուծվող խնդիրների յուրահատկությունը, ծառայության ընթացքում հատուկ սկզբունքների, առանձնահատուկ պայմանների, մասնագիտական յուրահատկության առկայությունը, կարգապահական հատուկ կանոնադրությունների, աշխատակիցների ծառայության պայմաններն ու պաշտոնական գործառույթների առանձնահատկությունները կանոնակարգող դրույթների առկայությունը, ծառայողական հատուկ պարտականությունները, ծառայության ընդունվելու, անցնելու համար սահմանված առանձնահատուկ կարգն ու պայմանները, հատուկ կոչումները, փորձաշրջանի և մասնագիտական որակավորումների անցկացումը, ծառայողների համար օրենսդրությամբ սահմանված հատուկ կարգավիճակը, նրանց իրավաբանական պատասխանատվության ենթարկելու առանձնահատուկ կարգը և պետական ծառայողների հատուկ տեսակների ապահովվածությունը ⁶⁷:

Ակնհայտ է, որ թվարկված բնութագրող հատկանիշներն ունեն ընդհանուր բնույթ:

Ոստիկանությունում ծառայության առավել ընդհանուր տարբերությունը, ինչպես պետական ծառայության այլ, այնպես էլ հատուկ ծառայություններից, նախ և առաջ, բխում է վերջինիս իրականացրած խնդիրներից և գործառույթներից: Ոստիկանության ծառայության խնդիրները պայմանավորում են մասնավոր և հասարակական կյանքին ոստիկանության միջամտության բնույթն ու սահմանները: Այդ իսկ պատճառով ոստիկանության խնդիրների հստակ օրենսդրական ամրագրումը կարևոր նախապայման է ոստիկանության գործունեության արդյունավետ իրավական կարգավորման համար: Խնդիրները հանդիսանում են այն արդյունքները, որոնց ոստիկանությունը ձգտում է իր ամենօրյա և տևական գործունեության ընթացքում: Ոստիկանության խնդիրների բովանդակությունը պայմանավորում է ոստիկանությունում ծառայության սոցիալական նշանակությունը և կանխորոշում է ոստիկանության գործունեության ուղղությունները, իրավունքներն ու պարտականությունները: Ոստիկանության ծառայության սոցիալական բնույթով

⁶⁷ Сб'у Ноздрачев А.Ф., Государственная служба. Учебник для подготовки государственных служащих. М., 1999, էջ 61:

պայմանավորված՝ նրա խնդիրները սերտորեն առնչվում են, նախ և առաջ, հակաիրավական արարքներից անձի կյանքի, առողջության, արժանապատվության, իրավունքների, ազատությունների և օրինական շահերի, սեփականության, հասարակության և պետության պաշտպանության ոլորտներին:

«Ոստիկանության մասին» ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածի համաձայն ՀՀ ոստիկանության խնդիրներն են օրենքին համապատասխան ապահովել՝

- 1) մարդու անվտանգությունն օրենքով նախատեսված դեպքերում ,
- 2) հանցագործությունների և վարչական իրավախախտումների նախականիումը, կանխումը և խափանումը,
- 3) հանցագործությունների հայտնաբերումը և բացահայտումը, քրեական գործով նախնական քննությունը,
- 4) հասարակական կարգի պահպանությունը և հասարակական անվտանգությունը,
- 5) սեփականության բոլոր ձևերի հավասար պաշտպանությունը,
- 6) օրենքով նախատեսված սահմաններում ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց իրենց իրավունքներն ու օրինական շահերը պաշտպանելիս օգնություն ցույց տալը:

Ակնհայտ է, որ օրենքով ոստիկանության վրա դրված խնդիրները սերտորեն փոխկապակցված են իրար հետ և հաճախ փոխլրացվում են մեկը մյուսով: Միևնույն ժամանակ, դրանցից յուրաքանչյուրն ունի իր ինքնուրույն բովանդակությունը և դրանք կարելի է դիտարկել առանձին-առանձին:

Մարդու և հասարակության անվտանգության ապահովման ոստիկանության խնդիրը ենթադրում է դրանց պաշտպանվածության ապահովում ներքին սպառնալիքներից, քանի որ արտաքին սպառնալիքներից պաշտպանության ապահովումը, նախ և առաջ, հանդիսանում է զինվորական ծառայության խնդիրը:

Մարդու անվտանգության ապահովումը, որպես ոստիկանության առաջնային խնդիր ենթադրում է նրա կողմից օրենքով նախատեսված դեպքերում հակաիրավական արարքներից և վտանգավոր իրադարձություններից մարդու սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությանն ուղղված կանխարգելիչ լիազորությունների իրականացում: Այստեղ հարկ է ուշադրություն դարձնել այն հանգամանքին, որ օրենքն իրավացիորեն ոստիկանության կողմից

մարդու անվտանգության ապահովումը չի պայմանավորում այդ մասին խնդրանքի կամ դիմումի առկայությամբ:

Մարդու և հասարակության անվտանգությունն ապահովելու նպատակով ոստիկանության մարմինները, փոխհամագործակցելով այլ պետական մարմինների, հասարակական կազմակերպությունների և քաղաքացիների հետ, իրականացնում են կազմակերպական և իրավապահ բնույթի միջոցառումների մի ամբողջ համակարգ, որոնք ուղղված են հասարակական վայրերում, ճանապարհային երթևեկության ժամանակ և հասարակական կյանքի այլ ոլորտներում քաղաքացիների իրավաչափ վարքագիծն ապահովելուն: Այն իրականացվում է իրավախախտումների կանխարգելման և խափանման, դրանց կատարման մեջ մեղավոր անձանց պատասխանատվության ենթարկելու միջոցով և ուղղված է հանցավոր և այլ հակա-իրավական գործողություններից մարդու կյանքի, առողջության, իրավունքների, ազատությունների, հասարակության և պետության շահերի հետաքրքրությունների պաշտպանությանը⁶⁸ :

Ինչպես նկատում ենք, ոստիկանության խնդիրները սահմանող նորմը ոստիկանության խնդիրների շարքում չի նախատեսում պետության անվտանգության ապահովումը: Մինչդեռ «Արտակարգ դրության իրավական ռեժիմի մասին» ՀՀ օրենքը սահմանում է, որ արտակարգ դրությունը հայտարարվում է միայն ՀՀ սահմանադրական կարգին անմիջական վտանգ սպառնալու դեպքում, ներառյալ՝ ՀՀ սահմանադրական կարգը բռնությամբ փոփոխելու կամ տապալելու, իշխանությունը զավթելու փորձերը, զինված խռովությունները, զանգվածային անկարգությունները, բռնի գործողություններով ուղեկցվող ազգային, ռասայական, կրոնական հակամարտությունները, ահաբեկչական ակտերը, հատուկ նշանակության օբյեկտների գրավումը կամ շրջափակումը, անօրինական զինված միավորումների ստեղծումը և գործունեությունը, արտակարգ իրավիճակները: Նույն օրենքը սահմանում է նաև որ համապատասխան խնդիրներն իրականացնելու նպատակով արտակարգ դրության իրավական ռեժիմն ապահովելու նպատակով կարող են օգտագործվել ոստիկանության, ազգային անվտանգության և պաշտպանության

⁶⁸ См. Теория государства и права: учебник/ под общ. Ред. **В.Я.Кикотя, В.В. Лазарева.**, М., 2007, էջ 195:

պետական լիազոր մարմինների ու միջոցները:

Ավելին, «Ոստիկանության զորքերի մասին» ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածի համաձայն նշված զորքերը ՀՀ կառավարությանն առընթեր ՀՀ ոստիկանության ենթակայության տակ գտնվող հիմնարկ է, որը կոչված է օրենքին համապատասխան պաշտպանելու մարդու իրավունքները և ազատությունները հանցավոր և այլ հակաիրավական ոտնձգություններից, ապահովելու հասարակության և պետության անվտանգությունը: Նույն օրենքը ոստիկանության զորքերի խնդիրների թվում այլոց հետ նախատեսում է նաև ՀՀ պաշտպանությանը մասնակցելը: Ակնհայտ է, որ ՀՀ ոստիկանության ենթակայության տակ գտնվող ոստիկանության զորքերի խնդիրները չպետք է դուրս գան ոստիկանության առջև դրված խնդիրների շրջանակից, ուստի առաջացած հակասությունը, կարծում ենք, կարելի է վերացնել ոստիկանության խնդիրների շարքում օրենքով նախատեսված դեպքերում պետության անվտանգության ապահովմանը մասնակցելու խնդիրը ևս ներառելով:

Հանցագործությունների և վարչական իրավախախտումների կանխարգելման տակ անհրաժեշտ է հասկանալ քաղաքացիներին հանցագործությունների և վարչական իրավախախտումների կատարումից զերծ պահելուն ուղղված պետական և հասարակական մարմինների գործունեությունը⁶⁹: Այն ընդգրկում է դրանց նպաստող պատճառների և պայմանների, ոչ իրավաչափ վարքագիծ դրսևորելու հակում ունեցող անձանց պարզումը, ինչպես նաև՝ այդ պատճառների և պայմանների չեզոքացումը, վերացումը և այդ առումով ռիսկային հանդիսացող անձանց հակաիրավական գործողությունների կանխումը:

Հանցագործությունների և վարչական իրավախախտումների կանխարգելման քաղկացուցիչ տարրերն են հանդիսանում ընդհանուր սոցիալական պրոֆիլակտիկան, հատուկ և յուրահատուկ նախազգուշացումը, որոնք բաժանվում են կախված հանցագործությունների և այլ իրավախախտումների պատճառների և պայմանների աստիճանակարգից⁷⁰:

Հանցավորության ընդհանուր կանխարգելիչ նախազգուշացումը ընկալվում է ոչ

⁶⁹ Տե՛ս **Иншаков С.М.**, Криминология. М., 2000, էջ 78:

⁷⁰ Տե՛ս **Жалинский А.Э.**, Специальное предупреждение преступлений в СССР /Вопросы теории/. Львов, 1976. էջ 185: **Литвинов Т.С.**, Профилактика преступлений. От теории к практике. Научно-практическое пособие, М., 2003. էջ 9:

թե մեկանգամյա գործողություն (կամ նման գործողությունների համակարգ) այլ երկարատև գործընթաց: Այս առումով հանցագործությունների և վարչական իրավախախտումների նախազգուշացումը, որպես սոցիալական կառավարման յուրահատուկ ոլորտ, ունի բազմաշերտ բնույթ և ենթադրում է համապատասխան մարմինների ներգործություն իրավախախտումների պայմանանների, պատճառների և դրանք կատարող անձանց վրա: Ներգործությունը կայանում է նրանում, որ հասարակությունում ստեղծվում է այնպիսի վիճակ, որի պայմաններում սկսում է գործել իրավախախտումների կատարմանը նպաստող պայմանների և պատճառների առաջացմանը և ձևավորմանը խոչընդոտող մեխանիզմ: Այն ապահովվում է պատճառների և պայմանների բացահայտմանը և վերացմանը, ինչպես նաև այն կատարող անձանց ուղղմանը կողմնորոշված պետական մարմինների մշտական գործունեությամբ:

Հաշվի առնելով, որ հանցագործությունների և վարչական իրավախախտումների կատարմանը նպաստող պատճառները և պայմանները բազմաբնույթ են, ընդգրկում են հասարակական կյանքի տարբեր բնագավառներ, ոստիկանությունը ի վիճակի չէ ինքնուրույն կրել դրանց կանխարգելման ողջ պատասխանատվությունը: Այդ խնդիրը հանդիսանում է ողջ հասարակության և պետության խնդիրը:

Ոստիկանության առջև հանցագործությունների և վարչական իրավախախտումների կանխման խնդիրը հատկապես պետք է դնել միայն դրանց նախականիման և խափանման առումով, այսինքն՝ ոստիկանությունը լրիվ պատասխանատվություն է կրում միայն դրանց կանխարգելման համար այն դեպքում, երբ առկա են հավաստի տվյալներ դրանց հավանական կատարման կամ նախապատրաստման մասին: Ոստիկանության կողմից իրականացվող կանխարգելիչ գործողությունների արդյունավետությունը բարձրացնում է հասարակության և պետական այլ մարմինների շրջանում ոստիկանության հեղինակությունը: Դա հաշվի առնելով, անհրաժեշտ է ոստիկանության կողմից այս խնդրի իրականացումը խրախուսել լրացուցիչ նյութական ու կազմակերպչական միջոցներ տրամադրելով, ինչպես նաև այդ գործընթացին քաղաքացիների, հասարակության ներգրավվածու-

թյունն ապահովելով:

Այս խնդրի լուծման համար օրենսդիրը ոստիկանությանը լիազորում է ձեռնարկել վարչաիրավական, քրեադատավարական, օպերատիվ-հետախուզական, կազմակերպական և դաստիարակչական բնույթի միջոցառումներ:

Հանցագործությունների հայտնաբերման տակ հասկացվում է գործունեություն, որն ուղղված է կոնկրետ հանցագործություն կատարված լինելու փաստի պարզմանը: «Հայտնաբերում» բառը ենթադրում է հանցագործության հատկանիշների բացահայտում: Ոստիկանության առջև նման խնդիր դնելով պետությունն ստեղծում է անհրաժեշտ կազմակերպարավական նախադրյալներ, որպեսզի ապահովի կատարած հանցագործության համար պատասխանատվության անխուսափելիության սկզբունքի իրականացումը:

Հանցագործության հայտնաբերումը, որպես ինքնուրույն խնդիր, ենթադրում է կատարված լատենտային հանցագործություն մասին տեղեկատվության հայթայթում, որն իրավապահ մարմնում օրենքով սահմանված կարգով չի ստացվում: Այս խնդիրն ընդգրկում է երեք բաղադրատարր՝ դրանք կատարած անձանց պարզումը, քրեական գործի հարուցման հարցի լուծման համար վերջիններիս արարքում քրեորեն պատժելի արարքի հատկանիշների հայնաբերումը և տուժող անձանց պարզումը: Այս խնդիրն իրականացվում է օպերատիվ-հետախուզական գործունեության կազմակերպատակտիկական ձևերից մեկի՝ օպերատիվ փնտրման միջոցով, որի ընթացքում իրականացվում է օպերատիվ-հետախուզական սկզբնական, առաջնային տեղեկատվության հավաքում՝ հանցավոր գործունեության հատկանիշների և դրանց հետ առնչություն ունեցող անձանց վերաբերյալ⁷¹:

Հանցագործության բացահայտումը միջոցների համակարգ է, որն ուղղված է հանցագործություն կատարած անձանց պարզմանը և հայտնաբերմանը:

Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության, քրեական դատավարության և կրիմինալիստիկայի տեսաբանները, հանցագործության բացահայտմանն անդրադառնալիս, որպես կանոն, նկատի են ունենում

⁷¹ Ст'я Вагин О. А., Исиченко А.П., Чечетин А.Е., Комментарий к Федеральному закону „Об оперативно-розыскной деятельности,, /постатейный/. М.,2009: /
<http://www.lawmix.ru/commlaw/489/>.

ա) անցյալում կամ ներկայում կատարված հանցագործության հայտնաբերման (պարզման) փաստը,

բ) այն կատարող անձի պարզումը⁷² :

Այսպիսով, հանցագործությունների բացահայտմանն ուղղված ոստիկանության գործունեությունը կրում է համակարգային բնույթ, որքանով որ դրա իրականացումն ընդգրկում է ինչպես օպերատիվ-հետախուզական, այնպես էլ քրեադատավարական միջոցներ:

Հասարակական կարգի պահպանությունը հանդիսանում է ոստիկանության առջև ավանդական դրվող խնդիրներից մեկը:

Իրավունքի տեսությունում հասարակական կարգը դիտվում է որպես կամային. գաղափարական հասարակական հարաբերությունների համակարգ ընգրկող սոցիալական երևույթ, որը կանխորոշվում է տնտեսական հիմքով և բնութագրվում նրա մասնակիցների հասարակությունում գերակայող սոցիալական նորմերին համապատասխանող վարքագծով: Դրանում արտահայտվում է հասարակական կարգի սոցիալական նշանակությունը⁷³:

Ս.Կոմարովը կարծում է, որ հասարակական կարգ է հանդիսանում հասարակության անդամների միջև ձևավորված կայուն հարաբերությունների համակարգը, որը նորմատիվ կարգավորման ողջ համակարգի ներգործության արդյունքում հաստատվում է որպես սոցիալական արդար կյանքի գաղափարն արտացոլող կյանքի ձև⁷⁴: Սակայն անհրաժեշտ է նշել, որ որպես հասարակական հարաբերությունների յուրահատուկ ոլորտ ընդգրկող սոցիալական-իրավական երևույթ, դրանք օժտված են այդ հարաբերությունների պահպանության ուղղությամբ ոստիկանության իրականացրած գործունեության բովանդակությունը կանխորոշող որոշակի առանձնահատկություններով:

Վարչական իրավունքի տեսությունում «հասարակական կարգ» հասկացությունը ընկալվում է լայն և նեղ առումներով: Լայն առումով՝ հասարակական

⁷² Ст'ю Дашков А.Р., Выявление и раскрытие преступлений оперативными уполномоченными ОБЭП МВД России. Российский следователь, 2006, N 10: <http://www.center-bereg.ru/m3492.html>.

⁷³ Ст'ю Зарубин В.И., Понятие общественного порядка как объекта хулиганства /Журнал российского права/, 2001, N 8: http://www.juristlib.ru/book_3023.html.

⁷⁴ Ст'ю Комаров С.А., Общая теория государства и права, СПб., 2004, էջ 404-405:

կարգը հասարակությունում գոյություն ունեցող բոլոր կապերի և հարաբերությունների ամբողջությունն է՝ դրանց ողջ կառուցվածքը:

Նեղ առումով՝ հասարակական կարգը չի ընդգրկում բոլոր հասարակական հարաբերություններն ու կապերը, այլ ընդգրկում է սոցալական-քաղաքական կյանքի և կենցաղի տարբեր ոլորտների այն հասարակական հարաբերությունները, որոնք առկա են նախ և առաջ հասարակական վայրերում:

Նեղ առումով այս հասկացության պարզաբանումն ունի կիրառական նշանակություն իրավապահ մամիների և առավելապես ոստիկանության գործնետության համար: Հասարակական կարգի բովանդակությունն են կազմում իրավական, բարոյական և այլ սոցիալական նորմերի կողմից կարգավորվող հասարակական այն հարաբերությունների համակարգը, որոնք ձևավորվում են հասարակական վայրերում:

Ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց իրավունքերն ու օրհանական շահերը պաշտպանելիս օգնություն ցույց տալու ոստիկանության առջև դրված խնդիրը բխում է նրա կազմակերպիրավական առանձնահատկություններից, որն էլ իր հերթին պայմանավորված է նրա սոցիալական բնույթով: Մասնավորապես՝

- 1) ոստիկանությունն առավել հաճախ է, քան ցանկացած այլ մարմին, հայտնվում այնպիսի իրավիճակներում, որի պայմաններում անհրաժեշտ է անհետաձգելի օգնություն ցույց տալ քաղաքացիներին,
- 2) հանրային ծառայության բոլոր տեսակներից ոստիկանությունն է առավել մոտ կանգնած բնակչությանն ի հաշիվ իրականացվող շուրջօրյա ծառայությամբ մշտական հասարակական հասանելիության և մատչելիության,
- 3) ոստիկանությունն այլ մարմինների համեմատ ունի համեմատաբար լայն հնարավորություններ կենտրոնացնելու տեղեկատվության ստացումը և տրամադիրումը, կապերը տրանսպորտային և այլ միջոցները,
- 4) հենց ոստիկանության ստորաբաժանումներն են պետական ծառայության այլ տեսակների համեմատ հնարավոր անհապաղ կենտրոնացնել անակնկալ ծագած խնդիրների լուծմանը,
- 5) հասարակությունը ոստիկանությանն իր պատրաստակամությամբ գնահատում է,

որպես օգնության շտապող մարմնի ոչ միայն կրիմինալ, այլև այլ արտակարգ իրավիճակներում:

Մասնագիտական գրականությունում բավականին տարածված է այն տեսակետը, որ ոստիկանությունը կոչված է լուծելու բնակչությանը սպասարկելու խնդիր, այն նույնիսկ դիտվում է որպես զանգվածային սպասարկման համակարգ: Նման տեսակետը գոյության իրավունք ունի, ավելին տեսական-իրավական առումով, այն անհրաժեշտ է, որքանով որ օգնում է բացահայտել ոստիկանության գործունեության մասնագիտական բնույթը: Բայց չի կարելի այն բացարձականացնել, քանի որ այդ դեպքում ոստիկանության իրավասությունները ձեռք են բերում ընդլայնման միտում, որոնք առանձին դեպքերում նույնիսկ պայմանավորված չեն ոստիկանության սոցիալական նշանակությամբ:

Օրենսդիրն ամրագրելով ոստիկանության խնդիրները՝ սահմանել է նաև, որ այդ մարմնի վրա այլ խնդիրներ կարող են դրվել ոչ թե ընդհանրապես օրենքով, այլ միայն «Ոստիկանության մասին» ՀՀ օրենքով: Նման ձևակերպումն ըստ էության ուղղված է գործադիր իշխանության կողմից ոստիկանությանն իր սոցիալական նշանակությունից դուրս օգտագործելու հնարավորությունը կանխելու համար լրացուցիչ իրավական երաշխիք նախատեսելուն:

Ոստիկանությունում ծառայության առանձնահատկություններից է նաև ոստիկանության ծառայողի վարչաիրավական կարգավիճակը: Ոստիկանության առջև ծառացած խնդիրները պայմանավորում են ծառայության առանձնահատկությունները և ծառայողների հատուկ վարչաիրավական կարգավիճակը: Ոստիկանությունում ծառայությանը բնորոշ են ծառայողներին շնորհվող հատուկ կոչումները, հատուկ նշանները և համազգեստը, ծառայողների ատեստավորման և վերապատրաստման հատուկ կարգը, ինչպես նաև դրամական բավարարումը, ծառայության անցնող անձանց ներայացվող հատուկ պահանջները, ծառայության անցնելու հատուկ պայմանները և ծառայությունը դադարեցնելու առանձնահատկությունները: Ոստիկանության հատուկ կոչումների նշանակությունն արտահայտվում է նրանում, որ այդ աստիճանակարգով կանոնակարգվում են ծառայողների փոխհարաբերությունները: Կոչումների միջոցով հստակորեն

արտահայտվում են ոստիկանության յուրաքանչյուր ծառայողի մասնագիտական որակավորումը, ստաժն ու արժանիքները, ծառայողական դիրքը: Այլ կերպ ասած, ոստիկանության ծառայողների համար կանխորոշում «ծառայողական կարիերա»: Դ.Ն.Բախրախը «ծառայողական կարիերա» հասկացությունը, կարծում ենք հիմնավորված, մեկնաբանում է հետևյալ կերպ. «պայմանավորված ծառայողական գործունեության արդյունքներով՝ պետական պաշտոնատար անձի ծառայողական դիրքի, կարգավիճակի առաջխաղացում»⁷⁵:

Ոստիկանությունում առաջին անգամ ծառայության անցնող անձանց երդում տալու իմաստը կայանում է նրանում, որ ծառայության անցնող քաղաքացիները արտաբերում են երդման տեքստը, որի պահպանումն ըստ էության հանդիսանում է նրանց ծառայողական պարտքը: Այդ կերպ նրանք գիտակցաբար հաստատում են ՀՀ սահմանադրական կարգին հավատարիմ լինելու, անվերապահ օրենքով ղեկավարվելու, հայրենիքը պաշտպանելու, պետական և ծառայողական գաղտնիքը պահպանելու, լիազորություններն արդար և անկողմնակալ իրականացնելու, ծառայողական պարտականություններն ազնիվ և բարեխիղճ կատարելու իրենց պատրաստակամությունը:

Ոստիկանությունում ծառայության առանձնահատկությունները վերլուծելիս անհրաժեշտ է ընդգծել նաև ոստիկանության ծառայողների ծառայողական ոլորտը, քանի որ ոստիկանությունում ծառայությունը միայն ոստիկանության առջև դրված խնդիրներն իրականացնելուն ուղղված աշխատանքն չէ, այն, նախ և առաջ, հայրենիքին, Հայաստանի Հանրապետությանը, նրա ժողովրդին ծառայություն է, ինչը կոչում է և ոչ միայն մասնագիտություն:

Պետական ծառայողական գործունեության խիստ ծառայողական բնույթը բնութագրական է ոչ միայն ոստիկանությունում ծառայությանը, այլև պաշտպանության, ազգային անվտանգության, հարկային, մաքսային, փրկարար և մի շարք այլ հանրապետական գործադիր մարմիններում ծառայություններին: Պետական հատուկ ծառայություններն ունեն ընդգծված տարբերություն պետական այլ ծառայություններից, որն արտահայտվում է հետևյալում՝

⁷⁵ См. Бахрах Д.Н., Административное право. Часть общая. М., 1993, էջ 135:

- 1) ծառայության զինված բնույթը,
- 2) գործունեության տարածքային բնույթը,
- 3) ծառայության հատուկ պայմանների առկայությունը և նման պայմաններում ծառայություն անցնելուց հրաժարվելու հնարավորության բացակայությունը,
- 4) հատուկ կոչումների առկայությունը,
- 5) հստակ ենթակարգության, կարգապահության առկայությունը և այլն:

Պետական իշխանության ապարատի այս կամ այն օղակում ծառայողական գործառույթների իրականացումն ունի իր յուրահատկությունները, որոնք պայմանավորված են ինչպես դրանց բովանդակությամբ, այնպես էլ՝ դրանց իրականացման կազմակերպատիրական ձևերով: Այդ յուրահատկություններն առկա են թե՛ հենց այդ մարմինների կառուցվածքային համակարգում, և թե՛ յուրաքանչյուր ծառայողի Ֆայդ թվում՝ ոստիկանության ծառայողների²¹ իրեն առաջադրված խնդիրների լուծմանը նպատակաուղղված գործունեության մեջ: Դա պայմանավորված է նրանով, որ պետական մարմինների ու կազմակերպությունների Ֆներառյալ այն մարմիններն ու կազմակերպությունները, որոնցում նախատեսված է ոստիկանական ծառայություն²² մասնագիտացված առաքելության մեջ այդ յուրահատկությունները կարող են արտահայտվել թե՛ ամբողջ գործունեության, և թե՛ դրա մասնակի՝ որոշակի ոլորտում:

Իբրև պետական ծառայություն՝ ոստիկանությունում ծառայությունն ամբողջությամբ կազմակերպվում և իրականացվում է՝ նկատի ունենալով պետական գործունեության ոլորտների բազմազանությունն ու յուրահատկությունները: Պետական տարբեր մարմինների ու կազմակերպությունների ծառայողների գործունեության մեջ միշտ էլ առկա են առանձնահատուկ գծեր, քանի որ վերջիններս լուծում են տվյալ ոլորտին հատուկ խնդիրներ՝ ըստ պետության տարբեր գործառույթների իրականացման: Ոստիկանության ծառայողների գործունեությունն իրականացվում է հատուկ՝ համեմատաբար ինքնուրույն պետական մարմիններում ու կազմակերպություններում: Վերջիններիս գործունեության բովանդակությունն ու կազմակերպատիրական ձևերը սահմանում է պետությունը՝ հիմնվելով դրանց իրականացնելիք գործառույթների և լուծելիք խնդիրների յուրահատկության վրա:

Ի տարբերություն պետական ծառայության այլ՝ հիմնականում ոչ հատուկ տեսակների, որոնք իրականացնում են պետական-կառավարչական ներգործություններ, ոստիկանությունում ծառայությունը, որպես մասնագիտական գործունեության յուրահատուկ տեսակ, կոչված է իրականացնելու հատուկ գործառույթներ: ՀՀ ոստիկանությունը գործառույթներ է իրականացնում մարդու և քաղաքացու անվտանգության ապահովման, նրա իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության, հանցագործությունների և այլ իրավախախտումների դեմ պայքարի, հասարակական կարգի և անվտանգության պահպանման, քաղաքացիների և կազմակերպությունների սեփականության պահպանման, անձնագրային ռեժիմի պահպանման, պետական ռեզիստրի և ընտրողների ռեզիստրի վարման և այլ բնագավառներում: Ընդ որում, հասարակական անվտանգության պահպանման նպատակով ոստիկանությունը գործառույթներ է իրականացնում նաև կապված ճանապարհային երթևեկության անվտանգության ապահովման, զենքի պահպանման և օգտագործման նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնելու հետ: Բացի այդ, ոստիկանությունը որոշակի գործառույթներ է իրականացնում արտակարգ իրադրության պայմաններում և հատուկ հանձնարարություններով հարկադրանքի միջոցներ կիրառելիս:

ՀՀ ոստիկանությունում ծառայությունը, կապված իր առջև դրված խնդիրների բնույթով և գործառույթություններով, հաճախ իրականացվում է առանձնահատուկ, իսկ երբեմն էլ կյանքի և առողջության համար վտանգավոր պայմաններում: Այդ առնչությամբ ոստիկանության ծառայողները լիազորված են օրենքով նախատեսված դեպքերում և կարգով, որքանով դա անհրաժեշտ է իր պարտականությունները կատարելու համար, այլ միջոցներով այդ պարտականությունների կատարման անհնարինության դեպքում ֆիզիկական ուժ, հատուկ միջոցներ և հրազեն գործադրել: Այդ ընթացքում անձանց իրավունքների և ազատությունների անհարկի սահմանափակումները և խախտումները բացառելու համար սահմանված է ոստիկանության ծառայողների համար դրանց կիրառման հատուկ պատ-րաստվածություն անցնելու պարտականություն և դրանց կիրառման հատուկ կարգ: Ոստիկանության ծառայողներին իրավունք է վերապահված անձնական

անվտանգության ապահովման համար օգտագործել անհատական պաշտպանության միջոցներ:

ՀՀ ոստիկանությունում ծառայությունը պետական ծառայության այլ տեսակներից տարբերվում է նաև իր սկզբունքներով, որոնք մանրամասն ներկայացվեցին աշխատության նախորդ գլխում:

Այսպիսով, պետական ծառայությունը պետական մարմիններին վերապահված լիազորություններն իրականացնող և պաշտոններ զբաղեցնող անձանց մասնագիտական գործունեություն է: Դրա նպատակն է հատուկ մեթոդներով լուծել պետական նշանակություն ունեցող խնդիրները: Ինչ վերաբերում է ոստիկանությունում ծառայությանը, ապա այն պետական մի շարք ծառայությունների հետ, նախ՝ օժտված է այնպիսի հատկանիշներով, որոնք թույլ են տալիս վերջիններիս կազմել հատուկ ծառայությունների ենթահամակարգը, ապա ունի նաև բավականաչափ տարբերություններ, որոնցով առանձնանում է դրանց համակարգում: Այդ առանձնահատկություններն, առաջին հերթին, պայմանավորված են ոստիկանության առջև օրենքով դրված խնդիրներով, գործառույթներով և դրանց լուծման ընթացքում կիրառվող մեթոդներով: Բացի այդ, այն պետական ծառայության այլ տեսակներից տարբերվում է ծառայության առանձնահատուկ՝ հաճախ նաև կյանքի համար վտանգավոր, ռիսկային պայմաններով, մասնագիտական յուրահատկությամբ: Դրանք հաշվի առնելով, ոստիկանության ծառայողների համար պետությունը սահմանում է հատուկ վարչաիրավական կարգավիճակ և լիովին հովանավորում է նրանց Ֆվարձատրություն, նյութական ապահովում, խրախուսանք):

§ 2. ՈՍՏԻԿԱՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՐՊԵՍ ՀՀ ՆԵՐՔԻՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆՆ ՈՒՂՂՎԱԾ ԻՐԱՎԱՊԱՀ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆ

Ոստիկանությունում ծառայության հետազոտման համար անհրաժեշտ է հիմնավորապես ուսումնասիրել հասարակական հարաբերությունների համակարգում ծառայության այս տեսակի տեղին, ինչպես նաև պետության կողմից իրականացվող իրավապահ գործունեության համակարգում ոստիկանական գործունեության դերին

ու նշանակությանը վերաբերող հարցերը: Այդ հիմնահարցերն էլ անհրաժեշտ է հաշվի առնել որպես ոստիկանությունում ծառայության ոլորտում իրականացվող բարեփոխումների ընթացքում ծագած խնդիրների լուծման համար մեթոդաբանական հիմք:

Պետության ինքնիշխանության, տարածքային ամբողջականության, մարդու իրավունքների, ազատությունների և հասարակական կարևոր այլ ըմբռնումների պահպանման համար, ինչպես ցանկացած պետություն, այնպես էլ՝ Հայաստանի Հանրապետությունն իր առջև դնում է որոշակի խնդիրներ և դրանց լուծման համար իրականացնում համապատասխան գործունեություն:

Պետության գործունեության հիմնական ուղղությունն ու նպատակն անվտանգության ապահովումն է (ազգային անվտանգությունը), ինչը բխում է պետության, հասարակության և անհատի բնականոն կենսագործունեության անհրաժեշտությունից:

«Անվտանգություն» հասկացության բացահայտման փորձի դեպքում առաջանում է հիմնախնդիր, որքանով որ վերջինիս բովանդակությունն ու էությունն՝ ընդհանրապես, և իրավապահ գործունեության տեսանկյունից՝ մասնավորապես, օրենսդրությամբ սահմանված չէ: Պայմանավորված այն հանգամանքով, որ անվտանգության ապահովումը բազմատարր է, մասնագիտական գրականությունում վերջինիս նվիրված են բազմաթիվ աշխատություններ, սակայն որպես իրավապահ գործունեության օբյեկտ, անվտանգություն հասկացությունը հստակ ձևակերպում չունի: Այդ պատճառով անհրաժեշտ է որոշակիացնել այն:

Հին աշխարհում անվտանգության ըմբռնումը դուրս չէր գալիս ամենօրյա պատկերացումների սահմաններից և մեկնաբանվում էր որպես մարդու համար վտանգի կամ չարիքի բացակայություն⁷⁶:

Արիստոտելը քաղաքացիների անվտանգությունը որպես չափանիշ էր կիրառում հասարակության կառավարման միջոցներին վերաբերող իր

⁷⁶ Տե՛ս **S.S.Քոչարյան**, ՀՀ ռազմական անվտանգության ապահովումը ազգային անվտանգության համատեքստում, Երևան, 2012, էջ 70:

գաղափարների հիմքում⁷⁷:

Արևմտաեվրոպական երկրներում 17-18-րդ դարերում լայն տարածում ստացած փիլիսոփայական ըմբռնումների համաձայն անվտանգությունը ենթադրում էր հանգստության իրավիճակ, դրություն, որն առաջանում է ինչպես ֆիզիկական, այնպես էլ բարոյական իրական վտանգների բացակայության պայմաններում, ինչպես նաև նման իրավիճակի առաջացմանը նպաստող նյութական, տնտեսական և քաղաքական պայմաններ⁷⁸:

Մեր օրերում գրականությունում կարելի է հանդիպել «անվտանգություն» հասկացության մի ամբողջ շարք փիլիսոփայական բնորոշումների, որոնցից յուրաքանչյուրը յուրահատուկ կերպով է արտահայտում այդ երևույթի էությունը⁷⁹: Մի դեպքում ուշադրություն է դարձվում հասարակության կենսագործունեության միայն մեկ կոնկրետ ոլորտին (տնտեսություն, տեղեկատվություն, քաղաքականություն, բնություն և այլն)⁸⁰, մեկ այլ դեպքում խոսքը որոշակի ձևերով ներսից և արտաքինից համակարգի (պետության, հասարակության) վրա ներազդող հանգամանքների ամբողջության մասին է: Կ.Ս.Բելսկին, օրինակ, բնորոշելով պետական իշխանության ուստիկանական գործառույթները՝ անվտանգությունը և կարգուկանոնը, դիտարկում է պետությանը բնորոշ ինստիտուցիոնալ հատկանիշների առումով⁸¹:

Մ.Լեսկովայի բնորոշմամբ անվտանգությունը սոցիալական համակարգի ամբողջություն է, որն արտահայտվում է նրա ներքին և արտաքին փոխհամագործակցության այնպիսի կարգի ապահովման ունակությամբ, որի պայմաններում ներքին և արտաքին միջավայրը կազմալուծող ազդեցությունները

⁷⁷ Տե՛ս **Лесков М.А.**, Гомеостатические процессы и теория безопасности, Безопасность, Вып. 4 М., 1994, էջ 66:

⁷⁸ Տե՛ս **Антонов А.Б., Балашов В.Г.**, Основы обеспечения безопасности личности, общества и государства. М., 1996, էջ 25:

⁷⁹ Տե՛ս օրինակ, **Рущайло В.Б.**, Специальные административно-правовые режимы в сфере обеспечения общественной безопасности: Монография. М., 2003, էջ 8-13: **Степашин С.В.**, Теоретико-правовые аспекты обеспечения безопасности Российской Федерации. Автореф. дис... докт. Юрид. Наук. СПб., 1994 и др:

⁸⁰ Տե՛ս **Копилов М.Н.**, О правовом содержании понятия „фкологическая безопасность,, Правоведение, 2000 N 1, էջ 113-120:

⁸¹ Տե՛ս **Бельский К.С.**, Полицейское право: Лекционный курс, М., 2004, էջ 93:

նվազագույն են⁸²:

Անվտանգության, որպես արտաքին և ներքին սպառնալիքներից պաշտպանվածության վիճակի, բնորոշումն առկա է նաև 1999թ. նոյեմբերին ընդունված եվրոպական անվտանգության խարտիայում: Դրա համաձայն անվտանգության կորուստը կարող է լինել ինչպես միջպետական, այնպես էլ ներպետական ընդհարումների հետևանք:

Այս առումով կարևոր իրավական ակտ է հանդիսանում ՀՀ Նախագահի «ՀՀ ազգային անվտանգության ռազմավարությունը հաստատելու մասին» 2007թ-ի փետրվարի 7-ի հրամանագիրը, որում չնայած, որ չի բացահայտվում անվտանգության հասկացությունը, այնուամենայնիվ, վերջինիս բովանդակության ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս ասել, որ այն ներառում է անվտանգության արտաքին և ներքին ոլորտները:

Ազգային անվտանգությունը կոչված է նախ և առաջ ապահովել կենսականորեն կարևոր հիմնական շահերի՝ ազգային ինքիշխանության, պետության տարածքային ամբողջականության, նրա բնակչության պաշտպանվածության, անխոցելիության երաշխիքները: Այս իմաստով երկրի ազգային անվտանգությունը կարելի է բնորոշել նաև որպես ազգային կենսակերպի ու գոյապահպանության, ինչպես նաև զարգացման նկատմամբ սպառնալիքների բացակայության ապահովում⁸³:

Կարծում ենք, այդ խնդիրներն ու նպատակները լուծելու համար պետությունը, հանդիսանալով իշխող դասի հանրային, քաղաքական իշխանության հատուկ կազմակերպություն, իրականացնում է որոշակի գործառույթներ, որոնք ընդգրկում են հասարակական կյանքի գրեթե բոլոր բնագավառները: Պետության բազմաբնույթ գործունեության բովանդակությունն են կազմում տնտեսական կայուն վիճակի ապահովումը, ներքին և արտաքին քաղաքականության իրականացումը, կրթության, գիտության և մշակույթի զարգացման համար անհրաժեշտ պայմանների ստեղծումը, երկրի պաշտպանունակության, անվտանգության ապահովումը և այլ կարևոր գործառույթների իրականացումը:

⁸² Տե՛ս **Лесков М.А.**, Методологические основы построения модели безопасности социальных систем. Проблемы глобальной безопасности. М., 1995, էջ 93:

⁸³ Տե՛ս **Շահգեղյան Մ.**, Ազգային անվտանգություն. հասկացությունը, էությունը, ձևավորումը, առաջնահերթությունները, Եր., 2003, էջ 3:

Այն բացազատվում է որպես հասարակական հարաբերությունների որակյալ վիճակի պաշտպանվածություն, որն ապահովում է կոնկրետ պատմական և բնական պայմաններում, ներքին ու արտաքին հակասություններից բխող վտանգների առկայության դեպքերում առաջատար զարգացում⁸⁴:

Հետևաբար, պետք է համաձայնվել Տ.Քոչարյանի հայտնած այն մտքին, որ պետության՝ ազգային շահերով պայմանավորված արժեքային նպատակներից է ազգային անվտանգության ապահովված միջավայրը, որի պայմաններում բացակայում են կամ վերացված են իրական արտաքին և ներքին սպառնալիքներն ազգային արժեքների, շահերի և ազգաբնակչության բնականոն կենսագործունեության հանդեպ, երբ ապահովվում է պետության, հասարակության և անհատի կենսականորեն անհրաժեշտ շահերի իրականացումը⁸⁵:

Ներքին անվտանգության ապահովման ոլորտում պետության գործունեության կենտրոնական ուղղություններից են օրինականության և իրավակարգի ապահովմանը, մարդու և քաղաքացու իրավունքների ու ազատությունների, պետական և ոչ պետական կազմակերպությունների, աշխատանքային կոլեկտիվների ու հասարակական կազմակերպությունների իրավունքների ու օրինական շահերի պաշտպանությանը, հանցագործությունների և այլ իրավախախտումների դեմ պայքարի ապահովմանն ուղղված խնդիրների լուծումը:

ՀՀ-ի՝ որպես իրավական պետության, բնորոշ հատկանիշներից են անձի և քաղաքացու իրավունքների ու ազատությունների ճանաչումը, դրանց պաշտպանությունը, ինչպես նաև հասարակական կյանքի բոլոր բնագավառներում իրավական օրենքի գերակայության ապահովումը: Ցանկացած ժողովրդավարություն, առավել ևս իրավունք, պահանջում է այն պահպանող համակարգ: Այն ենթադրում է հատուկ լիազորություններ ունեցող մարմինների առկայություն, որոնք նպատակ են հետապնդում ապահովել պետության, հասարակության և մարդու իրավունքները:

Դա հաշվի առնելով՝ ՀՀ-ն, առաջնորդվելով իր անվտանգության և կայուն զարգացման շահերով, գերակա համարելով գործառույթների իրականացումը երկրի

⁸⁴ Տե՛ս **Степашин С.В.**, Безопасность человека и общества (политико-правовые вопросы): Монография, СПб юридический ин-т МВД России, 1994, էջ 6:

⁸⁵ **Տ.Տ.Քոչարյան**, ՀՀ ռազմական անվտանգության ապահովումը ազգային անվտանգության համատեքստում, Երևան, 2012, էջ 71:

արտաքին և ներքին անվտանգության ապահովման բնագավառում, քննարկվող հարցի հետ կապված իրականացնում է **մարդու և քաղաքացու անձնական անվտանգության, նրա սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների ապահովման, կոռուպցիայի դեմ հերևողական պայքարի, իրավակարգի ամրապնդման, օրինականության ու օրենքի առջև բոլորի հավասարության ապահովման և այլ գործառնություններ**⁸⁶:

Այս և այլ նույնաբնույթ խնդիրներն առաջին հերթին հանդիսանում են պետության հոգաճության առարկան, որոնց լուճան համար պետությունը համապատասխան մարմինների միջոցով իրականացնում է իրավապահ գործունեություն:

Իրավապահ գործունեությունը պետական գործունեության ինքնուրույն տեսակ է⁸⁷:

«Իրավապահ գործունեություն» հասկացության պարզաբանման նախադրյալները ձևավորվել են դեռևս ԽՍՀՄ ժամանակաշրջանում, երբ իրավաբանական գիտությունում և գործնականում հենց իրավապահությունն էր զբաղեցնում կենտրոնական ուղղություններից մեկը: ԽՍՀՄ վերջին տարիներին իրավապահ գործունեությունը, որպես կանոն, բնորոշվում էր բովանդակային առումով, որի մեջ առավել հաճախ ընդգրկում էին օրինականության և իրավակարգի, մարդու իրավունքների ու ազատությունների պահպանությունը, հանցագործությունների և այլ իրավախախտումների դեմ պայքարը⁸⁸:

Իրավաբանական գրականությունում առաջարկվում են իրավապահ գործունեության էության և բովանդակության տարբեր մեկնաբանություններ⁸⁹:

Ինչպես նշում են Կ.Ֆ.Գուցենկոն և Մ.Ա.Կովալյովը, իրավապահ գործունեություն հասկացությունն իրավաբանական շրջանակներ են ներմուծվել 20-րդ դարի 50-ական թվականների վերջերին և 60-ական թվականների սկզբներին և այն

⁸⁶ Տե՛ս ՀՀ Նախագահի հրամանագիրը «Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության ռազմավարությունը հաստատելու մասին», ՀՀ ՊՏ 2007.02.15/11, 07.02.2007:

⁸⁷ Տե՛ս ՀՀ դատարանակազմությունը և իրավապահ մարմինները: 5-րդ վերահրատ. հեղ. խմբի ղեկավար և խմբագիր **Գ.Ս.Ղազինյան**, դասագիրք ԲՈՒՀ- երի համար: Երևան 2009, էջ 12:

⁸⁸ Տե՛ս **Гуценко К.Ф., Ковалев М.А.**, Правоохранительные органы. М., 1995, էջ 1-2:

⁸⁹ Տե՛ս **Алексеев С.С.**, Общая теория права, т.1, М., 2001 թ. 308-310: **Чувилев А.А., Чувилев Ан.А.**, Правоохранительные органы. М., 2000, էջ 4:

իրավաբանների կողմից օգտագործվող այլ հասկացությունների համեմատ էականորեն երիտասարդ է⁹⁰: Նրա շուրջ դեռևս ընթանում են ակտիվ քննարկումներ և վեճեր, արտահայտվում են տարբեր տեսակետներ և դրանց հետ մեկտեղ կարծիքներ այն մասին, թե որ մարմիններին է անհրաժեշտ համարել իրավապահ, իսկ որոնց՝ ոչ⁹¹:

Նշված հարցերին նվիրված ոչ մեծ թվով աշխատություններում հեղինակները բավարարվում են վերջինիս որոշ հատկանիշների թվարկմամբ: Հեղինակների մի մասը շեշտը դնում են իրավապահ գործունեության ձևի և բովանդակության իրավաբանական բնույթի վրա, մյուսները՝ նրա գլխավոր բնորոշիչն են համարում գործունեության այդ տեսակի ընթացքում կիրառվող հարկադրանքը:

Ամենալայն առումով իրավապահ գործունեությունը բնութագրվում է որպես մարդու և քաղաքացիների իրավունքների ու ազատությունների, օրինականության և իրավակարգի, պետական և ոչ պետական կազմակերպությունների, աշխատավորական կոլեկտիվների, հասարակական կազմակերպությունների իրավունքների պաշտպանությանը, հանցագործությունների և այլ իրավախախտումների դեմ պայքարին ուղղված գործունեություն⁹²:

Ի դեպ, այս գործունեության իրականացումն առաջին հերթին հանդիսանում է պետության և նրա մարմինների հոգածության առարկան, ինչի մասին, այս կամ այն չափով, հիշատակվում է ՀՀ Սահմանադրության մի շարք հոդվածներում: Մասնավորապես, ՀՀ Սահմանադրության 3-րդ հոդվածը հռչակում է, որ մարդը, նրա արժանապատվությունը, հիմնական իրավունքներն ու ազատությունները բարձրագույն արժեքներ են: Պետությունն ապահովում է մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանությունը միջազգային իրավունքի սկզբունքներին և նորմերին համապատասխան: Իրավապահ գործունեության այսպիսի լայն սահմանումը ենթադրում է, որ բոլոր պետական մարմիններին, այդ

⁹⁰ Տե՛ս **Гуценко К.Ф.**, Правоохранительные органы: Учеб.-8-е изд. М., 2004, էջ. 6:

⁹¹ Տե՛ս **Галков.В.А., Диденко В.И., Кнайкин В.Н.**, Правоохранительные органы и правоохранительная деятельность. Белгород, 2001, էջ 6:

⁹² Տե՛ս **Кузнецов С.М.**, Правоохранительная деятельность органов внутренних дел /административно-правовые аспекты, Автореф-т дис Канд юрид. Наук. М., 1997, էջ 4, 6-8: **Гуценко К.Ф.**, Правоохранительные органы: Учеб. 8-е изд. М., 2004, էջ 5: **Готшенкев В.М., Шахов И.Б.**, Контроль как правовая форма деятельности.-М., 1987, էջ 20-21:

թվում՝ ՀՀ Նախագահին, կառավարությանը և այլոց, բնորոշ են իրավապահ բնույթի գործառույթներ, իսկ այդպիսի գործունեության հիմնական խնդիրը իրավախախտումների նախազգուշացման նկատմամբ կանխարգելիչ ազդեցությունն է:

Պետության գործունեության տեսակների համակարգում իրավապահ գործունեության քննարկումը թույլ է տալիս առաջարկել այդ հասկացությունը սահմանել ըստ ընդհանուր պահպանման օբյեկտի՝ իրավակարգի:

Ուսումնական և գիտական գրականությունում իրավակարգը մեկնաբանվում է որպես իրավունքի և օրինականության հիմքի վրա հասարակական հարաբերությունների որոշակի համակարգ⁹³, որպես՝ իրավունքի և օրինականության հիմքի վրա ձևավորված հասարակական հարաբերությունների որակական կողմ⁹⁴ կամ որպես՝ օրինականության պահանջների իրական և գործնական իրականացում արտահայտող հասարակական հարաբերությունների փաստացի կանոնակարգված վիճակ⁹⁵ և այլն:

Միևնույն ժամանակ, անվիճարկելի է, որ պետական և տեղական ինքնակառավարման բոլոր մարմիններն էլ, վերջին հաշվով, իրականացնում են միասնական իրավապահ գործառույթ: Ընդ որում հանրային իշխանության յուրաքանչյուր մարմին իրականացնում է այն իր գործունեության ոլորտում իրեն վերապահված իրավասությունների շրջանակում:

Իրոք, պետական այս կամ այն մարմինն և նրանց գործունեությանը վերաբերող գործող օրենսդրությունում անկյունաքարային նշանակություն է տրվում մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությանը, սեփական գործունեության ընթացքում օրինականության ապահովմանը և այլն:

Այս առումով հանրային իշխանության բոլոր մարմիններն էլ իրականացնում են իրավապահ գործառույթ, որն էականորեն անհստակեցնում է այն սահմանը, որն ընկած է իրավապահ և ոչ այդպիսի մարմինների տարանջատման միջև: Ստեղծված իրավիճակը չի նպաստում իրավապահ գործունեության առանձնահատկությունների և, դրանով պայմանավորված իրավապահ, մարմինների շրջանակի պարզման

⁹³ Տե՛ս **Черданцев А.Ф.**, Теория государства и права: Курс лекций. Екатеринбург, 1996. Էջ 191:

⁹⁴ Տե՛ս **Шабуров А.С.**, Законность и правопорядок. // Теория государства и права: Учебник для вузов. М., 1997, էջ 457:

⁹⁵ Տե՛ս **Алексеев С.С.**, Общая теория права. Т.1. М., 2001, էջ 235:

հիմնախնդրի լուծմանը:

Մեկ այլ՝ առավել նեղ առումով, իրավապահ գործունեության տակ հասկացվում է լիազորված այնպիսի պետական մարմինների գործունեությունը, որոնք հատուկ ստեղծվում և գործառույթներ են իրականացնում օրինականության և իրավակարգի ապահովման, մարդու և քաղաքացու իրավունքների ու ազատությունների ապահովման, հանցագործությունների և այլ իրավախախտումների դեմ պայքարի նպատակով: Նման բնորոշման դեպքում իրավապահ գործունեության յուրահատուկ գծերն են հանդիսանում՝

- 1) իրավունքների պահպանության իրականացումը ոչ թե ցանկացած, այլ միայն իրավական ներգործության միջոցների կիրառմամբ, որպիսիք հանդիսանում են հակաիրավական արարքների կանխարգելմանն ուղղված օրենքով և այլ իրավական ակտերով թույլատրված միջոցները,
- 2) ներգործության միջոցների կիրառման խստիվ համապատասխանությունն օրենքի պահանջներին,
- 3) իրավապահ գործունեության իրականացումն օրենքով նախատեսված կարգով, այսինքն որոշակի ընթացակարգի պահպանմամբ, որի խախտումը հանգեցնում է կարգապահական, վարչական, նյութական կամ քրեական պատասխանատվության,
- 4) այդ գործունեության իրականացումն ապահովվում է, նախ և առաջ, պետական մարմինների միջոցով, որոնք համալրվում են հատուկ պատրաստված ծառայողներով⁹⁶:

Վերը նշված տեսակետը կիսող հեղինակների՝ Ս.Բարսեղյանի, Վ.Գալկովի, Կ.Գուցենկոյի, Ս.Կուզնեցովի, Ա.Չուվիլյովի և ուրիշների կարծիքով կարելի է առանձնացնել իրավապահ գործունեության հետևյալ տեսակները՝ սահմանադրական հսկողություն, արդարադատություն, դատարանների կազմակերպական աջակցություն, դատախազական հսկողություն, հանցագործությունների հայտնաբերում և նախնական քննություն, իրավաբանական օգնության

⁹⁶ См. у Гущенко К. Ф., Правоохранительные органы: Учеб.-8-е изд. М., 2004, էջ 8: Галков В.А., Диденко В.И., Кнайкин В.Н., Правоохранительные органы и правоохранительная деятельность. Белгород, 2001, էջ 6:

տրամադրում⁹⁷:

Որոշ դեպքերում իրավապահ գործունեության բնորոշ գծերի վերհանման ընթացքում հետազոտողներն ուշադրություն են դարձնում այնպիսի առանձնահատկությունների, ինչպիսիք են գործառույթային ամբողջականությունը և դրա իրականացման հատուկ ձևերը⁹⁸:

Սակայն այս մոտեցումը պարզություն չի բերում այն մարմինների համակարգի որոշակիացման համար, որոնք իրականացնում են իրավապահ գործունեություն: Գրականությունում արտացոլված և, մեր կարծիքով, իրավապահ գործունեության էությունը և բովանդակությունն ավելորդ սահմանափակող այս մոտեցումը հանգեցնում է նրան, որ այն դիտվում է որպես միայն անմիջական անվտանգության ապահովման, օպերատիվ-հետախուզական գործունեության, հանցագործությունների և այլ իրավախախտումների հայտնաբերման և բացահայտման գործառույթներ ունեցող նեղ մասնագիտացված մարմիններում իրականացվող գործունեություն: Դրա հիմնական առանձնահատկությունը կայանում է, նախ և առաջ, նրանում, որ այն իրավապահ մարմինների շրջանակում ընդգրկում է բացառապես օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնելու իրավասություն ունեցող մարմիններին:

Դեռևս 1907թ.-ին որպես գործադիր իշխանության կողմից իրականացվող իրավապահ գործունեության հոմանիշ Վ.Մ.Գեսսենը համարում էր ոստիկանական գործունեությունը: Այդ առթիվ նա նշել է, որ ոստիկանական գործունեության տակ ոչ միայն Ռուսաստանում այլ նաև Գերմանիայում հասկացվում է ոչ թե վարչական գործունեությունն ընդհանրապես, այլ միայն պետության որոշակի գործունեությունը, որն ուղված է հարկադրանքի կիրառման միջոցով ապահովելու անվտանգությունը և կարգ ու կանոնը:

Վերջին տարիներին գրականությունում փորձեր են իրականացվում

⁹⁷ Տե՛ս **Барсегян С.Г.**, Внутренняя безопасность общества и правоохранительные органы: Монография, М., 2003, էջ 5: **Гуценко К.Ф.**, Правоохранительные органы: Учеб.-8-е изд. М., 2004, էջ 12, **Чувилев А.А.**, Правоохранительные органы. М., 2000 էջ 4, Правоохранительные органы Российской Федерации: Уф-к/ Под ред. **В.П.Божьева**. М., 2004. էջ 15-24:

⁹⁸ Տե՛ս **Кузнецов С.М.**, Правоохранительная деятельность органов внутренних дел /административно-правовые аспекты, Автореф-т дис Канд юрид. наук. М., 1997, էջ 4:

համեմատելու իրավապահ գործունեություն և ոստիկանական գործունեություն հասկացությունները, որոնք կարելի է դիտարկել որպես ուսումնասիրվող երևույթի շուրջ առկա մոտեցումների առանձին խումբ: Այդ փորձերն արտացոլված են Կ.Բելսկու, Բ.Ելիսենայի, Ի.Կուչարովի և այլոց աշխատություններում⁹⁹:

Կ.Բելսկին ոստիկանական գործունեության տակ հասկանում է գործադիր իշխանության իրականացրած իրավապահ գործունեությունը, որն իրականացվում է, պարզ ասած, փողոցում «հետիոտների և ավտոմեքենաների հոսքի հետ», որտեղ տեղ ունի «ոստիկանական կառավարումը» (վարչական վերահսկողություն, վարչական հարկադրանք, ոստիկանական օգնություն և այլն), և որտեղ պետությունը առավել հաճախ է հանդիպում անկարգությունների և իրավական անոմալիաների¹⁰⁰: Նրա կարծիքով ոստիկանական գործունեության մեջ են մտնում վերահսկողության բոլոր տեսակները (դատախազական, վարչական, դատական, ֆինանսական), որոնք ուղղված են քաղաքացիների և պաշտոնատար անձանց կողմից իրավական ակտերի պահանջների և իրավասու մարմինների կողմից իրենց լիազորությունների կատարման ապահովմանը, հանցագործությունների բացահայտմանը և դրանց կանխարգելմանն ուղղված կանխարգելիչ աշխատանքին, իրավախախտների նկատմամբ իրավական պատասխանատվության միջոցների կիրառմանը, իրավական վեճերի ըստ էության քննմանը, դրանցով պետական-իշխանական որոշումների կայացմանը, դրանց կատարման ապահովմանը և այլն¹⁰¹:

Մ.Կրասնովը ոստիկանական գործունեությունը բնորոշում է որպես գործունեություն ուղղված հասարակական կարգի պահպանմանը¹⁰²:

Է.Պ.Գրիգորինսը առաջարկում է գործադիր իշխանության այն մարմիններին, որոնք, որպես հիմնական են իրականացնում իրավապահ գործունեությունը, անվանակոչել ոստիկանություն:

Այսպիսով, ամփոփելով ներկայացված կարծիքները՝ պետք է նշել, որ ոստիկանական գործունեությունն իրավապահ գործունեության տարատեսակ է: Այն օժտված է

⁹⁹ Տե՛ս **Бельский К.С., Елисеев Б.П., Кучаров И.И.**, О системе специальных методов полицейской деятельности, Государство и право/ 2003, N 4, էջ 11-19:

¹⁰⁰ Տե՛ս **Бельский К.С.**, Полицейское право: Лекционный курс, М.:Изд-во „Дело и сервис“, 2004, էջ 7:

¹⁰¹ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 42:

¹⁰² Տե՛ս <http://www.politeia.ru/works/2001.html/>

իրավապահ գործունեությանը բնորոշ հատկություններով և միևնույն ժամանակ ունի որոշակի առանձնահատկություններ: Մեր կարծիքով, ոստիկանական գործունեության հիմնական առանձնահատկություններն են՝

- 1) ոստիկանական գործունեությունն իրականացվում է բացառապես պետական կառավարման միջոցով: Ոստիկանական գործառույթներով օժտված մարմիններն ընդգրկված են գործադիր իշխանության համակարգում,
- 2) ոստիկանական գործունեությունն իրականացվում է պետության ներքին անվտանգությունն ու իրավակարգը պահպանելու նպատակով,
- 3) ոստիկանական գործունեությունն օրենքով նախատեսված դեպքերում և կարգով իրականացվում է հարկադրանքի միջոցների անմիջական կիրառմամբ (նշված հանգամանքը չի բացառում իրավական նորմերի պահանջներն ապահովելու նպատակով ոստիկանական գործունեության ընթացքում համոզման և այլ մեթոդների կիրառման հնարավորությունը): Դրանով պայմանավորված ոստիկանական գործառույթներ իրականացնող մարմիններն ու պաշտոնատար անձինք իրավասու են օրենքով նախատեսված դեպքերում և կարգով կիրառել ֆիզիկական ուժ, հատուկ միջոցներ և հրազեն,
- 4) պետության իրավապահ գործունեության ձևերից հասարակական կարգի պահպանությունն իրականացվում է բացառապես ոստիկանական գործունեության շրջանակներում: Ընդ որում, այն հիմնավորապես ապահովվում է ոստիկանությունում ծառայության միջոցով: Հասարակական կարգի պահպանն ուղղված պետության իրավապահ գործառույթի իրականացման նպատակով Հայաստանի Հանրապետությունում ազգային անվտանգության և պաշտպանության պետական լիազոր մարմնի ուժերն ու միջոցները կարող են օգտագործվել բացառապես արտակարգ դրության իրավական ռեժիմի շրջանակներում,
- 5) ոստիկանական գործունեությունն իրականացվում է գործունեության ինչպես բացահայտ, այնպես էլ գաղտնի մեթոդների կիրառմամբ: Այս առումով պետք է համաձայնվել Մ.Ի.Երպոկինայի հայտնած այն կարծիքի հետ, որ վերջինս հանդիսանում է ոստիկանական գործունեության առվել կարևոր

առանձնահատկությունը¹⁰³:

Այս ամենը հաշվի առնելով, կարծում ենք, ոստիկանական գործունեությունը պետք է բնորոշել որպես իրավակարգն ու պետության ներքին անվտանգությունն ապահովելու նպատակով, պետական կառավարման ընթացքում հարկադրանքի անմիջական կիրառմամբ իրականացվող իրավապահ գործունեություն:

Չնայած ոստիկանական գործունեության իրականացման ձևերի և մեթոդների նմանությանը, հասարակական կյանքի առանձին ոլորտներում դրա իրականացման առանձնահատկություններով պայմանավորված այն իրականացվում է պետական տարբեր մարմինների և պաշտոնատար անձանց միջոցով:

Տարբեր երկրներում ոստիկանական գործառույթներ իրականացնող մարմինների համակարգը բնորոշող պոլիցիա, պոլիս (ռուսերեն-տСуПФНй, անգլերեն և ֆրանսերեն-police, լեհերեն-policja, իսպաներեն-policia, իտալերեն-polizia, և այլն) և այլ նույնաբնույթ բառերն առաջացել է հունական «politeia» (պոլիտեա), բառից, որը թարգմանաբար նշանակում է պետական գործերի կառավարում կամ ուղղակի՝ կառավարում, իսկ միլիցիան՝ լատիներեն բառ է (militia), որը նշանակում է զորք:¹⁰⁴ Պետության գործառույթների բարդացման հետ այս հասկացությունները ձևափոխվել և սկսել են բնորոշել վերահսկողության և հարկադրանքի անմիջական կիրառման ճանապարհով պետության իրավակարգը և ներքին անվտանգությունը ապահովող հատուկ մարմինների համակարգը:

Այդ մարմիններն իրականացնում են գործառույթների լայն շրջանակ, որոնց ամբողջությունը տարբեր երկրներում տարբեր է: Նրանցից ոմանք լրիվ ծավալով, մյուսները՝ մասամբ իրավասու են օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով սահմանափակել քաղաքացու անձնական ազատության (անձանց բերման ենթարկել, ձերբակալել, խափանման միջոց կիրառել) բնակարանի և սեփականության անձեռնամխելության (բնակարան մուտք գործել, այնտեղ խուզարկություն կատարել, գույքի վրա կալանք դնել), անձնական կյանքի գաղտնիության և այլ իրավունքները: Ոստիկանական գործունեություն իրականացնող մարմինների առավել բնորոշ

¹⁰³ Տե՛ս **Ерпокин М.И.**, Управление в области охраны общественного порядка. М. ,1965, էջ 83:

¹⁰⁴ Տե՛ս **Սարգսյան Ռ.Հ., Սահակյան Ռ.Օ.**, Հայոց ոստիկանության պատմությունից, մաս 1, Երևան, 2013, էջ 39:

ընդհանուր գործառույթն տարբեր երկրներում ընդգրկում է հանցագործությունների և այլ իրավախախտումների նախականիման, կանխման, խափանման և բացահայտման ոլորտները: Վերջիններիս առջև կարող են դրվել նաև տարբեր նշանակության օբյեկտների, հասարակական կարգի պահպանության, ճանապարհային երթևեկության կարգավորման, արտակարգ իրավիճակների կանխարգելման, վարչական հսկողության և վերահսկողության, այլ պետական մարմինների որոշումների կատարման ապահովման և այլ գործառույթներ: Այս և այլ գործառույթների իրականացման համար ոստիկանական մարմիններն օժտված են անմիջական հարկադրանքի կիրառում ենթադրող իրավասություններով:

Ոստիկանական գործունեություն իրականացնող մարմինների համակարգը երկրների մի մասում (օրինակ՝ Ավստրիա, Ֆրանսիա, Ռուսաստանի Դաշնություն և այլն) ունի կենտրոնացված, մյուսներում՝ (օրինակ՝ ԱՄՆ, Մեծ Բրիտանիա, Գերմանիա և այլն) ապակենտրոնացված բնույթ: Բացի այդ, դրանք կարող են միավորված լինել պետական մի մարմնի շրջանակներում (օրինակ՝ Ֆինլանդիա) կամ բաշխված լինեն պետական տարբեր մարմինների ենթակայության (օրինակ՝ Իտալիա, Ֆրանսիա և այլն): Նման դեպքերում ոստիկանական գործունեություն իրականացնող մարմինների շրջանակի պարզումը և ուսումնասիրությունը կարող է առաջացնել որոշակի բարդություն, առավել ևս այն դեպքերում, երբ դրանց անվաման ընթացքում չի կիրառվում «ոստիկանություն» բառը:

Իրենց ժողովրդավարական հռչակած պետություններում ոստիկանական գործունեություն իրականացնող մարմիններն ու պաշտոնատար անձինք անմիջականորեն ընդգրկված են իշխանության թևերց գործադիր իշխանության մարմինների համակարգում, սակայն այն պետական մարմիններն ու պաշտոնատար անձինք, որոնք լիազարված են իրականացնել հետաքննություն նվազ վտանգավորության իրավախախտումների առթիվ և ընդունել որոշումներ պահպանում են կապը դատական իշխանության հետ (օրինակ՝ Ֆրանսիայում դատական ոստիկանությունը կամ ոստիկանական դատարանը):

Երկրների մեծ մասում ոստիկանական գործունեություն իրականացնող մարմինները միավորված են Ներքին գործերի նախարարության համակարգում: Դա

ընդգծում է իրավապահ գործունեության այս տեսակի դերն ու նշանակությունը պետության իրավական քաղաքականության իրականացման գործում: Հանդիպում են նաև դեպքեր, երբ ոստիկանական գործառույթներ իրականացնող մարմիններն ընդգրկվում են արդարադատության, պետական անվտանգության ոլորտներն համակարգող կառավարման կենտրոնական մարմինների համակարգում: Որոշ երկրներում (օրինակ՝ Ֆրանսիայում, Թուրքիայում, Չիլիում և այլն) ոստիկանության համակարգում գործում են ստորաբաժանումներ, որոնք ի սկզբանե եղել են զինված ուժերի մաս կամ շարունակում են այդպիսին լինել նաև այսօր: Ոստիկանական գործունեություն իրականացնող մարմինների և պետական անվտանգության մարմինների միջև հստակ տարանջատում ոչ բոլոր երկրներում է առկա: Երկրների մեծ մասում դրանք իրարից առանձնացված են, մյուսներում (օրինակ՝ Մալազիայում և Իռլանդիայում) պետական անվտանգության մարմինները ընդգրկված են ոստիկանության համակարգում:

ՀՀ-ում ոստիկանական գործունեություն իրականացնող մարմինները բավականին շատ են: Դրանք են՝ ոստիկանությունը, ռազմական ոստիկանությունը, հարկային, մաքսային, ազգային անվտանգության մարմինները, քրեակատարողական հիմնարկները, զորամասերի, զորամիավորումների հրամանատարները և զինվորական հիմնարկների պետերը՝ փրկարար ծառայության մարմինները, պետական հրդեհային և տեխնիկական անվտանգության տեսչությունը, դատական ակտերի հարկադիր կատարումն ապահովող մարմինները, դատական կարգադրիչների ծառայության մարմինները և այլն:

Այսպիսով, ոստիկանական գործունեությունն իրավակարգը պահպանելու եղանակով պետության ներքին անվտանգության ապահովմանն ուղղված պետական գործունեության տեսակ է: Այն իրականացվում է գործադիր իշխանության շրջանակում գործունեության բացահայտ և գաղտնի մեթոդներով, օրենքով նախատեսված դեպքերում և կարգով հարկադրանքի անմիջական կիրառմամբ:

§ 3. ԾԱՌԱՅՈՒԹՅԱՆ ԸՆԹԱՑՔԻ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՀՀ ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

ՀՀ ոստիկանությունում ծառայության ընթացքի հիմնական բաղադրամասերի ուսումնասիրությունը, կարծում ենք, անհրաժեշտ է սկսել «պետական ծառայության ընթացք» հասկացության պարզաբանմամբ:

ՀՀ պետական ծառայողական հարաբերություններ կարգավորող իրավական ակտերում բացակայում է այս հասկացության մեկնաբանումը, այդ իսկ պատճառով նպատակահարմար է նշված բացը լրացնել վերջինիս վերաբերյալ առկա դոկտրինալ բնորոշումով:

Պրոֆեսոր Ա.Նոզդրաչովը պետական ծառայության ընթացքի տակ հասկանում է պետական ծառայողի ծառայողական-իրավական վիճակը բնորոշող, նրա անձնական գործում արտացոլվող որոշակի իրավաբանական փաստեր¹⁰⁵: Այդպիսի փաստերի թվին է նա դասում պետական ծառայության առավել բարձր պաշտոնի զբաղեցումը, հերթական դասային աստիճանի շնորհումը, դրամական բավարարման ծավալի մեծացումը, կադրերի ռեզերվում հաշվառումը, վերապատրաստումը, որակավորման բարձրացումը և այլն:

Ծառայության ընթացքի նույնատիպ բնորոշում է տալիս նաև պրոֆեսոր Ա.Կորոնևը: Դրա տարրերի թվում նա առանձնացնում է կադրերի ընտրությունը, պաշտոնի նշանակումը, հատուկ կոչման շնորհումը, ատեստավորումը, ծառայողական տեղաշարժը և ծառայության դադարումը:¹⁰⁶

Յու.Ստարիլովը կարծում է, որ պետական ծառայության իրավական ինստիտուտում առանձնանում է նրա այնպիսի կարևոր տարրը (ենթաինստիտուտը), ինչպիսին է պետական ծառայության ընթացքը, որն ընդգրկում է պետական մարմնի կառավարչական անձնակազմի ձևավորումը (պետական ծառայության անցնելը, պետական ծառայության անցնելու մասին պայմանագրերի կնքումը, պետական ծառայության պաշտոնի նշանակումը), դասային աստիճանների շնորհումը,

¹⁰⁵ Ст'ю Ноздрачев А.Ф., Государственная служба: учеб. для подготовки государственных служащих. М., 1999, էջ 351:

¹⁰⁶ Ст'ю Административная деятельность органов внутренних дел, под ред. А.А. Коронева, Москва, Шит-М, 1998, էջ 115:

պետական ծառայողների կողմից պաշտոնական պարտականությունների կատարումը, ծառայողական տեղաշարժը, ծառայության դադարեցման միջոցների որոշումը և իրականացումը: Պետական ծառայության ընթացքը պետական ծառայության պաշտոնի նշանակված անձի կողմից պետությանը գործնականում ծառայելու ընթացքն է՝ համապատասխան կառավարչական կամ այլ պետական ծառայողական գործունեության իրականացումը¹⁰⁷:

Դ.Օվսյանկոն նշում է, որ պետական ծառայության ընթացքը տևական պրոցես է, որը պետական որևէ խմբի պաշտոն զբաղեցնող պետական ծառայողների համար, արտահայտվում է այդ պաշտոնների հետևողական փոփոխությամբ՝ սկսած ծառայության ընդունվելու պահից մինչև ծառայությունից ազատվելը: Այդ ընթացքում իրացվում է պետական ծառայողի վարչաիրավական կարգավիճակը¹⁰⁸:

Դ.Բախրախը պետական ծառայության ընթացքի տակ հասկանում է ծառայության դրսևորումներից մեկը, որը դրանից բացի ընդգրկում է նրա իրականացումը, կադրերի ընտրության, պատրաստման նյութական ապահովվածության և այլ համակարգեր: Ծառայության ընթացքը պետական ծառայության պաշտոն զբաղեցնող անձի ծառայողական կարգավիճակի, նրա կարիերայի շարժն է¹⁰⁹: Ծառայության ընթացքի բովանդակությունը կազմող հիմնական տարրերի թվում նա նշում է պետական ծառայության ընդունվելը, ատեստավորումը, որակավորման բարձրացումը, դասային աստիճանների շնորհումը, այլ պաշտոնի տեղափոխումը, խրախուսումը, պատասխանատվության ենթարկելը և ծառայության դադարեցումը:

Յու.Դմիտրենը կարծում է, որ պետական ծառայության ընթացքը ծառայողական իրավունքի ինստիտուտ է, որը կարգավորում է քաղաքացիների կողմից պետական ծառայության հավասար հնարավորության իրավունքն իրականացնելու պայմանները, հիմքերը և պետական ծառայողական

¹⁰⁷ См. **Старилов Ю.Н.**, Курс общего административного права: в 3 т. Государственная служба. Управленческие действия. Правовые акты управления: Административная юстиция. М., 2002, Т.2, էջ 101:

¹⁰⁸ См. **Овсянко Д.М.**, Государственная служба Российской Федерации: учеб. Пособие. М., 2008, էջ 123:

¹⁰⁹ См. **Бахрах Д.Н.**, Административное право России: учеб. Для вузов. М., 2000, էջ 117:

հարաբերությունների առաջացումը, փոփոխումը և դադարումը¹¹⁰:

Իմի բերելով նշված հեղինակների տեսակետները, կարծում ենք, որ պետական (ոստիկանությունում) ծառայության ընթացքի տակ անհարժեշտ է հասկանալ պետական (ոստիկանության) ծառայողի և պետական մարմնի (ոստիկանության) միջև ծառայողական իրավահարաբերություններ առաջացնող, փոփոխող և դադարեցնող իրավաբանական նշանակալի փաստերի ամբողջությունը:

Ոստիկանությունում ծառայության ընթացքի հիմնական տարրերի թվում կարելի է նշել՝

- 1) ոստիկանությունում ծառայության անցնելը,
- 2) ծառայողական տեղաշարժը,
- 3) ոստիկանության համապատասխան կոչումների շնորհումը,
- 4) ատեստավորումը,
- 5) վերապատրաստումը,
- 6) խրախուսումը և պատասխանատվության ենթարկելը,
- 7) պաշտոնից ազատելը և ծառայության դադարեցումը:

Պետական ողջ ապարատի արդյունավետ գործունեությունն էապես կապված է նրա գործունեության կադրային որակյալ կազմի ապահովման հետ: Դրա համար, ելնելով հանրային ծառայության տեսակների առանձնահատկություններից, հանրային համապատասխան ծառայության թափուր պաշտոնը զբաղեցնելու համար սահմանվում են առանձնահատուկ պայմաններ և կարգ¹¹¹: Ինչ վերաբերում է ոստիկանությունում ծառայությանը, ապա նրա ծառայողների որակը միաժամանակ հանդիսանում է կարևոր նախապայման ներքին անվտանգության, օրինականության և իրավակարգի, հանցավորության դեմ պայքարի, մարդու և քաղաքացու իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանության իրական ապահովման համար:

Ծառայության այս տեսակի յուրահատկությամբ պայմանավորված՝ <<

¹¹⁰ Տե՛ս **Дмитреев Ю.А., Полянский И.А., Трифонов Е.В.** Административное право РФ: Учеб. Для юрид. Вузов., М., 2008, էջ 129:

¹¹¹ Տե՛ս **Адриченко Л.В., Домрин А.Н., Савицкий В.А., Чертков А.Н.**, Законодательное регулирование временного осуществления полномочий органов публичной власти другого уровня: основания и пределы // ЖРП, 2005, N 5, 32, էջ 93:

օրենսդրությունը ոստիկանությունում ծառայության թափուր պաշտոն զբաղեցնելու համար, սահմանում է, նախ՝ այն հանգամանքները, որոնց առկայության դեպքում անձն առանց խտրականության իրավունք ունի, ապա՝ նաև այն հանգամանքները, որոնց առկայության դեպքում՝ իրավունք չունի զբաղեցնելու ոստիկանությունում ծառայության պաշտոն: Օրենքով ոստիկանությունում ծառայության անցնելու համար ներկայացվող այդ հանգամանքների ամբողջությունը կազմում են պաշտոն զբաղեցնելու պայմանները: Դրանք ներկայացվում են ոստիկանության ծառայության թափուր պաշտոն զբաղեցնելու հավակնող անձանց:

Այսպես, «Ոստիկանությունում ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 11-րդ հոդվածի համաձայն անկախ ազգությունից, ռասայից, սեռից, սոցիալական ծագումից, գույքային կամ այլ դրությունից ոստիկանությունում ծառայության կարող է անցնել ՀՀ մինչև 30 տարեկան այն քաղաքացին, ով՝

- 1) անցել է պարտադիր զինվորական ծառայություն (բացառությամբ իգական սեռի քաղաքացիների և այն քաղաքացիների ովքեր ազատվել են պարտադիր զինվորական ծառայությունից հոր (մոր) կամ հարազատ եղբոր (քրոջ) ՀՀ պաշտպանության կամ զինված ուժերում և այլ զորքերում ծառայողական պարտականությունները կատարելու ժամանակ զոհված լինելու և ընտանիքի միակ արու զավակը լինելու, կառավարության որոշմամբ պարտադիր զինվորական ծառայությունից ազատված լինելու, մինչև ՀՀ քաղաքացիությունն ընդունելն օտարերկրյա պետությունների զինված ուժերում պարտադիր զինվորական ծառայություն անցած լինելու, գիտական աստիճան (գիտության թեկնածու կամ գիտության դոկտոր) ունենալու և մասնագիտական, գիտական կամ մանկավարժական գործունեությամբ զբաղվելու կամ ընտանեկան դրության բերումով պարտադիր զինվորական ծառայության զորակոչից տարկետում ստացած ու այդ իրավունքը մինչև 27 տարեկանը լրանալը չկորցնելու հիմքերով.
- 2) իր անձնական հատկանիշներով, առողջական վիճակով և ֆիզիկական պատրաստակամությամբ ունակ է կատարելու ոստիկանության ծառայողի պարտականությունները:

Ոստիկանության	ծառայողին	ներկայացվող	ֆիզիկական
---------------	-----------	-------------	-----------

պատրաստականության, առողջական վիճակի հետ կապված պահանջները սահմանում է ՀՀ կառավարությունը:

Ոստիկանությունում ծառայության չի կարող անցնել այն քաղաքացին, ով՝

- 1) դատական կարգով ճանաչվել է անգործունակ կամ սահմանափակ գործունակ.
- 2) դատական կարգով զրկվել է քաղաքացիական կամ այլ ծառայությունում պաշտոն զբաղեցնելու իրավունքից.
- 3) դատապարտվել է դիտավորյալ հանցագործություն կատարելու համար.
- 4) դատապարտվել է անզգույշ հանցագործություն կատարելու համար, և դատվաժու-
թյունը սահմանված կարգով հանված կամ մարված չէ.
- 5) նկատմամբ իրականացվում է քրեական հետապնդում:

Ոստիկանությունում ծառայության անցնելու հավակնող անձի անձնական հատ-
կանիշները կարող են ստուգվել «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության
մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն:

Ոստիկանությունում ծառայության անցնող քաղաքացիները, ինչպես նաև
ոստիկանության ծառայողները ՀՀ կառավարության սահմանած կարգով անցնում են
հոգեֆիզիոլոգիական հետազոտություն, թեստավորում՝ ալկոհոլից, թմրամիջոցներից
և հոգեմետ նյութերից կախվածությունը ստուգելու նպատակով:

Ծառայության անցնելու համար պահանջվող փաստաթղթերի ցանկը և ոստի-
կանությունում ծառայության անցնելու հետ կապված որոշումներ ընդունելու կարգը
սահմանվում են պետական կառավարման մարմնի ղեկավարի հրամանով:

Ոստիկանությունում ծառայություն անցնելու համար ներկայացվող
պահանջները վերը նշված բովանդակությունն են ստացել 2011 թվականի
դեկտեմբերի 8-ին ընդունված «Ոստիկանությունում ծառայության մասին օրենքում
փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքով: Մինչ այդ,
ոստիկանությունում ծառայության անցնելու պայմանները սահմանելիս օրենքը բացի
պարտադիր զինվորական ծառայություն անցած լինելու չափանիշից պահանջում էր,
որ ոստիկանությունում ծառայության անցնող քաղաքացիները տիրապետեն հայոց
լեզվին և իրենց գործնական, անձնական, բարոյական հատկանիշներով, կրթությամբ,
առողջական վիճակով և ֆիզիկական պատրաստականությամբ ունակ լինեն

կատարելու ոստիկանության ծառայողի պարտականությունները: Օրենսդիրը միննույն ժամանակ նախատեսում էր, որ առանձին մասնագիտություններով ոստիկանությունում ծառայության անցնելու համար կարող են սահմանվել տարիքային ավելի բարձր սահմանափակումներ: Այդ մասնագիտությունների ցանկը և դրանց համար նախատեսված տարիքային սահմանափակումները սահմանելու իրավասությունը վերապահված էր ՀՀ կառավարությանը:

Կարծում ենք, ոստիկանությունում ծառայության անցնելու պայմանների համակարգում ինչպես նախկինում, առավել ևս ներկայումս, հիմնախնդիր է հանդիսանում ծառայության անցնելու համար օրենքով տարիքային սահմանափակում նախատեսելու հարցը:

Ի տարբերություն հանրային ծառայության որոշ տեսակների, որոնց համար պահանջվում է տարիքային նվազագույն ցենզ՝ այն է՝ 18 տարին լրացած լինելը, ոստիկանությունում ծառայության անցնելու համար օրենքը, նշելով, որ ՀՀ ոստիկանությունում ծառայության կարող է անցնել մինչև 30 տարեկան քաղաքացին, սահմանում է ծառայության անցնելու տարիքային առավելագույն ցենզը:

Որպեսզի անձը հանդիսանա աշխատանքային-ծառայողական հարաբերությունների մասնակից, նա պետք է օժտված լինի աշխատանքային իրավասութեկտությամբ, որը թույլ է տալիս ենթադրել, որ վերջինս պատրաստ է ընդունել ոստիկանությունում ծառայողին յուրահատուկ իրավասութեկտությունը:

Նշենք, որ ընդհանուր կարգի համաձայն, աշխատանքային հարաբերությունների մեջ մտնելու համար ֆիզիկական անձի սկզբնական նվազագույն տարիքը է համարվում 16 տարեկանը, իսկ որոշ դեպքերում՝ 14-ը: Սակայն ՀՀ Սահմանադրության 30-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն, Հայաստանի Հանրապետության՝ տասնութ տարին լրացած քաղաքացիներն ունեն ընտրելու և հանրաքվեներին մասնակցելու, ինչպես նաև անմիջականորեն և կամքի ազատ արտահայտությամբ ընտրված իրենց ներկայացուցիչների միջոցով պետական կառավարմանը և տեղական ինքնակառավարմանը մասնակցելու իրավունք:

Անշուշտ, պետական կառավարմանը և տեղական ինքնակառավարմանը մասնակցելու իրավունքը չի սահմանափակվում միայն ընտրելու և հանրաքվեին

մասնակցելու իրավունքով:

Մասնագիտական գրականությունում տեղ գտած մեկնաբանությունների համաձայն պետական կառավարմանը մասնակցելու իրավունքն իրենում ընդգրկում է ընտրելու և ընտրվելու, պետական ծառայության հավասար հնարավորության, արդարադատության իրականացմանը մասնակցելու և պետիցիաների իրավունքները¹¹²:

Պետական ծառայության անցնելու նվազագույն տարիքային շեմը, որպես կանոն համապատասխանում է չափահասության տարիքին, ընդ որում այն ընդունված է առավել մեծ թվով պետությունների սահմանադրություններում, սակայն երբեմն ելնելով կեսափորձի պահանջներից պետական ծառայության առանձին տեսակների համար սահմանվում են նվազագույնը 20-21 տարեկան լինելու պահանջ¹¹³:

Այսպիսով, չնայած նրան, որ «Ոստիկանությունում ծառայության մասին» ՀՀ օրենքը ծառայության անցնելու համար տարիքային նվազագույն ցենզ չի սահմանում, այնուհանդերձ այս հարաբերության սահմանադրական կարգավորման արդյունքում ՀՀ քաղաքացին նման հավակնորդություն կարող է ներկայացնել 18 տարեկանից:

Կարծում ենք, որ որևէ կերպ հիմնավորված չէ «Ոստիկանությունում ծառայության մասին» օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» 08.12.2011թ. օրենքով ոստիկանությունում ծառայության անցնելու համար ներկայացվող պահանջները սահմանելիս բոլոր մասնագիտություններով ծառայության անցնելու համար իմպերատիվ կերպով, որպես առավելագույն տարիքային ցենզի՝ 30 տարեկանի սահմանումը:

Այս առթիվ, մեր կարծիքով, նախկինում առավել ճիշտ մոտեցում էր ցուցաբերված հիմնախնդրին, երբ սահմանվում էր, որ առանձին մասնագիտություններով ոստիկանությունում ծառայության անցնելու համար կարող են սահմանվել ավելի բարձր տարիքային սահմանափակումներ: Առանձին մասնագիտություններով ոստիկանությունում ծառայություն անցնելու համար

¹¹² Տե՛ս Հայաստանի հանրապետության սահմանադրական իրավունք /Վ.Այվազյան և ուրիշներ/ ԵՊՀ հրատարակչություն, Երևան, 2012թ., էջ 278-282:

¹¹³ Տե՛ս Административное право зарубежных стран: Учебник/ Под ред. А.Н.Козырина и М.А. Штатиной. /М., 2003, էջ 111:

համաձայն «Ոստիկանությունում ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ պարբերության կառավարության որոշմամբ որպես առավելագույն տարիք սահմանված էր մինչև 42 տարեկանը¹¹⁴:

Օրենսդիրի կողմից ոստիկանությունում ծառայության անցնելու համար ընդհանուր մինչև 30 տարեկան լինելու վերաբերյալ պահանջի սահմանումը, չնայած նրան, որ նպատակ է հետապնդում ոստիկանության ծառայության թափուր պաշտոնները համալրել հնարավորինս երիտասարդ և հեռանկարային կադրերով, այնուամենայնիվ, կարծում ենք, արդյունավետ չէ և անհրաժեշտ է այստեղ կիրառել Ռուսաստանի Դաշնության փորձը՝ որպես առավելագույն տարիքային ցենզ սահմանելով 35 տարեկանը:

Բացի այդ, ոստիկանության համակարգը բանիմաց կադրերով համալրելու խնդրի լուծման համար, կարծում ենք, նպատակահարմար է օրենքով սահմանել, որ ծառայության անցնելու վերը նշված տարիքային սահմանափակումները չեն տարածվում նախկինում որոշակի ժամկետով (մեր կարծիքով առավելագույնը 30 տարեկանը ենթադրող մասնագիտությունների համար 7 տարվա, իսկ 42 տարեկանը ենթադրող մասնագիտությունների համար 15 տարվա) ոստիկանությունում ծառայության ստաժ ունեցող քաղաքացիների վրա, ովքեր ծառայությունից ազատվել են օրենքի 45-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանված հիմքերից անձնական նախաձեռնությամբ գրավոր դիմումի հիման վրա և սահմանված կարգով կադրերի ռեզերվից հանվելու հիմքերով:

«Ոստիկանությունում ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 47-րդ հոդվածով սահմանված է տարիքի հետ կապված ևս մեկ պահանջ, որը վերաբերում է ծառայության մեջ գտնվելու առավելագույն տարիքին: Ոստիկանությունում ծառայության պաշտոն զբաղեցնողների տարիքային սահմանափակման պահանջը՝ պայմանավորված ոստիկանության ծառայողի հատուկ իրավական կարգավիճակով և արհեստավարժ գործունեության յուրահատկությամբ, մեր կարծիքով օբյեկտիվ է և անհրաժեշտ: Օրենսդիրը ոստիկանությունում ծառայության տարիքային սահմանափակումները

¹¹⁴ Տե՛ս «Ոստիկանությունում ծառայության անցնելու համար առանձին մասնագիտությունների ցանկը և դրանց համար նախատեսված առավելագույն տարիքային սահմանափակումները սահմանելու մասին» ՀՀ կառավարության 05.12.2002թ.-ի թիվ 1914-Ն որոշումը, ՀՀՊՏ 2002.12.25/57 /232/

նախատեսելիս դրանք անմիջականորեն կապել է ծառայողի զբաղեցրած պաշտոնի հետ: Մասնավորապես, ոստիկանության կրտսեր խմբի պաշտոնների համար որպես ծառայության սահմանային տարիք է սահմանվում 55 տարեկանը, միջին և ավագ խմբի համար՝ 58 տարեկանը, գլխավորի համար՝ 62 տարեկանը, իսկ ոստիկանությունում բարձրագույն խմբի պաշտոն զբաղեցնող, ինչպես նաև բարձրագույն կոչում ունեցող ծառայողների համար՝ 60 տարեկանը:

Ծառայության սահմանային տարիքները սահմանելիս ևս օրենսդիրը պետական տարբեր հատուկ ծառայողների համար անհարկի տարբեր մոտեցումներ է ցուցաբերել:

«Քրեակատարողական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 41-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն քրեակատարողական ծառայողների համար պաշտոն զբաղեցնելու սահմանային տարիք է սահմանվում կրտսեր խմբի պաշտոններ զբաղեցնողների համար՝ 50, միջին և առաջատար խմբի համար՝ 55, գլխավոր խմբի համար՝ 60, իսկ բարձրագույն խմբի համար՝ 65 տարեկանը:

«Փրկարար ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 63 հոդվածի համաձայն փրկարար ծառայության բարձրագույն խմբի պաշտոններ զբաղեցնող կամ բարձրագույն կոչում ունեցող ծառայողների համար որպես ծառայության սահմանային տարիք է սահմանվում 65 տարին, գլխավոր խմբի համար՝ 55, իսկ կրտսեր խմբի համար՝ 50 տարին:

«Դատական ակտերի հարկադիր կատարումն ապահովող ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 40-րդ հոդվածի համաձայն դատական ակտերի հարկադիր կատարումն ապահովող ծառայության բարձրագույն խմբի պաշտոն զբաղեցնելու սահմանային տարիք է՝ 60, իսկ գլխավոր և առաջատար խմբերի համար՝ 55 տարեկանը:

«Հատուկ քննչական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 6-րդ հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն այս ծառայությունում պաշտոն զբաղեցնելու սահմանային տարիք է համարվում 60 տարեկանը: Ընդ որում, դրա լրանալուց հետո ծառայության պետը կարող է մինչև 5 տարի ժամկետով երկարաձգել ծառայության ժամկետը: Ծառայության պետի և պետի տեղակալի պաշտոնի համար սահմանային տարիք է

համարվում 65 տարեկանը, որը ՀՀ Նախագահի կողմից կարող է երկարաձգվել մինչև 2 տարի ժամկետով:

«ՀՀ Քննչական կոմիտեի մասին» ՀՀ օրենքի 17-րդ հոդվածի 4-րդ և 5-րդ կետերի համաձայն քննչական կոմիտեում պաշտոն զբաղեցնելու սահմանային տարիք է 60, իսկ կոմիտեի նախագահի և նրա տեղակալի պաշտոնի համար 65 տարեկանը:

Եթե այս դեպքերում ծառայության սահմանային տարիքը կապվում է ծառայողի զբաղեցրած պաշտոնից, ապա ազգային անվտանգության մարմիններում ծառայությունում դա պայմանավորված է ծառայողների ունեցած կոչումով: Ենթասպայի, ավագ ենթասպայի, լեյտենանտի, ավագ-լեյտենանտի, կապիտանի, մայորի և փոխգնդապետի կոչում ունեցող ծառայողների համար ծառայության սահմանային տարիք է՝ 50, գնդապետի համար՝ 55, գեներալ-մայորի համար՝ 60, իսկ գեներալ-լեյտենանտի համար՝ 65 տարեկանը:

Նշված բոլոր դեպքերում օրենսդիրը նախատեսում է ծառայության սահմանային տարիքի երկարացման հնարավորություն:

Ինչ վերաբերում է այս հարցի կարգավորման ընթացքում այլ երկրներում ցուցաբերվող մոտեցումներին, ապա, օրինակ, «Իրավապահ ծառայության մասին» Ղազախստանի Հանրապետության օրենքի 82-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն, իրավապահ ծառայությունում ծառայող մինչև մայորի կոչում, կրտսեր խորհրդականի պաշտոն ունեցողների համար, որպես ծառայության տարիքային սահման է նախատեսվում 47 տարեկանը, փոխգնդապետի կոչում, խորհրդականի պաշտոն զբաղեցնողների համար՝ 50 տարեկանը, գնդապետի կոչում, ավագ խորհրդականի պաշտոն զբաղեցնողների համար՝ 55 տարեկանը, իսկ բարձրագույն հրամանատարական կազմի համար՝ 60 տարեկանը: «Ներքին գործերի մարմիններում ծառայության մասին» ՌԴ օրենքի 88-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն ՌԴ-ում ոստիկանության գեներալի, գեներալ-գնդապետի, ներքին ծառայության գեներալ-գնդապետի կամ արդարադատության գեներալ-գնդապետի հատուկ կոչում ունեցողների համար ծառայության սահմանային տարիք է հանդիսանում 65 տարեկանը, ոստիկանության, ներքին ծառայության, արդարադատության գեներալ-

լեյտենանտի կամ գեներալ-մայորի հատուկ կոչում ունեցող ծառայողների համար՝ 60 տարեկանը, ոստիկանության, ներքին զորքերի կամ արդարադատության գնդապետի հատուկ կոչում ունեցող ՆԳ մարմինների ծառայողների համար՝ 50 տարեկանը: Այս երկրներում ևս նախատեսվում է ծառայության սահմանային տարիքի երկարացման հնարավորություն:

Մեր երկրում նշված հատուկ ծառայությունների սահմանային տարիքների համեմատական հետազոտության արդյուքնում պարզվում է, որ բացառությամբ տարիքների, դրանք հիմնականում նույնաբնույթ իրավակարգավորման են ենթարկվում: Բացի այդ, «Պետական կենսաթոշակի մասին» ՀՀ օրենքի 18-րդ հոդվածի համաձայն երկարատև ծառայության զինվորական կենսաթոշակ է նշանակվում պաշտպանության, ազգային անվտանգության հանրապետական գործադիր մարմինների, Հայաստանի փրկարար ծառայության, ինչպես նաև քրեակատարողական և դատական ակտերի հարկադիր կատարումն ապահովող ծառայություններում սահմանված կարգով և ժամկետներում ծառայած այն անձին, որը ծառայությունից սահմանված կարգով արձակվելու օրվա դրությամբ ունի առնվազն 20 օրացույցային տարվա զինվորական ծառայության ստաժ:

Նման իրավակարգավորման պայմաններում ոստիկանության և նշված մյուս մարմինների ծառայող անձանց բավականին ստվար խումբ, արդեն իսկ 38-ից 40 տարեկան հասակում, ձեռք է բերում երկարատև զինվորական ծառայության կենսաթոշակ ստանալու իրավունք: Իսկ նրանք, ովքեր չեն ցանկանում օգտվել այդ իրավունքից, շարունակում են ծառայությունը մինչև ծառայության սահմանային տարիքը լրանալը, որից հետո նոր ձեռք են բերում կենսաթոշակի իրավունքը:

Դրա արդյունքում ոստիկանությունում ծառայող բազմաթիվ անձինք, համեմատաբար երիտասարդ տարիքում երկարատև ծառայության կենսաթոշակի իրավունք ստանալով, իրենց ցանկությամբ ազատվում են ծառայությունից և աշխատանքի են անցնում մասնավոր ոլորտում: Ընդ որում, առավել հաճախ նրանք աշխատանքային հարաբերությունների ընթացքում իրականացնում են այնպիսի գործունեություն, որն իր բնույթով և իրականացման պայմաններով նման է լինում ոստիկանությունում ծառայելու ընթացքում իրականացրած գործունեությանը:

Նման իրավակարգավորումը բացասական ազդեցություն է ունենում նաև ոստիկանության ծառայողների լիազորությունների պատշաճ կատարման վրա: Դրա պատճառով հաճախ ոստիկանության այն ծառայողները, որոնք այս կամ այն պատճառով չեն ցանկանում շարունակել ծառայությունը, երիտասարդ տարիքում կենսաթոշակ ստանալու ակնկալիքով միայն շարունակում են ծառայության մեջ գտնվել մինչև դրա համար անհրաժեշտ ժամկետի լրանալը: Ակնհայտ է, որ նման ծառայողների մոտ վերացած է լինում լիազորությունները բերեխիղճ կատարելու, ծառայության ընթացքում նախաձեռնողականություն ցուցաբերելու մղումը, և նրանք առաջնորդվում են միայն ժամանակ անց կացնելու շարժառիթով:

Դա թույլ չտալու համար առաջարկում ենք, «Պետական կենսաթոշակի մասին» ՀՀ օրենքի 18-րդ հոդվածում փոփոխություն կատարելու միջոցով երկարատև զինվորական ծառայության կենսաթոշակի իրավունք տալ նշված մարմիններում ծառայած և ծառայությունից ազատված այն անձանց, որոնք ծառայությունից սահմանված կարգով արձակվելու օրվա դրությամբ ունեն առնվազն ոչ թե 20, այլ 25 օրացույցային տարվա ծառայության ստաժ:

Բացի այդ, ոստիկանությունում ծառայության և դրան իրականացման պայմաններով նման այլ հատուկ ծառայությունների համար նպատակահարմար է սահմանել ավելի բարձր տարիքային սահմանափակումներ: Առաջարկում ենք, ոստիկանության կրտսեր, միջին և ավագ խմբերի պաշտոնների տարիքային սահմանափակում սահմանել 60 տարեկանը, իսկ գլխավոր խմբի պաշտոնների տարիքային սահմանափակում 62 տարեկանը թողնել անփոփոխ: Պետք է նշել նաև, որ ոստիկանության գլխավոր, ավագ, միջին և կրտսեր խմբի պաշտոններ զբաղեցնող՝ 55 տարին լրացած և երկարատև ծառայության կենսաթոշակի իրավունքն ձեռք բերած ոստիկանության ծառայողն իր ցանկությամբ կարող է շարունակել ոստիկանությունում ծառայությունը մինչև ծառայության սահմանային տարիքը, եթե պետական կառավարման մարմնի ղեկավարը որոշում չի կայացրել ոստիկանությունում ծառայությունից երկարամյա ծառայության կենսաթոշակի անցնելու կապակցությամբ նրան ազատելու մասին:

Դրանց արդյունքում կմեղմանան ծառայության որակի վրա բացասաբար

ազդող նշված երևույթների ազդեցությունը և հնարավորություն կստեղծվի խնայել պետության ֆինանսական միջոցները:

Ոստիկանությունում, ինչպես նաև պետական ծառայության մյուս տեսակներում ծառայության անցնելու պայմանների համեմատական հետազոտության արդյունքում պարզվում է, որ օրենսդիրը ծառայության անցնելու պայմանների առումով, առանձին բացառություններով, հիմնականում ցուցաբերել է միատեսակ մոտեցում: Այս առումով ոչ իրավաչափ մոտեցում է դրսևորվել միայն ՀՀ դատախազության համակարգում և ՀՀ քննչական կոմիտեում ծառայության անցնելու համար ներկայացվող արգելքներում, որպես այդպիսին, ոչ արդարացնող հիմքով անձի նկատմամբ հարուցված քրեական հետապնդումի դադարեցված լինելը սահմանելը: Այս հիմքով քաղաքացիների օրենքով սահմանված կարգով հանրային ծառայության իրավունքի անցնելու սահմանադրական իրավունքի սահմանափակումը հակասում է ՀՀ Սահմանադրության 21-րդ հոդվածով սահմանված անմեղության կանխավարկածի սկզբունքին, որի համաձայն հանցագործության համար մեղադրվողը համարվում է անմեղ, քանի դեռ նրա մեղավորությունը ապացուցված չէ օրենքով սահմանված կարգով դատարանի օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով: Ակնհայտ է, որ անմեղ անձանց միջև այդ հիմքով ընդհանրապես, առավել ևս հանրային ծառայության անցնելու ընթացքում, տարբերակված մոտեցում ցուցաբերելն անթույլատրելի է:

Ոստիկանությունում ծառայության անցնող անձինք, ՀՀ պետական դրոշի առջև ՀՀ կառավարության սահմանած կարգով, տալիս են երդում: Երդումը սահմանադրաիրավական հարաբերությունների սուբյեկտների կողմից իրենց կարգավիճակին համապատասխան պոզիտիվ սահմանադրական պատասխանատվություն ստանձնելու միջոց է, որն ունի հոգեբանական, բարոյական նշանակություն, կրոնական արմատներ և տարբեր կերպ է դրսևորվել հոգևոր մշակութային, քաղաքակրթական տարբեր համակարգերի պատկանող ժողովուրդների մոտ¹¹⁵: Ինչպես նշում է Գ.Հարությունյանը, երդումը հանդիսավոր խոստում է՝ պահպանել Սահմանադրությունը և օրենքները, հավատարիմ ծառայել ժողովրդին, բարեխղճորեն կատարել վերապահված պարտականությունները և այլն, որ տրվում է պետական

¹¹⁵ Տե՛ս «Երդումը որպես պոզիտիվ սահմանադրական պատասխանատվություն ստանձնելու միջոց» **Ռ.Հակոբյան**, Օրենք և իրականություն, Երևան, 2012, N1(195), էջ 1-4:

պաշտոն զբաղեցնող անձի կողմից¹¹⁶:

«Ոստիկանությունում ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 3-րդ հոդվածի համաձայն ոստիկանության ծառայող է համարվում ՀՀ այն քաղաքացին, ով ծառայում է ոստիկանությունում, տվել է ոստիկանության ծառայողի երդում, զբաղեցնում է ոստիկանության ծառայության որևէ խմբի պաշտոն և ունի ոստիկանության կամ զինվորական կոչում կամ օրենքով սահմանված կարգով գտնվում է ոստիկանության կադրերի ռեզերվում կամ կադրերի գործող ռեզերվում:

Ոստիկանության ծառայող են համարվում նաև ՀՀ ոստիկանության ուսումնական հաստատություններում պետական պատվերի շրջանակներում սովորող, ինչպես նաև ՀՀ կամ օտարերկրյա պետությունների ուսումնական հաստատություն ՀՀ ոստիկանության կողմից գործուղված առկա ուսուցման ձևով սովորող ՀՀ քաղաքացիները:

Իրավական այս նորմի բովանդակությունից բխում է, որ անձն առաջին դեպքում ոստիկանությունում ծառայողի կարգավիճակ է ձեռք բերում, միաժամանակ, մի շարք պայմանների բավարարելու դեպքում: Վերջինս, նախ, պետք է հանդիսանա ՀՀ քաղաքացի, ապա ծառայելիս լինի ոստիկանությունում, տված լինի երդում, զբաղեցնի ոստիկանության որոշ խմբի պաշտոն, ունենա ոստիկանության կամ զինվորական կոչում կամ օրենքով սահմանված կարգով գտնվի ոստիկանության կադրերի կամ կադրերի գործող ռեզերվում:

ՀՀ կառավարության «Ոստիկանության կոչումների շնորհման կարգը սահմանելու մասին» 26.12.2012թ-ի թիվ 2159-Ն որոշման 4-րդ կետի համաձայն ոստիկանությունում ծառայություն անցնող քաղաքացուն պաշտոնի նշանակման հրամանի հետ միաժամանակ շնորհվում է համապատասխան կոչում: Ոստիկանության ուսումնական հաստատություններում առկա ուսուցման ձևով սովորող քաղաքացուն կոչում շնորհվում է որպես սովորող հրամանագրվելու մասին հրամանով: ՀՀ կամ օտարերկրյա պետությունների ուսումնական հաստատություն ոստիկանության կողմից գործուղված առկա ուսուցման ձևով սովորող ՀՀ քաղաքացուն կոչում շնորհվում է գործուղման մասին հրամանով:

¹¹⁶ См. Арутюнян Г.Г., Баглай М.В., Конституционное право: Энциклопедический словарь, М., 2006, էջ 380:

ՀՀ կառավարության «Ոստիկանությունում ծառայության անցնող անձանց երդում տալու կարգը հաստատելու մասին» 31.10.2002թ. թիվ 1728-Ն որոշմամբ հաստատված կարգի 3-րդ կետի համաձայն ոստիկանության ծառայողի երդում տալիս են՝

- ա) ոստիկանության կրտսեր, միջին, ավագ և գլխավոր խմբի պաշտոններում առաջին անգամ ընդունվող ծառայողները՝ համապատասխանաբար վերապատրաստման և ուսումնական փորձաշրջանի արդյունքներով պաշտոնի նշանակվելուց ու ծառայության վայր ներկայանալուց հետո՝ **1 ամսվա ընթացքում**.
- բ) ոստիկանության ուսումնական հաստատություններում սովորողներն ուսումնական հաստատությունում որպես սովորող հրամանագրվելու օրվանից **մեկ ամիս հետո՝ 15-օրյա ժամկետում**, իսկ պայմանագրային հիմունքներով այլ պետությունների ուսումնական հաստատություններ ուսումնառության ուղարկվող սովորողները՝ միջգերատեսչական կամ միջկառավարական պայմանագրով նախատեսված ժամկետում.
- գ) զինված ուժերի, ազգային անվտանգության, արտակարգ իրավիճակների հանրապետական գործադիր մարմինների և դատախազության ծառայողները՝ ոստիկանության թափուր պաշտոններում **նշանակվելուց հետո՝ 1 ամսվա ընթացքում**.
- դ) երդումը տրվում է մեկ անգամ, այն չի կրկնվում հետագայում (ծառայությունը փոխելիս, աշխատանքում վերականգնվելիս, կրկին անգամ ոստիկանությունում ծառայության նշանակվելիս և այլն):

Իրավական կարգավորման նման պայմաններում ոստիկանությունում ծառայության անցնող ՀՀ քաղաքացին իրավասու պաշտոնատար անձի հրամանով նշանակվելով ոստիկանությունում ծառայության պաշտոնում, ունենալով ոստիկանությունում ծառայության կոչում, որոշակի ժամանակահատված՝ մինչև երդում տալը, կարող է իրականացնել իր ծառայողական լիազորությունները, սակայն անհասկանալիորեն չհամարվել ոստիկանության ծառայող: Այս թյուրիմացությունը կարծում ենք կարելի է վերացնել իրավական կարգավորման հետևյալ երկու ձևերից մեկը կիրառելով՝

ա) սահմանելով, որ ոստիկանությունում ծառայողը պաշտոնը ստանձնում է ոստիկանության ծառայության երդում տալով:

բ) ոստիկանության ծառայողի հասկացությունը վերջինիս կողմից երդում տալու հանգամանքի հետ չկապելով:

Ոստիկանության ծառայողի այս հասկացության հաջորդ թերությունը դրսևորվում է նրանում, որն այն պայմանավորվում է անձի ոստիկանությունում ծառայելու հանգամանքի հետ, մինչդեռ ակնհայտ է, որ հնարավոր չէ ոստիկանության ծառայող հանդիսանալ և չծառայել ոստիկանությունում: Կարծում ենք, որ հասկացությունը սահմանելիս այդ պարտադիր տարրի մատնանշումն ավելորդ է:

Ոստիկանության ծառայողի տեղաշարժը դրսևորվում է ծառայողի նախկինում զբաղեցրած պաշտոնի համեմատ ավելի բարձր, հավասար կամ ցածր խմբի պաշտոնի նշանակելու միջոցով:

«Ոստիկանությունում ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 7-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն ոստիկանության պաշտոնները, ի տարբերություն հանրային ծառայության առանձին տեսակների, դասակարգվում են բարձրագույն, գլխավոր, ավագ, միջին և կրտսեր խմբերի պաշտոնների: Ընդ որում օրենքը սահմանում է նաև պաշտոնների յուրաքանչյուր խմբում ընդգրկված կոնկրետ պաշտոնների ստորակարգությունը:

Գործնականում վիճելի են համարվում ծառայողների նախկինում զբաղեցրած պաշտոնի համեմատ առավել բարձր պաշտոնի տեղափոխման հետ կապված հարցերը:

ՀՀ օրենսդրությունը նախատեսում է ոստիկանության ծառայողին զբաղեցրած պաշտոնի համեմատ ավելի ցածր պաշտոնի տեղափոխման երկու դեպք, երբ՝

- 1) ատեստավորման արդյունքում ատեստավորման հանձնաժողովը ընդունում է ոստիկանության ծառայողի զբաղեցրած պաշտոնին չհամապատասխանելու մասին որոշում.
- 2) սահմանված կարգով ոստիկանության ծառայողի նկատմամբ կիրառվում է «հայտարարում զբաղեցրած պաշտոնին անհամապատասխանության մասին» կամ

«պաշտոնի իջեցում մեկ աստիճանով» կարգապահական տույժերից որևէ մեկը:

Ոստիկանության ծառայողին նախկինում զբաղեցրած պաշտոնի համեմատ առավել բարձր պաշտոնի նշանակումը համարվում է ծառայողական առաջխաղացում: Ա.Նոզդրաչովի կարծիքով ծառայողական առաջխաղացման տակ անհրաժեշտ է հասկանալ պետական ծառայողին այլ՝ ավելի բարձր դրամական բավարարմամբ և այլ պաշտոնական առավելություններով օժտված պաշտոնի նշանակումը¹¹⁷:

Գիտությունում և գործնականում ընդունված է ծառայողական առաջխաղացման երկու սկզբունք՝ ավագության սկզբունքը և արժանավորության սկզբունքը: Առաջինի դեպքում առաջխաղացում է ունենում այն ծառայողը, որն ավելի տևական ժամանակ անմիջականորեն աշխատում է նախկին պաշտոնում, հաջողությամբ կատարում է իր վրա դրված պարտականությունները և բացակայում են առաջխաղացմանը խոչընդոտող հանգամանքները (տարիքը, առողջությունը և այլն): Բնականաբար, ծառայողը ձգտելով բարձր որակավորման աշխատում է թույլ չտալ սխալներ ծառայության ընթացքում¹¹⁸: Արժանավորության սկզբունքը ելնում է նրանից, որ նախկինի համեմատ ավելի բարձր պաշտոնի անհրաժեշտ է նշանակել այն ծառայողին, որն առավել լավ է դրսևորել իրեն ծառայության ընթացքում, որի որակները ավելի են համապատասխանում այդ պաշտոնին:

Ոստիկանությունում ծառայողին պաշտոնի նշանակելու օրենքի 14-րդ հոդվածով ամրագրված պայմանների ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս նշել, որ օրենսդիրը ոստիկանության ծառայողներին նախկինում զբաղեցրած պաշտոնի համեմատ առավել բարձր խմբի պաշտոնի նշանակելու պայմանները սահմանելիս միաժամանակ կիրառել է ինչպես ավագության, այնպես էլ արժանավորության սկզբունքերը:

Ոստիկանությունում ծառայողների առաջխաղացումը պետք է իրականացվի բացառապես վերջիններիս հնարավորությունները և մասնագիտական ունակությունները հաշվի առնելով: Ցավոք սրտի, գործնականում բազմաթիվ են

¹¹⁷ Տե՛ս **Ноздрачев А.Ф.**, Государственная служба: учеб. Для подготовки государственных служащих. М., 1999, էջ 351:

¹¹⁸ Տե՛ս **Демин А.А.** «Система добычи» и «Система заслуг» как способы комплектования кадров государственной службы, вестник РУДН. Юридические науки. 1998, էջ 41-46:

դեպքերը, երբ ծառայողական առաջխաղացումը պայմանավորվում է անձնական հարաբերությունների բնույթով, ծառայողների վերաբերյալ ունեցած սուբյեկտիվ գնահատականներով, համապատասխան կադրերի բացակայությամբ և այլ սուբյեկտիվ պատճառներով:

Ոստիկանության ծառայության ընթացքի հաջորդ կարևոր տարրը ծառայողների ատեստավորումն է:

Պետական ծառայողների ատեստավորման տակ Յու.Ստարիլովը ենթադրում է գործունեություն, որի ընթացքում ատեստավորման հանձնաժողովը, գիտականորեն հիմնավորված ընթացակարգի շրջանակներում, նպատակ ունենալով պարզել ծառայողի համապատասխանությունը զբաղեցրած պաշտոնին, իրականացնում է վերջինիս գործնական, անձնական և բարոյական որակների, ծառայողական գործունեության ընթացքի և արդյունքների գնահատում¹¹⁹:

Դ.Օվսյանկոյի կարծիքով ատեստավորումը կոչված է նպաստել պետական ծառայողների ընտրության, որակավորման բարձրացման և տեղաբախշմանն ուղղված գործունեությանը, նրանց մասնագիտական պատրաստվածության և զբաղեցրած պաշտոնի համապատասխանության աստիճանի պարզմանը, ինչպես նաև կոնկրետ անձին հերթական դասային աստիճանի շնորհման հարցի լուծմանը¹²⁰:

Դ.Բախրախը պայմանականորեն ատեստավորումը բաժանում է երկու խմբի՝ ընդհանուր և անհատական: Ընդհանուր ատեստավորումը, նրա կարծիքով, որպես կադրերի հետ կատարվող հերթական միջոցառում, անց է կացվում որոշակի ժամկետային պարբերականությամբ: Բայց այն կարող են անց կացվել նաև արտահերթ: Դրա նպատակն է ծառայողների մոտ, բարձրացնել պատասխանատվության զգացումը: Անհատական ատեստավորումն իրականացվում է այն հաստատություններում, որտեղ աշխատողներն ունեն դասային աստիճաններ, կոչումներ: Այն կապված է դասային աստիճանի, կոչման բարձրացման ներկայացնելու, այլ պաշտոնի նշանակելու, աշխատանքից ազատելու հետ: Ատեստավորման այս տեսակի առանձնահատկությունը կայանում է նրանում, որ այն

¹¹⁹ Ст'ю Общее административное право: учебник: под ред. Ю.Н.Старилова, Воронеж, 2007, էջ 292:

¹²⁰ Ст'ю Овсянко Д.М., Государственная служба Российской Федерации: учеб. Пособие. М., 2008, էջ 71:

միշտ անց է կացվում առանձին ծառայողների նկատմամբ, կապված ծառայողի համար կարևոր նշանակություն ունեցող հարցերի լուծմանը պատրաստվելու հետ¹²¹:

Ատեստավորում հասկացությունը հանրային ծառայողների ատեստավորում հասկացության համատեքստում մեկնաբանվում է «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 5-րդ հոդվածում, համաձայն, որի այն սահմանվում է, որպես զբաղեցրած պաշտոնին հանրային ծառայողների մասնագիտական գիտելիքների և աշխատանքային ունակությունների համապատասխանության որոշմանն ուղղված գործընթաց (միջոցառում), իսկ համաձայն ՀՀ կառավարության «Ոստիկանությունում ծառայողի ատեստավորման անցկացման կարգն ու պայմանները սահմանելու մասին» 19.12.2004թ. թիվ 2147-Ն որոշման 2-րդ կետի ատեստավորումը ոստիկանության ծառայողների մասնագիտական գիտելիքների և աշխատանքային ունակությունների համապատասխանության որոշումն է:

Ոստիկանության ծառայողի ատեստավորումն անցկացվում է նրա անմիջական մասնակցությամբ, նրան պաշտոնի նշանակելու իրավասություն ունեցող պաշտոնատար անձի պատճառաբանված որոշման հիման վրա, բայց ոչ ավելի, քան տարին մեկ անգամ: Ընդ որում, ատեստավորման ենթակա չեն.

- 1) տվյալ պաշտոնը մեկ տարուց պակաս ժամկետով զբաղեցնող ոստիկանության ծառայողները,
- 2) ոստիկանության բարձրագույն պաշտոն զբաղեցնողները,
- 3) հղի կամ մինչև երեք տարեկան երեխայի խնամքի կապակցությամբ արձակուրդում գտնվող ոստիկանության ծառայողները, վերջիններս ենթակա են ատեստավորման արձակուրդից վերադառնալուց հետո՝ ոչ շուտ քան մեկ տարի հետո:

Գլխավոր խմբի պաշտոն զբաղեցնող ոստիկանության ծառայողների ատեստավորումն անցկացվում է ծառայողական բնութագրի հիման վրա՝ հացազրույցի միջոցով, իսկ ավագ, միջին և կրտսեր խմբի պաշտոն զբաղեցնող ծառայողների ատեստավորումն անցկացվում է թեսթավորման և հարցազրույցի միջոցով:

Ատեստավորման հանձնաժողովը կազմում է պետական կառավարման մարմնի

¹²¹ См. у **Бахрах Д.Н.**, Административное право России: учеб. Для вузов. М., 2000, էջ 117:

ղեկավարը, որի անդամների ոչ պակաս քան 1/4-ը կարող են լինել բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների և գիտահետազոտական կազմակերպությունների, որպես կանոն, տվյալ բնագավառի գիտական կոչում (աստիճան) ունեցող անձինք: Կարծում ենք, որ առավել նպատակահարմար է այս նորմով ատեստավորման հանձնաժողովի կազմի վերաբերյալ իմպերատիվ կերպով սահմանել, որ նրա անդամների ոչ պակաս քան 1/4-ը, ոչ թե կարող են, այլ պետք է լինեն բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների և գիտահետազոտական կազմակերպությունների, որպես կանոն, տվյալ բնագավառի գիտական կոչում (աստիճան) ունեցող անձինք:

Ատեստավորման արդյունքում հանձնաժողովն ընդունում է հետևյալ որոշումներից մեկը՝

- 1) համապատասխանում է զբաղեցրած պաշտոնին,
- 2) չի համապատասխանում զբաղեցրած պաշտոնին:

Ոստիկանության ծառայողն իրավունք ունի ծանոթանալ ատեստավորման արդյունքներին և բողոքարկել դրանք՝ ատեստավորման արդյունքներին ծանոթանալուց հետո՝ ոչ ուշ, քան յոթ օրվա ընթացքում՝ վերադասության կարգով:

Վերապատրաստման տակ Ա.Նոզդրաչովը ենթադրում է պետական ծառայության զբաղեցրած պաշտոնին համապատասխան պաշտոնական պարտականությունների անշեղ կատարման համար անհրաժեշտ մասնագիտական գիտելիքների, ունակությունների և հմտությունների ուսուցման գործընթաց¹²²:

Ա.Պոզդնիշովը պետական ծառայության համակարգում վերապատրաստումը բնութագրում է, որպես պետական ծառայողների արհեստավարժեցման գործընթաց: Այսինքն, նրանց կողմից ծառայողական պարտականությունների անհրաժեշտ մակարդակով կատարմանն ուղղված մասնագիտական կառավարչական գործունեության կոնկրետ տեսակի տիրապետում, պահանջվող մասնագիտական որակների ձեռք բերում, անհրաժեշտ անձնական որակների, ինչպես նաև ներքին պատրաստվածության կատարելագործում¹²³:

Ա.Խուդավերդյանը նշում է, որ վերապատրաստումը ուսուցման այնպիսի

¹²² Տե՛ս **Ноздрачев А.Ф.**, Государственная служба: учеб. Для подготовки государственных служащих. М., 1999, էջ 442:

¹²³ Տե՛ս **Позднышов А.Н.**, Служба в органах внутренних дел как особый вид государственной службы. Ростов-на-Дону, 2007, էջ 188.

գործընթաց է, որը նպատակաուղղված է կոնկրետ աշխատանքի կամ առաջադրանքի բնույթից բխող հատուկ գիտելիքների և հմտությունների ձեռքբերմանը¹²⁴:

Ոստիկանության գլխավոր, ավագ և միջին խմբերի պաշտոններ զբաղեցնող ծառայողները ենթակա են վերապատրաստման առնվազն հինգ տարին մեկ անգամ << կամ օտարերկրյա համապատասխան հաստատություններում: Վերապատրաստում կարող են անցնել նաև ոստիկանության բարձրագույն և կրտսեր խմբի պաշտոններ զբաղեցնող ծառայողները:

Վերապատրաստում անցելու կարգը և պայմանները սահմանվում են << կառավարության «Ոստիկանության ծառայողի վերապատրաստում անցնելու կարգը և պայմանները հաստատելու մասին» որոշմամբ, որի համաձայն ոստիկանության ծառայողներն վերապատրաստում են անցնում ոստիկանության ծառայողի մասնագիտական վարպետության հետևողական կատարելագործման, գիտության ու տեխնիկայի նորագույն նվաճումների ուսումնասիրման, աշխատանքի առաջավոր փորձի կիրառման, գործնական հմտությունների և ունակությունների ձեռքբերման, ամենօրյա պրակտիկ գործունեության ընթացքում նրանց մասնագիտական վարպետության կատարելագործման, մշտական մարտական պատրաստվածության ու օպերատիվ-ծառայողական խնդիրների իրականացման համար:

Վերապատրաստում չեն անցնում այն ծառայողները, ովքեր հեռակա ուսուցման ձևով սովորում են ասպիրանտուրայում, դոկտորանտուրայում, ոստիկանության ուսումնական հաստատություններում. որոնց ոստիկանությունում ծառայության սահմանային տարիքը լրանալուն մնացել է 3 տարվանից պակաս ժամանակ և այն կին ծառայողները, որոնք ունեն մինչև 3 տարեկան երեխա:

Կառավարության նույն որոշմամբ, որպես վերապատրաստման ձև նախատեսվում է ստաժավորումը, իսկ որպես տարատեսակ՝ ծառայողական և մարտական պատրաստականությունը: Դրանիցից առաջինն անցնում են ոստիկանությունում կրտսեր և միջին խմբերի պաշտոններում ծառայության բնույթը փոխած ոստիկանության ծառայողները՝ պաշտոնի նշանակվելուց հետո տվյալ պաշտոնում իրենց գործառության պարտականությունները հաջող կատարելու

¹²⁴ Տե՛ս **Խուդավերդյան Ա.**, Հանրային ոլորտի կառավարման բարեփոխումները ՀՀ-ում, Երևան, 2008, էջ 234:

համար նոր գիտելիքներ, գործնական հմտություններ և ունակություններ ձեռք բերելու նպատակով, իսկ երկրորդը՝ ոստիկանության ծառայողներն անցնում են պրակտիկ գործունեության ընթացքում, նպատակ ունենալով կատարելագործել ծառայողի մասնագիտական վարպետությունը և ապահովելու նրանց մշտական մարտական պատրաստվածությունը և որակները, որոնք անհրաժեշտ են ամենօրյա օպերատիվ-ծառայողական խնդիրների հաջող իրականացման համար:

Ոստիկանության համակարգի ամրապնդման և կատարելագործման հիմնական նախադրյալն է կողմնորոշումը դեպի բարձր որակավորում ունեցող, մասնագիտական պատրաստականությամբ ծառայողական անձնակազմը: Այս խնդրի լուծման գործում մեծ դեր ունի ոստիկանության ուսումնական հաստատությունը, որը ոստիկանությունում գործող պետական ոչ առևտրային կազմակերպություն է: Ոստիկանության համապատասխան ստորաբաժանումներում ծառայության համար կադրերի պատրաստման ծավալները և ուսուցման պլանավորումն իրականացվում է հաշվի առնելով ոստիկանության համապատասխան ծառայության առանձնահատկությունները: Ռեսուրսումը կատարվում է պետական պատվերի շրջանակներում, բացառությամբ վճարովի կրթական ծառայություններ իրականացնելու դեպքերի:

Ծառայողական հարաբերությունների դադարումը ծառայության ընթացքի վերջնական փուլն է: Օրենսդրությունը, համակողմանիորեն պաշտպանելով ծառայողների իրավունքները և պետական մարմինների շահերը, սահմանում է ծառայողական հարաբերությունների դադարման հիմքերը և մանրամասն կարգավորում է դրա կարգը: Ծառայողական հարաբերությունների դադարեցումը թույլատրելի է միայն օրինական հիմքերով, ընդ որում, հաշվի են առնվում ինչպես ոստիկանության մարմնի ղեկավարի և ծառայողի իրավունքներն ու պարտականությունները, այնպես էլ ծառայության դադարեցում պահանջելու իրավունք ունեցող այն մարմինների իրավունքներն ու պարտականությունները, որոնք չեն հանդիսանում այդ հարաբերությունների մասնակից: Օրինակ, պետական ծառայողի վերաբերյալ քրեական գործով դատարանի մեղադրական դատավճիռն

օրինական ուժի մեջ մտնելու դեպքում՝ դատարանը¹²⁵:

«Ծառայության դադարեցում» հասկացության պարզաբանումն ամրագրված չէ հանրային ծառայողական հարաբերություններ կարգավորող ՀՀ օրենսդրությամբ, այդ իսկ պատճառով նպատակահարմար է տվյալ խնդիրը լուծել հասկացության վերաբերյալ իրավաբանական մասնագիտական գրականությունում տեղ գտած մոտեցումների վերլուծությունների միջոցով:

Յու.Ստարիլովը գտնում է, որ պետական ծառայության դադարեցումը պետական ծառայողի և պետական մարմնի միջև ծառայության անցնելու և վերջիններիս կողմից ծառայողական պարտականությունների կատարման ընթացքում առաջացած պետական ծառայողական իրավահարաբերությունների դադարեցման նորմատիվորեն սահմանված կարգն է¹²⁶: Նրա կարծիքով պետական ծառայության դադարեցումը դուրս է բերում անձին պետական ծառայության պաշտոն զբաղեցնող անձանց կազմից: Պետական ծառայության դադարումը որոշ դեպքերում միաժամանակ նաև հանդիսանում է պետական ծառայողի ծառայողական կարիերայի ավարտ: Այլ դեպքերում պետական ծառայության դադարումը հանդիսանում է միայն ծառայողի կարգավիճակի փոփոխություն (օրինակ պետական ծառայողի այլ պետական մարմնում ծառայության անցնելու դեպքում):

Ա.Նոզդրաչովը նշում է, որ պետական ծառայողական հարաբերությունների դադարման տակ նկատի է ունեցվում պետական մարմնի լիազորությունների կատարման ապահովմանն ուղղված մասնագիտական գոծունեության ժամանակավոր կամ մշտական դադարեցում, այսինքն՝ պետական ծառայողի պետական պաշտոնից ազատում¹²⁷: Սակայն այս տեսանկյունից պետք է ենթադրել, որ ծառայողական հարաբերությունների դադարումը միշտ նշանակում է պաշտոնական պարտականությունների կատարման դադարեցում, սակայն ոչ բոլոր դեպքերում է, որ պաշտոնական պարտականությունների կատարման դադարեցումը

¹²⁵ Տե՛ս **Дикажев М.М.**, Организационные и правовые вопросы прекращения службы в органах внутренних дел и социальной защиты пенсионеров: дис. Канд. Юрид. Наук. М. 1999, էջ.18:

¹²⁶ Տե՛ս **Общее административное право.**: учебник: под.ред. **Ю.Н. Старилова**, Воронеж, 2007, էջ 205:

¹²⁷ Տե՛ս **Ноздрачев А.Ф.**, Государственная служба: учеб. Для подготовки государственных служащих. М., 1999, էջ 466:

նշանակում է պետական ծառայողական հարաբերությունների դադարեցում:

Մեր կարծիքով, ոստիկանությունում ծառայության դադարման տակ անհրաժեշտ է հասկանալ ոստիկանության ծառայողի կարգավիճակի դադարեցում առաջացնող, ոստիկանության ծառայողի և ոստիկանության միջև պետական ծառայողական հարաբերությունների դադարման հստակ կարգավորված ընթացակարգ:

Ոստիկանությունում ծառայության դադարումը հնարավոր է միայն օրենքով նախատեսված հիմքերով:

Ոստիկանությունում ծառայության կայունության սկզբունքի իրացման համար ՀՀ օրենսդրությունը նախատեսում է ծառայության պաշտոնից ազատելու այնպիսի հիմքեր և կարգ, որն ապահովում է քաղաքական ուժերի հարաբերակցության փոփոխությունից անկախ ոստիկանության ծառայողների զբաղեցրած պաշտոնների հարաբերական կայունությունը:

Ոստիկանության ծառայողի և համապատասխան մարմնի միջև ծառայողական հարաբերությունների դադարումն ամեն դեպքում նշանակում է ծառայողին իր զբաղեցրած պաշտոնից ազատում: Բայց ոչ բոլոր դեպքերում է, որ ոստիկանության ծառայողին պաշտոնից ազատումը հանգեցնում է ոստիկանության ծառայողի կարգավիճակի դադարեցման:

Մասնավորապես, «Ոստիկանությունում ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 45-րդ և 46-րդ հոդվածներով ամրագրված են ոստիկանության ծառայողների, համապատասխանաբար, ծառայությունից և զբաղեցրած պաշտոնից ազատման հիմքերը: Այդ ընթացքում, մեր կարծիքով, օրենսդիրը թույլ է տվել որոշ բացթողումներ:

Այսպես, ոստիկանության ծառայողին ծառայությունից ազատելու և զբաղեցրած պաշտոնից ազատելու հիմքերում առկա թերություններից մեկն այն է, որ օրենսդիրն իրավական կարգավորման չի ենթարկել գործնականում ոչ հաճախ, բայց հնարավոր այն դեպքերը, երբ ոստիկանության ծառայողը չի ներկայանում ծառայության և ծառայության չներկայանալու պատճառների ու նրա գտնվելու վայրի վերաբերյալ որևէ տեղեկություն չկա: Ակնհայտ է, որ նման դեպքերում կիրառելի չեն

«Ոստիկանությունում ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 42 հոդվածի 3-րդ մասի 6-րդ կետով նախատեսված կարգապահական կոպիտ խախտումներից առանց հարգելի պատճառների ամբողջ աշխատանքային օրվա (հերթապահության) ընթացքում ծառայության չներկայանալու համար «ոստիկանությունից ազատում» կարգապահական տույժ կիրառելու միջոցով ոստիկանության ծառայողին ծառայությունից ազատելու կարգը, քանի որ կարգապահական տույժը ոստիկանության ծառայողների նկատմամբ, բացառությամբ ոստիկանության կրտսեր խմբի պաշտոնն զբաղեցնող և ոստիկանության կրտսեր կոչումներ ունեցող ծառայողների, կիրառվում են ծառայողական քննության արդյուքների հիման վրա :

Նման պայմաններում առաջացող իրավիճակներին լուծում տալը, մեր կարծիքով, առավել նպատակահարմար է ոստիկանությունում ծառայությունից ազատելու հիմքերի թվում, որպես այդպիսին, օրենքով սահմանված կարգով անհայտ բացակայող ճանաչվելը նախատեսելով: Սակայն, քանի որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրքը 44-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանում է, շահագրգիռ անձի դիմումով դատարանը կարող է քաղաքացուն անհայտ բացակայող ճանաչել, եթե մեկ տարվա ընթացքում նրա բնակության վայրում տեղեկություններ չկան նրա գտնվելու վայրի մասին, խնդիր է առաջանում, թե ինչ կարգով այդ ժամանակահատվածում, պետք է լրացվի ըստ էության անորոշ պատճառով ժամանակավորապես թափուր մնացած պաշտոնը: Կարծում ենք, որ նման դեպքերը պետք է դիտել որպես ոստիկանության ծառայողի կողմից իր ծառայողական պարտականությունները կատարելու ժամանակավոր անհնարինություն և կիրառել դրա համար օրենքով նախատեսված հետևանքները:

Ոստիկանությունում ծառայությունից ազատելու հիմքերի սահմանման ընթացքում տեղ գտած հաջորդ թերությունը, մեր կարծիքով, կապված է ոստիկանության ծառայողի օրենքով սահմանված քաղաքական կամ հայեցողական պաշտոններում ընտրվելու կամ նշանակվելու հիմքը չնախատեսելու հետ: Ճիշտ է, օրենսդիրը որպես այդպիսին նախատեսել է ոստիկանության ծառայողի նկատմամբ կիրառվող սահմանափակումների պահանջները խախտելու հիմքը, այնուամենայնիվ, մեր տեսակետն պայամանավորված է այն հանգամանքով, որ ՀՀ օրենսդրությունը

որոշ պաշտոններ է նախատեսում, որոնք զբաղեցնող անձն աշխատում է ոչ թե վճարովի այլ հասարակական հիմունքներով¹²⁸:

Ոստիկանության ծառայողին ծառայությունից կամ պաշտոնից ազատում է նրան այդ ծառայության ընդունելու կամ պաշտոնի նշանակելու իրավունք ունեցող ղեկավարը:

«Ոստիկանությունում ծառայության մասին» ՀՀ օրենքը, նախատեսելով ոստիկանության ծառայողներին համապատասխան դեպքերում կադրերի ռեզերվում գրանցելու հնարավորությունը, չի պարզաբանում «կադրերի ռեզերվ» հասկացության էությունը: Նշված հասկացությունը պարզաբանվում է «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 5-րդ հոդվածի 5-րդ կետով, որի համաձայն այն օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով հանրային ծառայության պաշտոններ չզբաղեցնող հանրային ծառայողների և անձանց հանրույթ է: Այս հասկացությունը համապատասխան ոլորտների համար պարզաբանվում է նաև պետական ծառայության մի շարք ոչ հատուկ տեսակների և համայնքային ծառայության ընթացքում առաջացող հարաբերությունները կարգավորող օրենքներով¹²⁹: Օրենսդրի այս հարցում ցուցաբերած մոտեցումների համատեքստում ոստիկանության կադրերի ռեզերվը կարելի է բնութագրել որպես օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով ոստիկանության ծառայության պաշտոն չզբաղեցնող ոստիկանության ծառայողների հանրույթ:

Ոստիկանության կադրերի ռեզերվում գրանցվում են «հայտարարում զբաղեցրած պաշտոնին անհամապատասխանության մասին», «պաշտոնի իջեցում մեկ աստիճանով» կարգապահական տույժի ենթարկված ոստիկանության ծառայողները, ինչպես նաև ծառայողին համապատասխան պաշտոնում նշանակելու հնարավորության բացակայության դեպքում հաստիքների կրճատման,

¹²⁸ Տե՛ս, օրինակ, ԱԺ պատգամավորի օգնականներից մեկը, ՀՀ ԱԺ կանոնակարգ օրենքի 11 հոդվածի 1-ին մասի համաձայն, աշխատում է հասարակական հիմունքներով:

¹²⁹ Տե՛ս «Քաղաքացիական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 3-րդ հոդվածի 1-ին մասի «ժե» կետի, «ՀՀ Ազգային ժողովի աշխատակազմում պետական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 3-րդ հոդվածի 1-ին մասի 9-րդ կետի, «Համայնքային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 3-րդ հոդվածի 1-ին մասի «թ» կետի համապատասխանաբար ծառայության տվյալ տեսակների կադրերի ռեզերվների հասկացությունները բնորոշվում են որպես համապատասխան ոլորտներում ծառայության պաշտոններ չզբաղեցնող ծառայողների հանրույթ:

ստորաբաժանման լուծարման կամ վերակազմակերպման հիմքով կամ սահմանափակ առողջական վիճակի պատճառով, համապատասխան թափուր հաստիքների բացակայության պատճառով տվյալ պաշտոնում հետագա ծառայությունը շարունակելու անհնարինության հիմքով զբաղեցրած պաշտոնից ազատված ոստիկանության ծառայողները: Ոստիկանության կրտսեր խմբի պաշտոններ զբաղեցնող ծառայողները կադրերի ռեզերվում գրանցվում են վերը նշված հիմքերից վերջինի դեպքում:

Ոստիկանության կադրերի ռեզերվում ծառայողի միանգամյա գտնվելու առավելագույն ժամկետը վեց ամիս է, բայց ոչ ավելի, քան համապատասխան խմբի համար սահմանված ծառայության առավելագույն ժամկետի լրանալը: Այս ընդհանուր կանոնից գործող միակ բացառության համաձայն ՀՀ պաշտպանության ժամանակ կամ ծառայողական պարտականությունները կատարելիս վիրավորված, անհայտ կորած, գերի ընկած ոստիկանության ծառայողները գրանցվում են ոստիկանության կադրերի ռեզերվում՝ մինչև 3 տարի ժամկետով: Նշված ծառայողների դրամական բավարարումն իրականացվում է ՀՀ կառավարության սահմանած կարգով:

Ոստիկանության կադրերի ռեզերվում ներառվում է կադրերի գործող ռեզերվը, որում գրանցվում են վեց ամիս և ավելի ժամկետով ուսման կամ այլ պետական մարմիններ կամ միջազգային պայմանագրերով սահմանված կարգով միջազգային կազմակերպություններ գործուղվելու հիմքով զբաղեցրած պաշտոնից ազատված ոստիկանության ծառայողները:

Ոստիկանության կադրերի ռեզերվում գտնվելու առաջին չորս ամսվա համար ծառայողին վճարվում է նրա զբաղեցրած վերջին պաշտոնի համար սահմանված դրամական բավարարում, իսկ վերջին երկու ամսվա համար՝ միայն ունեցած կոչման համար նախատեսված դրամական բավարարում, իսկ կադրերի գործող ռեզերվում գտնվելու ամբողջ ժամանակահատվածում վճարվում է նրա զբաղեցրած վերջին պաշտոնի համար սահմանված դրամական բավարարում:

Ոստիկանության ծառայության կադրերի ռեզերվում գտնվելու և ռեզերվից հանելու կարգը սահմանում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը:

Ոստիկանությունում ծառայությունից ազատելու հիմքերը մասնագիտական

գրականությունում ընդունված է դասակարգել ըստ այն նախաձեռնողի:

Այսպես, Վ.Մանդիսինը նշում է, որ այս չափանիշով ծառայության դադարեցման հիմքերի որոշակի մասը բխում են ծառայողից, այսինքն՝ նրա նախաձեռնությամբ: Հիմքերի մյուս խումբը բխում է այն պետական մարմնի (պաշտոնատար անձի) նախաձեռնությունից, կամահայտնությունից, որի լիազորությունների շրջանակում է գտնվում ծառայության ընդունումը և ազատումը¹³⁰:

Ա.Նոզդրաչովը կարծում է, որ պետական ծառայողական հարաբերությունների դադարեցման հիմքերը հանդիսանում են հետևյալ իրավաբանական փաստերը¹³¹:

- 1) պետական ծառայության դադարեցման հիմք հանդիսացող իրավաբանական փաստ-իրադարձություններ, որոնց առաջացումը կապված չէ ոչ պետական ծառայողից և ոչ էլ այն մարմնից, որի իրավասությունների շրջանակում է գտնվում պետական ծառայողի ընդունումը և ազատումը,
- 2) պետական ծառայության ընդունելու և ազատելու լիազորություն ունեցող պետական մարմնի (պաշտոնատար անձի) գործողություններ՝ ուղղված պետական ծառայողական հարաբերությունների դադարեցմանը: Դրանց թվին են պատկանում պետական մարմնի կամ պաշտոնատար անձի նախաձեռնությամբ ծառայության դադարեցման բոլոր հիմքերը,
- 3) պետական ծառայողի գործողություններ, ուղղված պետական մարմնի հետ պետական ծառայողական հարաբերությունների դադարեցմանը: Դրանց թվին են դասվում ծառայողի նախաձեռնությունից բխող ծառայության դադարեցման բոլոր հիմքերը,
- 4) պետական մարմնի և պետական ծառայողի փոխադարձ-գործողություններ ուղղված պետական ծառայողական հարաբերությունների դադարեցմանը: Դրանց թվին է դասվում ծառայությունից ազատումը կողմերի նախաձեռնությամբ:

Այսպիսով, իմի բերելով վերոհիշյալ կարծիքները, կարող ենք ընդգծել, որ ոստիկանությունում ծառայության ընթացքը տևական բազմատարր գործընթաց է,

¹³⁰ Տե՛ս **Манохин В.М.**, Служба и служащий в Российской Федерации : правовое регулирование. М., 1997, էջ 54:

¹³¹ Տե՛ս **Ноздрачев А.Ф.**, Государственная служба: учеб. Для подготовки государственных служащих. М., 1999, էջ 466-467:

որի ընթացքում արտահայտվում է ոստիկանության ծառայողի վարչաիրավական կարգավիճակը: Այն սկսվում է ոստիկանությունում ծառայության անցնելով և ավարտվում է ծառայության դադարեցմամբ: ՀՀ ոստիկանությունում ծառայողական հարաբերությունների իրավական կարգավորումը ներկա պայմաններում ընդհանուր առմամբ ապահովում է պետական հատուկ ծառայության այս ոլորտում հանրային ծառայության կայունության, օրենքի առջև հանրային ծառայողների իրավահավասարության, քաղաքացիների համար մասնագիտական գիտելիքներին և աշխատանքային ունակություններին համապատասխան հանրային ծառայության հավասար մատչելիության, հանրային ծառայողների արհեստավարժության, ազնվության, պատասխանատվության զգացումի և մյուս սկզբունքների իրացումը: Մինչույն ժամանակ ոստիկանության ծառայության ընթացքին վերաբերող ներկայացված հիմնախնդիրների գիտակցումը և դրանց հաղթահարման համար ներկայացվող առաջարկների քննարկումն ու գործնական կիրառումն ավելի արդյունավետ կդարձնի ոստիկանությունում ծառայության ընթացքում առաջացող հարաբերությունների իրավական կարգավորումը:

ԳԼՈՒԽ 3. ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԾԱՌԱՅՈՂԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎԻՃԱԿԸ

§ 1. ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԾԱՌԱՅՈՂՆԵՐԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԸ, ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ ՍԱՀՄԱՆԱՓԱԿՈՒՄՆԵՐԸ

ՀՀ ոստիկանությունում ծառայության իրավական ինստիտուտը կազմող նորմերը, նախ և առաջ, ուղղված են ոստիկանության ծառայողների իրավական կարգավիճակի հստակեցմանը: Ի դեպ, կարելի է պնդել, որ ոստիկանության ծառայողի իրավական կարգավիճակը հանդիսանում է ոստիկանությունում ծառայության իրավական ինստիտուտի հիմնական բաղադրատարրերից մեկը:

Կարգավիճակ հասկացությունն ունի ընդգրկուն բնույթ և ներառում է մի շարք տարրեր: Նշված հանգամանքը դժվարություններ է առաջացնում դրա պարզաբանման ընթացքում: Այն համեմատաբար լայն կիրառում ունի հատկապես հումանիտար և հասարակական գիտությունների շրջանում: Կարգավիճակ (լատ. Status-վիճակ, դրություն) հասկացությունն օգտագործվում է սոցիոլոգիական և իրավաբանական առումներով: Սոցիոլոգիական տեսանկյունից այն դրսևորվում է որպես «անհատի կամ խմբի սոցիալական, հարաբերակցական դրություն (դիրք) սոցիալական համակարգում, որը սահմանվում է տվյալ համակարգին յուրահատուկ մի շարք հատկանիշներով (տնտեսական, մասնագիտական, էթնիկական և այլն)»¹³²: Այս պարագայում կարգավիճակն կիրառվում է «սոցիալական կարգավիճակ», «էթնիկական կարգավիճակ», «խմբային կարգավիճակ» իմաստներով¹³³:

Իրավաբանական առումով կարգավիճակն իրավունքի նորմերով սահմանված նրա սուբյեկտների դրությունը, իրավունքների և պարտականությունների ամբողջությունն է¹³⁴:

Իրավաբանական գրականությունում իրավական կարգավիճակ հասկացության, նրա կառուցվածքային տարրերի վերաբերյալ միասնական մոտեցում

¹³² Տե՛ս Новая философская энциклопедия: Т.3, М., 2000, էջ 637:

¹³³ Տե՛ս **Савва М.Н.**, Этнический статус в идеологии и политике /Полис, 1999, N 4, էջ 141-147:

¹³⁴ Տե՛ս Большой юридический словарь. Под ред. **А.Я. Сахарова, В.Е. Крутских**, М., 2002, էջ 587:

չկա:

Այսպես, Գ.Հարությունյանի արտահայտած տեսակետի համաձայն՝ կարգավիճակն անձի, պետական մարմնի, կազմակերպության իրավական դրությունն է: Իրավունքի այս կամ այն սուբյեկտի իրավական կարգավիճակը որոշվում է օրենսդրությամբ նրան տրված իրավունքների և պարտականությունների ամբողջությամբ: Մարդու (քաղաքացու) իրավական կարգավիճակը ձևավորում են Սահմանադրությամբ ճանաչված և երաշխավորված նրա հիմնական իրավունքներն ու պարտականությունները: Սահմանադրությունը սահմանում է նաև հանրային-իշխանական լիազորություններով օժտված պետական մարմինների և անձանց կարգավիճակը՝ ամրագրելով նրանց իրավունքներն ու պարտականությունները¹³⁵:

Պետական ծառայողների ծառայողական գործունեությունն ենթադրում է համապատասխան մարմնի վրա դրված խնդիրների ու գործառույթների իրականացում և կրում է պաշտոնական բնույթ: Մասնագիտական գրականությունում պետական ծառայողի կարգավիճակի վերաբերյալ առկա բազմաթիվ տեսակետների համեմատությունից կարելի է առանձնացնել դրանցում առկա ընդհանուր բնույթի մոտեցումն այն մասին, որ պաշտոնատար անձանց կարգավիճակն իրենից ներկայացնում է ծառայողների՝ օրենսդրությամբ սահմանված իրավունքների, ազատությունների ու պարտականությունների, ինչպես նաև սահմանափակումների, արգելքների, գործունեության և պատասխանատվության կանոնակարգերի ամբողջությունը¹³⁶:

Ա.Այրիսինն ընդգծում է պետական ծառայողների իրավական կարգավիճակի հետևյալ հատկանիշները՝

- 1) պետական ծառայողների իրավունքներն ու պարտականությունները, որպես կանոն, հաստատվում են այն մարմնի իրավասության շրջանակներում, որտեղ նրանք անցնում են պետական ծառայությունը,
- 2) պետական ծառայողների ծառայողական իրավունքներն ու պարտականություններն միասնական են, որը պայմանավորված է նրանով, որ

¹³⁵ Տե՛ս **Арутюнян Г.Г., Баглай М.В.**, Конституционное право. Энциклопедический словарь. М., 2006, էջ 465:

¹³⁶ Տե՛ս **Ноздрачев А.Ф.**, Преобразования в системе государственной службы в контексте административной реформы /Законодательство и экономика/, 2005, № 12, էջ 27:

նրանց իրավունքները միաժամանակ հանդիսանում են պարտականություններ, քանի որ դրանք պետք է օգտագործվեն ի շահ ծառայության, իսկ պարտականությունները՝ իրավունքներ, քանի որ հակառակ դեպքում պարտականությունների կատարումը անհնարին կլինի,

- 3) պետական ծառայողների կողմից իրավունքների և պարտականությունների իրականացումը սահմանված է և միաժամանակ նաև երաշխավորված օրենսդրությամբ,
- 4) ծառայողական գործունեությանը վերաբերող օրենսդրությամբ նախատեսված են ծառայողների ընդհանուր քաղաքացիական իրավունքների որոշակի սահմանափակումներ և արտոնություններ, ինչպես նաև նրանց կողմից կատարված իրավախախտումների համար առանձնացված է պատասխանատվություն:

Նա ծառայողների ընդհանուր քաղաքացիական իրավունքները և պարտականությունները բնորոշում է նրանց զբաղեցրած պետական պաշտոնից բխող իրավունքներով և պարտականություններով¹³⁷:

Ն.Նովոսելովայի կարծիքով պետական ծառայողի պաշտոնեական իրավունքներն ու պարտականությունները հանդիսանում են նրա իրավական կարգավիճակի հիմնական ու բովանդակությունն արտահայտող տարրերը¹³⁸:

Ե.Օխոտսկին նշում է, որ պաշտոնեական իրավունքներն ու պարտականությունները գործառույթներ են, որոնք սահմանվում են պետական ծառայողի համար՝ այդ գործառույթների անմիջական կատարման կամ պետական մարմնի կամ էլ տվյալ մարմինը ներկայացնող պաշտոնատար անձանց լիազորությունների մասնագիտական ապահովման նպատակով¹³⁹:

Վ.Կոզլանենկոն պետական ծառայողի իրավական կարգավիճակը մեկնաբանելիս կրկին շեշտը դնում է իրավունքների և պարտականությունների

¹³⁷ Տե՛ս **Алехин А.И., Козлов Ю.М.**, Административное право Российской Федерации. Часть 1. Сущность и основные институты административного права. Учебник, М., 1995, էջ 145:

¹³⁸ Տե՛ս **Новоселова Н.**, Подбор кадров для государственных органов. Тезисы докладов межрегиональной научно-практической конференции «Региональное управление и кадровая политика: проблемы совершенствования государственной и муниципальной службы», Екатеринбург, 1999, էջ 64:

¹³⁹ Տե՛ս **Охотский Е.В., Лытов Б.В.**, Государственная служба как социальный институт, 1995, էջ 109:

ամբողջության վրա, այն է՝ պետական ծառայողների հատուկ իրավական կարգավիճակը կազմում են նրանց ընդհանուր քաղաքացիական, այդ թվում՝ սահմանադրական, ինչպես նաև ծառայության պայմաններից բխող իրավունքները, ազատությունները, պարտականությունները և պատասխանատվությունն իրենց ամբողջականության մեջ¹⁴⁰: Արտահայտելով իր կարծիքը տվյալ հարցի վերաբերյալ, վերջինս ուշադրություն է դարձնում այն հանգամանքի վրա, որ պետական ծառայողների պարտականություններն ու իրավունքները հանդիսանում են նրանց կարգավիճակի առավել կարևոր, կենտրոնական տարրերը, քանի որ նրանց կողմից իրենց գործառույթների արդյունավետ կատարումը հնարավոր է միայն այն ժամանակ, երբ իրավունքի նորմերով որոշված է նրանց առջև դրված խնդիրների շրջանակը և հաստատված է ծառայողական լիազորությունների ծավալը:

Ծառայողների իրավական կարգավիճակի մասին մասնագիտական գրականությունում տեսակետ է ներկայացվում նաև այն տրամաբանությամբ, որ պետական ծառայողի պարտականությունները յուրաքանչյուր պետական պաշտոնի հիմնական բովանդակությունն արտահայտող տարրն են, դրա կորիզը, գոյության իմաստը, իսկ ծառայողական իրավունքները միայն ուղղակի կամ անուղղակի պայմաններ են ստեղծում պարտականությունների պատշաճ կատարման համար և այդ կերպ կրում են ապահովող բնույթ: Պետությունը, հանդիսանալով գործատու, վարձում է քաղաքացիներին ծառայության՝ նրանց վրա համապատասխան պաշտոնական պարտականություններ դնելու նպատակով, որոնց կատարումն անհրաժեշտ է նրանց առջև դրված խնդիրների լուծման համար, և տալիս է այնքան իրավունքներ, որքան անհրաժեշտ են պարտականությունների պատշաճ կատարման համար¹⁴¹:

Պետական, այդ թվում ոստիկանության ծառայողի, իրավունքների և պարտականությունների բաժանումն ընդհանուր-քաղաքացիականի և ծառայողականի գործնական առումներով վիճելի է, քանի որ ոստիկանության ծառայողն ընդհանուր-քաղաքացիական իրավունքները և պարտականությունները կրում է որպես ՀՀ քաղաքացի՝ անկախ իր ծավալած գործունեության տեսակից: Բայց պետական

¹⁴⁰ Տե՛ս **Козбаненко В.А.**, Правовое обеспечение статуса государственных гражданских служащих. Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук. М., 2003, էջ 1:

¹⁴¹ Տե՛ս **Гимаев И.Р.**, Государственная служба как институт правового государства: проблемы теории и практики: Монография, 2004, էջ 178:

ծառայողի իրավական կարգավիճակը, հատկապես, կազմում են միայն այն իրավունքները և պարտականությունները, որոնք նա կրում է պետական (ոստիկանությունում ծառայության) պաշտոն զբաղեցնելու ընթացքում իրականացվող ծառայողական գործունեության հետ կապված: Սակայն, այս հիմքով դասակարգմանը քննադատորեն վերաբերվելու հետ միաժամանակ պետք է հաշվի առնել, որ պետական ծառայողի, իսկ ոստիկանության ծառայողի դեպքում առավել ևս, իրավական կարգավիճակի առանձնահատկություններն ազդեցություն են գործում նրա ընդհանուր քաղաքացիաիրավական կարգավիճակի վրա: Նշված հանգամանքն առավել ընգծված արտահայտում է ստանում, երբ խոսքը վերաբերում է սահմանափակումներին: Վերջիններիս կիրառումը բխում է հանրային շահից, խոչընդոտներ է առաջացնում պետական ծառայողների հնարավոր չարաշահումների համար և նպաստավոր պայմաններ է ստեղծում ծառայողական գործունեության անկախության համար: Դրանք միաժամանակ ազդում են ոստիկանությունում ծառայողի ընդհանուր քաղաքացիաիրավական կարգավիճակի վրա: Օրինակ, որպես այդպիսիք կարելի է նշել, բացի գիտական, մանկավարժական և ստեղծագործական աշխատանքից այլ վճարովի աշխատանք կատարելու, անձամբ ձեռնարկտիրական գործունեությամբ զբաղվելուն, որևէ կուսակցության, հասարակական-քաղաքական, հասարակական կազմակերպության անդամակցելու, նրանց գործունեությանն աջակցելու և գործադուլներ կազմակերպելու կամ դրանց մասնակցելու սահմանափակումները: Ընդ որում, դրանց նշանակությունն այնքան մեծ է, որ նույնիսկ ոստիկանության ծառայողի լիազորությունների դադարումից հետո էլ դրանց որոշ մասը շարունակում են գործել և ազդեցություն ունենալ արդեն նախկին ծառայողի քաղաքացիաիրավական կարգավիճակի վրա: Մասնավորապես, ոստիկանության ծառայողն իրավունք չունի ծառայությունից ազատվելուց հետո՝ մեկ տարվա ընթացքում, ընդունվել աշխատանքի այն գործատուի մոտ կամ դառնալ այն կազմակերպության աշխատող, որի նկատմամբ նա անմիջական հսկողություն է իրականացրել իր ծառայության վերջին մեկ տարվա ընթացքում:

Այս իմաստով, մարդու և քաղաքացու ընդհանուր սահմանադրաիրավական կարգավիճակը մասնավորեցվում է ոստիկանության ծառայողների կարգավիճակում:

Դա պայմանավորված է նրանով, որ ոստիկանությունում ծառայության անցնելով անձը ձեռք է բերում հատուկ իրավական կարգավիճակ և իրականացնում է իրեն վերապահված լիազորություններն ու գործառույթները, ինչպես պետական վարչակազմում, այնպես էլ՝ իրավունքի արտաքին սուբյեկտների (քաղաքացիների, կազմակերպությունների և այլն) հետ հարաբերություններում:

Ծառայողական իրավունքներն ու պարտականությունները բոլոր պետական ծառայողների, այդ թվում նաև ոստիկանության ծառայողների համար կարելի է դասակարգել ըստ ընդհանրության աստիճանի: Այդ իրավունքներն ու պարտականությունները կարելի է դասակարգել նաև հաշվի առնելով դրանց ծառայողական գործունեությամբ պայմանավորված լինելու կամ չլինելու հանգամանքը:

Օրինակ, Ա.Կորենևը պետական ծառայողների ծառայողական իրավունքները բաժանում է ընդհանուրի, որոնք տարածվում են բոլոր պետական ծառայողների վրա, հատուկի, որոնք նախատեսված են կոնկրետ պաշտոնի գործառույթների համար, և անձնականի¹⁴²: Առաջնորդվելով իրավունքների ու պարտականությունների դասակարգման նույնաբնույթ չափանիշներով՝ Ն.Կազանցևը պետական ծառայողի իրավական կարգավիճակը բնութագրելիս, տարանջատում է ընդհանուր, հատուկ և անհատական իրավական կարգավիճակները: Նա հատուկ նշանակություն է տալիս պետական ծառայողի պաշտոնեական իրավունքներին, քանի որ դրանք հնարավորությունների ամբողջություն են, որոնք անհրաժեշտ են պետական ծառայողին Սահմանադրությամբ, օրենքներով և տվյալ պետական մարմնի իրավասության այլ նորմատիվ իրավական ակտերով հաստատված շրջանակներում պաշտոնեական պարտականությունների կատարումն ապահովելու համար¹⁴³:

Ամփոփելով վերը շարադրվածը, կարծում ենք, որ ոստիկանության ծառայողների իրավական կարգավիճակի բաղկացուցիչ մասը կազմող իրավունքներն ու պարտականությունները նպատակահարմար է դասակարգել չորս խմբի: Իրավունքներ և պարտականություններ, որոնք ընդհանուր են՝

¹⁴² Տե՛ս **Коренев А.П.**, Административное право России. Учебник, В 3-х частях. Часть I., М., 1997, էջ 102:

¹⁴³ Տե՛ս **Казанцев Н.М.**, Толковый словарь правового содержания понятий государственной службы. М., էջ 28:

- 1) հանրային ծառայողների համար,
- 2) պետական ծառայողների կամ պետական որոշ ծառայության տեսակների ծառայողների համար,
- 3) ոստիկանության ծառայողների համար,
- 4) որոնք պայմանավորված են ոստիկանության կոնկրետ պաշտոնով:

Ոստիկանության ծառայողի իրավական կարգավիճակի հիքերը, նախ և առաջ, սահմանված են ՀՀ Սահմանադրությամբ: ՀՀ Սահմանադրության 5-րդ հոդվածի համաձայն պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններն ու պաշտոնատար անձինք իրավասու են կատարել միայն այնպիսի գործողություններ, որոնց համար լիազորված են Սահմանադրությամբ կամ օրենքներով: ՀՀ Սահմանադրությունը 28-րդ հոդվածը քաղաքացիներին վերապահելով այլ քաղաքացիների հետ կուսակցություններ ստեղծելու և դրանց անդամագրելու իրավունք, միաժամանակ, սահմանել է, որ կուսակցություններ և արհեստակցական միություններ ստեղծելու և դրանց անդամագրվելու իրավունքներն օրենքով սահմանված կարգով կարող են սահմանափակվել զինված ուժերի, ոստիկանության, ազգային անվտանգության, դատախազության մարմինների ծառայողների, ինչպես նաև դատավորների և սահմանադրական դատարանի անդամի նկատմամբ:

Սահմանադրության 29-րդ հոդվածի համաձայն յուրաքանչյուր ոք ունի խաղաղ, առանց զենքի հավաքներ անցկացնելու իրավունք: Հինված ուժերում, ոստիկանությունում, ազգային անվտանգության, դատախազության մարմիններում ծառայողների, ինչպես նաև դատավորների և սահմանադրական դատարանի անդամների կողմից այդ իրավունքների իրականացման սահմանափակումները կարող են նախատեսվել միայն օրենքով:

Եթե ոստիկանության ծառայողի, որպես հանրային ծառայողի, իրավունքներն ու պարտականություններն ամրագրված են «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքով, ապա դրանք հատուկ ոստիկանությունում ծառայողների համար կոնկրետացված են «Ոստիկանությունում ծառայության մասին» ՀՀ օրենքով: Մասնավորապես, ոստիկանության ծառայողն իրավունք ունի ծանոթանալ զբաղեցրած պաշտոնում իր լիազորությունները սահմանող իրավական ակտերին,

անձնական գործի նյութերին և գործունեության գնահատականներին ու ծառայողական գործունեության վերաբերյալ այլ փաստաթղթերին, տալ բացատրություններ: Սահմանված կարգով ստանալ ծառայողական պարտականությունների կատարման համար անհրաժեշտ տեղեկություններ և նյութեր, ընդունել որոշումներ, ստանալ աշխատանքի համար համարժեք վարձատրություն, սահմանված կարգով բողոքարկել իր խախտված իրավունքները, ունենալ աշխատանքի, առողջության պաշտպանության, անվտանգ և անհրաժեշտ աշխատանքային պայմաններ, սոցիալական պաշտպանվածություն և ապահովվածություն, իրավական պաշտպանություն, այդ թվում՝ քաղաքական հետապնդումներից: Միաժամանակ, վերջինս պարտավոր է կատարել Սահմանադրության, օրենքների և այլ իրավական ակտերի պահանջները, ապահովել մասնագիտական և ծառայողական պարտականությունների կատարման համար անհրաժեշտ գիտելիքներ, հմտություններ և կարողություններ, ճշգրիտ ու ժամանակին կատարել օրենսդրությամբ իրեն վերապահված պարտականությունները և ներկայացնել հաշվետվություններ, կատարել վերադաս մարմինների և պաշտոնատար անձանց՝ սահմանված կարգով տված հանձնարարականները և ընդունած որոշումները: Պահպանել օրենսդրությամբ սահմանված աշխատանքային կարգապահական ներքին կանոնները, սահմանված կարգով և ժամկետներում քննության առնել առաջարկությունները, դիմումներն ու բողոքները և դրանց ընթացք տալ: Բացի այդ, պարտավոր է պահպանել պետական, ծառայողական կամ օրենքով պահպանվող այլ գաղտնիք պարունակող փաստաթղթերի հետ աշխատելու՝ օրենսդրությամբ սահմանված պահանջները, այդ թվում ծառայությունը դադարեցնելուց հետո, ինչպես նաև պահպանել հանրային ծառայողի էթիկայի կանոնները, օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով ներկայացնել շահերի հայտարարագիր սահմանված կարգով և ժամկետներում մասնակցել ատեստավորմանը և վերապատրաստմանը:

Ոստիկանության ծառայողը, որպես հանրային ծառայող, «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 22-րդ հոդվածի համաձայն, իր ծառայողական պարտականությունների կատարման ժամանակ պետք է օրենքով սահմանված կարգով համապատասխան պաշտոնատար անձանց տեղեկացնի այլ ծառայողների

կատարած իրավախախտումների և հանրային ծառայությանն առնչվող ցանկացած անօրինական, այդ թվում՝ կոռուպցիոն բնույթի գործողությունների մասին:

Ոստիկանության ծառայողների գործունեությամբ պայմանավորված լինելու կամ չլինելու հիմքով իրավունքների և պարտականությունների բաժանման տեսանկյունից վերջիններիս կարգավիճակն ամրագրող իրավական ակտերի ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս նշել, որ առկա է հիմնախնդիր՝ կապված նրանցում ոստիկանության ծառայողների «իրավունք» և «պարտականություն» եզրույթների կիրառման հետ: Այս եզրույթների կիրառման ընթացքում պետք է հաշվի առնել, որ պետական ծառայողները պետական ապարատի շրջանակներում իրենցից ներկայացնում են պետական համապատասխան գործող մարմիններում և հաստատություններում անհրաժեշտ սոցիալական գործառույթներ և խնդիրներ իրականացնող առանձին իրավունքի սուբյեկտներից (ֆիզիկական անձանցից) բաղկացած սոցիալական խումբ: Ծառայողների և պետության (պետական մարմինների) միջև առաջանում են պետական-ծառայողական հարաբերություններ, որոնք կանխորոշում են ոստիկանության ծառայողի իրավունքները, պարտականությունները, սահմանափակումները, արգելքները, պատասխանատվությունը և ոստիկանության ծառայողի իրավական կարգավիճակի այլ տարրերը: Պաշտոնական իրավունքներն անմիջականորեն կապված են պաշտոնական պարտականությունների կատարման հետ և դրանք իրականացվում են օրենքով սահմանված պաշտոնական պարտականությունների կատարման նպատակով և բնութագրում են ծառայողի գործունեությունը:

Խնդիրը նրանում է, որ ոստիկանության ծառայողների՝ իրենց գործառույթների բնույթով պայմանավորված իրավունքների և պարտականությունների ամրագրման ընթացքում գործ ունենք ոչ թե առանձին-առանձին վերցրած իրավունքների կամ պարտականությունների հետ, այլ նրանց միաժամանակ և՛ հնարավոր, և՛ պարտադիր վարքագծի հետ: Ընդ որում, վերջիններիս գործառույթների բնույթով պայմանավորված «իրավունքների» չիրականացումը կամ ոչ պատշաճ իրականացումը ոչ իրավաչափ վարքագիծ է և կարող է առաջացնել իրավական պատասխանատվություն: Սակայն դա չի նշանակում, որ ոստիկանության ծառայող

պաշտոնյան չունի իրավունքներ: Ծառայողի իրավունքները դրսևորվում են նրա գործառույթներից դուրս: Դրանք կոչված են երաշխավորել վերջիններիս կարգավիճակը և ապահովել սոցիալական պաշտպանվածությունը: Այսպես, ոստիկանության ծառայողների օրենքով նախատեսված զբաղեցված պաշտոնում իրենց իրավունքներն ու պարտականությունները սահմանող իրավական ակտերին, անձնական գործի նյութերին, գործունեության գնահատականներին և ծառայողական գործունեությանը վերաբերող այլ փաստաթղթերին ծանոթանալու և բացատրություններ ներկայացնելու, իրենց նկատմամբ անհիմն մեղադրանքների և կասկածների վերացման կամ կարգապահական տույժեր կիրառելու դեպքերում օրենքով սահմանված կարգով ծառայողական քննություն պահանջելու, դրամական բավարարման, առողջության պահպանության, սոցիալական պաշտպանության և ապահովության, դատական վերադասության կարգով իրավական պաշտպանության և այլ նույնաբնույթ իրավունքներն անմիջականորեն պայմանավորված չեն նրանց իրականացրած գործառույթներով: Դրա փոխարեն, օրինակ, պետական ծառայողների սահմանված կարգով որոշումներ ընդունելու իրավունքը պայմանավորված է վերջիններիս գործառույթներով: Կարծում ենք, օրենսդիրը ոստիկանության ծառայողների կարգավիճակն ամրագրելիս անտեսել է վերոգրյալ հանգամանքը և ոստիկանության ծառայողների բոլոր իրավունքներն ու պարտականությունները դիտարկել է միևնույն հարթության վրա: Առաջարկում ենք, նշված հանգամանքը հաշվի առնելով, վերջիններիս գործունեության բնույթով պայմանավորված իրավունքներն ու պարտականությունները ամրագրելիս գործածել «լիազորություն», իսկ դրանցով չպայմանավորվածների դեպքում «իրավունք» եզրույթը:

Ոստիկանությունում ծառայության անցնող անձը բացի ոստիկանությունում ծառայողի իրավունքներից և պարտականություններից գիտակցաբար և կամավոր կերպով ընդունում է օրենսդրությամբ սահմանված սահմանափակումներն ու արգելքները: Ոստիկանության ծառայողների իրավական սահմանափակումները պայմանավորված են նրանց կողմից իրականացվող գործառույթների և ծառայողական լիազորությունների բնույթով: Իրավական սահմանափակումների հիմնական նպատակը ոստիկանությունում ծառայության արդյունավետության

ապահովումը, ծառայողների հնարավոր չարաշահումների դեմ իրավական խոչընդոտների ձևավորումը, ծառայողական լիազորությունների բարեխիղճ կատարման համար պայմանների ստեղծումն է: Ոստիկանությունում ծառայության իրավական սահմանափակումներն ու արգելքները վերաբերում են ոստիկանությունում ծառայության ընդունվելու ցանկություն ունեցող անձանց, շարունակում են գործել վերջիններիս ծառայության ողջ ընթացքում և կարող են փոփոխվել միայն գործող օրենսդրությունում փոփոխությունների կատարման միջոցով: Օրենքով ոստիկանության ծառայողներին ներկայացվող սահմանափակումները վերաբերում են նրանց կողմից վճարովի այլ աշխատանք կատարելուն, անձամբ ձեռնարկատիրական գործունեությամբ զբաղվելուն, երրորդ անձանց ներկայացուցիչն լինելուն, ծառայողական պարտականությունների կատարումից բխող հրապարակումների կամ ելույթների համար հոնորար ստանալուն, նյութատեխնիկական, ֆինանսական ու տեղեկատվական միջոցները, պետական այլ գույքը և ծառայողական տեղեկատվությունը, ոչ ծառայողական նպատակներով օգտագործելուն: Ինչպես նաև ծառայողական պարտականությունների համար այլ անձանցից նվերներ, գումար կամ ծառայություններ ստանալուն, հասարակական, հասարակական-քաղաքական գործունեությամբ զբաղվելուն, գործադուլներ կազմակերպելուն կամ դրանց մասնակցելուն և այլն:

Ուշադրության է արժանի ոստիկանության ծառայողների համար օրենքով նախատեսված որևէ կուսակցության, հասարակական-քաղաքական, հասարակական (բացառությամբ գիտական, մշակութային, մարզական, որսորդական, վետերանների և նմանօրինակ շահերի ընդհանրության հիման վրա միավորված կազմակերպությունների), այդ թվում՝ կրոնական, արհեստակցական կազմակերպության անդամ լինելու, իր ծառայողական դիրքն կուսակցությունների, հասարակական, այդ թվում՝ կրոնական միավորումների շահերի համար օգտագործելու, նրանց նկատմամբ վերաբերմունք քարոզելու, ինչպես նաև իր ծառայողական պարտականությունները կատարելիս այլ քաղաքական կամ կրոնական գործունեություն իրականացնելու սահմանափակումը: Ի տարբերություն հանրային ծառայողների, որոնց արգելվում է ծառայողական դիրքն օգտագործել

կուսակցությունների, հասարակական, այդ թվում՝ կրոնական միավորումների համար փաստացի առավելություններ կամ արտոնություններ ապահովելու համար, ոստիկանության ծառայողների համար այս արգելքն առավել խիստ բնույթ է ստանում և նպատակ է հետապնդում ապահովել վերջիններիս և ոստիկանության ապաքաղաքականացվածությունը, ինչպես նաև հնարավոր հասարակական այլ գործընթացների նկատմամբ չեզոքությունը:

Այս դրույթն ոստիկանության ծառայողների համար մասամբ սահմանափակում է ՀՀ Սահմանադրության 28-րդ հոդվածով նախատեսված մարդու այլ անձանց հետ միավորվելու իրավունքը և միևնույն ժամանակ առչվում է 26-րդ հոդվածով ամրագրված մարդու խղճի, մտքի և կրոնի ազատության իրավունքին: Աշխատանքում անհաժեշտ ենք համարում ոստիկանության ծառայողների այս իրավունքների սահմանափակման անհրաժեշտության, իրավաչափության և դրա սահմանների հիմնախնդրի քննարկումը: Այն պետք է դիտարկել միավորման տվյալ տեսակի նպատակների, նրա անդամների իրավունքների և պարտականությունների և դրանց ու ոստիկանության առջև դրված խնդիրների համատեղելության հնարավորության տեսանկյունից: Բացի այդ, պետք է պարզել, թե ոստիկանության ծառայողների այդ անձնական իրավունքների սահմանափակումը, որքանով է բխում ՀՀ Սահմանադրությամբ դրանց սահմանափակման համար նախատեսված պայմաններից:

Այսպես, ՀՀ Սահմանադրության 28-րդ հոդվածը սահմանելով այլ անձանց հետ միավորումներ կազմելու և դրանց անդամագրվելու իրավունքը, միաժամանակ սահմանում է, որ **կուսակցություններ և արհեստակցական միություններ** ստեղծելու և դրանց անդամագրվելու իրավունքներն օրենքով սահմանված կարգով կարող են սահմանափակվել զինված ուժերի, ոստիկանության, ազգային անվտանգության, դատախազության մարմինների ծառայողների, ինչպես նաև դատավորների և սահմանադրական դատարանի անդամների նկատմամբ:

43-րդ հոդվածը մարդու և քաղաքացու այլ սահմանադրական իրավունքների թվում վերջինիս վերաբերյալ ևս նշում է, որ այն կարող է սահմանափակվել միայն օրենքով, եթե դա անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում պետական

անվտանգության, հասարակական կարգի պահպանման, հանցագործությունների կանխման, հանրության առողջության ու բարոյականության, այլոց սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների, պատվի և բարի համբավի պաշտպանության համար: Ակնհայտ է, որ երկրորդ դրույթն ուստիկանության ծառայողների միավորվելու սահմանադրական իրավունքը սահմանափակելու հիմք չէ, իսկ առաջինը թույլատրում է օրենքով սահմանված կարգով սահմանափակել նրանց միավորվելու իրավունքը միայն կուսակցությունների և արհեստակցական միություններ ստեղծելու և դրանց անդամագրվելու մասով: Իսկ անձանց հասարակական-քաղաքական, հասարակական, այդ թվում կրոնական կազմակերպությունների անդամակցելու իրավունքի սահմանափակման հնարավորություն նրանց պետական որևէ տեսակի ծառայող լինելու հիմքով ՀՀ Սահմանադրությունը չի նախատեսում:

Բացի այդ, կարծում ենք, որ օրենքով ուստիկանության ծառայողների համար արհեստակցական կազմակերպությունների անդամակցելու սահմանափակման նախատեսումը ևս արդարացի չէ, քանի որ «Արհեստակցական միությունների մասին» ՀՀ օրենքի 6-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ կետերի համաձայն արհեստակցական կազմակերպության մասնակիցներ (անդամներ) կարող են լինել տվյալ գործատուի հետ աշխատանքային պայմանագիր կնքած ՀՀ տարածքում կամ ՀՀ տարածքից դուրս աշխատողները, այդ թվում օտարերկրյա քաղաքացիներն ու քաղաքացիություն չունեցող անձինք, ինչպես նաև տնտեսության (արտադրության, ծառայության, մասնագիտության) համապատասխան ճյուղում (հարակից ճյուղում) տարբեր գործատուների հետ աշխատանքային պայմանագիր կնքած աշխատողները:

ՀՀ Աշխատանքային օրենսգրքի 17-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն աշխատողը օրենքով սահմանված տարիքի հասած գործունակ քաղաքացին է, որն աշխատանքային պայմանագրի հիման վրա գործատուի օգտին կատարում է որոշակի աշխատանք՝ ըստ որոշակի մասնագիտության, որակավորման կամ պաշտոնի: Այս պայմաններում ակնհայտ է, որ օրենքով ուստիկանության ծառայողների համար արհեստակցական կազմակերպությանն անդամակցելու սահմանափակման նախատեսումը, որոշակի առումնով, ձեռք է բերում ձևական բնույթ, քանի որ այդ սահմանափակումն իր բնույթով մասնակիորեն կլանված է այլ վճարովի՝ բացի

գիտական, մանկավարժական և ստեղծագործական աշխատանք կատարելու սահմանափակման մեջ: Նշված սահմանափակումն, ըստ էության, տարածվում է միայն աշխատանքային պայմանագրով գիտական, մանկավարժական և ստեղծագործական աշխատանք կատարող ոստիկանության ծառայողների վրա: Այդ ծառայողների համար նման սահմանափակման նախատեսումը կարծում ենք արդարացված չէ, քանի որ արհեստակցական միությունների օրենքով նախատեսված նպատակների իրականացմանը մասնակցելը գիտական, մանկավարժական կամ ստեղծագործական բնույթի աշխատանք կատարող ոստիկանության ծառայողների մասնագիտական գործունեությանն էականորեն չի կարող վնասել¹⁴⁴:

Պետական այլ հատուկ ծառայությունների համար համապատասխան ոլորտներում առաջացող ծառայողական հարաբերությունները կարգավորող օրենքներով նախատեսված սահմանափակումների ուսումնասիրությունը վկայում է, որ այս հարցում ևս օրենսդրի կողմից անհարկի ցուցաբերվել է տարբերակված մոտեցում: «Դատախազության մասին» ՀՀ օրենքի 43-րդ հոդվածի 5-րդ մասի 2-րդ և 3-րդ կետերի համաձայն դատախազն իրավունք չունի իր պաշտոնեական դիրքն օգտագործելու կուսակցությունների, հասարակական, այդ թվում՝ կրոնական միավորումների շահերի համար, նրանց նկատմամբ վերաբերմունք քարոզելու, ինչպես նաև իր ծառայողական պարտականությունները կատարելիս այլ քաղաքական կամ կրոնական գործունեություն իրականացնելու, ինչպես նաև անդամակցելու արհեստակցական միության: «Հատուկ քննչական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 11-րդ հոդվածի 5-րդ մասի 2-րդ կետի համաձայն հատուկ քննչական ծառայության ծառայողն իրավունք չունի իր պաշտոնեական դիրքն օգտա-

¹⁴⁴ «Արհեստակցական միությունների մասին» ՀՀ օրենքի 15-րդ հոդվածի համաձայն արհեստակցական միության նպատակներն են՝ ներկայացնել և պաշտպանել աշխատողների ու դրա հետ կապված սոցիալական ու այլ շահերը և իրավունքները գործատուի և (կամ) երրորդ անձի մոտ, սոցիալական գործընկերության տարբեր մակարդակներում ապահովել աշխատողների և գործատուների շահերի համաձայնեցումը կոլեկտիվ աշխատանքային հարաբերություններում, գործատուի հրավերով մասնակցել արտադրական ծրագրերի մշակմանը և դրանց կենսագործմանը, վերջինիս ներկայացնել առաջարկներ՝ աշխատողների աշխատանքի և հանգստի պայմանների բարելավման, նոր տեխնիկայի ներդրման, ձեռքի աշխատանքի թեթևացման, արտադրական նորմաների վերանայման, աշխատանքի վարձատրության չափի և կարգի վերաբերյալ, նրա հետ համագործակցել արհեստակցական միության մասնակցի (անդամի) պարգևատրման և խրախուսման հարցերում, գործատուի ներկայացմամբ քննարկել աշխատանքային կարգապահության խախտում թույլ տված արհեստակցական միության մանակցի (անդամի) հարցը:

գործելու կուսակցությունների, հասարակական կազմակերպությունների, այդ թվում՝ կրոնական միավորումների շահերի համար, նրանց նկատմամբ վերաբերմունք քարոզելու, ինչպես նաև իր ծառայողական պարտականությունները կատարելիս այլ քաղաքական կամ կրոնական գործունեություն իրականացնելու: «Քրեակատարողական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 32-րդ հոդվածի 1-ին մասի 7-րդ կետի համաձայն քրեակատարողական ծառայողն իրավունք չունի լինելու որևէ կուսակցության, կրոնական կազմակերպության անդամ: Հարկային ծառայողների համար օրենսդիրը մեզ հետաքրքրող հարցի հետ կապված որևէ սահմանափակում չի նախատեսել: «Մաքսային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 25-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետի համաձայն մաքսային ծառայողն իրավունք չունի իր ծառայողական դիրքն ու միջոցներն օգտագործել կուսակցությունների, հասարակական, այդ թվում՝ կրոնական, ինչպես նաև նրանց օգտին վերաբերմունք քարոզող կազմակերպությունների շահերի համար: Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն, մաքսային մարմիններում արգելվում է կուսակցությունների, հասարակական, այդ թվում՝ կրոնական կազմակերպությունների ձևավորումը: «Ազգային անվտանգության մարմիններում ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 43-րդ հոդվածի 1-ին մասի 8-րդ և 9-րդ կետերի համաձայն այդ մարմիններում ծառայողն իրավունք չունի լինել որևէ կուսակցության, հասարակական (բացառությամբ գիտական, մշակութային, մարզկական, որսորդական և նմանօրինակ շահերի ընդհանրության հիման վրա միավորված կազմակերպությունների), այդ թվում՝ կրոնական, արհեստակցական կազմակերպության անդամ, ինչպես նաև պաշտոնական դիրքն օգտագործել ի շահ կուսակցությունների, կրոնական, հասարակական միավորումների և դրանց գործունեության օգտին իրականացվող քարոզչության:

Առկա խառնաշփոթ վիճակը հաղթահարելու համար առաջարկում ենք պետական բոլոր հատուկ ծառայությունների համար սահմանել, որ վերջիններիս ծառայողներն իրավունք չունեն լինել որևէ կուսակցության անդամ, իրենց պաշտոնեական դիրքն օգտագործել կուսակցությունների, հասարակական, այդ թվում՝ կրոնական միավորումների շահերի համար, նրանց նկատմամբ վերաբերմունք քարոզելու, ինչպես նաև իր ծառայողական պարտականությունները կատարելիս այլ

քաղաքական կամ կրոնական գործունեություն իրականացնել:

Ոստիկանության ծառայողի իրավական կարգավիճակն էականորեն պայմանավորված է վերջինիս վարվելակերպին ներկայացվող կանոններով: Այս առումով էական նշանակություն ունեն Միացյալ Ազգերի Կազմակերպության Գլխավոր ասամբլեայի կողմից 1979 թվականի դեկտեմբերի 17-ին ընդունված «Իրավակարգը պաշտպանող պաշտոնատար անձանց վարքագծի կանոնագիրք» 34/169 բանաձևը և Միացյալ Ազգերի Կազմակերպության տնտեսական ու սոցիալական խորհրդի կողմից 1989 թվականի մայիսի 24-ի բանաձևով հաստատված «Ղեկավար սկզբունքներ իրավակարգը պաշտպանող պաշտոնատար անձանց վարվելակերպի կանոնագրքի արդյունավետ իրականացման համար» միջազգային պայմանագրերի դրույթները: Նշված միջազգային պայմանագրերը Հայաստանի Հանրապետությունը չի վավերացրել և ընդհանուր առմամբ ուղղակի պարտավորություն չունի կատարելու դրանցում ամրագրված պահանջները, ինչը ՀՀ օրենսդրության կատարելագործման առումով, կարծում ենք, բացթողում է: Սակայն դրանց դրույթների կիրառման պարտավորությունը մեր երկրի համար անուղղակիորեն բխում է «Կոռուպցիայի դեմ» Միացյալ Ազգերի կազմակերպության կոնվենցիայում ամրագրված պահանջներից:

«Իրավակարգը պաշտպանող պաշտոնատար անձանց վարքագծի կանոնագիրք» բանաձևի 1-ին հոդվածի մեկնաբանությունների համաձայն «Իրավակարգ պաշտպանող անձինք» եզրույթը ներառում է այն բոլոր նշանակված կամ ընտրովի պաշտոնատար անձանց, որոնք կապված լինելով օրենքի կիրառման հետ, ունեն ոստիկանական, հատկապես իրավախախտներին ձերբակալելու լիազորություններ: Ելնելով այս մեկնաբանությունից, որպես իրավակարգը պաշտպանող անձինք հանդես են գալիս ՀՀ ոստիկանության, հարկային, մաքսային, ազգային անվտանգության, ռազմական ոստիկանության, քրեակատարողական, դատական ակտերի հարկադիր կատարումն ապահովող մարմինների, դատախազության, հատուկ քննչական ծառայության, ինչպես նաև ՀՀ վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգրքի համաձայն վարչական պատասխանատվություն իրականացնող պետական մարմինների ծառայողները:

Վարվելակերպի կանոնագիրքն իրավակարգը պաշտպանող պաշտոնատար

անձանց համար պարունակում է պահանջներ, որոնք վերաբերում են վերջիններիս կողմից իրենց պարտականությունները կատարելու ընթացքում մարդկային արժանապատվության պաշտպանությանը, միայն ծայրահեղ անհրաժեշտության դեպքում ուժ գործադրելուն, ստացված խորհրդապահական բնույթի տեղեկությունները գաղտնի պահելուն, խոշտանգում, դաժան, անմարդկային կամ արժանապատվությունը ստորացնող վերաբերմունք դրսևորելու, հրահրելու կամ հանդուրժելու արգելքին, ձերբակալվածների առողջության պաշտպանությանը, կոռուպցիոն բնույթի գործողություններ կատարելուց ձեռնպահ մնալուն, նմանօրինակ գործողություններին խոչընդոտելուն և դրանց դեմ պայքարելուն, օրենքների պահանջները հարգելուն և այլն: ՀՀ ներպետական օրենսդրությունն տարբեր մակարդակի իրավական ակտերով անդրադարձել է այս խնդիրների կարգավորմանը:

Ոստիկանության ծառայողների վարվելակերպին ներկայացվող կանոնների շարքում առանձնահատուկ տեղ ունեն «ՀՀ ոստիկանության կարգապահական կանոնագիրքը հաստատելու մասին» ՀՀ օրենքի 10-րդ հոդվածով ամրագրված ոստիկանության ծառայողի էթիկայի կանոնները, որոնք արտահայտվում են վարքագծի պարտադիր կանոնների տեսքով:

Էթիկայի կանոնները նորմերի համակարգ են, որոնք միտված են ապահովելու ծառայողի պատշաճ վարքագիծը, բացառելու հանրային և մասնավոր շահերի բախումը, ամրապնդելու հասարակության վստահությունը հանրային ինստիտուտների նկատմամբ: Դրանք բարոյականության համընդհանուր սկզբունքների վրա հիմնված՝ ոստիկանության ծառայողի վարվելակերպի (վարքագծի) և փոխհարաբերությունների առանձնահատկությունները կարգավորող նորմեր են (այսուհետ՝ վարքագծի կանոններ), որոնց նպատակն է ուղղորդել ոստիկանության ծառայողին վերջինիս վարվելակերպի առումով, ինչպես նաև իրազեկել քաղաքացիներին, թե ինչպիսի պահվածք պետք է ակնկալել ոստիկանության ծառայողից: Էթիկայի կանոնների խստիվ պահպանումը նպաստում է ոստիկանության և ոստիկանությունում ծառայողի նկատմամբ հասարակության վստահության ձևավորմանը և բարձրացմանը, ինչն, ինչպես ցույց է տալիս

պրակտիկան, էական ազդեցություն է ունենում ոստիկանության խնդիրների և գործառույթների արդյունավետ իրականացման վրա: Էթիկայի կանոնների պահպանումը ոստիկանության ծառայողի համար պարտադիր են ինչպես ծառայողական պարտականությունները կատարելու ընթացքում, այնպես էլ ծառայողական պարտականություններից դուրս:

Ոստիկանության ծառայողի էթիկայի նորմերն ունեն պարտադրող, հստակ և խիստ բնույթ, որոնց պահպանումը ապահովվում է պատասխանատվության միջոցով: Էթիկայի նորմերի խախտումը կարող է հանգեցնել նույնիսկ ոստիկանությունում ծառայությունից հեռացման: Այդ կերպ ոստիկանության ծառայողների կողմից մասնագիտական պարտքի կատարումը պետության կողմից ներկայացվող պահանջ է, որի ոչ պատշաճ կատարումը միաժամանակ հանդիսանում է իրավական նորմերի խախտում¹⁴⁵:

Ընդհանրապես, հանրային ծառայողների մասնագիտական էթիկայի արժեքների ձևախեղման սոցիալական հետևանքները վտանգավոր են հանրային ծառայության համար, քանի որ քայքայում են նրա բարոյական հիմքը՝ ազդելով հանրային ծառայության հեղինակության վրա, սակայն այս պարագայում ամենավտանգավորն այն է, որ բոլոր վերը նշված խախտումները շեղված խախտումների կարգից աստիճանաբար անցնում են վարքի սովորական կարգավորիչների համակարգ, ինչը հանգեցնում է բարոյահոգեբանական անկման¹⁴⁶:

Ոստիկանության ծառայողի վարքագիծը կարգավորող էթիկայի նորմերի խիստ բնույթը պայմանավորված է հետևյալ հանգամանքներով՝

ա) ոստիկանության ծառայողը հաճախ գործում է գաղտնիության պայմաններում, որի ընթացքում բացակայում է նրա վարքագծի նկատմամբ հասարակության կողմից բարոյական հսկողության հնարավորությունը: Գործունեության նման պայմաններում ծառայողը ստիպված է լինում գործել էթիկայի առումով իր գործողությունների ճիշտ կամ դրանք արժեզրկող լինելու վերաբերյալ՝ միայն իր

¹⁴⁵ Ст'ю Профессиональная этика сотрудников правоохранительных органов. Учебное пособие. Под ред. **Г.В. Дубова и др.** М., 1999, էջ 16:

¹⁴⁶ Ст'ю **Գ. Դավթյան**, Հանրային ծառայողի էթիկայի հիմնախնդիրը, Օրենք և իրականություն, 2009թ. N 6(164), էջ 29-32:

պատկերացումների համաձայն.

- բ) ոստիկանության ծառայողներն օժտված են իշխանական լիազորություններով և իրենց առջև դրված խնդիրների իրականացման ընթացքում իրավունք ունեն կիրառել ոչ միայն իրավական այլև բարոյական ներգործության միջոցներ.
- գ) ոստիկանության ծառայողների գործունեությունը կարգավորող իրավական ակտերը և ծառայողական փաստաթղթերն ընդհանուր առմամբ սահմանում են միայն ոստիկանության ծառայողի կողմից որոշումների ընդունման շրջանակը, մինչդեռ իրական կյանքում վերջիններս հաճախ գործ են ունենում բարդ և անկանխատեսելի իրավիճակների հետ: Նման պայմաններում էթիկայի կանոնները հանդես են գալիս որպես ոստիկանության ծառայողի վարքագծի կանխորոշիչներ:

Եթե ոստիկանության ծառայողը չի կողմնորոշվում ինչպիսի վարքագիծ դրսևորել որոշակի իրավիճակներում, ապա նա պետք է դիմի անմիջական ղեկավարին: Ոստիկանության ծառայողի անմիջական ղեկավարը հնարավորության սահմաններում միջոցներ է ձեռնարկում, որպեսզի իր ենթակա ծառայողների համար դյուրին լինի վարքագծի կանոնների պահպանումը:

Այսպիսով, ոստիկանությունում ծառայության պաշտոնն, ըստ էության, հիմք է ծառայողի իրավական կարգավիճակի որոշման համար՝ ապահովելով նրա իրավական աջակցությունը և պաշտպանությունը, միաժամանակ, պահպանելով նրա առաջնային նշանակությունը ոստիկանության ծառայության համար:

Ոստիկանությունում ծառայողների իրավական կարգավիճակը պայմանավորված է նաև այն պայմաններով, որոնցում իրականացվում է ծառայությունը: Այդ պատճառով էլ ոստիկանությունում ծառայողների իրավական կարգավիճակը կարող է պայմանավորվել օբյեկտիվորեն ձևավորված հասարակական, քաղաքական կամ պետական-քաղաքական իրավիճակով: Մասնավորապես, արտակարգ դրության, ռազմական դրության, զորահավաքի պայմաններում ոստիկանության ծառայողներին կարող են վերապահվել առանձնահատուկ իրավունքներ և պարտականություններ:

Ոստիկանության ծառայողների կողմից իրենց պարտականությունների

պատշաճ կատարման, նրանց օրենքով վերապահված իրավունքների իրացման և սահմանափակումների պահպանման համար օրենսդիրը պետք է նախատեսի ոստիկանության ծառայողների ծառայողական գործնության համար անհրաժեշտ երաշխիքներ: Վերջիններս ոստիկանության ծառայողների համար ապահովում են օրենքով նախատեսված հիմնական վիճակ, որը բնորոշում է ոստիկանության ծառայողի կարգավիճակի սոցիալ-իրավական կողմը:

Ներկայումս բավականաչափ ջանք չի պահանջվում ապացուցելու, որ ոստիկանության ծառայողներն իրականացնելով իրենց ծառայողական լիազորությունները, ռիսկի տակ են դնում իրենց կյանքն ու առողջությունը: Ոստիկանության ծառայողների անձնական անվտանգությունը բազմաթիվ դեպքերում՝ կապված վերջիններիս կողմից իրենց ծառայողական պարտականությունների կատարման հետ, հայտնվում է վտանգի տակ: Ի դեպ, պատահական չէ, որ իրավապահ մարմինների ծառայողները դասվում են հատուկ աշխատանքային պայմաններ ունեցող անձանց թվին: Ծառայության ընթացքում էական վնաս է հասցվում ոստիկանության ծառայողների առողջությանը՝ անմիջականորեն նրանց ծառայողական պարտականությունների կատարման ընթացքում:

Դրա հետ կապված ոստիկանությունում ծառայության ոլորտում իրականացվող բարեփոխումների ընթացքում, կարծում ենք, հատուկ ուշադրություն պետք է դարձնել ծառայողների նյութական խրախուսման հարցերին, որն էական նշանակություն ունի ոստիկանության ծառայության կազմակերպա-կադրային ապահովման գործընթացում: Շուկայական հարաբերությունների պայմաններում, առավել ևս Հանրապետությունում տիրող ծանր սոցիալական իրավիճակում, միամտություն է կարծել, որ ոստիկանության ծառայողի պարտականությունների բարեխիղճ կատարման հիմնական խթանիչներն են հանդիսանում միայն ծառայողական խանդավառությունը և հայրենասիրական մղումը: Ոստիկանության ծառայողների կողմից իրենց ծառայողական պարտականությունների կատարման համար անհրաժեշտ նյութատեխնիկական պայմանների առկայությունը, վերջիններիս վարձատրությունը այսօր, մեղմ ասած, չի համապատասխանում ծառայողական գործառույթների բարդությանը, կարևորությանը, լարվածությանը, որն անխուսափե-

լիորեն հարվածում է ոստիկանությունում ծառայության վարկանիշին և համակարգը որակյալ կադրերով ապահովելու գործընթացին: Իրավական կարգավորման ընթացքում անհրաժեշտ է ուշադրություն դարձնել ոստիկանության ծառայողի դրամական բավարարման, վերջիններիս կյանքին, առողջությանը պատճառված վնասի փոխհատուցման, հիվանդության կամ ծերության դեպքում արժանապատիվ սոցիալական ապահովության և այլ երաշխիքների սահմանմանը:

Քաղաքացին պետք է ձգտի ոստիկան դառնալ ոչ թե այն պատճառով, որ չի գտնում իր տեղը քաղաքացիական կյանքում, այլ այն պատճառով, որ նման ծառայությունը պատվաբեր է և ապահովում է իր և իր ընտանիքի սոցիալական բարեկեցությունը: Դա հնարավորություն կտա ոստիկանության համակարգը կադրերով ապահովելու գործընթացում ընտրել արժանավորին, լավագույնին և ոչ թե ծառայության շարքերը համալրել ոչ արժանի հավակնորդներով: Այս ամենը հաշվի առնելով՝ պետությունը պետք է ձեռնարկի անհրաժեշտ քայլեր, որպեսզի ոստիկանությունում ծառայելը համարվի գրավիչ, պատվաբեր և նախընտրելի:

Իրավաբանական գրականությունում ընդունված է առանձնացնել, նախ՝ ընդհանուր երաշխիքներ, որոնցում, որպես կանոն, ընդգրկվում են սոցիալ-տնտեսական, քաղաքական, գաղափարական և կազմակերպական երաշխիքները և երկրորդ՝ հատուկ երաշխիքները, որոնք ընդգրկում են իրավական երաշխիքները: Նման դասակարգումն ունի տեսական և գործնական նշանակություն: Տեսական առումով՝ այն հնարավորություն է տալիս առավել խորը պատկերացում կազմել իրավունքների և իրավական նորմերի ապահովման մեխանիզմի մասին: Գործնական առումով՝ երաշխիքների դասակարգումը ընդհանուրի և հատուկի թույլ է տալիս առավել նպատակային կատարելագործել իրավական նորմերի արդյունավետ կիրառումը:

Սոցիալ-տնտեսական երաշխիքները ենթադրում են ոստիկանության ծառայողի իրավունքները ու օրինական շահերն ապահովող հասարակական հարաբերությունների և նյութական հիմքերի առկայություն: Սոցիալ-տնտեսական երաշխիքների թվին են դասվում պետության սոցիալական կայունությունը, զարգացող տնտեսությունը, պետական ապարատի՝ այդ թվում ոստիկանության գործունեության համար անհրաժեշտ դրամական միջոցների առկայությունը և

այլն:

Սոցիալական երաշխիքների համակարգն ամրագրված է «Ոստիկանությունում ծառայության մասին» ՀՀ օրենքով: Այն ընդգրկում է ոստիկանության ծառայողների դրամական բավարարումը, ոստիկանության ծառայողների զոհվելու, հաշմանդամ դառնալու, հիվանդության կամ մարմնական վնասվածք ստանալու դեպքում վճարվող նպաստները, պայմանավորված ոստիկանության ծառայողական պարտականությունների կատարմամբ վերջինիս կամ նրա ընտանիքի անդամներին պատճառված գույքային վնասի պետության կողմից հատուցումը, առողջական վիճակի հետազոտումը և բուժումը, հասարակական տրանսպորտից օգտվելու ծախսերի հատուցումը, նրան բնակելի տարածությամբ ապահովելը և այլն::

Ոստիկանության ծառայողների քաղաքական երաշխիքները դրսևորվում են, նախ և առաջ, պետության քաղաքական համակարգում, նրա ժողովրդավարական բնույթում: Ժողովրդավարական ինստիտուտների առկայությունը մեծ դեր է խաղում ոստիկանության ծառայողների իրավունքների ապահովման ընթացքում:

Ոստիկանության ծառայողների երաշխիքների թվում էական տեղ են զբաղեցնում գաղափարական երաշխիքները: Դրանց տակ անհրաժեշտ է հասկանալ գաղափարական արժեքների և հասարակության գաղափարական կողմնորոշիչների համակարգը, մշակույթի մակարդակը, հատկապես իրավական մշակույթը, հասարակության և նրա առանձին շերտերի իրավական գաղափարախոսությունը, ինչպես նաև ժողովրդի պատմամշակութային ավանդույթները: Բարձր իրավական մշակույթը ենթադրում է իրավունքի նկատմամբ հարգանք, մարդկանց իրավական լայն տեղեկացվածություն, օրենքների և ենթաօրենսդրական իրավական ակտերի պահանջների կատարման պատրաստականություն, արդարադատության նկատմամբ հարգանք, կոնֆլիկտների (բախումների) լուծման ընթացքում հակաօրինական մեթոդների և միջոցների կիրառումից հրաժարում և այլն:

Ոստիկանության ծառայողների կազմակերպական երաշխիքները դրսևորվում են ոստիկանության, նրա մարմինների կառուցվածքում, նրանց ձևավորման և գործառնությամբ, լիազորությունների բաշխման կարգում: Ոստիկանության մարմինների կողմից իրականացվող կազմակերպական գործունեությունը, ծառայում է

որպես ընդհանուր պայման, նախադրյալ ոստիկանության ծառայողների իրավունքների և օրինական շահերի երաշխիքների ողջ համակարգի համար:

Ոստիկանության ծառայողների սոցիալ-տնտեսական, քաղաքական, գաղափարական և կազմակերպական երաշխիքներն ստեղծում են հիմնական պայմանների և միջոցների փոխկապակցված համակարգ, որն ամբողջության մեջ վերցրած կանխորոշում է վերջիններիս իրավունքների իրացման իրական հնարավորությունը: Այդ նախադրյալները և պայմաններն ինքնուրույն կերպով չեն ապահովում իրավական նորմերի իրացումը: Նրանք վեր են ածվում երաշխիքների միայն իրավաբանական ձև ստանալու և՛ պետության, և՛ հասարակության կազմակերպական ջանքերի միջոցով: Մյուս կողմից, իրավական երաշխիքներն անիմաստ են առանց դրանց սոցիալական նախադրյալների:

Ընդհանուր երաշխիքներն, իրենցից ներկայացնելով պայմաններ և միջոցներ ոստիկանության ծառայողների իրավունքների և օրինական շահերի իրականացման համար, վերջիններիս կողմից իրենց ծառայողական լիազորությունների իրականացման ընթացքում ազդում են իրավահարաբերությունների մասնակիցների վրա:

Իրավական երաշխիքների արդյունավետ կիրառմանը նպաստում են ընդհանուր երաշխիքների առկայությունը և կիրառությունը: Իրենց հերթին իրավական երաշխիքները հակադարձ ազդեցություն են ունենում ընդհանուր երաշխիքների վրա, ամրագրելով իրավական նորմերում տնտեսական, սոցիալական, քաղաքական և կազմակերպական պայմաններ, որոնք ուղղված են ոստիկանության ծառայողների իրավունքների և շահերի առավել արդյունավետ իրականացմանը: Դրանով իսկ ընդհանուր և իրավական երաշխիքների մեջ առկա է սերտ փոխկապակցվածություն:

Ոստիկանության ծառայողների իրավական երաշխիքները ոստիկանության ծառայողների իրավունքների իրացումն ապահովող ՀՀ Սահմանադրությամբ, օրենքներով և ենթաօրենսդրական ակտերով նախատեսված իրավական միջոցների համակարգ են: Նրանք ուղղված են ինչպես ոստիկանության ծառայողների կողմից իրենց պաշտոնական լիազորությունների իրականացման համար բարենպաստ

միջավայրի ստեղծմանը, այնպես էլ նրանց խախտված իրավունքների վերականգնմանը: Այսինքն՝ կրում են ինչպես ապահովող, այնպես էլ՝ վերականգնող բնույթ:

Այսպիսով, ոստիկանության ծառայողների կարգավիճակը վերջիններիս իրավունքների, պարտականությունների, ինչպես նաև սահմանափակումների, արգելքների, գործունեության և պատասխանատվության կանոնակարգերի ամբողջությունն է: Անձի մոտ ոստիկանության ծառայողի կարգավիճակը ծագում է ոստիկանությունում ծառայության անցնելով և դադարում է ծառայությունից ազատվելով: Ծառայողի կարգավիճակն էական ազդեցություն է թողնում անձի ընդհանուր քաղաքացիաիրավական կարգավիճակի վրա: Այն ոստիկանության յուրաքանչյուր ծառայողի համար հստակեցվում և ամբողջական տեսք է ստանում պայմանավորված վերջինիս զբաղեցրած պաշտոնով: Այն պայմանավորված է նաև ծառայողի ունեցած ոստիկանության կոչումով և այն պայմաններով, որոցում վերջինս իրականացնում է իր լիազորությունները:

§ 2. ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԾԱՌԱՅՈՂՆԵՐԻ ԽՐԱԽՈՒՄՄԱՆ ԵՎ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Ժողովրդավարական պետությունում անխուսափելիորեն անհրաժեշտություն է առաջանում ապահովել օրենսդրության պահանջների պահպանումը ոչ միայն քաղաքացիների և տնտեսվարող սուբյեկտների, այլև ինքնին պետական ապարատի կողմից: Հակառակ վիճակը հասարակությունում խաթարում է պետության հեղինակությունը և քաղաքացիների մոտ անվստահություն առաջացնում հանրային իշխանության ինստիտուտների նկատմամբ: Քաղաքացիների ոչ իրավաչափ վարքագիծ դրսևորելուն և իշխանության պահանջներին չենթարկվելուն նպաստելու առումով առավել վտանգավոր են այն դեպքերը, երբ ոչ իրավաչափ վարքագծի սուբյեկտ են հանդիսանում իրավապահ մարմնի՝ առավել ևս ոստիկանության ծառայողները, ովքեր ի պաշտոնե կոչված են պայքարելու իրավախախտումների դեմ:

Պետության կողմից ոստիկանության առջև դրված խնդիրների լուծումը՝

պայմանավորված այդ խնդիրների բնույթով, դրանց լուծման ընթացքում անձանց իրավունքների և ազատությունների ոտնահարման հավանականության բարձր աստիճանով, ոստիկանության ծառայողներից պահանջում է բարեխղճություն, եռանդ, ազնվություն և իրավական ակտերով սահմանված պահանջների հստակ պահպանում:

Փորձը ցույց է տալիս, որ գործադիր իշխանության բնագավառում մարդու իրավունքներն ու ազատություններն առավելապես ոտնահարվում են հասարակական կարգի պահպանության մարմինների պաշտոնատար անձանց կողմից:¹⁴⁷ Ոստիկանության գործունեության ընթացքում օրինականության և քաղաքացիների իրավունքների ու ազատությունների ապահովման երաշխիքների կատարելագործումը ՀՀ պետաիրավական զարգացման հիմնական խնդիրներից է: Այս խնդրի արդիականության մասին է վկայում ոստիկանության ծառայողների կողմից քաղաքացիների իրավունքների խախտումների, նրանց նկատմամբ ոչ պատշաճ վերաբերմունքի և այլ հակաօրինական գործողությունների վերաբերյալ իրավասու մարմիններին ներկայացվող բողոքների մեծ թիվը: 2011թ., 2012թ. և 2013թ. ընթացքում «ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանի գործունեության և երկրում մարդու իրավունքների ու հիմնարար ազատությունների խախտման մասին» տարեկան զեկույցներում ՀՀ ոստիկանության համակարգում հայտնաբերված խնդիրների հանգամանալից ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս նշել, որ ոստիկանության ծառայողների կողմից օրենքի պահանջների խախտումները և քաղաքացիների իրավունքների ոտնահարումը, որպես կանոն, կատարվում են հանցագործությունների վերաբերյալ հաղորդումների ընդունման, այդ առթիվ նյութերի նախապատրաստման և քրեական գործերով նախնական քննության ընթացքում¹⁴⁸:

¹⁴⁷ Տե՛ս **Այվազյան Վ.**, Մարդու իրավունքներ (2-րդ լրամշակված հրատարակություն), Երևան, 2007, էջ 316:

¹⁴⁸ Տե՛ս «2011թ-ի ընթացքում ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանի գործունեության և երկրում մարդու իրավունքների ու հիմնարար ազատությունների խախտման մասին» տարեկան զեկույց, Երևան, 2012թ, էջ 84-89, «2012թ-ի ընթացքում ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանի գործունեության և երկրում մարդու իրավունքների ու հիմնարար ազատությունների խախտման մասին» տարեկան զեկույց, Երևան, 2013թ., էջ 33-40 և «2013թ-ի ընթացքում ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանի գործունեության և երկրում մարդու իրավունքների ու հիմնարար ազատությունների խախտման մասին» տարեկան զեկույց, Երևան, 2014, էջ 45-65:

Ոստիկանության ծառայողների ծառայողական պարտականությունների բարեխիղճ կատարման ապահովման միջոցով ոստիկանության առջև դրված խնդիրների արդյունավետ լուծման բարձրացմանն են ուղղված վերջիններիս խրախուսման և պատասխանատվության իրավական ինստիտուտները:

Պետական ծառայողների խրախուսումը և իրավական պատասխանատվությունն իրենցից ներկայացնում են իրավասու սուբյեկտների (պաշտոնատար անձի, մարմնի) ներգործությունը պետական ծառայողների հետաքրքրությունների, ձգտումների, գիտակցության, կամքի և այդ կերպ նաև նրանց կողմից իրականացվող մասնագիտական գործունեության վրա: Դրանք պետք է իրականացվեն այնպես, որ նպաստեն ծառայության խնդիրների արդյունավետ լուծմանը: Այդ նպատակով ծառայողներին խրախուսելը կամ պատասխանատվության ենթարկելը պետք է ունենա համապատասխան իրավական հիմք և լինի ժամանակին:

Պետական ծառայողների խրախուսման և պատասխանատվության իրավական ինստիտուտները հանդիսանում են պետական ծառայության իրավական ինստիտուտի բաղկացուցիչ մասը և իրենցից ներկայացնում են իրավական նորմերի ամբողջություն, որոնք սահմանում են պետական ծառայողների խրախուսման կամ պատասխանատվության հիմքերը, տեսակները և դրանց կիրառման կարգը:

Հանրային ծառայողների խրախուսման իրավական հիմքերն ամրագրված են «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 45-րդ հոդվածով, որի համաձայն երկարամյա ծառայության, ինչպես նաև ծառայողական պարտականությունները կամ հատուկ առաջադրանքները որակյալ կատարելու համար հանրային ծառայողների նկատմամբ կարող են կիրառվել ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված խրախուսանքի տեսակներ:

Պետական ծառայողի խրախուսումն իր ծառայողական պարտականությունների հաջող, բարեխիղճ կատարման, ծառայության ընթացքում որոշակի դրական արդյունքի հասնելու համար կիրառվող բարոյական, իրավական կամ նյութական բնույթի միջոցներ են՝ կապված պետական ծառայողի արժանիքների հրապարակային ճանաչման և հասարակական պատվի արժանացման հետ¹⁴⁹:

¹⁴⁹ Տե՛ս **А.Ф.Ноздрачев.**, նշված աշխատության էջ 373:

Խրախուսումը կարող է լինել անհատական և կոլեկտիվ, իսկ ըստ բովանդակության՝ նյութական, իրավական, բարոյական կամ խառը:

Ելնելով պետական ծառայության տարատեսակ հանդիսացող ծառայությունների առանձնահատկություններից՝ համապատասխան ծառայողներին խրախուսելու և կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու հատուկ հիմքերը, միջոցները և կարգը սահմանվում են համապատասխան ոլորտներում ծառայողական հարաբերությունները կարգավորող առանձին օրենքներով և իրավական ակտերով:

Երկարամյա ծառայության, ինչպես նաև ծառայողական պարտականությունների և (կամ) հատուկ առաջադրանքները գերազանց կատարելու համար ուստիկանության ծառայողի նկատմամբ կարող են կիրառվել խրախուսանքի հետևյալ տեսակները՝

- 1) շնորհակալության հայտարարում,
- 2) միանվագ դրամական պարգևատրում,
- 3) հուշանվերով պարգևատրում,
- 4) ուստիկանության ծառայողին մեդալով կամ կրծքանշանով պարգևատրում,
- 5) պարգևատրում զենքով,
- 6) պարգևատրում ՀՀ ուստիկանության պատվոգրով,
- 7) վաղաժամկետ կոչումի շնորհում,
- 8) տվյալ պաշտոնի համար սահմանված առավելագույն կոչումից մեկ աստիճան բարձր կոչումի շնորհում, եթե կրկնակի լրացել է ունեցած կոչումով ծառայության սահմանված ժամկետը,
- 9) «ՀՀ ուստիկանության պատվավոր ծառայող» պատվավոր կոչման շնորհում՝ պարգևատրելով «ՀՀ ուստիկանության պատվավոր ծառայող» կրծքանշանով:

Ուստիկանության ծառայողի նկատմամբ որպես խրախուսանք կարող է կիրառվել նախկինում նշանակված կարգապահական տույժը ժամկետից շուտ հանելը:

Աշխատանքի շրջանակում անհրաժեշտ ենք համարում առաջ քաշել և քննարկել ուստիկանության ծառայողների խրախուսանքի հիմքերի թվում, որպես

այդպիսին՝ երկարատև ծառայության սահմանման անհրաժեշտության հիմախնդիրը:

Ինչ վերաբերում է այս առթիվ այլ երկրներում ցուցաբերված մոտեցումներին, ապա «ՆԳ մարմիններում ծառայության մասին» ՌԴ օրենքի 48-րդ հոդվածը ՆԳ մարմինների ծառայողների խրախուսման համար որպես հիմք սահմանում է նրանց կողմից ծառայողական պարտականությունների բարեխիղճ կատարումը, ծառայողական գործունեության ընթացքում բարձր արդյունքների հասնելը կամ հատուկ առաջադրանքների հաջող կատարումը: «Իրավապահ ծառայության մասին» Ղազախստանի Հանրապետության օրենքի 55-րդ հոդվածը իրավապահ մարմինների աշխատակիցների և դրանց համապատասխան կրթական հաստատությունների կուրսանտների և ունկնդիրների խրախուսանքի հիմքերի թվում ընդգրկում է նրանց կողմից պարտականությունների օրինակելի կատարումը և ծառայողական գործունեության ընթացքում բարձր արդյունքների հասնելը: Նույն կերպ «Ոստիկանության մասին» Լատվիայի Հանրապետության օրենքի 33-րդ հոդվածը որպես այդպիսին դիտում է միայն ծառայողական պարտականությունների օրինակելի կատարումը:

Պետական ծառայողների խրախուսման իրավական ինստիտուտի էությունն արտահայտվում է նրանում, որ դրա միջոցով պետությունը նպատակ է հետապնդում ծառայողների ընդհանուր հանրույթից առանձնացնել ծառայության ընթացքում դրական առումով աչքի ընկածներին և վերջիններիս արժանիքները բոլորի համար տեսանելի կերպով գնահատել: Միայն այս դեպքում է խրախուսման իրավական ինստիտուտը ներգործում պետական ծառայողների հետաքրքրությունների, ձգտումների, գիտակցության և կամքի վրա: Պետական ծառայողի տևական ծառայության մեջ գտնվելը պայմանավորված չէ վերջինիցս, այն ծառայողի մոտ առաջանում է ինքնըստիքյա և պայմանավորված է ծառայության, որպես սոցիալական երևույթի, ունեցած տևական բնույթով:

Բացի այդ, պետք է նշել, որ օրենսդիրը ոստիկանությունում ծառայության տևական ժամանակահատվածի հետ արդեն իսկ կապում է որոշակի առավելություններ ծառայողների վարչաիրավական կարգավիճակում, որոնք բավարար են ծառայողների մոտ երկարատև ծառայության մեջ գտնվելու շարժառիթի

առաջացման համար: Մասնավորապես,

- 1) «Ոստիկանությունում ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 7-րդ հոդվածը ոստիկանության ծառայողին հերթական կոչման շնորհումը պայմանավորում է նախկինում ունեցած կոչումներով ծառայության որոշակի ժամկետների հետ: Ոստիկանության ծառայողի զբաղեցրած պաշտոնով, ունեցած կոչմամբ և աշխատանքային ստաժով էլ պայմանավորված, համաձայն սահմանված պարբերականության, ավելանում է ոստիկանության ծառայողների դրամական բավարարման չափը¹⁵⁰,
- 2) ոստիկանության ծառայողների համար ծառայության ավելի բարձր խմբի պաշտոն զբաղեցնելու հնարավորությունը պայմանավորում է որոշակի խմբի պաշտոններում վերջինիս որոշակի ժամկետով ծառայելու հանգամանքով և ունեցած ոստիկանության կոչմամբ,
- 3) ոստիկանությունում երկարատև ծառայությամբ է պայմանավորված նաև ոստիկանության ծառայողներին՝ ըստ ծառայության ստաժի լրացուցիչ ամենամյա արձակուրդի տրամադրումը և դրա ժամանակահատվածը,
- 4) «Պետական կենսաթոշակների մասին» ՀՀ օրենքի 18-րդ և 19-րդ հոդվածներով երկարամյա ծառայության կենսաթոշակ նշանակելու պայմանները, ժամկետը և չափի հաշվարկելու կարգը սահմանելիս կրկին հաշվի է առնվում ոստիկանության նախկին ծառայողի ծառայության ստաժը:

Դա հաշվի առնելով, կարծում ենք, նպատակահարմար չէ ոստիկանության ծառայողների խրախուսման հիմքերի թվում, որպես այդպիսին, երկարատև ծառայության սահմանումը:

Հանրային ծառայողների համար օրենսդրությամբ նախատեսված խրախուսման տեսակների գերակշիռ մասը հանրային ծառայության բոլոր տեսակների համար նույնական են: Մասնավորապես, այդպիսիք են՝ շնորհակալության հայտարարումը, հուշանվերով պարգևատրումը, միանվագ

¹⁵⁰ Տե՛ս ՀՀ ՊՆ, ՀՀ ԿԱ ԱԱ, ՀՀ ԿԱ ՀՀ Ոստիկանության կենտրոնական ապարատի, դրա անմիջական ենթակայության ստորաբաժանումների և տարածքային մարմինների սպայական, ենթասպայական և կրտսեր հրամանատարական կազմի պաշտոնային դրույքաչափերը (նվազագույն և առավելագույն) սահմանելու և ՀՀ կառավարության 2000թ. նոյեմբերի 27-ի թիվ 778 որոշման մեջ փոփոխություններ կատարելու մասին թիվ 1554 որոշում:

դրամական պարզևտրում և այլ տեսակները: Դա հաշվի առնելով, տարբեր իրավական ակտերով անհարկի կրկնություններից խուսափելու համար կարծում են, որ իրավական կարգավորման արդյունավետության և նույնաբնույթ հասարակական հարաբերությունների կարգավորման ընթացքում տարբեր չափանիշների կիրառումը բացառելու նպատակով, ավելի նպատակահարմար է, հանրային ծառայության ընդհանուր հարաբերությունները կարգավորող օրենսդրական ակտով սահմանել ծառայության բոլոր տեսակների համար նույնական խրախուսանքի տեսակները՝ ծառայության առանձին տեսակները կարգավորող իրավական ակտերի կարգավորմանը թողնելով միայն ծառայության տվյալ տեսակի համար վերջինիս առանձնահատկություններով պայմանավորված խրախուսանքի տեսակների սահմանումը:

Ոստիկանության ծառայողների նկատմամբ կիրառվող խրախուսանքի տեսակների ուսումնասիրությունը վկայում է նաև, որ չնայած օրենսդիրը նախատեսել է ոստիկանության ծառայողի նկատմամբ իբրև խրախուսանք կարող է կիրառվել նախկինում նշանակված կարգապահական տույժի ժամկետից շուտ հանումը, սակայն խրախուսանքի տեսակները սահմանող նորմի բովանդակությունից բխում է, որ այն խրախուսանքի տեսակ չի հանդիսանում: Նշված հակասությունը վերացնելու նպատակով առավել նպատակահարմար է «նախկինում տրված խրախուսանքի տեսակի ժամկետից շուտ հանումը» սահմանել խրախուսանքների տեսակների ցանկում:

Կարծում ենք, որ ոստիկանության ծառայողների համար խրախուսանքների տեսակների շարքում կարելի է նշել նաև «վճարովի արձակուրդի տրամադրում» և «օրենքով սահմանված կարգով աշխատավարձի բարձրացում» խրախուսանքի տեսակները:

Ոստիկանության ծառայողների խրախուսման իրավական ինստիտուտը պետական ծառայության այլ, այդ թվում նաև հատուկ ծառայությունների խրախուսման իրավական ինստիտուտներից տարբերվում է նաև նրանով, որ որպես խրախուսանքի տեսակ նախատեսում է զենքով պարզևտրումը:

Հաշվի առնելով, որ խրախուսանքի տեսակներն օրենսդիրը, ըստ հերթականության, սահմանելիս առաջնորդվել է դրանց արժեքայնության՝ նվազից

առավել արժեքավորն սկզբունքով, կարծում ենք, առավել նպատակահարմար կլիներ «պարզևատրումն զենքով» խրախուսանքի տեսակը տեղափոխել ավելի բարձր հորիզոնական: Նման դիրքորոշումը պայմանավորված է նրանով, որ զենքն ընկալվում է, որպես սպայի պատիվը խորհրդանշող հանգամանք և դրանով պարզևատրումը, ոստիկանության ծառայողի մոտ իրական կյանքում, ընկալվում է որպես իր մասնագիտական ունակությունների և ծառայողական արժանիքների բարձր գնահատում:

Իրավաբանական գրականությունում իրավական պատասխանատվության վերաբերյալ միասնական մոտեցում չկա, և այն բնորոշվում է տարբեր կերպ: Այսպես, ըստ Ս.Ս.Ալեքսենի՝ իրավաբանական պատասխանատվությունը մեղավոր անձի նկատմամբ իրավախախտման համար պետական հարկադրանքի միջոցների կիրառումն է¹⁵¹: Վ.Ս.Ներսիսյանցը, մեր կողմից կիսվող կարծիք է հայտնել այն մասին, որ իրավական պատասխանատվությունն իրավախախտողի նկատմամբ իրավասու մարմնի կամ պաշտոնատար անձի կողմից պատշաճ իրավական ընթացակարգի պահպանմամբ խախտված նորմի սանկցիայով նախատեսված իրավական հարկադրանքի միջոցի կիրառումն է¹⁵²:

Ոստիկանության ծառայողների կողմից իրենց պարտականությունները չկատարելը կամ ոչ պատշաճ կատարելը կարող է առաջացել տարբեր իրավական հետևանքներ:

Կապված իրավախախտման բնույթից և վտանգավորությունից, մեղքի աստիճանից, իրավախախտումը կատարելու պայմաններից, դրա առաջացրած հետևանքներից և այլ հանգամանքներից վերջիններս կարող են ենթարկվել կարգապահական, նյութական, վարչական կամ քրեական պատասխանատվության: Ոստիկանության ծառայողների նկատմամբ կիրառվող իրավական պատասխանատվության այս տեսակների սկզբունքները, դրանց կիրառման պայմանները և կարգը սահմանող միասնական նորմատիվ իրավական ակտ գոյություն չունի և դրանցից յուրաքանչյուրի հետ կապված հարաբերությունները

¹⁵¹ Տե՛ս **Алексеев С.С.**, Право и Азбука. Философия. Опыт комплексного исследования. М., 1998, էջ. 83:

¹⁵² Տե՛ս **Ներսիսյանց Վ.Ս.** «Իրավունքի և պետության տեսություն» Երևան 2001, էջ 285:

կարգավորում են տարբեր իրավական ակտերով:

Ոստիկանության ծառայողների իրավախախտումները, կախված նրանից, թե դրանք կատարվել են վերջիններիս ծառայողական գործունեությամբ պայմանավորված, թե ոչ, կարելի է բաժանել երկու առանձին խմբի:

Ծառայության հետ չառնչվող իրավախախտումների համար ոստիկանության ծառայողները պատասխանատվություն են կրում այլ քաղաքացիների հետ ընդհանուր հիմունքներով ու կարգով: Այս դեպքում վերջիններիս նկատմամբ ամբողջ ծավալով տարածվում են իրավական պատասխանատվության սահմանված տեսակները՝ բացառությամբ վարչական պատասխանատվության:

Ոստիկանության ծառայողների վարչական պատասխանատվությունը նրանց նկատմամբ վարչական տույժերի կիրառումն է իրավական ակտերով նախատեսված իրենց ծառայողական պարտականությունները չկատարելու կամ ոչ պատշաճ կատարելու համար:

Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 14-րդ և 15-րդ հոդվածների համաձայն պաշտոնատար անձինք ենթակա են վարչական պատասխանատվության այնպիսի վարչական իրավախախտումների համար, որոնք կապված են կառավարման կարգի, պետական ու հասարակական կարգի, բնության, բնակչության առողջության պահպանության ոլորտում կանոնները և մյուս այն կանոնները չպահպանելու հետ, որոնց կատարման ապահովումը մտնում է նրանց պաշտոնական պարտականությունների մեջ:

Զինծառայողները և զորահավաքների կանչված զինապարտները, ինչպես նաև ոստիկանության շարքային կազմին և պետկազմին պատկանող անձինք վարչական իրավախախտման համար պատասխանատվության են ենթարկվում ըստ համապատասխան կարգապահական կանոնագրքերի՝ Ճանապարհային երթևեկության անվտանգության ապահովման բնագավառի օրենսդրության, որսի, ձկնորսության և ձկան պաշարների պահպանության կանոնների, մաքսային կանոնների խախտման և մաքսանենգության համար այդ անձինք վարչական պատասխանատվություն են կրում ընդհանուր հիմունքներով՝ Որսի, ձկնորսության և ձկան պաշարների պահպանության կանոնների, մաքսային կանոնների խախտման և մաքսանենգության

համար նշված անձանց նկատմամբ ատուգանք չի կարող կիրառվել, իսկ ճանապարհային երթևեկության անվտանգության ապահովման բնագավառի օրենսդրության խախտման համար նշված անձանց նկատմամբ տուգանք չի կարող կիրառվել, եթե իրավախախտումը կատարվել է զինված ուժերին պատկանող տրանսպորտային միջոցներով՝ Մյուս անձինք, որոնց վրա տարածվում է կանոնագրքերի կամ կարգապահության վերաբերյալ հատուկ կանոնադրությունների գործողությունը, դրանցով ուղղակիորեն նախատեսված դեպքերում վարչական իրավախախտումների համար կրում են կարգապահական, իսկ մնացած դեպքերում՝ ընդհանուր հիմունքներով վարչական պատասխանատվություն՝ Նշված դեպքերում, այն մարմինները (պաշտոնատար անձինք), որոնց վերապահված է վարչական տույժեր նշանակելու իրավունք, կարող են տույժեր կիրառելու փոխարեն իրավախախտումների վերաբերյալ նյութերը հանձնել համապատասխան մարմիններին՝ մեղավորներին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու հարցի լուծման համար:

Ինչ վերաբերում է ոստիկանության ծառայողների նյութական պատասխանատվությանը, ապա օրենսդրությունը դրա համար առանձնահատկություններ չի նախատեսում և պետական բոլոր ծառայողները նյութական պատասխանատվության են ենթարկվում մեկ միասնական կարգով: Ոստիկանության ծառայողները նյութական պատասխանատվություն են կրում ինչպես իրենց պատճառած գույքային, այպես էլ ոչ գույքային վնասի համար: Ոստիկանության (պետական) ծառայողների կողմից պատճառած գույքային վնասի համար նյութական պատասխանատվությունը բխում է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1058 հոդվածի 1-ին մասի բովանդակությունից, ըստ որի քաղաքացու անձին կամ գույքին, ինչպես նաև իրավաբանական անձի գույքին պատճառված վնասը լրիվ ծավալով ենթակա է հատուցման այն պատճառած անձի կողմից՝ Վնասի հատուցման պարտականությունն օրենքով կարող է դրվել վնաս չպատճառած անձի վրա՝ Վնասի տակ այս դեպքում հասկացվում է նյութական վնասը, որը արտահայտվում է տուժող սուբյեկտի կրած գույքային կամ ֆինանսական կորուստներով: Ոստիկանության (պետական) ծառայողի քաղաքացիաիրավական պատասխանատվությունը վրա է հասնում պետական մարմին կամ երրորդ անձին

ոստիկանության (պետական) ծառայողի կողմից ծառայողական պարտականությունների չկատարման կամ ոչ պատշաճ կատարման՝ ներառյալ օրենքին կամ այլ իրավական ակտին չհամապատասխանող ակտ հրապարակելու հետևանքով նյութական վնաս հասցնելու դեպքում՝ Ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց նյութական պատասխանատվությունից պետական ծառայողների (պաշտոնատար անձանց) նյութական պատասխանատվության առանձնահատկությունները սահմանված են ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1063 հոդվածով և Համաձայն որի քաղաքացուն կամ իրավաբանական անձին պետական մարմինների, տեղական ինքնակառավարման մարմինների կամ դրանց պաշտոնատար անձանց ապօրինի գործողություններով (անգործությամբ)՝ ներառյալ պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմնի՝ օրենքի կամ այլ իրավական ակտին չհամապատասխանող ակտ հրապարակելու հետևանքով, պատճառված վնասը հատուցում է ՀՀ-ն կամ համապատասխան համայնքը:

Ոստիկանության ծառայողների կողմից պատճառված ոչ գույքային վնասի համար նյութական պատասխանատվության հիմքերն ու կարգը բխում են «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 104 հոդվածի բովանդակությունից, որի 1-ին մասի համաձայն ոչ իրավաչափ վարչարարությամբ ֆիզիկական անձի ազատությունը սահմանափակելու, նրա և նրա բնակարանի, անձնական կամ ընտանեկան կյանքի անձեռնմխելիությունը խախտելու, նրա պատիվը, բարի համբավը կամ արժանապատվությունն արատավորելու միջոցով ոչ գույքային վնաս պատճառելու դեպքերում այդ անձն իրավունք ունի պահանջելու դրամական միջոցներով հատուցում կամ առաջացած հետևանքների վերացում՝ պատճառված ոչ գույքային վնասին համարժեք չափով:

Պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ծառայողների փոխարեն վնասի փոխհատուցումը ՀՀ-ի կամ համայնքի կողմից բնավ էլ չի ազատում պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմինների ծառայողներին նյութական պատասխանատվությունից հետադարձ (ռեգրեսիվ) կարգով, այսինքն նրանք ՀՀ-ի, համայնքի կամ համապատասխան մարմնի պահանջով պարտավոր են հատուցել իրենց կողմից հասցված վնասի հատուցման համար կատարված ծախսը:

Կարծում ենք, որ պետական ծառայողներին նյութական պատասխանատվության ենթարկելու վերը նշված կարգավորումը, ունի գործնականում խնդիրներ առաջացնելու ունակ թերություն: Դա պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ իրավական կարգավորման նման պայմաններում օրենսդիրը սահմանել է, որ ՀՀ-ն փոխհատուցում է քաղաքացուն կամ իրավաբանական անձին պետական մարմինների, տեղական ինքնակառավարման մարմինների կամ դրանց պաշտոնատար անձանց ապօրինի գործողություններով պատճառված վնասը: Կարծում ենք, որ օրենսդրորեն պետք է կարգավորվեն այն հարաբերությունները, երբ քաղաքացուն կամ իրավաբանական անձին վնաս է պատճառվում ոչ միայն պետական մարմինների, տեղական ինքնակառավարման մարմինների կամ դրանց պաշտոնատար անձանց ոչ միայն ապօրինի, այլև իրավաչափ գործողություններով: Այդպիսի իրավիճակների առաջացումը բավականին հավանական է հատկապես ոստիկանության գործունեության ընթացքում հանցագործությունների հայտնաբերման, բացահայտման, հանցանք կատարած անձանց ձերբակալման, նրանց գործողությունների նախականիման և կանխման ընթացքում: Այս առթիվ, գտնում ենք, որ անհրաժեշտ է համաձայնվել Ս.Վ.Սուպրունի կարծիքի հետ, որ պետությունը պարտավոր է պատճառված նյութական վնասի համար նյութական պատասխանատվություն կրել հանցագործությունների բացահայտման և քննության «զոհը» դարձած քաղաքացիների առաջ¹⁵³:

Որպես կանոն, պետական ծառայողների կարգապահական պատասխանատվության տակ նկատի է առնվում համապատասխան հիմքերի առկայության դեպքում պետական ծառայողների նկատմամբ կարգապահական տույժերի կիրառումը¹⁵⁴ և ՀՀ օրենսդրությունը պետական ծառայողների յուրաքանչյուր տեսակի համար նախատեսում է կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու հատուկ հիմքեր, տույժեր և կարգք:

Կարգապահական պատասխանատվության հիմքը կարգապահական խախտումն է: Իրավաբանական գրականությունում առկա են տարբեր մոտեցումներ

¹⁵³ Տե՛ս **Супрун С.В.**, Возмещение материального ущерба, причиненного гражданам при раскрытии и расследовании преступлений: Автореф. Дис. ... канд юрид. наук. Омск, 2001, էջ 23:

¹⁵⁴ Տե՛ս **Драгомиров М.И.**, Дисциплина, субординация, чинопочитание /Избранные труды/. М., 1956, էջ 51:

«պաշտոնական» և «կարգապահական» խախտում հասկացությունների վերաբերյալ: Որոշ հեղինակներ այս հասկացությունները նույնացնում են: Օրինակ, Յու.Ա. Ստարիլովը վերանայելով պետական ծառայողների կարգապահական պատասխանատվությանը վերաբերող հարցերը, խոսում է կարգապահական (պաշտոնական) խախտման մասին¹⁵⁵:

Իր հերթին Ա.Ա. Գրիշկովեցը նշում է, որ պաշտոնական խախտումը կատարվում է պետական ծառայողների կողմից բացառապես իրենց ծառայողական պարտականությունները կատարելիս: Ենթադրվում է, որ այդ կարգի արարքները պետք է տեղի ունենան բացառապես ծառայության ընթացքում: Հակառակը, եթե խոսքը գնում է կարգապահական խախտում կատարելու մասին, որոնք նրանց կողմից կատարվում են ինչպես ծառայողական լիազորությունների կատարման ընթացքում, այնպես էլ դրանից դուրս, այսինքն վերջինիս անձնական կյանքում¹⁵⁶: Հետևաբար, հեղինակը նշում է այն մասին, որ նման խախտում կատարելը կարող է անմիջականորեն կապված չլինել ծառայողական լիազորությունների կատարման հետ: Այնուամենայնիվ, նման արարքը ճանաչվում է որպես պետական ծառայության շահերի դեմ կատարված: Դրանք էական վնաս են պատճառում ծառայության հեղինակությանը, խարխլում են նրա հիմքերը և այդ ձևով հակասում են պետության շահերին:

Այն հանգամանքը, որ պատասխանատվության այս ձևը գործնականում պետական ծառայողների նկատմամբ առավել հաճախ կիրառվող պատասխանատվության ձևն է, իրավաբան գիտնականներին դեռևս 20-րդ դարի 60-ական թվականներին հիմք է տվել եզրահանգելու, որ կարգապահական պատասխանատվությունը պետական ծառայողների պատասխանատվության հիմնական ձևն է¹⁵⁷: Այս մոտեցման հետ դժվար է չհամաձայնվել: Իրականում, պետական ծառայողների նկատմամբ պատասխանատվության այս տեսակի

¹⁵⁵ Տե՛ս **Старилов Ю.Н.** Административное право. Ч. 2. Кн. 1.: Субъекты. Органы управления. Государственная служба. Воронеж, 2001, էջ. 482:

¹⁵⁶ Տե՛ս **Гришковец А.А.** Проблемы правового регулирования и организации государственной гражданской службы в Российской Федерации. Дисс. на соиск. уч. степени док. юрид. наук. М., 2004. էջ 187:

¹⁵⁷ Տե՛ս **Манохин В.М.**, Советская государственная служба. М., 1966. էջ 155:

կիրառման հավանականությունը առավել մեծ է, քան վարչական, առավել ևս քրեական պատասխանատվության: Պետական ծառայողների գերակշիռ մասը ծառայողական գործունեության ընթացքում ձգտում է թույլ չտալ լուրջ իրավախախտումներ, որոնք կպարունակեն հանցագործության հատկանիշներ, այդ ընթացքում տարբեր պատճառներով թույլ տալով արարքներ, որոնք կարող են որակվել որպես կարգապահական խախտումներ: Այս իրավիճակը թելադրվում է պետական կառավարչական գործունեության բնույթից, որով զբաղված են պետական ծառայողները:

Այս ամենի թվում, ցավոք, պետք է համաձայնվել Ա.Ա.Գրիշկովեցիի հետ նրանում, որ հետխորհրդային ժամանակաշրջանում դեռևս ակնհայտորեն ամբողջությամբ չի ընկալվում կարգապահական պատասխանատվության խթանիչ ներուժը և այն ողջ ծավալով չի օգտագործվում¹⁵⁸:

Կարգապահական պատասխանատվության բնորոշ առանձնահատկությունը կայանում է նրանում, որ նրա միջոցները՝ կարգապահական տույժերը, կարգապահական զանցանք կատարած պետական ծառայողների նկատմամբ կիրառվում են անձին պաշտոնի նշանակելու իրավասությունով օժտված վերադաս մարմնի կամ պաշտոնատար անձի կողմից ենթայության կարգով:

Հանրային ծառայողների կարգապահական պատասխանատվության ընդհանուր հիմքերը սահմանված են «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքով: Մասնավորապես, այդպիսիք են՝ ծառայողական պարտականություններն անհարգելի պատճառով չկատարելը կամ ոչ պատշաճ կատարելը, ծառայողական լիազորությունները վերազանցելը, աշխատանքային կարգապահական ներքին կանոնները խախտելը:

Հանրային ծառայողների նկատմամբ կիրառվող կարգապահական տույժերի տեսակները, դրանք կիրառելու կարգը և դրա հետ կապված այլ հարաբերությունները կարգավորվում են պետական ծառայության առանձին տեսակները, ինչպես նաև համայնքային ծառայությունը կարգավորող ՀՀ օրենքներով և այլ իրավական ակտերով:

¹⁵⁸ Տես **Гришковец А.А.**, նշված աշխատություն, էջ 187:

Ոստիկանության ծառայողների նկատմամբ կիրառվող պատասխանատվության տեսակների համակարգում մյուսների հետ համեմատ կարգապահական պատասխանատվությունը կիրառվում է առավել հաճախ և այն ունի բավական մեծ կիրառական նշանակություն:

Կարգապահական խախտման՝ ծառայողական պարտականություններն անհարգելի պատճառով չկատարելու կամ ոչ պատշաճ կատարելու, ծառայողական դիրքն ի չարը գործադրելու, ինչպես նաև ծառայողական լիազորությունները վերազանցնելու դեպքերում, եթե դրանք չեն պարունակում քրեորեն պատժելի արարքի հատկանիշներ, օրենքով սահմանված կարգով ոստիկանության ծառայողի նկատմամբ կիրառվում են հետևյալ կարգապահական տույժերը՝

- 1) նկատողություն.
- 2) խիստ նկատողություն.
- 3) 10-50 տոկոսով պաշտոնային դրույքաչափի իջեցում՝ մինչև 3 ամիս ժամանակով.
- 4) զգուշացնել պաշտոնին ոչ լրիվ համապատասխանելու մասին.
- 5) պաշտոնի իջեցում մեկ աստիճանով.
- 6) կոչման իջեցում մեկ աստիճանով.
- 7) ոստիկանությունից ազատում:

Օրենքով կարգապահական պատասխանատվության լրացուցիչ հիմքեր են նախատեսվում ոստիկանության ուսումնական հաստատությունում առկա ուսուցման սովորողների համար: Այսպես, կարգապահական խախտման, այն է՝ ուսումնական պարապունքներից անհարգելի բացակայության, ինչպես նաև պարբերաբար ուշանալու համար վերջիններիս նկատմամբ, բացի «նկատողություն» և «խիստ նկատողություն» տույժերից կարող են կիրառվել «արտահերթ վերակարգի հայտարարում» և «ազատում ոստիկանության ուսումնական հաստատությունից» տույժերը:

Ոստիկանության ծառայողներին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու ընթացքում առաջացող հարաբերությունները կարգավորող նորմերի ուսումնասիրությունը վկայում է, որ օրենսդիրը, ելնելով դրանց վտանգավորության աստիճանից, կարգապահական խախտումների թվում առանձնացրել է կոպիտ

կարգապահական խախտումները: Կարգապահական կոպիտ խախտումներ են համարվում քաղաքացիների սահմանադրական իրավունքները ոտնահարելը, ծառայողական գաղտնիք պարունակող տեղեկությունները, ծառայողների և այլ անձանց անհատական տվյալներն ապօրինաբար օգտագործելը կամ հրապարակելը՝ փոխանցելը, հաղորդելը, տրամադրելը, առաքելը, ինչպես նաև որևէ ձևով մատչելի դարձնելն այն անձանց, ովքեր այդպիսի տեղեկություններին առնչվելու թույլտվություն չունեն, իր և այլոց համար անօրինական եկամուտներ ստանալու կամ այլ անձնական դրդապատճառներով պաշտոնեական դիրքն օգտագործելը, ինչպես նաև կամայականություն դրսևորելը: Հավասարապես, ոգելից խմիչքներ օգտագործած վիճակում ծառայության մեջ գտնվելը, թմրամիջոցներ կամ հոգեմետ նյութեր օգտագործելը, առանց հարգելի պատճառների ամբողջ աշխատանքային օրվա (հերթապահության) ընթացքում ծառայության չներկայանալը, ծառայության վայրում գույք հափշտակելը, գույքը դիտավորությամբ ոչնչացնելը կամ վնասելը, ոստիկանության ծառայողի պատիվն ու արժանապատվությունը արատավորելը կամ նրա նկատմամբ ֆիզիկական բռնություն գործադրելը, ինչպես նաև ծառայողական քննության ընթացքում բժշկական ստուգումից, արյան, մազերի, մարմնի արտաթորույթությունների նմուշներ հանձնելուց հրաժարվելը կամ ամենամյա կանխարգելիչ բժշկական քննությունից խուսափելը, ղեկավարի (ուղղակի կամ անմիջական) իրավասության սահմաններում տրված հրամանները, ցուցումները, հանձնարարականները երկու կամ ավելի անգամ դիտավորությամբ չկատարելը: Ոստիկանության ծառայողների նկատմամբ «ոստիկանությունից ազատում» կարգապահական տույժը կարող է նշանակվել միայն կարգապահական կոպիտ խախտումների համար:

ՀՀ ոստիկանության ծառայողներին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու ընթացքում դրա հիմնավորվածությունը, արդյունավետությունը, նպատակայնությունը ապահովելու, կարգապահական տույժի անհարկի կիրառում թույլ չտալու և այդ ընթացքում ծառայողի իրավունքների ոտնահարումը բացառելու նպատակով սահմանված են կարգապահական տույժեր կիրառելու կարգն ու պայմանները:

Նման դեպքում մինչև կարգապահական տույժ նշանակելը կարգապահական տույժ կիրառելու իրավասություն ունեցող պաշտոնատար անձը կարգապահական խախտման վերաբերյալ պետք է գրավոր բացատրություն պահանջի կարգապահական խախտում թույլ տված ծառայողից: Տույժը նշանակվում է, եթե երեք ամսից ավելի չի անցել կարգապահական խախտման հայտնաբերման, այսինքն՝ ծառայողական քննություն նշանակելու օրվանից՝ չհաշված նախնական քննության կամ դատական քննության ժամանակահատվածը, հիվանդությունը կամ արձակուրդում գտնվելը, ընդ որում, նշանակվող տույժը պետք է համապատասխանի կատարված խախտման բնույթին և վտանգավորության աստիճանին: Այն չի կարող կիրառվել, եթե կարգապահական խախտումը կատարելու օրվանից անցել է մեկ տարի: Կարգապահական յուրաքանչյուր խախտման համար կարող է նշանակվել մեկ տույժ, որի մասին ծառայողը տեղեկացվում է դրա նշանակումից հետո՝ հնգօրյա ժամկետում:

Եթե կարգապահական տույժ նշանակելու օրվանից հետո՝ մեկ տարվա ընթացքում, ծառայողը նոր կարգապահական տույժի չի ենթարկվել, ապա տույժը համարվում է մարված: Այն կարող է հանվել նաև մինչև մեկ տարին լրանալը, եթե ծառայողը թույլ չի տվել կարգապահական նոր խախտում:

Բացառիկ դեպքերում մեկից ավելի կարգապահական տույժերը կարող են հանվել պետական կառավարման մարմնի ղեկավարի կողմից:

Ոստիկանության ծառայողների նկատմամբ, բացառությամբ ոստիկանության կրտսեր խմբի պաշտոններ զբաղեցնող և ոստիկանության կրտսեր կոչումներ ունեցող ծառայողների, կարգապահական տույժերը կիրառվում են ծառայողական քննության արդյունքների հիման վրա:

Ծառայողական քննությունը օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով ոստիկանության ծառայողի պարտականությունների կատարմանը, նրա գործունեությանն ու դրսևորած վարքագծին առնչվող հարցերի քննությունն է: Դրա խնդիրներն են՝

- ա) ոստիկանությունում սկզբունքների իրականացումը.
- բ) ծառայողական կարգապահության ամրապնդումը.
- գ) ոստիկանության ծառայողի կողմից կատարված կարգապահական և էթիկայի կա-

նոնների խախտման յուրաքանչյուր դեպքի ժամանակին բացահայտումը.

- դ) կարգապահական խախտումների կանխարգելումը և կարգապահական խախտում ծնող պատճառների ու դրանց նպաստող պայմանների վերացումը.
- ե) ոստիկանության ծառայողների իրավունքների մինչդատական պաշտպանությունը.
- զ) կարգապահական խախտման հանգամանքների ժամանակին, լրիվ, բազմակողմանի և օբյեկտիվ պարզաբանումը.
- է) անհիմն կերպով կարգապահական պատասխանատվության ենթարկված ոստիկանության ծառայողի հեղինակության վերականգնումը:

Ծառայողական քննություն իրենց իրավասության սահմաններում կարող են կատարել ոստիկանության բոլոր ինքնուրույն ստորաբաժանումների ղեկավարները:

Ոստիկանության գլխավոր և բարձրագույն խմբի պաշտոններ զբաղեցնող ծառայողների նկատմամբ ծառայողական քննությունը կատարում են ոստիկանության կենտրոնական ապարատի ծառայողական քննություններ իրականացնելու հիմնական իրավասություն ունեցող ստորաբաժանումը կամ ոստիկանության պետի հանձնարարությամբ՝ ոստիկանության կենտրոնական ապարատի այլ ծառայություններ կամ ոստիկանության պետի լիազորած ոստիկանության մարզային վարչությունը:

Ծառայողական քննության նյութերը, դրա արդյունքներով կազմված եզրակացությունը ներկայացվում են ծառայողական քննությունը նշանակող անձին՝ համապատասխան որոշում ընդունելու համար:

Օրենսդիրը կարգապահական կոպիտ խախտում կատարելու համար նախատեսում է նաև ոստիկանության ծառայողի նկատմամբ «ոստիկանությունից ազատում» կարգապահական տույժի կիրառման հնարավորություն: Այդ ընթացքում ոստիկանության ծառայողների իրավունքների երաշխավորման համար սահմանվել է, որ նման խախտումների առիթով իրականացված ծառայողական քննության նյութերը, դրա արդյունքներով կազմված եզրակացությունը, մինչև համապատասխան որոշում ընդունելու համար ծառայողական քննություն նշանակող անձին ներկայացնելը, քննության են առնվում ոստիկանության կարգապահական հանձնաժողովում: Վերջինս կաշկանդված չէ ծառայողական քննության նյութերով:

Ծառայողական հարաբերություններ կարգավորող իրավական ակտերի ուսումնասիրության արդյունքում պարզվում է, որ օրենսդիրը պետական ծառայողների կարգապահական պատասխանատվության ինստիտուտը, ինչպես խրախուսման դեպքում էր, ծառայության առանձին տեսակների համար ենթարկել է տարաբնույթ իրավակարգավորման: Այն դրսևորվել է ծառայության տեսակներից յուրաքանչյուրի համար ինքնուրույն կարգապահական պատասխանատվության հիմքերի և տույժերի սահմանմամբ:

Նման պայմաններում, երբ պետական ծառայության հաճախ նաև իրականացման ձևերով և մեթոդներով իրար բավականին նման տեսակների ծառայողների կարգապահական պատասխանատվության համար օրենսդրի կողմից սահմանվում են տարբեր հիմքեր և տույժերի իրարից տարբեր համակարգեր, արդիական է դառնում ցուցաբերված նման մոտեցման արդարացվածության հարցի քննարկումը: Նշված հիմնախնդիրը, մեր կարծիքով, անհրաժեշտ է վերլուծել պետական ծառայողների նկատմամբ կարգապահական տույժեր կիրառելու նպատակների և այդ նպատակներին հասնելու համար պետական ծառայության յուրաքանչյուր տեսակի առանձնահատկություններով պայմանավորված կարգապահական տույժերի առանձին համակարգի կիրառման անհրաժեշտության տեսանկյունից: Կարգապահական տույժերի որպես կարգապահական պատասխանատվության միջոցների նպատակներն պետական ծառայության բոլոր տեսակներից միայն իրավական ամրագրում են ստացել զինծառայողներին վերաբերվող մասով: «ՀՀ զինված ուժերի կարգապահական կանոնագիրք» ՀՀ օրենքի 22-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն կարգապահական տույժը համարվում է պատասխանատվության միջոց և կիրառվում է՝ նպատակ ունենալով իրավախախտում կատարած անձին դաստիարակել զինվորական ծառայության կանոնագրքերի ու այլ օրենքների պահանջները պահպանելու, համակեցության կանոնները հարգելու ոգով, կանխել ինչպես իր իսկ՝ իրավախախտի, այնպես էլ այլ անձի կողմից նոր իրավախախտումների կատարումը:

Այսպիսով, մեր կարծիքով, պետական ծառայության առանձին տեսակների համար կարգապահական պատասխանատվության առանձնահատկությունների

սահմանումը, որը կարող է կատարվել կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու առանձին հիմքերի, տույժերի համակարգի կամ պատասխանատվության ենթարկելու ընթացակարգի սահմանմամբ կհամարվի արդարացի, եթե դրանք պայմանավորված լինեն և արտահայտեն պետական ծառայության առանձին տեսակների իրականացման պայմանների միջև առկա օբյեկտիվ տարբերություններով և չունեն ձևական բնույթ: Ինչ վերաբերում է նույնաբնույթ պետական ծառայությունների համար կարգապահական պատասխանատվության տարբեր հիմքերի և տույժերի օրենսդրությամբ սահմանմանը, ապա կարծում ենք, դա նպատակահարմար չէ: Չնայած, որ նույնաբնույթ ծառայություններն ունեն որոշակի առանձնահատկություններ, սակայն մեր կարծիքով դրանք նախ և առաջ պայմանավորված են վերջիններիս առջև դրված խնդիրների տարբերությամբ, ինչը բավարար չէ այդ ծառայությունների կարգապահական պատասխանատվության ինստիտուտների իրարից էականորեն տարբեր իրավական կարգավորման համար:

Հայտնված տեսակետի համատեքստում ակնհայտ է, որ օրենսդրի կողմից պետական նույնաբնույթ ծառայության տեսակների ծառայողներին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու հիմքերը և տույժերը սահմանելիս հաճախ անհիմն կերպով տարբերակված մոտեցում է դրսևորել:

ՀՀ օրենսդրությունը ոստիկանության ծառայողներին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու համար առանձնահատկություններ չի նախատեսում և վերջիններս, որպես հանցագործության հատուկ սուբյեկտ՝ պաշտոնատար անձ, քրեական պատասխանատվության են ենթակա ՀՀ քրեական օրենսգրքի 29-րդ գլխով նախատեսված պետական ծառայության դեմ ուղղված հանցագործություններից (պաշտոնեական լիազորությունները չարաշահելը՝ հոդված 308, պաշտոնեական լիազորություններն անցնելը՝ հոդված 309, ձեռնարկատիրական գործունեությանը ապօրինի մասնակցելը՝ հոդված 310, կաշառք ստանալը՝ հոդված 311, պաշտոնեական կեղծիք՝ հոդված 314, պաշտոնեական անփութություն՝ հոդված 315) որևէ մեկը կատարելու համար: Միաժամանակ, պետք է նշել, որ ՀՀ ոստիկանության այն ստորաբաժանումների ծառայողները, որոնք օժտված են հետաքննություն իրականացնելու իրավասությամբ քրեական պատասխանատվության են

ենթակա նաև արդարադատության իրականացման դեմ ուղղված հանցագործություններից ցուցմունք տալուն հարկադրելու՝ հոդված 341, ապօրինի ծերեակալելու կամ կալանավորելու՝ հոդված 348, ապացույցներ կեղծելու՝ հոդված 349, կամ քրեական պատասխանատվությունից ապօրինի ազատելու՝ հոդված 351, համար:

Ոստիկանության ծառայողների՝ որպես պետական հատուկ ծառայություն իրականացնող անձանց, կողմից իրենց պաշտոնական դիրքի կապակցությամբ հանցակցությամբ կամ նրանց կատարած հանցագործությունների վերաբերյալ քրեական գործերով նախաքննությունը, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 190-րդ հոդվածի 6-րդ մասի համաձայն, իրականացնում են ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության քննիչները:

Հաշվի առնելով ոստիկանությունում ծառայության առանձնահատկությունները, ծառայության այս տեսակի առջև դրված խնդիրները, ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքի 68-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է, որ հանցագործություն կատարելու համար ազատազրկման դատապարտվելու դեպքում, որպես իրավապահ մարմնի աշխատակիցներ, ոստիկանության ծառայողներ կամ նախկին ծառայողներ, ինչպես նաև ոստիկանության զինծառայող կամ նախկին զինծառայող դատապարտյալները՝ ուղղիչ հիմնարկում անջատ են պահվում այլ դատապարտյալներից:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Ծառայությունը Հայաստանի Հանրապետության ոստիկանությունում, որպես հատուկ մասնագիտական գործունեություն, իրենից ներկայացնում է հանրային ծառայության մաս կազմող պետական ծառայության բաղադրատարր: Մինևույն ժամանակ, այն ՀՀ ներքին անվտանգության ապահովմանն ուղղված իրավապահ գործունեության կարևորագույն տեսակներից է: Վերջինիս խնդիրների համակարգն ընդգրկում է մարդու անվտանգության ապահովումը, հանցագործությունների և վարչական իրավախախտումների նախականիսումը, կանխումը և խափանումը, հանցագործությունների հայտնաբերումն ու բացահայտումը, քրեական գործով նախնական քննությունը, հասարակական կարգի պահպանությունը, հասարակական անվտանգությունը, սեփականության բոլոր ձևերի հավասար պաշտպանությունը, ինչպես նաև օրենքով նախատեսված սահմաններում ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց իրավունքներն ու օրինական շահերը պաշտպանելիս օգնություն ցույց տալը:

Ներկայումս ՀՀ ոստիկանությունում իրականացվող բարեփոխումների ընթացքում առաջնային խնդիրներից է ոստիկանությունում ծառայության տեսական-իրավական ու կազմակերպական կատարելագործված հիմքի ստեղծումը: Դրա շրջանակներում կենտրոնական նշանակություն են ձեռք բերում այս ոլորտում առկա կազմակերպական, իրավական հիմնախնդիրների վերհանումը, դրանց պատճառների բացահայտումը, ինչպես նաև այդ հիմնախնդիրների հաղթահարման համար արդյունավետ միջոցների մշակումն ու կիրառումը: Պետական ծառայության այս հատուկ տեսակի հաջող իրականացման համար հիմնական գրավական կարող է լինել ոստիկանությունում ծառայության ընթացքում առաջացող հարաբերությունները կարգավորող հավասարակշռված և հնարավորինս կատարյալ օրենսդրության առկայությունը:

Կատարված հետազոտությունների և վերլուծությունների արդյունքում կարելի է կատարել հետևյալ եզրահանգումները.

1) ոստիկանությունում ծառայությունը հանրային ծառայության անբաժանելի բաղադրատարրն է՝ պետական ծառայության կազմակերպական-իրավական բարդ

ինստիտուտը: Անվիճարկելի է, որ ոստիկանությունում ծառայության ոլորտում իրականացվող բարեփոխումները պահանջում են դրա շրջանակում իրականացվող միջոցառումների տեսական, գործնական գիտակցում և հիմնավորում: Բացի այդ, այս ոլորտում ծառայողական հարաբերությունների իրավական կարգավորումը պետք է դիտել հանրային ծառայողական հարաբերությունների իրավական կարգավորման համակարգում: Այդ համատեքստում առանձնակի նշանակություն են ձեռք բերում հանրային ծառայության և այն կազմող տարրերի տեսականորեն հիմնավորված հասկացությունների օրենսդրական ամրագրման հիմնախնդիրը: Աշխատանքում հանրային ծառայության բաղադրամասերի տեսական վերլուծության միջոցով ներկայացվում են «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 3-րդ հոդվածում ամրագրված այդ հասկացության թերությունները: Դրանց վերացման նպատակով առաջարկում ենք հանրային ծառայությունը բնորոշել որպես մասնագիտական գործունեություն, որն ուղղված է պետությանը ՀՀ Սահմանադրությամբ և օրենքներով վերապահված խնդիրների ու գործառույթների իրականացմանը, որն ընդգրկում է պետական ծառայությունը, համայնքային ծառայությունը, ինչպես նաև պետական և համայնքային պաշտոններ զբաղեցնող անձանց ծառայությունը,

2) պետական ծառայության համակարգը կազմող ծառայության առանձին տեսակներն ունեն բավականին ընդհանրություններ, որոնք վերջիններիս միավորում են իրավական միևնույն ինստիտուտի շրջանակում: Միևնույն ժամանակ, ոստիկանությունում ծառայությունը պետական մի շարք ծառայությունների հետ, նախ՝ օժտված է ընդհանուր այնպիսի հատկանիշներով, որոնք թույլ են տալիս վերջիններիս կազմել հատուկ ծառայությունների ենթահամակարգը, ապա նաև ունի բավականաչափ տարբերություններ, որոնցով առանձնանում է դրանց համակարգում: Այդ առանձնահատկությունները, առաջին հերթին, պայմանավորված են ոստիկանության առջև ծառացած խնդիրներով, գործառույթներով և դրանց լուծման ընթացքում կիրառվող մեթոդներով: Բացի այդ, այն պետական ծառայության այլ տեսակներից տարբերվում է ծառայության առանձնահատուկ՝ հաճախ նաև կյանքի համար վտանգավոր, ռիսկային պայմաններով, մասնագիտական յուրահատկությամբ, ծառայության կազմակերպման գործընթացում ունեցած հատուկ

սկզբունքներով, յուրօրինակ կարգապահական կանոնադրությունների, աշխատակիցների ծառայության պայմաններն ու պաշտոնական գործառույթների առանձնահատկությունները կանոնակարգող դրույթների առկայությամբ, ինչպես նաև ծառայության ընդունվելու, առանձնակի կոչումների շնորհման, պաշտոնական տեղաշարժի, ատեստավորման, վերապատրաստման, պաշտոնից ազատման, ծառայության դադարեցման համար սահմանված առանձնահատուկ կարգով ու պայմաններով, ծառայողների իրավական կարգավիճակով և այլ հանգամանքներով,

3) ոստիկանությունում ծառայությունը՝ որպես իրավական ինստիտուտ, ներկայանում է ոստիկանությունում ծառայության ընթացքում առաջացող հասարակական հարաբերություններ կարգավորող իրավական նորմերի ամբողջության ձևով, որոնք ընդգրկում են իրավունքի տարբեր ճյուղեր: Նշված նորմերն ընդգրկող իրավական ակտերը կազմում են ոստիկանությունում ծառայության իրավական հիմքերը:

Մեր կողմից կատարված ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ ոստիկանությունում ծառայողական հարաբերություններ կարգավորող նորմատիվ իրավական ակտերը կարելի է բաժանել երեք խմբի՝

- ա) ընդհանուր ակտեր, որոնք այլ հասարակական հարաբերությունների կարգավորմանը զուգահեռ կարգավորում են նաև ոստիկանությունում ծառայության ընթացքում առաջացող հարաբերությունները,
- բ) ոստիկանության իրավասությունների շրջանակում իրականացվող այս կամ այն գործունեության ընթացքում առաջացող հարաբերությունները կարգավորող ակտեր,
- գ) նորմատիվ իրավական ակտեր, որոնք ուղղված են անմիջականորեն ոստիկանությունում ծառայողական հարաբերությունների կարգավորմանը.

Պետական ծառայության և պետական մարմինների համակարգի կարգավորմանն ուղղված օրենքների ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս նշել, որ օրենսդիրն այստեղ ևս, ինչպես մի շարք այլ դեպքերում, անհարկի կիրառել է երկակի մոտեցում: Ընդ որում, դա դրսևորվել է ինչպես ձևական, այնպես էլ՝ բովանդակային առումով, որի արդյունքում հանրային ծառայողական հարաբերությունների իրավական կարգավորման ընթացքում ստեղծվել է խառնաշփոթ վիճակ: Դա վկայում

է հանրային ծառայողական հարաբերություններ կարգավորող իրավական ակտերի մշակման և ընդունման ընթացքում համակարգված մոտեցման բացակայության մասին: Հարաբերությունների կարգավորման ընթացքում տարբեր մոտեցումների կիրառումը բացառելու նպատակով առաջարկում ենք պետական ծառայության յուրաքանչյուր տեսակի համար առանձին օրենքի շրջանակներում կարգավորման ենթարկել ինչպես նշված ծառայության տեսակի՝ որպես պետական մարմնի համակարգի կառուցվածքին, գործունեության ուղղությունների, այնպես էլ՝ ծառայության որպես մասնագիտական գործունեության և ծառայողների վարձատրության հետ կապված հարաբերությունները կամ մշակել և ընդունել ծառայողական օրենսգիրք,

4) ոստիկանությունում ծառայության էությունն առավել արտահայտիչ դրսևորվում է նրա սկզբունքներում, որոնք հանդիսանում են ոստիկանությունում ծառայությունը կարգավորող ելակետային, հիմնական և առաջնային դրույթներ: Դրանց վրա է խարսխվում այս բնագավառում ծառայության ողջ իրավական ինստիտուտը:

Ոստիկանությունում ծառայության սկզբունքներն, ըստ ընդհանրության աստիճանի, նպատակահարմար է դասակարգել երկու խմբի: Առաջին խումբն են կազմում այն սկզբունքները, որոնք ընդհանուր են հանրային ծառայության ողջ իրավական ինստիտուտի համար, և դրանով իսկ, հիմնարար նշանակություն ունեն նաև ոստիկանությունում ծառայողական հարաբերությունների իրավական կարգավորման ընթացքում: Երկրորդ խմբում ոստիկանությունում ծառայության հատուկ սկզբունքներն են: Բացի այդ, ոստիկանությունում ծառայության սկզբունքները կարելի է դասակարգել դրանց՝ ծառայության ընթացքին կամ ոստիկանության գործունեությանը վերաբերելու հիմքով:

Կատարված ուսումնասիրությունների արդյունքում հանգել ենք այն եզրահանգման, որ օրենքով ամրագրված պետական ծառայության այս տեսակի սկզբունքները չեն բխում նրա առանձնահատկություններից և հիմնականում ընդհանուր են ողջ հանրային ծառայության համար: Ոստիկանությունում ծառայության սկզբունքները պետք է արտացոլեն վերջինիս առավել էական,

գլխավոր, կայուն, օբյեկտիվորեն անհրաժեշտ ու առավելագույնս ուստիկանությունում ծառայության, որպես ամբողջական սոցիալական երևույթին բնորոշ օրինաչափությունները, հարաբերությունները և փոխադարձ կապերը: Դրանք պետք է արտացոլեն նաև ուստիկանության ծառայության յուրահատկությունը, դրա տարբերությունը պետական այլ ծառայություններից:

Առաջարկում ենք, «Ուստիկանությունում ծառայության մասին» ՀՀ օրենքով ամրագրել ուստիկանության ծառայողների ապաքաղաքականացվածության, ծառայության ընթացքում ծառայողների պատշաճ արտաքին տեսքի, ռոտացիայի, ուստիկանությունում ծառայողների գործունեության վերահսկելիության և հաշվետու լինելու, մարդասիրության, միանձնյա և կենտրոնացված ղեկավարման, ծառայությունից դուրս ուստիկանության ծառայողների կողմից հանրային շահի նկատմամբ հոգատարության և դրսևորած վարքագծի բարձր չափանիշների առկայության սկզբունքները,

5) ուստիկանությունում ծառայության ընթացքը տևական, բազմատարր գործընթաց է, որի պարագայում արտահայտվում է ուստիկանության ծառայողի վարչաիրավական կարգավիճակը: Վերջինս իրենից ներկայացնում է ուստիկանության ծառայողի և պետական մարմնի (ուստիկանության) միջև ծառայողական իրավահարաբերություններ առաջացնող, փոփոխող և դադարեցնող իրավաբանական նշանակալի փաստերի ամբողջություն: Այն սկսվում է ուստիկանությունում ծառայության անցնելով, ավարտվում՝ ծառայության դադարեցմամբ և իրենում ընդգրկում է ծառայողական տեղաշարժը, համապատասխան կոչումների շնորհումը, ատեստավորումը, վերապատրաստումը, խրախուսումը, պատասխանատվության ենթարկելը և զբաղեցրած պաշտոնից ազատելը: ՀՀ ուստիկանությունում ծառայողական հարաբերությունների իրավական կարգավորումն այսօր, ընդհանուր առմամբ, ապահովում է ոլորտում հանրային ծառայության կայունության, քաղաքացիների համար իրենց մասնագիտական գիտելիքներին և աշխատանքային ունակություններին համապատասխան հանրային ծառայության հավասար մատչելիության, օրենքի առջև հանրային ծառայողների իրավահավասարության, արհեստավարժության, ազնվության,

պատասխանատվության զգացումի և մյուս սկզբունքների իրացումը:

Աշխատանքում բավականին խորությամբ անդրադարձ է կատարվում ոստիկանության ծառայության ընթացքում առկա հիմնախնդիրների վերհանմանը, դրանց հաղթահարման համար ներկայացվում և քննարկվում են առաջարկներ, որոնց գործնական կիրառումն ավելի արդյունավետ կդարձնի ոստիկանությունում ծառայողական հարաբերությունների իրավական կարգավորումը:

Մասնավորապես, մեր կարծիքով հիմնախնդիրներ են առկա ոստիկանությունում ծառայության անցնելու օրենքով ամրագրված պայմանների համակարգում: Դրանցից է ոստիկանությունում ծառայության անցնելու համար առավելագույն տարիքային ցենզի սահմանման հիմնախնդիրը: Գտնում ենք, որ նպատակահարմար է ոստիկանությունում ծառայության անցնելու համար առավելագույն տարիքային ցենզ սահմանել անձի 35 տարին լրացած լինելը: Ընդ որում, առանձին մասնագիտություններով, հաշվի առնելով դրանց առանձնահատկությունները, նպատակահարմար է սահմանել ավելի բարձր առավելագույն տարիքային սահմանափակումներ: Բացի այդ, կարծում ենք, որ ոստիկանության համակարգը բանիմաց կադրերով համալրելու խնդրի լուծման համար նպատակահարմար է օրենքով սահմանել, որ ոստիկանությունում ծառայության անցնելու վերը նշված տարիքային սահմանափակումները չեն տարածվում նախկինում ոստիկանությունում որոշակի ժամկետով (մեր կարծիքով, առավելագույնը 30 տարեկանը ենթադրող մասնագիտությունների համար 7 տարվա, իսկ 42 տարեկանը ենթադրող մասնագիտությունների համար 15 տարվա) ոստիկանությունում ծառայության ստաժ ունեցող քաղաքացիների վրա, ովքեր ոստիկանությունում ծառայությունից ազատվել են օրենքի 45-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանված հիմքերից անձնական նախաձեռնությամբ գրավոր դիմումի հիման վրա և սահմանված կարգով կադրերի ռեզերվից հանվելու հիմքերով:

Գտնում ենք, որ արդյունավետ չէ նաև ոստիկանությունում ծառայության տարիքային սահմանափակումների օրենքով նախատեսված կազավորումը: Այն բացասական ազդեցություն է ունենում ոստիկանության ծառայողների լիազորությունների պատշաճ կատարման վրա: Դրա վրա ազդում է նաև «Պետական

կենսաթոշակների մասին» ՀՀ օրենքով ծառայությունից սահմանված կարգով արձակվելու օրվա դրությամբ առնվազն 20 օրացույցային տարվա ստաժ ունեցող ոստիկանության ծառայողներին երկարատև ծառայության զինվորական կենսաթոշակի իրավունքի վերապահումը: Արդյունքում ոստիկանության ծառայողների բավականին ստվար խումբ գործնականում 38-ից-40 տարեկանից ձեռք է բերում երկարատև զինվորական ծառայության կենսաթոշակ ստանալու իրավունք: Ոստիկանության ծառայողների լիազորությունների ավելի արհեստավարժ կատարման, ինչպես նաև պետության ֆինանսական միջոցների խնայման նպատակով առաջարկում ենք զինվորական երկարատև ծառայության կենսաթոշակի իրավունք տալ ոստիկանությունում ծառայած և ծառայությունից ազատված այն անձանց, որոնք ծառայությունից սահմանված կարգով արձակվելու օրվա դրությամբ ունեն առնվազն ոչ թե 20, այլ 25 օրացույցային տարվա ծառայության ստաժ: Բացի այդ, բարձրացնել ոստիկանությունում ծառայության տարիքային սահմանափակումը՝ կրտսեր, միջին և ավագ խմբերի պաշտոնների համար, որպես այդպիսին, սահմանել 60 տարեկանը, իսկ գլխավոր խմբի պաշտոնների համար՝ տարիքային սահմանափակում 62 տարեկանը թողնել անփոփոխ,

6) քննարկելով ոստիկանական գործունեության էությունը և առանձնահատկությունները, հանգում ենք հետևության, որ այն իրավակարգը պահպանելու եղանակով պետության ներքին անվտանգության ապահովմանն ուղղված պետական գործունեության տեսակ է: Ոստիկանական գործունեությունը իրականացվում է գործադիր իշխանության շրջանակում գործունեության բացահայտ և գաղտնի մեթոդներով, օրենքով նախատեսված դեպքերում և կարգով հարկադրանքի անմիջական կիրառմամբ:

Հայաստանի Հանրապետությունում ոստիկանական գործունեություն են իրականացնում ոստիկանությունը, ռազմական ոստիկանությունը, հարկային, մաքսային, ազգային անվտանգության մարմինները, քրեակատարողական հիմնարկները, օդանավի հրամանատարները, զորամասերի, զորամիավորումների հրամանատարները և զինվորական հիմնարկների պետերը, փրկարար ծառայության մարմինները, պետական հրդեհային և տեխնիկական անվտանգության տեսչությունը,

դատական ակտերի հարկադիր կատարումն ապահովող մարմինները, դատական կարգադրիչների ծառայության մարմինները և այլն,

7) ոստիկանության ծառայողների կարգավիճակը վերջիններիս իրավունքների, պարտականությունների, ինչպես նաև սահմանափակումների, արգելքների, գործունեության և պատասխանատվության կանոնակարգերի ամբողջությունն է: Անձի մոտ ոստիկանության ծառայողի կարգավիճակն ծագում է ոստիկանությունում ծառայության անցնելով և դադարում է ծառայությունից ազատվելով: Ծառայողի կարգավիճակն էական ազդեցություն է թողնում անձի ընդհանուր քաղաքացիաիրավական կարգավիճակի վրա: Այն ոստիկանության յուրաքանչյուր ծառայողի համար հստակեցվում և ամբողջական տեսք է ստանում պայմանավորված վերջինիս զբաղեցրած պաշտոնով: Դա պայմանավորված է ծառայողի ունեցած ոստիկանության կոչումով և այն պայմաններով, որոցում վերջինս իրականացնում է իր լիազորությունները:

Ոստիկանության ծառայողների գործունեությամբ պայմանավորված լինելու կամ չլինելու հիմքով իրավունքների և պարտականությունների բաժանման տեսանկյունից վերջիններիս կարգավիճակն ամրագրող իրավական ակտերի ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս նշել, որ առկա է հիմնախնդիր նրանցում ոստիկանության ծառայողների «իրավունք» և «պարտականություն» եզրույթների կիրառման ընթացքում: Խնդիրը նրանում է, որ ոստիկանության ծառայողների՝ իրենց գործառույթների բնույթով պայմանավորված իրավունքների և պարտականությունների ամրագրման ընթացքում գործ ունենք ոչ թե առանձին-առանձին վերցրած իրավունքների կամ պարտականությունների հետ, այլ նրանց միաժամանակ և՛ հնարավոր, և՛ պարտադիր վարքագծի հետ: Կարծում ենք, օրենսդիրը ոստիկանության ծառայողների կարգավիճակն ամրագրելիս անտեսել է վերոգրյալ հանգամանքը և ոստիկանության ծառայողների բոլոր իրավունքներն ու պարտականությունները դիտարկել է միևնույն հարթության վրա: Առաջարկում ենք, ոստիկանության ծառայողների գործունեության բնույթով պայմանավորված իրավունքներն ու պարտականությունները ամրագրելիս գործածել «լիազորություն», իսկ դրանցով չպայմանավորվածների դեպքում «իրավունք» եզրույթը,

8) քննարկելով ոստիկանության ծառայողներին ներկայացվող որևէ կուսակցության, հասարակական-քաղաքական, հասարակական, այդ թվում՝ կրոնական, արհեստակցական կազմակերպության անդամ լինելու, իր ծառայողական դիրքը վերջիններս շահերի համար օգտագործելու, նրանց նկատմամբ վերաբերմունք քարոզելու, ինչպես նաև իր ծառայողական պարտականությունները կատարելիս այլ քաղաքական կամ կրոնական գործունեություն իրականացնելու սահմանափակումը, առաջարկում ենք պետական բոլոր հատուկ ծառայողների համար սահմանել, որ վերջիններս իրավունք չունեն լինեն որևէ կուսակցության անդամ, իրենց պաշտոնական դիրքն օգտագործել կուսակցությունների, հասարակական, այդ թվում՝ կրոնական միավորումների շահերի համար, նրանց նկատմամբ վերաբերմունք քարոզելու, ինչպես նաև իր ծառայողական պարտականությունները կատարելիս այլ քաղաքական կամ կրոնական գործունեություն իրականացնել,

9) աշխատանքում գիտականորեն հիմնավորվում է այն, որ ոստիկանության համակարգում իրականացվող բարեփոխումների շրջանակում ներդրված քաղաքացիական հատուկ ծառայության ինստիտուտը դրական ազդեցություն կունենա այս բնագավառում ծառայողական հարաբերությունների կարգավորման և ոստիկանության կողմից իր առջև ծառացած խնդիրների առավել արդյունավետ լուծման գործում:

Քաղաքացիական ծառայության, ՀՀ պաշտպանության հանրապետական գործադիր մարմնում և ՀՀ ազգային անվտանգության խորհրդում քաղաքացիական հատուկ ծառայությունների համեմատական վերլուծությունը թույլ է տալիս նշել, որ օրենսդիրը միանման մոտեցում է ցուցաբերել նրանց հիմնական սկզբունքները սահմանելու, պաշտոնների դասակարգման, դասային աստիճանների, պաշտոնի նշանակման, ատեստավորման, վերապատրաստման, կադրերի ռեզերվի, ծառայողների իրավական վիճակի, ծառայության կազմակերպման և ղեկավարման ինչպես նաև դրանց հետ կապված այլ հարաբերությունները կարգավորելիս: Առկա աննշան տարբերությունները պայմանավորված չեն ծառայության տեսակներով և դրանց իրականացման պայմաններով: Այսինքն, ծառայությունների նշված տեսակներն օրենսդրի կողմից որպես առանձին ծառայություններ ներկայացնելը

չունի գիտական հիմնավորում և արհեստական է: Մեր կարծիքով, ոչ միայն ոստիկանության, այլև պետական այլ հատուկ ծառայություն իրականացնող մարմինների առանձին ստորաբաժանումներում իրականացվող մասնագիտական գործունեությունը, որն անմիջականորեն ուղղված չէ պետական մարմնի խնդիրների լուծմանը, նպատակահարմար է սահմանել որպես քաղաքացիական ծառայություն: Դրա համար անհրաժեշտ է «Քաղաքացիական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 4-րդ հոդվածում, որը նվիրված է օրենքի գործողության ոլորտին, պետական այլ մարմինների շարքում ավելացնել նաև նշված ստորաբաժանումները,

10) ծառայողական հարաբերությունների կարգավորման համար էական նշանակություն ունի «ոստիկանության ծառայող» հասկացության տեսականորեն հիմնավորված օրենսդրական ամրագրման հիմնախնդիրը: Վերջինիս գործող իրավական մեկնաբանությունը թերի է: Հանրային, պետական և ոստիկանությունում ծառայողական հարաբերություններում հստակություն կատարելու նպատակով անհրաժեշտ է մշակել և օրենքով ամրագրել այն հատկանիշները, որոնք թույլ կտան գիտականորեն հիմնավորված կերպով պնդել, որ ոստիկանության բոլոր ծառայողներն էլ հանդիսանում են հանրային ծառայողներ: Խոսքը վերաբերում է ոստիկանության ուսումնական հաստատություններում պետական պատվերի շրջանակներում սովորող, ինչպես նաև ՀՀ կամ օտարերկրյա պետությունների ուսումնական հաստատություն ՀՀ ոստիկանության կողմից գործուղված առկա ուսուցման ձևով սովորող քաղաքացիներին: Առկա իրավակարգավորման պայմաններում քաղաքացին կարող է հանդիսանալ ոստիկանության ծառայող, սակայն անհասկանալիորեն չհանդիսանալ հանրային ծառայող: Դա արդարացված չէ ո՛չ տեսական, և ո՛չ էլ գործնական առումով,

11) ոստիկանության ծառայողների պարտականությունների բարեխիղճ կատարման ապահովման, դրանով իսկ ոստիկանության խնդիրների արդյունավետ լուծման բարձրացման գործում մեծ է ոստիկանության ծառայողների խրախուսման և իրավական պատասխանատվության ինստիտուտների դերն ու նշանակությունը: Խրախուսումը և իրավական պատասխանատվությունը, իրենցից ներկայացնում են իրավասու սուբյեկտների (պաշտոնատար անձի, մարմնի) ներգործությունը

պետական ծառայողների հետաքրքրությունների, ձգտումների, գիտակցության, կամքի և այդ կերպ նաև նրանց կողմից իրականացվող մասնագիտական գործունեության վրա: Դրանք պետք է իրականացվեն այնպես, որ նպաստեն ծառայության խնդիրների արդյունավետ լուծմանը: Այդ նպատակով ծառայողներին խրախուսելը կամ պատասխանատվության ենթարկելը պետք է ունենա համապատասխան իրավական հիմք, լինի ժամանակին և նպատակին:

Ոստիկանության ծառայողների խրախուսանքի հիմքերի թվում երկարատև ծառայության սահմանման արդարացիության հիմախնդրի քննարկման արդյունքում առաջարկում ենք, օրենքով այն չնախատեսել որպես հիմք: Առաջարկը պայմանավորված է նրանով, որ պետական ծառայողի տևական ժամանակով ծառայության մեջ գտնվելու հանգամանքը պայմանավորված չէ վերջինիցս, այն նրա մոտ առաջանում է ինքնըստիքյա և բխում է ծառայության, որպես սոցիալական երևույթի, տևական բնույթից: Բացի այդ, օրենսդիրը ոստիկանությունում ծառայության մեջ գտնվելու տևական ժամանակահատվածի հետ արդեն իսկ կապում է որոշակի առավելություններ նրանց վարչաիրավական կարգավիճակում, որոնք բավարար են ծառայողների մոտ երկարատև ծառայության ձգտելու շարժառիթի առաջացման համար: Մասնավորապես, ոստիկանության ծառայողին հերթական կոչման շնորհումը պայմանավորված է նախկինում ունեցած կոչումով նրա որոշակի ժամկետով ծառայության հետ, իսկ զբաղեցրած պաշտոնով, ունեցած կոչմամբ և աշխատանքային ստաժով էլ պայմանավորված ավելանում է ոստիկանության ծառայողների դրամական բավարարման չափը: Ոստիկանության ծառայողների համար ծառայության ավելի բարձր խմբի պաշտոն զբաղեցնելու հնարավորությունը ևս պայմանավորված է որոշակի խմբի պաշտոններում որոշակի ժամկետով նրա ծառայելու հանգամանքով և ունեցած ոստիկանության կոչմամբ: Երկարատև ծառայությամբ է պայմանավորված նաև ոստիկանության ծառայողներին, ըստ ծառայության ստաժի, լրացուցիչ ամենամյա արձակուրդի տրամադրումը և դրա ժամանակահատվածը: Բացի այդ, երկարամյա ծառայության կենսաթոշակ նշանակելու պայմանները, ժամկետը և չափի հաշվարկելու կարգը սահմանելիս կրկին հաշվի է առնվում ոստիկանության նախկին ծառայողի ծառայության ստաժը:

Աշխատությունում ներկայացված ծառայողական հարաբերությունների կարգավորման ընթացքում տեղ գտած կազմակերպական, իրավական հիմնախնդիրների գիտակցումը, դրանց հաղթահարման համար առաջադրվող միջոցների կիրառումն (օրենսդրական ամրագրում և գործնական իրագործում) ավելի արդյունավետ կդարձնի ոստիկանությունում ծառայողական հարաբերությունների կարգավորումը, կվերացնի առկա բացերն ու հակասությունները:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Իրավական ակտեր

1. ՀՀ Սահմանադրություն 1995թ. (2005թ. նոյեմբերի 27-ի փոփոխություններով),
ՀՀ ՊՏ 2005 (հատ. թող.), 05.12.2005:
2. ՀՀ քրեական օրենսգիրք (ընդունվել է 2003թ. ապրիլի 18-ին),
ՀՀ ՊՏ 2003/25, 02.05.2003:
3. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրք (ընդունվել է 1998թ. հուլիսի 1-ին),
ՀՀ ՊՏ 1998.09.21/22(55):
4. ՀՀ քրեակատարողական օրենսգիրք (ընդունվել է 2004թ. նոյեմբերի 9-ին),
ՀՀ ՊՏ 2005.01.31/8(380):
5. ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրք (ընդունվել է 1998թ. մայիսի 5-ին),
ՀՀ ՊՏ 1998.08.10/17(50):
6. ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրք (ընդունվել է 1998թ. հունիսի 17-ին), ՀՀ ՊՏ 1998.09.09/20(53):
7. ՀՀ վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգիրք (ընդունվել է 1985թ. դեկտեմբերի 6-ին), ՀՍՍՀԳՍՍ 1985/23:
8. ՀՀ աշխատանքային օրենսգիրք (ընդունվել է 2004թ. դեկտեմբերի 24-ին),
ՀՀ ՊՏ 2004.12.21/69 (368):
9. «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենք (ընդունվել է 2011թ. մայիսի 26-ին),
ՀՀ ՊՏ 2011.06.17/37(840):
10. «Ոստիկանությունում ծառայության մասին» ՀՀ օրենք (ընդունվել է 2002թ. հուլիսի 3-ին), ՀՀ ՊՏ 2002.08.08/32(207):
11. «Ոստիկանության մասին» ՀՀ օրենք (ընդունվել է 2001թ. ապրիլի 16-ին),
ՀՀ ՊՏ 2001.05.31/15(147):
12. «Ոստիկանության զորքերի մասին» ՀՀ օրենք (ընդունվել է 1997թ. նոյեմբերի 17-ին), ՀՀ ՊՏ 1997.12.25/29:
13. «Զինվորական ծառայություն անցնելու մասին» ՀՀ օրենք (ընդունվել է 2002թ. հուլիսի 3-ին), ՀՀ ՊՏ 2002.07.19/26(201):
14. «Քաղաքացիական ծառայության մասին» ՀՀ օրենք (ընդունվել է 2001թ.

դեկտեմբերի 4-ին), ՀՀ ՊՏ 2002.01.09/1(176):

15. «Դիվանագիտական ծառայության մասին» ՀՀ օրենք (ընդունվել է 2001թ. հոկտեմբերի 24-ին), ՀՀ ՊՏ 2001.12.12/39(171):
16. «Հատուկ քննչական ծառայության մասին» ՀՀ օրենք (ընդունվել է 2007թ. նոյեմբերի 28-ին), ՀՀ ՊՏ 2007.12.05/61(585):
17. «Մաքսային ծառայության մասին» ՀՀ օրենք (ընդունվել է 2002թ. հուլիսի 3-ին), ՀՀ ՊՏ 2002.08.08/32(207):
18. «Հարկային ծառայության մասին» ՀՀ օրենք (ընդունվել է 2002թ. հուլիսի 3-ին), ՀՀ ՊՏ 2002.08.14/33(208):
19. «ՀՀ Ազգային ժողովի աշխատակազմում պետական ծառայության մասին» ՀՀ օրենք (ընդունվել է 2006թ. հունիսի 11-ին), ՀՀ ՊՏ 2009.07.15/35(701):
20. «Ազգային անվտանգության մարմիններում ծառայության մասին» ՀՀ օրենք (ընդունվել է 2002թ. փետրվարի 5-ի ն), ՀՀ ՊՏ 2003.05.16/28(263):
21. «Դատական ակտերի հարկադիր կատարումն ապահովող ծառայության մասին» ՀՀ օրենք (ընդունվել է 2004թ. փետրվարի 18-ին), ՀՀ ՊՏ 2004.03.31/18(317):
22. «Քրեակատարողական ծառայության մասին» ՀՀ օրենք (ընդունվել է 2005թ. հունիսի 8-ին), ՀՀ ՊՏ 2005.08.17/52(424):
23. «Դատական ծառայության մասին» ՀՀ օրենք (ընդունվել է 2006թ. օգոստոսի 5-ին),
ՀՀ ՊՏ 2006.07.26/40(495):
24. «Փրկարար ծառայության մասին» ՀՀ օրենք (ընդունվել է 2005թ. հուլիսի 8-ին),
ՀՀ ՊՏ 2005.08.24/54(426):
25. «ՀՀ քննչական կոմիտեի մասին» ՀՀ օրենք (ընդունվել է 2014թ. մայիսի 19-ին),
ՀՀ ՊՏ 2014.06.18/31(1044):
26. «ՀՀ քննչական կոմիտեի դեպարտամենտում պետական ծառայության մասին»,
ՀՀ օրենք (ընդունվել է 2014թ. մայիսի 19-ին), ՀՀ ՊՏ 2014.06.18/31(1044):
27. «Քաղաքացիական հատուկ ծառայության մասին» ՀՀ օրենք (ընդունվել է 2007թ. նոյեմբերի 28-ին), ՀՀ ՊՏ 2007.12.26/66 (590):

28. «Համայնքային ծառայության մասին» ՀՀ օրենք (ընդունվել է 2004թ. դեկտեմբերի 14-ին), ՀՀ ՊՏ 2005.01.26/7(379):
29. «Դատախազության մասին» ՀՀ օրենք (ընդունվել է 2007թ. փետրվարի 22-ին), ՀՀ ՊՏ 2007.04.11/19(543):
30. «Զինծառայողների և նրանց ընտանիքի անդամների սոցիալական ապահովության մասին» ՀՀ օրենք (ընդունվել է 1998թ. նոյեմբերի 30-ին), ՀՀ ՊՏ 1998/30, 30.11.1998:
31. «ԱԺ կանոնակարգ» ՀՀ օրենք (ընդունվել է 2002թ. փետրվարի 20-ին), ՀՀ ՊՏ 2002.04.12/12(187):
32. «Կուսակցությունների մասին» ՀՀ օրենք (ընդունվել է 2002թ. հուլիսի 3-ին), ՀՀ ՊՏ 2002.08.15/34(209):
33. «Հավաքների ազատության մասին» ՀՀ օրենք (ընդունվել է 2011թ. ապրիլի 14-ին), ՀՀ ՊՏ 2011.04.22/23(826):
34. «Ռազմական դրության իրավական ռեժիմի մասին» ՀՀ օրենք (ընդունվել է 2006թ. դեկտեմբերի 5-ին), ՀՀ ՊՏ 2007.01.17/4(528):
35. «Արտակարգ դրության իրավական ռեժիմի մասին» ՀՀ օրենք (ընդունվել է 2012թ. մարտի 21-ին), ՀՀ ՊՏ 2012.04.25/21(895):
36. «Պետական կենսաթոշակների մասին» ՀՀ օրենք (ընդունվել է 2010թ. դեկտեմբերի 22-ին), ՀՀ ՊՏ 2010.12.30/69(803).1:
37. «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենք (ընդունվել է 2007թ. հոկտեմբերի 22-ին), ՀՀ ՊՏ 2007.11.28/59(583):
38. ՀՀ նախագահի «ՀՀ ազգային անվտանգության ռազմավարությունը հաստատելու մասին» 2007թ-ի փետրվարի 7-ի թիվ ՆՀ-37-Ն հրամանագիր, ՀՀ ՊՏ 2007.02.15/11(535):
39. ՀՀ կառավարության 2002թ. հոկտեմբերի 21-ի «Ոստիկանությունում ծառայության անցնող անձանց երդում տալու կարգը հաստատելու մասին» թիվ 1728-Ն որոշում, ՀՀ ՊՏ 2002.11.27/51(226):
40. ՀՀ կառավարության 2013թ. դեկտեմբերի 12-ի «Ոստիկանության ծառայողի

համազգեստի նկարագիրը և այն կրելու ժամկետները սահմանելու և ՀՀ կառավարության 2012թ. հուլիսի 4-ի թիվ 886-Ն որոշումն ուժը կորցրած ճանաչելու մասին» թիվ 1446-Ն որոշում, ՀՀ ՊՏ 2013.12.26/70(1010).1:

41. ՀՀ կառավարության 2002թ. նոյեմբերի 28 -ի «Ոստիկանությունում ծառայողի զինվորական հաշվառման կարգը սահմանելու մասին» թիվ 1740-Ն որոշում, ՀՀ ՊՏ 2002.11.27/51(226):
42. ՀՀ կառավարության 2002թ. նոյեմբերի 14-ի «Ոստիկանության ծառայողի ժամանակավոր անաշխատունակության դեպքում ծառայությունից ժամանակավոր ազատվելու կարգը սահմանելու մասին» թիվ 1820-Ն որոշում, ՀՀ ՊՏ 2002.12.11/54(229):
43. ՀՀ կառավարության 2002թ. նոյեմբերի 28-ի «Ոստիկանության գլխավոր, ավագ, միջին և կրտսեր խմբերի պաշտոններին հավասարեցված պաշտոնների ցանկը հաստատելու մասին» թիվ 2018-Ն որոշում, ՀՀ ՊՏ 2003.01.15/4(239):
44. ՀՀ կառավարության «Առանձին մասնագիտություններով ոստիկանությունում ծառայության անցնելու մասնագիտությունների ցանկը և դրանց համար նախատեսված առավելագույն տարիքային սահմանափակումները սահմանելու մասին» որոշում, ՀՀ ՊՏ 2002.12.25/57(232):
45. ՀՀ կառավարության 2002թ. դեկտեմբերի 13-ի «Ոստիկանության կադրերի ռեզերվում գրանցված՝ ՀՀ պաշտպանության ժամանակ կամ ծառայողական պարտականությունները կատարելիս վիրավորված, անհայտ կորած, գերի ընկած ոստիկանության ծառայողների դրամական բավարարման և ՀՀ ոստիկանության կադրերի ռեզերվում գրանցելու, ռեզերվից հանելու կարգը սահմանելու մասին» թիվ 2043-Ն որոշում, ՀՀ ՊՏ 2003.01.15/4(239):
46. ՀՀ կառավարության 2003թ. դեկտեմբերի 19-ի «Ոստիկանության կոնկրետ պաշտոնին համապատասխան կոչումները սահմանելու մասին» թիվ 2148-Ն որոշում, ՀՀ ՊՏ 2003.02.05/7(242):
47. ՀՀ կառավարության 2003թ. փետրվարի 6-ի «Ոստիկանության ծառայողի ատեստավորման անցկացման կարգն ու պայմանները սահմանելու մասին » թիվ 2147-Ն որոշում, ՀՀ ՊՏ 2003.02.05/7(242):

48. ՀՀ կառավարության 2002թ. դեկտեմբերի 26-ի «Ոստիկանության կոչումների շնորհման կարգը սահմանելու մասին » թիվ 2159-Ն որոշում, ՀՀ ՊՏ 2003.02.05/7(242):
49. ՀՀ կառավարության 2002թ. դեկտեմբերի 19-ի «Ոստիկանության առողջության համար վնասակար պայմաններում ծառայողներին աշխատաժամանակի կրճատ տևողություն և լրացուցիչ արձակուրդի տևողություն նախատեսող ծառայությունների ցանկը սահմանելու մասին» թիվ 2038-Ն որոշում, ՀՀ ՊՏ 2003.01.15/4(239):
50. ՀՀ կառավարության 2002թ. դեկտեմբերի 26-ի «Ոստիկանության ծառայողին ծառայողական բնակելի տարածությամբ ապահովելու անհնարինության դեպքում դրամական փոխհատուցում տալու կարգն ու չափը սահմանելու մասին» թիվ 2149-Ն որոշում, ՀՀ ՊՏ 2003.02.05/7(242):
51. ՀՀ կառավարության 2003թ. հունվարի 23-ի «Ոստիկանության ծառայողի վերա-պատրաստում անցնելու կարգն ու պայմանները սահմանելու մասին» թիվ 174-Ն որոշում, ՀՀ ՊՏ 2003.03.26/16 (251):
52. ՀՀ կառավարության 2004թ. ապրիլի 29-ի «ՀՀ ԿԱ ՀՀ Ոստիկանության կանոնադրությունը հաստատելու մասին» թիվ 806-Ն որոշում, ՀՀ ՊՏ 2004.06.23/33(332):
53. ՀՀ կառավարության 2008թ. սեպտեմբերի 4-ի «ՀՀ ԿԱ ՀՀ Ոստիկանությունում քաղաքացիական ծառայողների դասային աստիճանների համապատասխանությունը ոստիկանության կոչումներին, ինչպես նաև դրանք շնորհելու կարգը և պայմանները սահմանելու մասին» թիվ 991-Ն որոշում, ՀՀ ՊՏ 2008.08.17/58(648):
54. ՀՀ կառավարության 2009թ. նոյեմբերի 6-ի «Ոստիկանությունում ռոտացիայի ենթա-կա ծառայողների ցանկը և ռոտացիայի իրականացման կարգը սահմանելու մասին» թիվ 1254-Ն որոշում, ՀՀ ՊՏ 2009.11.18/57(723):
55. ՀՀ կառավարության 2007թ. դեկտեմբերի 13-ի «ՀՀ ՊՆ, ՀՀ ԿԱ ԱԱ, ՀՀ ԿԱ ՀՀ Ոստիկանության կենտրոնական ապարատի, դրա անմիջական ենթակայության ստորաբաժանումների և տարածքային մարմինների

սպայական, ենթասպայական և կրտսեր հրամանատարական կազմի պաշտոնային դրույքաչափերը (նվազագույն և առավելագույն) սահմանելու և ՀՀ կառավարության 2000թ. նոյեմբերի 27-ի թիվ 778 որոշման մեջ փոփոխություններ կատարելու մասին» թիվ 1554 որոշում, ՀՀ ՊՏ 2008.01.16/3 (593):

56. ՀՀ կառավարության 2007թ. նոյեմբերի 15-ի «ՀՀ ԿԱ Ոստիկանության քննչական գլխավոր վարչության աշխատակիցների պաշտոնային դրույքաչափերը սահմանելու մասին» թիվ 1354 որոշում, ՀՀ ՊՏ 2007.12.05/60 (584):

57. ՀՀ Նախագահի 2007թ. փետրվարի 7-ի «Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության ռազմավարությունը հաստատելու մասին» թիվ ՆՀ-37-Ն հրամանագիրը ՀՀ ՊՏ 2007.02.15/11, 07.02.2007:

58. ՀՀ քաղաքացիական ծառայության խորհրդի «ՀՀ ԿԱ ՀՀ Ոստիկանության քաղաքացիական հատուկ ծառայության պաշտոնների յուրաքանչյուր խմբի ընդհանուր նկարագիրը հաստատելու մասին» 2008թ. ապրիլի 10-ի թիվ 274-Ն որոշում, ՀՀ ԳՏ 2008.05.04/ 15(289):

Միջազգային իրավական փաստաթղթեր

1. «Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին» միջազգային դաշնագիր (ընդունվել է ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի 1966 թ. դեկտեմբերի 16-ի 2200 Ա 21 բանաձևով), ՀՀ ՊՏ 1997. 12.25/29:
2. «Աշխատանքի և զբաղվածության բնագավառում խտրականության մասին» Ժնևի կոնվենցիա (ընդունվել է 1958 թ. հունիսի 25-ին), ՀՀ ԱԳՆ ՊՏ 2004.12.20/5 (13):
3. «Պետական ծառայության բնագավառում աշխատանքային հարաբերությունների մասին» 1978 թվականի հունիսի 27-ի Ժնևի կոնվենցիա:
4. «Եվրոպայում հանրային ծառայողների կարգավիճակի մասին» Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի հանձնարարական:
5. «Կոռուպցիայի դեմ պայքարի մասին» ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի 2003 թվականի հոկտեմբերի 31-ի թիվ 54/4 որոշում:

6. «Իրավակարգը պաշտպանող պաշտոնատար անձանց վարքագծի կանոնագիրք» (ընդունվել է ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի 1979թ. դեկտեմբերի 17-ի 34/169 բանաձևով), <http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=18502>:
7. «Ղեկավար սկզբունքներ իրավակարգը պաշտպանող պաշտոնատար անձանց վարվելակերպի կանոնագրքի արդյունավետ իրականացման համար» (հաստատվել է ՄԱԿ-ի տնտեսական ու սոցիալական խորհրդի 1989 թվականի մայիսի 24-ի բանաձևով), www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=18508:
8. «Ահաբեկչության դեմ պայքարի ոլորտում փոխհամագործակցության մասին» ԱՊՀ երկրների (բացառությամբ Բելոռուսիայի և Թուրքմենստանի Հանրապետությունների) ՆԳ նախարարների կողմից ստորագրված պայամանգիր:

Մենագրություններ, դասագրքեր, ուսումնական ձեռնարկներ, գիրական աշխատանքներ և զեկույցներ:

1. **Այվազյան Վ.Ն.**, Մարդու իրավունքներ (2-րդ լրամշակված հրատարակություն), Երևան, Տիգրան Մեծ, 2007, 590 էջ [հղում 147]:
2. **Եղյան Ռ.Հ.**, Քաղաքացիական (պետական) ծառայությունը ՀՀ-ում, ուսումնական ձեռնարկ, ԵՊՀ հրատարակչություն, Երևան, 2003, 176 էջ [հղում 13]:
3. **Խուդավերդյան Ա.Վ.**, Հանրային ոլորտի բարեփոխումները Հայաստանի Հանրապետությունում, Եր., Սարվարդ հրատ., 2008, 300 էջ [հղում 124]:
4. **Ներսիսյան Գ.Ս.**, «Իրավունքի և պետության տեսություն»: «Նորավանք», Երևան, 2001, 299 էջ [հղում 152]:
5. **Շահգելյան Մ.**, Ազգային անվտանգություն. հասկացությունը, էությունը, ձևավորումը, առաջնահերթությունները, «Նորավանք» ԳԿՀ, Երևան, 2003, 71 էջ [հղում 83]:
6. **Սարգսյան Ռ.Հ.**, Սահակյան Ռ.Օ., Հայոց ոստիկանության պատմությունից: Հեղ. հրատ., Մաս 1, Երևան, 2013, 156 էջ [հղում 104]:
7. **Քոչարյան Տ.Տ.**, ՀՀ ռազմական անվտանգության ապահովումը ազգային անվտանգության համատեքստում, ԵՊՀ հրատարակչություն, Երևան, 2012, 373 էջ [հղում 76, 85]:
8. ՀՀ Սահմանադրության մեկնաբանություններ, ընդհանուր խմբագրությամբ

Գ.Հարությունյանի և **Ա.Վաղարշյանի**, «Իրավունք», Երևան, 2010, 1086 էջ [հղում 12]:

9. ՀՀ դատարանակազմությունը և իրավապահ մարմինները, 5-րդ վերահրատ. հեղ. խմբի ղեկավար և խմբագիր **Գ.Ս.Ղազինյան**, դասագիրք ԲՈՒՀ-երի համար, ԵՊՀ հրատարակչություն, Երևան, 2009, 432 էջ [հղում 87]:
10. Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական իրավունք, **Վ.Այվազյան** և ուրիշներ. Երևան, ԵՊՀ հրատարակչություն, 2012, 736 էջ [հղում 112]:
11. «2011թ-ի ընթացքում ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանի գործունեության և երկրում մարդու իրավունքների ու հիմնարար ազատությունների խախտման մասին» տարեկան զեկույց, Երևան, 2012, 135 էջ [հղում 148]:
12. «2012թ-ի ընթացքում ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանի գործունեության և երկրում մարդու իրավունքների ու հիմնարար ազատությունների խախտման մասին» տարեկան զեկույց, Երևան, 2013, 134 էջ [հղում 148]:
13. «2013թ-ի ընթացքում ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանի գործունեության և երկրում մարդու իրավունքների ու հիմնարար ազատությունների խախտման մասին» տարեկան զեկույց, Երևան, 2014, 443 էջ [հղում 148]:
14. **Алексеев С.С.**, Общая теория права, Т.1, М., изд-во Юрид. лит., 2001, 972 էջ [հղում 89, 95]:
15. **Алексеев С.С.**, Право. Азбука. Теория. Философия: Опыт комплексного исследования. М., изд-во Норма-инфра, 1998, 80 էջ [հղում 151]:
16. **Алехин А.П., Козлов Ю.М., Кармолицкий А.А.**, Административное право Российской Федерации, М., 1995, изд-во. ИКД «Зерцало –М», 280 էջ [հղում 17]:
17. **Алехин А. П., Козлов Ю.М.**, Административное право Российской Федерации. Часть 1. Сущность и основные институты административного права. Учебник, М., изд-во. ТЕИС, 1995, 467 էջ [հղում 137]:
18. **Антонов А.Б., Балашов В.Г.**, Основы обеспечения безопасности личности, общества и государства. М., изд-во. Институт защиты предпринимателя, 1996, 141 էջ [հղում 78]:
19. **Атаманчук Г.В.** Сущность государственной службы: история, теория, закон,

- практика. М., изд-во. Экономика, 2008., 312 էջ [հղում 14, 23, 24, 38]:
20. **Атаманчук Г.В.** Государственное управление, Курс лекций, М., изд-во Юридическая литература, 1997, 400 էջ [հղում 18]:
 21. **Арутюнян Г.Г., Баглай М.В.,** Конституционное право. Энциклопедический словарь. М., изд-во Норма, 2006 էջ, 544 [հղում 116, 135]:
 22. **Барсегян С.Г.** Внутренняя безопасность общества и правоохранительные органы: Монография-М., Московский ун-т МВД России, изд-во «Шиг-М» 2003, 160 էջ [հղում 97]:
 23. **Барциц И.Н.,** Правовое обеспечение государственной службы Российской Федерации. М., изд-во РАГС, 2007, 558 էջ [հղում 55]:
 24. **Бахрах Д.Н.,** Административное право. Часть общая. М., изд-во БЕК, 1993, 301 էջ [հղում 75]:
 25. **Бахрах Д.Н.** Административное право России: учеб. Пособие, М., изд-во НОРМА-ИНФРА, 2000, 640 էջ [հղում 109, 121]:
 26. **Бахрах Д.Н.,** Административное право. Учебник для вузов, М., изд-во БЕК, 1999, 368 էջ [հղում 6]:
 27. **Бахрах Д.Н.** Государственная служба России.: учеб. Пособие, М., ТК Велби, изд-во «Проспект», 2007, 152 էջ [հղում 1, 30]:
 28. **Бельский К.С.,** Полицейское право: Лекционный курс, М., изд-во «Дело и сервис» 2004, 816 էջ [հղում 81, 100, 101]:
 29. **Божьева В.П.,** Правоохранительные органы Российской Федерации: Учебник., М., изд-во Спарк, 2004, 400 էջ [հղում 97]:
 30. **Вагин О.А., Исиченко А.П., Чечетин А.Е.** Комментарий к Федеральному закону „Об оперативно- розыскной деятельности,, /постатейный/. М., изд-во Деловой двор, 2009, 136 էջ [հղում 71]:
 31. **Василенко И.А.** Административно-государственное управление в странах Запада: США, Великобритания, Франция, Германия, учеб. пособие. М., изд-во Логос, 2001, 200 էջ [հղում 61]:
 32. **Габричидзе Б.Н., Чернявский А.Г.,** Административное право России: М., изд-во

Велби, 2006, 678 էջ [հղում 53, 54]:

33. **Габричидзе Б.Н, Чернявский А.А.**, Службное право: Учебник для юридических вузов, изд-во “Дашков и Ко”, 2003, 620 էջ [հղում 10]:
34. **Галков В.А., Диденко В.И., Кнайкин В.Н.**, Правоохранительные органы и правоохранительная деятельность. Белгород, Изд-во Белгород.юрид.ин-т МВД РФ, 2001. 211 էջ [հղում 91, 96]:
35. **Гимаев И.Р.**, Государственная служба как институт правового государства: проблемы теории и практики: Монография, М., 2004, изд-во РАГС, 224 էջ [հղում 141]:
36. **Горшенев В.М., Шахов И.Б.** Контроль как правовая форма деятельности., М., изд-во Юрид. лит., 1987, 176 էջ [հղում 92]:
37. **Гуценко К.Ф., Ковалев М.А.** Правоохранительные органы. М., Изд-во БЕК 1995, 320 էջ [հղում 88]:
38. **Гуценко К.Ф.** Правоохранительные органы: Учеб.-8-е изд. М., изд-во ЗерФало, Моск. Ун-та, 2004, 440 էջ [հղում 90, 92, 96, 97]:
39. **Демин А.А.**, Государственная служба, Москва, изд-во ЗЕРЦАЛО-М, 2002, 124 էջ [հղում 34]:
40. **Дмитриев Ю.А., Полянский И.А.**, Трифомов Е.В. Административное право РФ: Учеб. Для юрид. Вузов. М., изд-во Феникс, 2008, 587 էջ [հղում 110]:
41. **Драгомиров М.И.**, Дисциплина, субординация, чинопочитание / Избранные труды. М., изд-во Воениздат, 1956, 383 էջ [հղում 154]:
42. Профессиональная этика сотрудников правоохранительных органов. Учебное пособие Под ред. Г. В. Дубова и др. М., изд-во Щит-М, 1999, 112 էջ [հղում 145]:
43. **Жалинский А.Э.**, Специальное предупреждение преступлений в СССР /Вопросы теории/. Львов, изд-во Вицашкола, 1976, 194 էջ [հղում 70]:
44. **Иншаков С.М.** Криминология. М., изд-во Юриспруденция, 2000, 432 էջ [հղում 69]:
45. Теория государства и права: учебник/ под общ. Ред. В.Я.Кикотя, В.В. Лазарева. М., изд-во Форум, 2007, 288 էջ [հղում 68]:

46. **Комаров С.А.** Общая теория государства и права. СПб, изд-во Питер, 2004, 512 էջ [հղում 74]:
47. Правоохранительные органы : учеб. Пособие / под общ. Ред. **В.И. Качалова, О.В. Качаловой.** -3-е изд. Стер. М. : изд-во Омега- Л, 2007, 362 էջ [հղում 43]:
48. Административное право зарубежных стран: Учебник/ Под ред. **А.Н.Козырина и М.А. Шатиной.** – М.: изд-во Спарк, 2003, 464 էջ [հղում 11, 113]:
49. Правоохранительные органы Российской Федерации: Уч-к/ Под ред. В.П.Божьева. М., изд-во СПАРК, 2004, 400 էջ [հղում 97]:
50. **Коненова П.И., Кикотя В.Я., Килясханова И.Ш.**,Административное право России: Учебник для студентов вузов, обучающихся по специальности 030501 “Юриспруденция” М., 2008, изд-во ЮНИТИ-ДАНА, 559 էջ [հղում 56]:
51. **Коренев А.П.**, Административное право России. Учебник, В 3-х частях. Часть I., М., изд-во Щит-М, 1998, 280 էջ [հղում 16, 142]:
52. Административная деятельность органов внутренних дел, под ред. **А.А. Коронева**, Москва, изд-во Шит-М, 1998, 335 էջ [հղում 106]:
53. **Лазарев Б.М.**, Государственная служба. М.,изд-во Академический правовой университет при Институте государства и права РАН, 1993, 171 էջ [հղում 14, 21, 22]:
54. **Лесков М.А.** Методологические основы построения модели безопасности социальных систем// Проблемы глобальной безопасности. М., изд-во АНБ РФ 1995, 132 էջ [հղում 82]:
55. **Липатова Э.Г., Чаннова С.Е.**, О государственной гражданской службе. Комментарий к Федеральному закону “О государственной гражданской службе Российской Федерации” (постатейный) М., изд-во ЗАО Юстицинформ, 2006, 328 էջ [հղում 45]:
56. **Литвинов Т.С.** Профилактика преступлений. От теории к практике. Научно-практическое пособие, М., Изд-во ЭКМОС, 2003, 160 էջ [հղում 70]:
57. **Манохин В.М.** Служба и служащий в Российской Федерации: правовое регулирование. М., Изд-во Юристъ, 1997, 296 էջ [հղում 8]:
58. **Манохин В.М.** Советская государственная служба. М., изд-во Юрид.лит., 1966,

195 էջ [հղում 14, 20, 29, 50, 157]:

59. **Манохин В.М.**, Служба и служащий в Российской Федерации: правовое регулирование. М., изд-во Юрист, 1997, 296 էջ [հղում 60, 130]:
60. **Мельников В.П., Нечипоренко В.С.** Государственная служба в России: отечественный опыт организации и современность. ч.1, М., изд-во РАГС, 2000, 244 էջ [հղում 19]:
61. **Нерсисянц В.С.** Философия права: Учеб. для вузов. М., Изд-во Норма 2003, 652 էջ [հղում 63, 64]:
62. **Ноздрачев А.Ф.** Государственная служба. Учеб. Для подготовки государственных служащих, М., изд-во Статут, 1999, 592 էջ [հղում 27, 28, 31, 36, 67, 105, 117, 122, 127, 131, 149]:
63. **Новоселова Н.**, Подбор кадров для государственных органов. Тезисы докладов межрегиональной научно-практической конференции «Региональное управление и кадровая политика: проблемы совершенствования государственной и муниципальной службы», Екатеринбург, изд-во Экономика, 1999, 123 էջ [հղում 138]:
64. **Овсянко Д.М.** Государственная служба Российской Федерации: учеб. Пособие. М. / Д.М.Овсянко. 4-е изд. Юристъ, 2008, 447 էջ [հղում 33, 108, 120]:
65. **Охотский Е.В., Лытов Б.В.**, Государственная служба как социальный институт, М., 1995, изд-во Юристъ 147 էջ [հղում 109, 139]:
66. **Позднышов А.Н.** Служба в органах внутренних дел как особый вид государственной службы. Ростов-на-Дону, изд-во Ростов. Ун.-та, 2007, 232 էջ [հղում 123]:
67. **Пронкин С.В., Петрунина О. Е.**, Государственное управление зарубежных стран: Учебное пособие, М., изд-во Аспект-Пресс, 2001, 416 էջ [հղում 47]:
68. **Рушайло В.Б.** Специальные административно-правовые режимы в сфере обеспечения общественной безопасности: Монография. М.: изд-во Компания Спутник, 2003, 153 էջ [հղում 79]:
69. **Старилов Ю.Н.** Служебное право Москва, изд-во БЕК, 1996, 698 էջ [հղում 7, 15,

51, 62]:

70. **Старилов Ю.Н.** Государственная служба в Российской Федерации: теоретико-правовое исследование.: Изд-во. Воронеж. Гос. Ун-та, 1996, 600 էջ [հղում 2, 14, 32, 36, 37, 58]:
71. **Старилов Ю.Н.** Общее административное право: учебник. Воронеж, изд-во Воронежского гос. ун.-та, 2007, 848 էջ [հղում 52, 119, 126]:
72. **Старилов Ю.Н.** Курс общего административного права: в 3 т. Государственная служба. Управленческие действия. Правовые акты управления: Административная юстиция. М., Изд-во Норма-Инфра, 2002. т. 2, 600 էջ [հղում էջ 107]:
73. **Старилов Ю.Н.** Административное право. ч. 2. кн. 1.: Субъекты. Органы управления. Государственная служба. - Воронеж, Воронеж, изд-во Воронежского гос. ун.-та 2001, 624 էջ [հղում 155]:
74. **Степашин С.В.,** Безопасность человека и общества (политико-правовые вопросы): Монография, СПб, изд-во СПб юридический ин-т МВД России, 1994, 240 էջ [հղում 84]:
75. **Еропкин М.И.** Управление в области охраны общественного порядка. М. Изд-во Юрид. лит., 1965, 215 էջ [հղում 103]:
76. **Федеев В.И.,** Муниципальная служба в Российской Федерации. М., изд-во РАН ИНИОН, 2000, 172 էջ [հղում 9]:
77. **Черданцев А.Ф.,** Теория государства и права: Курс лекций. Екатеринбург. Изд-во Юрист, 1996, 212 էջ [հղում 93]:
78. **Чувилев А. А., Чувилев Ан. А** Правоохранительные органы. – М., изд-во Юриспруденция, 2000, 176 էջ [հղում 89]
79. **Шабуров А.С.,** Законность и правопорядок. // Теория государства и права: Учебник для вузов. М., 1997, 457 էջ [հղում 94]

Բառարաններ

1. **Աղայան Է.Բ.,** Արդի հայերենի բացատրական բառարան, Եր., «Հայաստան»

հրատարակչություն, 1976, 1616 էջ [հղում 3, 26]:

2. **Սուքիասյան Ա.Մ.**, Հայոց լեզվի հոմանիշների բացատրական բառարան, Երկրորդ հրատարակություն, Եր., ԵՊՀ հրատարակչություն, 2009, 1242 էջ [հղում 25]:
3. Փիլիսոփայական բառարան, Եր., «Հայաստան» հրատարակչություն, 1975, 468 էջ [հղում 65]:
4. Большой юридический словарь. Под ред. А.Я. Сахарова, В.Е. Крутских, 2-ое изд., прераб. и доп. М., изд-во ИНФРА-М, 2002, 704 էջ [հղում 134]:
5. **Казанцев Н.М.**, Толковый словарь правового содержания понятий государственной службы. М., изд-во РАГС, 1996, 49 էջ [հղում 143]:
6. Новая философская энциклопедия: т.3, М., изд.-во Мысль 2000, 2660 էջ [հղում 132]:
7. Новый энциклопедический словарь. М., , изд-во Большая российская энциклопедия, 2000, 1456 էջ [հղում 49]:
8. **Ожегов С.И.**, Словарь русского языка. М., . изд-во «Русский язык», 1983, 816 էջ [հղում 4]:
9. **Халипов В.Ф., Халипова Е.В.**, Власть. Политика. Государственная служба. Словарь. М., изд-во Луч, 1996, 271 էջ [հղում 5]:

Գիտական հոդվածներ

1. **Դանիելյան Գ.**, Հանրային ծառայության արդի հիմնախնդիրները վարչարարության բարելավման խորապատկերում, «ԼՂՀ դատական իշխանություն», Գիտական ամսագիր, 2013, N 2(10), էջ 5-12 [հղում 48]:
2. **Դավթյան Գ.**, Հանրային ծառայողի էթիկայի հիմնախնդիրը, Օրենք և իրականություն, 2009թ. N 6(164), էջ 29-32 [հղում 40, 146]:
3. **Հակոբյան Ռ.**, «Երդումը որպես պոզիտիվ սահմանադրական պատասխանատվություն ստանձնելու միջոց» Օրենք և իրականություն, Երևան, 2012, N1(195), էջ 1-4 [հղում 115, էջ 9]:
4. **Հարությունյան Ա.Շ.**, Եվրոպական Միության հանրային ծառայությունը,

«Հանրային կառավարում», N 3-4, 2004, էջ 4-17 [հղում 39]:

5. **Адриченко Л.В., Домрин А.Н., Савицкий В.А., Чертков А.Н.**, Законодательное регулирование временного осуществления полномочий органов публичной власти другого уровня: основания и пределы // ЖРП, 2005, N 5, 32, էջ 89-93 [հղում 111]:
6. **Бельский К.С., Елисеев Б.П., Кучаров И.И.**: О системе специальных методов полицейской деятельности// Государство и право/ 2003. N 4, էջ 11-19 [հղում 99]:
7. **Бахрах Д.Н.** Государственная служба: основные понятия ее составляющие, содержание и принципы// Государство и право. 1996 N 12, էջ 10-18 [հղում 59]:
8. **Дашков А.Р.** Выявление и раскрытие преступлений оперативными уполномоченными ОБЭП МВД России// Российский следователь. 2006, N10. [հղում 72]:
9. **Демин А.А.** «Система добычи» и «Система заслуг» как способы комплектования кадров государственной службы // вестник РУДН. Юридические науки. 1998, էջ 41-46 [հղում 118]:
10. **Зарубин В.И.** Понятие общественного порядка как объекта хулиганства, Журнал российского права. 2001, N8. [հղում 73]:
11. **Копилов М.Н.** О правовом содержании понятия „экологическая безопасность,, Правоведение. 2000 N 1. էջ 113-120 [հղում 80]:
12. **Лесков М.А.**, Гомеостатические процессы и теория безопасности, Безопасность, Вып 4 М. 1994, էջ 66-72 [հղում 77]:
13. **Ноздрачев А.Ф.**, Преобразования в системе государственной службы в контексте административной реформы//Законодательство и экономика, 2005, № 12. ինտ. կայք <http://base.garant.ru/5210364/> [հղում 136]:
14. **Савва М.Н.**, Этнический статус в идеологии и политике // Полис, 1999, N 4, էջ 141-147 [հղում 133]:

Արհեստագործական և սեղմագրեր

1. **Гришковец А.А.**, Проблемы правового регулирования и организации государственно-гражданской службы в Российской Федерации: дис. Д-ра юрид.наук. М.,

2004, 539 էջ [հղում 35, 156, 158]:

2. **Дикажев М.М.**, Организационные и правовые вопросы прекращения службы в органах внутренних дел и социальной защиты пенсионеров: дис. Канд. Юрид. Наук. М. 1999. 203 էջ [հղում 125]:
3. **Козбаненко В.А.**, Правовое обеспечение статуса государственных гражданских служащих. Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук. М., ГУУ, 2003, 598 էջ [հղում 140]:
4. **Кузнецов С.М.**, Правоохранительная деятельность органов внутренних дел /административно-правовые аспекты, Автореф-т дис Канд юрид. Наук. М., 1997, 153 էջ [հղում 92, 98]:
5. **Кикотя В.Я.** Организационно-правовое и информационное обеспечение реализации кадровой политики МВД России в сфере подготовки: дис. ... д-ра юрид. Наук. М., 2002. 428 էջ [հղում 41, 42]:
6. **Овсепян О.А.**, Правовое регулирование государственной службы в Республике Армения. Дисс.канд.юр.наук, М., 2003, 142 էջ [հղում 11]:
7. **Сергун П.П.** Государственная служба в органах внутренних дел Российской Федерации: теоретико-правовое исследование: дис. д-ра юрид. Наук. М, 1999, 322 էջ [հղում 57]:
8. **Степашин С.В.**, Теоретико- правовые аспекты обеспечения безопасности Российской Федерации. Автореф. дис,... докт. Юрид. Наук. СПб., 1994, 41 էջ [հղում 79]:
9. **Супрун С.В.**, Возмещение материального ущерба, причиненного гражданам при раскрытии и расследовании преступлений: Автореф. Дис. .. канд юрид. Наук. Омск, 2001. 23 էջ, ինտ. կայք <http://www.dissercat.com/content/vozmeshchenie-materialnogo-ushcherba-prichinennogo-grazhdanam-pri-raskrytii-i-rassledovanii> [հղում 153]:

«Երևանի Մանկավարժական Միություն»

1.<http://www.arlis.am>

- 2 . <http://www.police.am>
3. <http://www.president.am>
4. <http://www.parliament.am>
5. <http://www.gov.am>
6. <http://www.ombuds.am/>
7. <http://www.psyfactor.org/personal/personal16-03.htm/>
8. <http://www.police.am/reforms/accomplished-work.html/>
9. <http://www.politeia.ru/works/2001.html/>
10. <http://www.lawmix.ru/commlaw/489/>
11. <http://www.nayiri.com/imagedDictionaryBrowser.jsp?dictionaryId=47&query>
12. <http://www.center-bereg.ru/m3492.html>
14. <http://www. http://www.twirpx.com/file/1096055/>